

Бр. 10

ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ, УСТРОЙСТВО,
ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПРАВОСЪДИЕ.

(ПРИНОСИ КЪМЪ НОВАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ПРАВО).

ОТЪ

СТЕФАНА С. БОБЧЕВЪ.

Отдѣленъ отпечатъкъ отъ Годишника на Софийския Университетъ
Юридически факултетъ, томъ XIX, 1924 год.

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА „ХУДОЖНИКЪ“ — 1924.

ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ, УСТРОЙСТВО,
ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПРАВОСЪДИЕ.

(ПРИНОСИ КЪМЪ НОВАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ПРАВО).

ОТЪ

СТЕФАНА С. БОБЧЕВЪ.

БИБЛИО ЕКА

ДЪРЖАВНО ВИШЕ УЧРЕЖДЕНИЕ ЗА ФИНАНСОВИ И АДМИНИСТРАТИВНИ ДЕЛА — СОФИЯ

Х 700

№ 96858

II 2151

Предговоръ.

Най-новата българска правна история чака още своя първи майсторъ. До сега никой не е постигалъ не само да ни я представи въ едно колко годе системно и научно изложение, но дори да ни даде за нея поне нѣкой откъслекъ, нѣкой приносъ за по-сетнешно възсъздаване. И груби материали по предмета или липсаатъ съвсемъ, или не сж достъпни за една научна работа.

Тия наши „Приноси къмъ новата история на българското право“ се отнасятъ изключително до „Източна Румелия“, живѣла като една чисто-българска автономна област около шестъ години, направила не малко стъпки по законодателство, управление и правосъдие и присъединена къмъ Българската Държава като равноправна и неотдѣлна часть. Въ всѣки случай, правната и държавно-правната история на И. Р. представлява значителенъ интересъ и тя не може да се игнорира, а, безъ съмнение, ще съставя винаги единъ отдѣлъ отъ най-новата ни правна история.

Съ тѣзи свои приноси за „Правната история на Източна Румелия“ авторътъ не си е задавалъ голѣми задачи. Той ги сматра като суровъ материалъ, като бележки, на които обаче приписва известно значение, като му се ще да върва, да се надѣва, че тѣ не ще сж лишни и безполезни, както сега за една преживѣна епоха, така и по-късно, кога се пожелае отъ нѣкого систематичното възстановяване на източно-румелийската правна история.

Бележитѣ и приноситѣ ни не сж достатъчно обработени, пълни, изчерпателни. Тѣ можаха да бждатъ приготвени въ едно по-уредено и систематическо изложение, но авторътъ

имъ счете за възможно да ги обнародва и въ тоя имъ видъ за да се явятъ по-скоро и така да се извика интересъ и направи една стъпка къмъ това, което единъ день ще стане „Най-нова история на българското право“.

Съ тѣзи своя вѣра и надежда, той взема смѣлостта да пусне на бѣлъ свѣтъ това, което се съдържа въ материалитѣ и бележитѣ, що следватъ.

София, януарий, 1924 год.

Авторътъ.

ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ.

Източници и литература.

I.

Източници.

Санстефанският договоръ отъ 1878 г.

Берлинският трактатъ отъ 1878 г.

Протоколитъ на Берлинския Договоръ, 1878 г.

Протоколитъ на международната европейска комисия, натоварена съ изработването на Органическия Уставъ на Източна Румелия 1878. Напечатани сж въ I и II токове на Английската Синя Книга за 1879. Turkey № 9 и Turkey № 10. 1879 и № 5. 1880.

Органическый Уставъ на Източна Румелия. — Българскиятъ преводъ е издаденъ само единъ пжтъ въ 1879 г. Пловдивъ. Издава книжарница Хр. Г. Дановъ. Препечатването му бѣше забранено.

Statut Organique de la Roumèlie Orientale — Френскиятъ текстъ е счетенъ за официаленъ и автентиченъ. Той е печатанъ въ това официално издание въ Цариградъ въ печатницата на Целихъ въ 1879 г. Има български, гръцки и турски преводи. Българскиятъ преводъ се извърши отъ Г. Груевъ и напечата, както е казано по-горе.

Областенъ Сборникъ отъ закони на Източна Румелия. — Издава канцеларията на генералъ-губернатора. Пловдивъ 1880—1885. Тоя Областенъ Сборникъ се издаваше първоначално на випуски и токове. Год. I, т. I. 1880—1881. Три випуска. Год. II, т. II. 1881—1882. Първитъ две годишнини отъ 26 юлий 1880 до 31 дек. 1882 год. съдържатъ 144 разни областни закони, публично-административни правилници, вътрешни правилници и прикази на генералъ-губернатора. Подробна и заглавна хронологическа таблица на актоветъ,

съдържани въ първитѣ две годици на „Областния Сборникъ“ е печатана въ края на томъ II. 1882 г.

Отъ 1883 г. Областниятъ законъ промѣня своето издание. Той става:

Сборникъ на законитѣ въ Източна Румелия. — Таблицата на обнародванитѣ въ тоя Сборникъ правителствени актове презъ тая година се намѣрва въ края на Сборникъ № 11, — а и толкозъ сж издадени презъ тоя периодъ юижки отъ Сборника. Сборникъ на Законитѣ на Източна Румелия се появи и презъ 1884 и 1885 г. като прекрати изданието си съ издѣхването на областта — 6 септ. 1885.

„Общински листъ“, хвърчащи, само отъ едната страна печатани закони, правилници и прикази. — Той служеше за обнародване и широко разгласяване и чрезъ разлепване по общинитѣ на разнитѣ областни документи.

Сборникъ на дирекцията на Правосъдието въ Източна Румелия. — Официално Издание. I. Решения на Върховното Сѣдилище. II. Окрѣжни. Пловдивъ. Бързотискиа печатница на Хр. Г. Дановъ. 1885, Стр. 216 и 71.

Дневници (Протоколи) на шеститѣ редовни сесии на Областното Събрание за годинитѣ 1880—1885. Пловдивъ, Областна печатница.

Дневници на Постоянния Комитетъ за години 1879—1884. Книги леть. — Област. печатница, Пловдивъ и книгопечатница Янко С. Ковачевъ, София. 1890.

Протоколитѣ на Цариградската Конференция съ Лондонския Протоколъ. Превель отъ французки Т. Икономовъ, Варна 1885. Съ единъ кратъкъ предговоръ отъ издателя, стр. 120.

Протоколитѣ на Берлинския Конгресъ. Преведени и издадени отъ Т. Икономовъ. Съ предговоръ отъ издателя. София, 1885. стр. 246. Санстефанскитъ и Берлинскитъ договори, изцѣло на български сж приложени въ края.

Материали для изученія Болгарии, напечатанные по повелѣнію Е. И. В. Главнокомандующаго Дѣйствующею Арміею, 3 части въ 5 выпуска. Букурещъ. Въ печатницата на в. „Стара-Планина“. 1877.

Летучій военный листокъ. — Терновъ—Свищовъ
10 юля—ноября. № 1—6, 18—53. 1877.

Муратовъ. Документи за действието на руситѣ по уредбата на гражданското управление въ България отъ 1877—1879 г. Събралъ и коментиралъ бившиятъ чиновникъ въ канцеларията на императорския руски комисаръ въ България, статски съветникъ Муратовъ. Издава Министерството на народното просвещение като „Материали за историята на България“. Т. I. София. Държ. п-ца. 1905.

II.

Литература.

Brunswick, Benoit, Le traité de Berlin. annoté et commenté par —. Paris 1878.

Ruggero Bonghi. La crisi d'Oriente et il Congresso di Berlino di —. Seguito dal testo completo dei protocolli della Conferenza di Berlino, dei trattati di San Stefano et di Berlino e di altri documenti, e corredato da due carte geografiche dei confini della Turchia et degli altri stati greco-slavi. Seconda Edizione. Con una nuova prefazione dell'autore. Milano 1885, стр. 518. — Този солиденъ трудъ на Бонги съдържа, освенъ поменатитѣ въ заглавието документи и източници, като Санстефанския и Берлинския договори, протоколитѣ на Берлинския конгресъ, още и вещи написани етюди за положението на Изтокъ и преговоритѣ на великитѣ сили до подписването на Лондонския Протоколъ отъ 30 мартъ 1877 г., за руско-турската война и Берлинския договоръ, още за ролята на италианската дипломация въ кризата.

A. d'Avril. Négociations relatives au Traité de Berlin et aux arrangements qui ont suivi (1877—1885). Paris 1887. — Има и български преводъ:

Адолфъ д'Аврилъ. Преговоритѣ отнасящи се до Берлинския трактатъ (1877—1885). Превелъ В. Карамихайловъ. Варна 1888 г. Стр. 414. — Книгата представлява известенъ интересъ, между друго, по дипломатическата история, съ която авторътъ придружава главнитѣ нови моменти на Източния въпросъ, почвайки отъ Кючуккайнарджийския трактатъ. Въ

края сж приложени въ български преводъ Санстефанския и Берлинския договори.

Блюнчли. Le congrès de Berlin etc. въ Revue de droit international за 1879.

Ив. Ев. Гешовъ. Източна Румелия и изборътъ на първия ѝ постояненъ комитетъ. с. ПС. LXV книга, 1905, стр. 417—427.

Данаилъ Юруковъ. Спомени изъ политическия животъ на България. София, 1927 стр. 177.

Emile Queillé. En Bulgarie et Roumélie. Paris, 1885. Къойе бѣше френецъ на служба по финансовото ведомство въ България. 1883—1884.

Louis Léger. La Bulgarie. Paris, 1886.

Gorčevic. Bulgarien und Ostrumellen. Leipzig, 1886.

Emile de Lavelaye. La Péninsule des Balkans. Paris, 1885. Въ 2 части. — Книгата на Лавеле е преведена на руски отъ Н. Е. Васильевъ, подъ надсловъ „Балканскій Полуостровъ“, и снабдена съ много бележки и допълнения, които я правятъ като едно съвършено ново издание. Между друго тукъ сж напечатани „Письма о Болгаріи“, помѣстени въ „Правительственный Вѣстникъ“ презъ 1885 и нѣколко официални съобщения на руското правителство по българския въпросъ. Издание на Н. Т. Солдатенковъ. Москва. 1889. Стр. 488.

Е. Львовъ. Румелійскій переворотъ. Брошура, 1887.

Е. Львовъ. Болгарія въ періодъ террора и анархіи. Ч. I. Между двумя переворотами. Москва 1888.

П. А. Матвѣевъ. Болгарскій переворотъ 6-го септября. 1885. Сѣверный Вѣстникъ. Окт. 1885.

Отъ сжщия статии въ в. Русь (на И. С. Аксакова) презъ 1884 г. № № 17 и 20 подъ заглавие „Органическій Статутъ В. Румелии“. Исторія постановленія его и введенія въ дѣйствіе.

Charles Serkis. La Roumélie Orientale et la Bulgarie actuelle. Etude d'histoire diplomatique et de droit international. Paris. Arthur Rousseau éditeur. 1898, стр 250.

Georges Scelle. L'Indépendance bulgare par —. Extrait de la Revue Générale de droit international public. Paris, 1910, стр. 133.

П. Матвѣевъ. Болгарія послѣ Берлинскаго Конгресса. Историческій очеркъ Спб. 1887, стр. 327.

П. Матвѣевъ. Органическій Статутъ Восточной Румелии, его основныя начала и практика. Статия нап. въ „Русскій Вѣстникъ“, журн. литер. и политическій, издаваемый М. Катковымъ, т. 181, Москва 1886.

Г. Ящеровъ. Записка о Восточной Румелии. Москва, 1883. — Ящеровъ, руски офицеръ на румел. служба, командиръ на Харманл. 9 дружина отъ милицията, позчатъ по усмиряването на кърджалийското възстание (1880 г.).

П. Матвѣевъ. Органическій Статутъ Восточной Румелии. Историческія страници изъ дѣятельности нашей дипломатіи. Русь за 1884 г. № 17, 18, 19 и 20.

М. Соловьевъ. О юридическомъ бытѣ Болгаріи. Статия въ Юр. Вѣстникъ, изданіе Московскаго Юридическаго Общества. Годъ десятый № 1, Москва, 1887, стр. 137—157.

М. Соловьевъ. Судебная реформа въ Болгаріи. Юр. Вѣстникъ, № 10. 1878.

С. С. Бобчевъ. Бѣлг. обичайно сѣдебно право. Студия въ „Сборникъ на народни умотворения и народопись“. Кн. XXXIII. Изд. Академията на наукитѣ. 1917. Печ. на Д-во „Балканъ“ CLXII и 147.

III.

Вестници и списания.

1. Сп. „Законовѣдецъ“ повременно списание за законодателство, правосѣдие и администрация. 18 кн. подъ редакціята на Ф. Перець. 1880—1881 г. Пловдивъ.
2. В. „Марица“, 1879—1885.
3. В. „Народни Гласъ“ 1880—1885.
4. В. „Южна България“ 1883—1885.
5. В. „Независимость“ 1882.
6. Сп. „Наука“ 1882—1883.
7. Сп. „Право“, списание издавано въ Пловдивъ.

ЧАСТЪ I.

Исторически погледъ.

Предистория: Румелия въ време на турското владичество.

Терминътъ Румелия: историческото му произхождение и значение. — Най-раннитѣ граници на Румелия. — Административни дѣления въ Турция: еялети, санджаци, диви, кази. — Воеводства и значенията имъ. — Пространство и население. — Последното дѣление на вилаети. — Преживѣлица отъ названието „Румелия“.

Преди да се появи на свѣтъ Източна Румелия, първи пътъ изтъкната на Берлинския конгресъ: като название и политическа единица, думата Румелия не бѣше непозната.

Какво означава тоя терминъ?

Когато турцитѣ разшириха своитѣ владения и въ Европа, държавата имъ състоеше отъ две главни части: европейска и извъневропейска; тѣ подириха да дадатъ по едно име на сбора отъ първитѣ и вторитѣ свои владения, съставлящи цѣлата Османска държава. Това общо название имъ бѣше потребно и отъ гледище на едно географско наименование, и отъ това на политическо-административно дѣление и название.

Появяватъ се много рано дветѣ названия: Анатоли (просто-турски Анадолъ) за Мала-Азия, и Рум-или за сбора отъ европейскитѣ владения. Най-раннитѣ две първокласни служби, които бѣха установени още отъ Мухамедъ II, завоевателъ на Цариградъ, съ неговото Канун-наме, по прачосжанието, поставено по-късно подъ върховното прямо управление и надзира-

вание на Шеих-юл-исляма, бѣха казаскери или кадж-аскери: анатоли ве румели казаскери¹⁾.

И дветѣ думи — анадолъ и рум-или — бѣха не турски, но тѣ влѣзоха въ такова общо употребление, че никой презъ вѣковетѣ не имѣе оспорвалъ нито правото на гражданство въобще, нито служебното прилагане.

Анатоли, *Ἀνατολί*, гр. д., означава Изтокъ. Анатоли обемаше всички земи на изтокъ отъ Цариградъ, областитѣ въ М.-Азия и Африка. Поне анатоли кадж-аскери имаше въ ведомството си всички неевропейски владения на държавата, включително и Африка²⁾.

Рум-или означава буквално земя на Румъ³⁾. Румътъ бѣше византийскиятъ грѣкъ, ромеосътъ, римлянинътъ, римскиятъ гражданинъ, пренесенъ на византийска почва. Грѣкътъ въ Византийската или Източна Римска Империя самъ се наричаше: ромеосъ, римлянинъ, презъ всичко време на турското владичество. Той се гордѣше съ това име. Турцитѣ го наречеха румъ, а земитѣ които бѣха въ неизточната, въ неанатолийската частъ на Византийската империя, бѣха наречени: Рум-или (страна на ромеитѣ, на римлянитѣ).

И до сега турцитѣ нѣматъ друго название за грѣцитѣ. Тѣ употребяватъ единствения терминъ румъ, простотурски урумъ, за грѣкъ, урумдже за грѣцки⁴⁾.

Въ началото, когато турцитѣ бѣха повикани въ Балканитѣ отъ Византийцитѣ, тѣ имаха първитѣ си срѣщи, разправи и отношения съ ромеитѣ, румитѣ. Самитѣ византийски императори продължаваха да се титулуватъ като „ромейски или римски василевси“, а своето население, жите-

¹⁾ Великиятъ везиръ Мухамедъ-паша Караманъ бѣше главниятъ уредникъ на това *Канун-наме*, което поставяше Високата Порта (Баби-Деалетъ) върху 4 стълба: везиритѣ, кадж-аскеритѣ, дефтердаритѣ, и нишанджитѣ. Hammer, *Hist. de l'Empire Ott.*, III, 299. До Мухамеда II имаше само единъ кадж-аскеръ (казаскеръ).

²⁾ Убичини. *Etat Actuel de l'Empire Ott.* II. *Aperçu géographique*

³⁾ Убичини. *Etat actuel de l'Empire Ottoman*. P. 1876 стр. 17—70.

⁴⁾ Глед. *Dictionnaire turc-français* par N. Mallouf. I. стр. 567. Рум или — *le pays des grecs, Roumeli ou Turquie d'Europe; rum, roum, roum, roum, Romain, grec, roumi, — à la Grèce; —* К. Иречекъ мисли погрѣшно, че Румели произлиза отъ разваленія терминъ *Романиа*, както нѣкои въ среднитѣ вѣкове наричали Византийската Империя. *Исторія болгаръ*, од. изд. 573.

литѣ на византийската империя — ромеи, римляни, вмѣсто — гърци. Отъ тукъ и сборното, общото наименование, което турците дадоха на всички православни народи, живущи на Полуострова и находящи се въ общение или подчинение на рум-патрика (рум-патриги). Всички бѣха рум-милети. И това име на българитѣ бѣ наложено цѣли столѣтия. Тѣхната народна индивидуалност бѣше забулена съ него. Названието рум, рум-милети обгръщаше прочее и българитѣ и българския народъ.

Колко борба, колко усилия и жертви бѣха станали необходими за да се докаже и установи, че българитѣ не само не сж, но и не могатъ да бждатъ руми, рум-милети!

При първитѣ султани още турскитѣ владения бѣха раздѣлени на малки части; подъ названието санджаци или ливи, отъ дето и названието на управителитѣ — санджакъ-бей или мирилива. Както имаше два казаскера, така имаше и два главни управители: единъ за Румелия — румели бейлеръ-бей или мири-миранъ, други за Анатолия — анатолъ бейлеръ бей или мири-миранъ.

Въ разнитѣ времена разни сж били предѣлитѣ и обемътъ на тази турска Румелия.

Въ известнo време Румелия обемаше 26 санджаци (буквално знамена) или области, както това се вижда отъ Хаджи Калфа (Румелия и Босна, трудъ издаденъ отъ Хамера¹⁾). Тѣзи санджаци бѣха: Виза, Кжри-Клисе (Лозенградъ), Силистра, Никополъ, Видинъ, София, Галиполъ, Скопье, Трикала, Негропонтъ съ Атина, Морея, Навпактъ (Лепантъ), Кжрж или (Превеза), Янина, Делвино, Авлона, Елбасанъ, Шкодра (Скутари), Охридъ, Призренъ, Вучитрнъ, Дугакинъ, Крушевацъ, Смедерево.

Тѣзи санджаци бѣха управлявани отъ санджакъ-бейове.

По-късно, въ времето на Султанъ Селимъ III (1789—1809 г.) единъ новъ Правилникъ установи всички санджаци въ Европейска Турция на 28, но Румелия като еялетъ вече не

¹⁾ Hadzi Chalfa, Roumelle und Bosna, uebers. von Hammer, Wien, 1812. — Босна не влизала въ Румелия още въ най-ранно време, т. к. не я считали за прѣко свързана въ предивно време съ Ромейската или Византийската империя или подчинена на сжщата.

обемаше нито Силистренско (особенъ еялетъ)¹⁾ нито Морей, нито архипелагскитѣ острови, нито Босна. Съгласно съ тоя Правилникъ Румелия обемаше 16 санджаци, а именно: Битоля (Манастиръ) седалище на управителя, Солунъ, Трикала, Шкодра (Скендерие, Скутари), Охридъ, Валона, Кюстендилъ, Елбасанъ, Призренъ, Дугакинъ, Скопие (Юскюбъ), Делвино (Делона), Вучитрнъ, Кавала, Аладжа Хисаръ и Янина.

Въ известно време на турското владичество София е била главенъ градъ, столица на Румелия, както затова свидетелствува, между други, Евлия Челеби въ неговото познато Пжтувание презъ средата на XVII вѣкъ²⁾. При Султанъ Махмуда станело ново административно разпредѣление на областитѣ въ Турция. Имало три разреда административни единици: еялети, санджаци и воеводства (войводалъкъ). Дветѣ последни били по-право части отъ еялети, откъснати за да бждатъ дадени по усмотрение на нѣкой владетель на еялетъ, или да бждатъ управлявани отъ нѣкой санджакъ-бей или воевода. Колкото за самата система въ управлението на областитѣ, тя се извършвала по два начина: първиятъ начинъ, споредъ който еялетитѣ и санджациитѣ се давали на управители или санджакъ-беюве, които държели смѣтка за доходитѣ на областитѣ си, внасяли годишно на хазната една опредѣлена и позната сума; — вториятъ начинъ на управление, споредъ който санджациитѣ се давали подъ наемъ и управительтъ билъ длъженъ да дава смѣтка за своето управление. Владетелитѣ на единъ санджакъ (окржгъ) били мютесарифи (действителни владе-

¹⁾ Силистренскиятъ новопрогласенъ еялетъ обемалъ тогазъ 8 санджаци: Силистра, Смедерево, Виза, Браица, Кърклисѣ (Лозенградъ), Никополъ (Нигеболи), Видинъ, Черменъ. Глед. Хамеръ, XVII. 57.

²⁾ Тоя правилникъ се намира въ История на империята отъ Нури, с. 48 споредъ цитата у Хамеръ. XVII. 56.

³⁾ За това Пжтуване у насъ сж реферирани А. Шоповъ, сПС. LXVII, 1910 г. стр. 165—176 — и Д. Г. Гаджановъ, Пжтувание на Евлия Челеби изъ българскитѣ земи презъ средата на XVII в. сПС., LXX, 1909. Свезка 9—10, стр. 639—724. Гаджановъ е съобщилъ изцѣло „Описание на старата румелийска столица гр. София“ (640—705). Всички пжтни беленки на Евлия Челеби издаде по турски редакцията на цариградския турски вестникъ Икдамъ. За българскитѣ земи се отнася томъ трети.

тели, ступани), и мютеселими (временни владетели). Ако управителят на една област бивалъ, по особена милостъ, надаряванъ и съ управлението на единъ втори санджакъ, той вземалъ по отношение на тоя последния титлата мухасълъ (събирачъ на даждията)¹⁾ Въ всъка заповедъ за назначение (тевджихатъ) се срещатъ посочени санджацитѣ, които били откъснати отъ едно управление и дадени на други управители въ качество на мухасълъци, или присъединявани къмъ хазната като мютеселлими.

Заповѣдта или листата за назначение на управителя презъ 1249 г. отъ Хиджретъ (1833—1834), както била напечатана въ Официалния Вестникъ № 27 отъ 27 рамазанъ, съдържа 32 еялети (областни управления); но тъй като длъжноститѣ на сераскеръ-паша²⁾, на мюшюри-асакиръ³⁾, на мюшюри-топхане⁴⁾ съществували само по име и не управлявали никоя област, а Алжиръ е билъ въ френски ржце, то действително имало всичко само 29 еялети, между които въ Европейска Турция се посочватъ само три: Румелия, Босна, Силистра.

Освенъ тѣзи имало 31 санджакъ съ особно управление, отъ които пакъ въ Европейска Турция, сж посочени: Видинъ и Никополъ, Трикала, Лиино, Делвино, Авлона, Скутари, Елбасанъ, Охридъ (последнитѣ три били мухасълъци), Смедерево, Бига, Солунъ, Скопье, Кюстендилъ, Призренъ, Изворникъ, Херцегъ, Дугакинъ.

Справедливо забелязва Хамеръ, че отъ единъ само погледъ върху тази листа на раздѣляне турскитѣ области изпква безредието, що е цзрувало въ класификацията на санджацитѣ, както въ Европа, така и въ Азия⁵⁾.

Не е безинтересно за насъ да посочимъ тукъ, че е имало и воеводства (на брой петдесетъ), които сж се намирали въ европейска и азиатска Турция и на които управителитѣ сж били въ особно положение и носѣли титлата: воеводи. За

¹⁾ Подробно за това у Хамеръ XVII. 193. Той цитира съдържанието на турския Официаленъ Вестникъ № 86 отъ реба-юл-евелъ 1250, т. е. 23 юли 1834 г.

²⁾ Воененъ министъръ.

³⁾ Воененъ командующъ.

⁴⁾ Артилерийски командантъ.

⁵⁾ Хамеръ, XVII. 194.

европейка Турция ние срещаме само Базерджикъ, въротно Хаджи-Олу Пазарджикъ, въ Добруджа: но у Евлия Челеби сж посочени още въ негово време — въ средата на XVII векъ — десетина подобни воеводства само въ Узу-еялети, особно име на Силистренски еялетъ¹⁾.

Споредъ Евлия Челеби въ европейскитѣ владения на султана се включватъ главни еялети: Румелия и Узу (или Силистренскиятъ еялетъ). Само една Румелия може да изкара 52.000 души войска. Това като е така, всѣки ще си състави понятие, ако се събере войската отъ областитѣ Босна, Буда, Ергели (Ергелъ, Ерделъ, Седмоградско) и Темишваръ. Той прибавя, че споредъ законитѣ на султанъ Сюлейманъ Ханъ, Гърция, Силистра, Никополъ, Акерманъ, Видинъ и Узу-бедеръ, като санджаци, влезѣли въ Румелия. Обаче по-после, вследствие на честитѣ нападения на казацитѣ откъмъ Черно море, Силистра и съседнитѣ санджаци били отдѣлени и образували самостоятелна областъ, подъ името Узи или Узу-еялетъ. Пакъ по стратегически съображения била отдѣлена стъ Румелия и Гърция, която сжщо така образувала отдѣленъ еялетъ.

Като се изключатъ санджацитѣ Влашко и Молдова, които били дадени подъ опредѣленъ откупъ (илтизамъ, аренда) т. е. били васални, европейскитѣ владения на В. Порта образували следнитѣ еялети или области: Румелия, Узу-еялетъ (Силистренски), Босна, Буда, Ергелъ (Ерделъ или Седмоградско) и Темишваръ.

¹⁾ Като описва пжтуването си въ Силистренския край и въ гр. Силистра, Евлия Ч. казва, че „Силистра е седалищень градъ на Узу-еялетъ, който има осемъ санджака: Никополския, Лозенградския, Видинския, Бедерския, Акерманския, Узу санджакъ, Кълбунарския и Силистренския, който е седалище на Пашата (главния управителъ). Има още два санджака, които се владеятъ подъ илтизамъ: тѣ сж Влашко и Молдова. Понеже тѣ сж неверинци, князетѣ на тѣзи два санджака ежегодно плащатъ на турската казна хиляда румелийски кесни... Има дванадесетъ войводалци за Силистренскитѣ касове (владения на които доходитѣ сж отстѣпени отъ Султана въ полза на разни управници и високи сановници). Като поменва кой касъ колко кесни дава, Евлия Ч. изброява следнитѣ десетъ войводалци: воеводитѣ Бабадагски, Черноводски, Добруджански, Ески Джумайски, Делиормански, Добричски (Хаджиоглу Пазарджикъ), Провадийски, Айтоски, Карнобатски и Силистренски (СПС. LXX. 661).

Цѣла Турция е имала въ началото на XIX столѣтие 30 милиона жители, разпредѣлени приблизително, така; Европейска Турция или Румелия 12 мил., Азиатска Турция — 16 мил., Африка — 2 мил., По пространство Турция е имала:

Европейска Турция . . .	371,950 кв. к.
Азиатска	2,075,000 кв. к.
Африканска	925,000 кв. к.

Дѣленieto на еялети, ливи, кази (кадалъци) и нахии се отмѣнило въ 1834 г. когато Султанъ Махмудъ уредилъ нова класификация на областитѣ въ империята: вилаети — 28, сан-джаци — 31 и независими воеводства — 54. Следъ въвеждането на Танзимата, старото дѣление на еялети се възстановило; тогачъ имало: 36 еялети, 126 ливи, 1267 кази¹⁾. Това териториално разпредѣление било изново преправено съ новитѣ вилаетски наредби, отъ 1864 г., когато въ Турция се въведе една по-силна децентрализация²⁾.

Географитѣ сж давали разни редакциии на термина Румелия, както и сж я поставили въ нееднакви граници. независимо отъ времето, когато сж писали.

Едни я наричали и пишели по турския ѝ типъ: Рум-или (Rum-ili, Roumelie, Rumelia, Rumelien, Rumilien) и подвеждали подъ тоя изразъ и булгар-или. Други ѝ давали наименованието Румелия или Романия (Roumelie ou Romanie, Roëmerland, Romania, Romanien); най-после има такива, които сж я наричали Ромели (Romelie, Romelien³⁾; нѣкои сж вадили названието отъ Римъ (Rome) и сж тълкували: земя на Римъ (Duckert, Dictionnaire de la conversation, XV, 271—572)

¹⁾ Подробности и цѣлата номенклатура на старитѣ еялети се съдържатъ у Убичини, *Lettres de la Turquie*, I, 45.

²⁾ Убичини, *Etat actuel*, Ch. II, Administration.

³⁾ Moreau и Slawaczynski сж били докладчици на една специална комисия на Дружеството за Всесвѣтска статистика въ Паризъ, 1837—1838. Глед. *Journal des Travaux de la Société Française de Statistique Universelle*, Paris, Vol. 3. Въ това време Румелийскитѣ еялети обемалъ Roumelie и България и ималъ 439,061 кв. мили и 5,150,000 жители. Въ Европейска Турция имало четири еялети: Румелия, Босна, Островитѣ и Критъ, които обемали асичко 711,707 кв. м. и 7,500,000 ж. — сравни *Dictionnaire Geogr. Univ. par Ch. Picquet*, Paris, 1823 и 1833.

Въ 1784 г. Stoeber (Historisch-statistische Beschreibung des Osmanischen Reichs, Hamburg) обяснява, че „така наречената Европейска Турция, Rum-ili или Romanien се простира отъ 35 до 53 град. дължина и отъ 34 до 49 гр. ширина.

Поради това обстоятелство, че границитѣ на Румелия не сж съпадали въ разнo време, и народонаселението, и безъ това трудно да се преброи въ Турция, е било разнo посочвано.

Шлибенъ (Schliben) въ своята Staatengeographie (Halle, 1833) посочва, че Еялетътъ Румелия съдържа 4,300 кв. к. и около 5 мил. население.

C. Ritter въ своята Europa, ein geographisch-statistisches Gemaelde (Frankfurt am Main. 1804—1807) дава следнитѣ приблизителни данни за Европейска Турция въобще и за областта Румелия споредъ сведенията на разни географи: около 12 мил. всичко жители въ Европейска Турция; на други мѣста (213 стр) той изброява цѣлото население на Румелия, Бесарабия, България, Сърбия, Босна и Херцеговина на 7,000,000

Убичини справедливо бележи, че винаги сж гледали да представятъ населението на Турция въобще голѣмо. Въ 1866 г. споредъ статистическитѣ данни на министерството на финанситѣ (Малие назарети) кржглата цифра на населението е посочена: 42 мил., а именно въ Европа — 18 мил., въ Азия — 18 мил., въ Африка — 6 мил. Убичини, като сравнява по-късното съобщение на Селяхединъ-бей, който пресмѣта това народонаселение на 40 мил., съ васалнитѣ владения, казва че то не е повече отъ 30,700,000. Убичини припомня едно преброяване отъ 1845 г., което посочва въ Румелия съ островитѣ 5,975,000 мюсюлмани и 6,355,000 християни, а всичко 12,340,000 ж.

Вилаетската реформа отъ 1864 г. преименува еялетитѣ на вилаети и, ако и да не заличи окончателно употреблението на термина Румелия, официалното и старо значение на думата стана вече единъ исторически изразъ. Европейска Турция обемаше нѣколко вилаети: I. Дунавскиятъ (Туна вилаетъ) първи учреденъ въ 1864 г., (Реджебъ, 1281) за опитъ. Той обемаше една частъ отъ старото българско цар-

ство¹⁾ и се дѣлѣше на санджаци на: Русчукъ, Видинъ, Тулча, Търново, София и Нишъ²⁾.

II. Одринскиятъ (Едирне вилаетъ) съ санджаци: Одринъ, Пловдивъ (Филибе), Родосто (Техфуръ-дагъ), Калиполи (Гелиболи) и Сливенъ (Ислиме).

III. Солунскиятъ обемашъ: Солунъ, Сересъ, Драма.

IV. Битолскиятъ (Монастирскиятъ) обемашъ: Битоля, Призренъ, Скопье (Ускюпъ), Дебъръ.

V. Янинскиятъ (Яни вилаетъ) обемашъ: Янина, Трикала, Охридъ, Превеза, Берагъ.

VI. Бѣломорскиятъ (Джезаири и бахри-сефидъ).

VII. Кандийскиятъ или Критскиятъ (Гиритъ-вилаетъ) обемашъ: Канея (Хания), Ретимно (Ресмо), Кандидъ, Султание (Сфакия), Лашидъ (Ласидъ).

VIII. Босненскиятъ (Босна-вилаетъ) обемашъ: Босна-Сарай, Зворникъ, Баня-Лука, Травникъ, Бехме и Иени-Базаръ. Въ извѣстно време съществваха отдѣлно още Шкодренския и Херцеговинския вилаети, отдѣлно отъ Босненския.

Европейска Турция, приблизително старата Румелия, въ навечерието на освободителната война, имаше, прочее, десетъ вилаети съ 44 ливи или мютесарифлъци, когато въ азиатска Турция имаше 16 вилаети съ 74 ливи, а въ африканска — 1 вилаетъ — Триполи (Тарабулуси-гарбъ) съ 5 ливи.

Всички тѣзи преобразования и промѣни въ административно дѣленіе, терминология и класификация не премахнаха окончателно употребата на названието Румелия; то остана въ географската номенклатура, употребявано отъ мнозина учени географи въ смисълъ на стара Тракия, въ смисълъ на Тракия

¹⁾ Невѣрно е твърдението на Убичини, че Дунав. вилаетъ отговарялъ на старовременското българско царство, завоевано отъ Султана Баязидъ въ 1350.

²⁾ Учредителниятъ законъ на Дунавския Видаетъ е печатанъ въ Journal de Constantinople отъ 21 окт.: 16, 22 н. 1850. Най-напредъ беше учреденъ за опитъ и образецъ Дунавскиятъ Видаетъ, управляванъ отъ прочутия Мидхадъ-паша. Отсетне се появиха последователно другитъ вилаети (области).

и частъ отъ източна Македония¹⁾, Тая Тракия нѣкои речници разграничаваха така: на северъ Балкана, на изтокъ Черно-море, на югъ Босфора, Мраморно море, Хелеспонтъ и Егейско (Бѣло) море, на западъ Македония²⁾.

Така терминъгь, названието, Румелия бѣше, макаръ и неясно, мъгляво, достояние на географската наука, отъ тука и на всички политици и дипломати.

II.

Раждането и кръщаването на Източна Румелия.

Сан-Стефанскиятъ договоръ и България. — Отнасянето къмъ него на великитѣ сили. — Берлинскиятъ конгресъ и грижитѣ на Англия да запази гърцитѣ отъ „славянската опасностъ“. — Великитѣ сили до и следъ откриването на Берлинския конгресъ. — Ролята на кн. Бисмаркъ, като председател-посредникъ. — Тритѣ велики заинтересовани държави: Англия, Австро-Унгария и Русия. — Английското предложение за Източна Румелия.

Сан-Стефанскиятъ договоръ (19 февр.—3 мартъ 1878 г.) бѣше създадъ една България въ приблизителнитѣ етнически граници на българския народъ на едно пространство отъ 163,000 кв. клм.¹⁾ и 4,000,000 жители. По тоя начинъ се осветяваше не само „великия принципъ на народноститѣ“, който въ наше време прави чудеса, „възвръща дори словото на нѣми и повиква къмъ животъ мъртавецитѣ“, както се изразяваше знаменитиятъ публицистъ Анатолю Лероа Болю²⁾,

¹⁾ J. Blancani, въ 1876 г. (въ своята книга *La question d'Orient dévoilée ou la vérité sur la Turquie*, Paris 1876) смята Европейска Турция, че има 19 милиона население, което разпредѣля така: България 8 м., Румелия 4 м., Босна и Херцеговина 2.5 м., Далания 2 м., Турца Сърбия $\frac{1}{2}$ м., разни помани и мирдети 300 хиляди.

²⁾ Cp. Romelle y Duckert, *Dictionnaire de Conversation* 1864.

³⁾ На Европейска Турция оставаше едно пространство почти таково 168,000 кв. клм.

⁴⁾ Anatole Leroy Beaulieu „*La Bulgarie et les derniers événements d'Orient*“. Въ ср. „*Revue Littéraire et Politique*“. № 23 отъ 1885.

на това напълно отговаряше на единството въ духовно-културно отношение, което единство бѣше припознато отъ В. Порта съ нейния ферманъ за учредяването на българския екзархатъ отъ 27 февр. 1870 г. Сан-Стефанскиятъ договоръ възкрѣсваше на дѣло почти цѣлия български народъ и начертаваше картата на почти истинска и етнографска България, както комахай бѣше тя не само бълнувана отъ българскитѣ будители и възродители, но къмъ каквато презъ всички векове отъ появяването българитѣ на Б.-Полуостровъ, се стремеха да се приближатъ.

Сан-Стефано смути и обезпокои всички неприятели на българския народъ. Заинтересовани близки и далечни народи и държави непрязнени на българския елементъ се туриха на кракъ и на работа за да осуетятъ това тържество на възкрѣсващия български народъ. Дипломатитѣ на Берлинския конгресъ изиграха по отношение на България роля, която напомни тѣхната работа на Виенския конгресъ отъ 1815 г. по отношение на Италия. Тогазъ, въ Виена, князь Метернихъ, който ржководеше европейския концертъ, бѣ напълналъ всички усилия на своя тънъкъ умъ и всички средства на дипломатическа борба, за да не се даде възможность на Италия да бжде друго освенъ единъ „географически изразъ“. Тукъ сега на Берлинския конгресъ единъ английски дипломатъ лордъ Биконсфилдъ беше се разчекналъ да дири сѣкашъ способности, за да запази Турция отъ крайно унижение, за да огради Гърция отъ „славянската опасность“ и да не даде на българския народъ да се прояви въ всичката ширь на своята родна стихия. Въ действителность английскиятъ първи министъръ не бѣше човѣкъ сантименталенъ и той гледаше изключително да повреди на руската побѣда и на руския престижъ между християнскитѣ народи на Изтокъ, за цели чисто английски. Той не се стѣсни по-нѣсно да участвува въ кѣсането на Турция.

Виенскиятъ конгресъ отъ 1815 год. не бѣше въ състояние да задуши копнежитѣ на италианския народъ, който следъ 1859 г. се обедини и въ 1860 г. направи отъ Римъ столица на единна Италия. Берлинскиятъ конгресъ разкъса България, обединена въ Сан-Стефано, на три кѣса, но той не бѣше въ състояние да угаси стремеха на българския народъ къмъ обединение. Берл. конгресъ само спрѣ временно и забави

онова развитие на силитѣ, които бликаха въ българскитѣ среди и които бързаха да осъществятъ народния блянъ.

На Берлинския конгресъ се явиха представители отъ седемтъ велики държави: Англия, Австро-Унгария, Германия, Италия, Франция, Турция и Русия¹⁾ Тѣ имаха за задача „да подложатъ делото на Сан-Стефано на свободното обсъждане отъ кабинетитѣ, подписавши трактатитѣ отъ 1856 (Парижки) и 1871 (Лондонската конференция), да осигурятъ по общо съгласие и върху основата на нови гаранции мира, отъ който Европа има толкозъ нужда“, както се изрази въ встъпителната си речъ избрания за председател на Конгреса князь Ото Бисмаркъ.

Съ Сан-Стефанския договоръ Русия бѣше достигнала пълнеъ триумфъ на своето освободително дѣло въ широкия смисълъ на думата. Тя бѣше добила независимостъта, разширяването четири пѣти повече на Черна-Гора, на която, освенъ това осигуряваше две пристанища на Адриатическо море. Тя спечелваше независимостъта на уголѣмена съ Нишко Сърбия и на Ромъния.

¹⁾ Тѣзи представители бѣха за Англия: лордъ Биконсфидъ, по-преди Дизраели първи министъръ на Велико-Британия; лордъ Солсбери, министъръ на външнитѣ работи; лордъ Ото Руселъ, английски посланикъ въ Берлинъ.

Австро-Унгария имаше за свои представители: графъ Андраши, министъръ на външнитѣ работи и на императорския домъ; графъ Кароли, австро-унгарски посланикъ въ Берлинъ; баронъ Хаймерле — австро-унгарски посланикъ въ Римъ.

Германия: князь Бисмаркъ, канцлеръ на Германската Империя; фонъ Бюловъ, министъръ на външнитѣ работи; князь Хохенлое-Шилингфюрстъ, германски посланикъ въ Парижъ.

Италия: графъ Корти, министъръ на външнитѣ работи; графъ Лоно, италиански посланикъ въ Берлинъ.

Русия: князь Горчаковъ, канцлеръ на Руската Държава; графъ Шуваловъ, руски посланикъ въ Лондонъ; д'Убри, руски посланикъ въ Берлинъ.

Турция: Александъръ Каратеодори-паша (гъркъ), министъръ на общ. сгради; Мехмедъ Али-Паша, участникъ въ войната, началникъ на воененъ отрядъ, и Садулахъ-бей, турски посланикъ въ Берлинъ.

Франция: Вадингтънъ, министъръ на външнитѣ работи; графъ Сен-Валее, фр. посланикъ въ Берлинъ; Дегречъ, пълномощенъ министъръ, натоваренъ съ Дирекцията на политическитѣ работи въ Външното министерство.

Най-важната нейна морална придобивка бѣше обаче възкръсяването на едно Българско Княжество съ граници на и. Черно-море, на ю. Бѣло-море, на з. Сърбия, Дрингъ и албанскитѣ планини, княжество съ около 4,000,000 население и въ едно пространство 164,000 кв. к., когато на Турция въ Европа оставаха само 168,000 кв. к. бидейки раздѣлена на 4 къса, отъ които два: Цариградъ и Галиполъ съ териториитѣ имъ отъ една страна, Солунскитѣ полуостровъ — отъ друга, не можаха да се съобщаватъ помежду си и съ останалата частъ на Империята освенъ по море, а другитѣ две (отъ една страна Босна и Херцеговина, отъ друга Тесалия и Албания) се сближаваха само чрезъ една тѣсна ивица. На Босна и Херцеговина се даваха, подъ надзора на Австро-Унгария и Русия, исканитѣ за тѣхъ отъ цариградската конференция уредби. Въ Критъ — се предвиждаше автономия съ правилника отъ 1868, какъвто правилникъ се общаваше и за другитѣ гръцки области. Въ Аз. Турция Армения добиваше уредби, подъ руско покровителство, годни за да осигуряватъ свободитѣ и спокойствието ѝ. Дарданелитѣ и Босфорътъ трѣбваше да бждатъ открити въ всѣко време на търговскитѣ кораби. Едно важно обезщетение въ полза на Русия отъ 1,400,000 рубли бѣше договорено; сжшо така както и отказването отъ това възнаграждение срѣщу нѣколко турски градове: 1. въ Азия — Батумъ, Ардаханъ, Карсъ, Алашкертъ и Баязидъ; 2. въ Европа — Тулчанския санджакъ, който се даваше на Ромъния срещу повръщането ѝ назадъ онъзи частъ отъ Бесарабия, която бѣ отнета отъ Русия въ 1856 г. Най-после русиятъ императоръ вземаше подъ свое покровителство интереситѣ на духовнитѣ лица и калугери въ Турция и на Св. Гора Атонска.

Имаше две велики държави въ Европа, които за нищо на свѣта не можеха да преглътнатъ това уреждане на работитѣ въ близкия Изтокъ. Тѣ бѣха Англия и Австро-Унгария. Почнаха се преговори. Австро-Унгарскитѣ кабинетъ не се задоволяваше само съ окупацията на Босна и Херцеговина, а искаше да ги обърне въ княжество, като България въ владѣнието ѝ; сжшо се домогваше тя за Албания и Македония съ Солунъ. Освенъ това, искаше да си осигури извѣстни договори съ Сърбия и Черна-Гора, които овързваха тѣзи даѣ независими страни къмъ Виена. Тѣзи домогвания на Австро-

Унгария насърдчиха Англия да се противопостави още повече против Русия. Новият министър на външните работи въ Англия лордъ Солсбери, дошелъ следъ лордъ Дерби, подаде една остра нота, въ която казваше, че Русия туря Черно-море подъ свое владичество, а това накърнява жизненитѣ интереси на Велико-Британия. И английски войски получиха заповѣди да вървятъ къмъ водитѣ на Турция.

Какво оставаше на Русия да прави? Услугитѣ на Франция въ това време бѣха спечелени за Англия, между друго, благодарение на посланика въ Лондонъ англофила Вадингтонъ. Италия очакваше облаги откъмъ Албания и не искаше да се отдѣля много отъ Австро-Унгария. Оставаше Германия, нѣкога толкозъ много благоприятствувана отъ Русия — и въ 1870 г. въ време въ войната съ Франция, и по-рано при войната съ Австрия (1866 г.).

Щѣше ли сега Германия да се отплати за доброто на Русия? Бѣше явно, че Англия се насърдчаваше отъ Австрия, но Францъ Йосифъ не би мръдналъ, ако Вилхелмъ I бѣ заговорилъ съ него язика, по който преди осемъ години му бѣше говорилъ Александръ II.

Всичко зависѣше отъ Германия. Но Берлинскитѣ кабинетъ се отърва лесно: той не можалъ да изпусне изъ предъ очи Франция, не искалъ да се скарва и съ Австро-Унгария. И князь Бисмаркъ се втиляваше въ началото, но по-късно откровенно призна на князь Горчакова, че не може помогна на Русия (въ началото на м. априлия 1878 г.).

Тогазъ Русия се принуди, за да избѣгне една война най-малко съ Велико-Британия и Австро-Унгария, да иде въ Берлинъ, на конгреса, свиканъ официално на 3 май отъ князь Бисмаркъ.

Берлинскитѣ конгресъ се състоя на 13 юни (н. с.) и, както бѣше предварително договорено, за председателъ бѣше избранъ Бисмаркъ.

Англия си бѣше поставила за привидна програма да запази непокѣтността и независимостта на Отоманската Империя. Непокѣтностъ и независимостъ — разбираемо съвсемъ своеобразно. Нѣколко дена само преди откриването на Берлинскитѣ конгресъ, (13 юни н. с.) Англия чрезъ пълномощника си Лаярдъ въ Цариградъ бѣше сключила договоръ за отбранителенъ съюзъ съ Турция (4 юни 1878 год.) по силата на

който тя добиваше отъ Турция островъ Кипръ, който щѣше да заеме и управлява.

Още въ първитѣ заседания на конгреса представителитѣ на Англия показаха разположенията си. Тѣ не скриха враждебността си къмъ извършеното отъ Русия въ Санъ-Стефано и сложиха на разискване редица въпроси, които бѣха въ положение да извикатъ не само разисквания, но голѣми свади и дори скжсване на мирнитѣ преговори.

Ние не ще алазяме тукъ въ разглеждане на тѣзи препирни, важни отъ много страни за дипломатическата история на България: не му е тукъ мѣстото. Ще поменемъ само, че Бисмаркъ наистина се погрижи всѣкакъ да уталожилъ страстите, да предупреждава дразненията и да дава по възможность удовлетворение на представителитѣ на Русия.

За нашия предметъ тукъ е важно да посочимъ какъ се появява на срѣдата откъсването на Южна България отъ цѣлокупното ни княжество и какъ се тя покрѣства съ едно странно име: Източна Румелия.

Още въ първото заседание на конгреса (13 юни) князь Бисмаркъ въ астѣпителната си рѣчь, начертавайки програмата за дейността на конгреса, предлага да се раздѣлятъ въпроситѣ за разискване по важността имъ. Председателитѣ знаеше, кое най-много интересуваше дветѣ опълчени противъ Русия държави: Велико-Британия и Австро-Унгария. Това бѣше българскиятъ въпросъ и той, князь Бисмаркъ заявява: „Особенно задачата за разграничаването и уреждането на България е който отъ това гледище (на първостепенна важность) ще призове вниманието на конгреса“. За това кн. Бисмаркъ предлага да се почнатъ разискванията „като се занимаятъ на първо мѣсто съ онези наредби отъ Санъ-Стефанския договоръ, които засягатъ бъдещето устройство на България“.

Редица заседания, почвайки отъ първото, сѣ посветени на българския въпросъ.

Въ второто заседание на конгреса (17 юни) председателитѣ чете първата алинея на чл. VI отъ С.-Ст. договоръ: „България се установява като автономно княжество, което ще плаща данѣкъ съ християнско правителство и народна войска“.

Веднага следъ това взема думата лордъ Солсбери и развива тезата на английския кабинетъ по въпроса. Той вижда въ наредбитѣ отъ тоя родъ на С.-Ст. договоръ, между дру-

гитѣ опасности, и такива за гърцитѣ. „Гръцкото племе, казва той, което обитава много мѣста въ нова България, ще бжде подчинено на едно славянско мнозинство, съ което неговитѣ съотношения никакъ не сж приятелски, и както вече представихъ на оцѣнката на конгреса, вѣроятнo е гръцкиятъ езикъ да изчезне и племето (гръцко) да бжде погълнато“.

„Освенъ това, допускането до крайбрежието на Егейско (Бѣло) море на една нова морска сила (думата е за България) не би могло да се приеме безъ живо чувство на съжаление отъ съседнитѣ на Средиземно море сили.

„Споредъ моето мнение трѣбва да се намѣри едно лекарство на тези вредителни резултати въ промѣняването на границитѣ, върху които председателятъ обърна нашето внимание. Ако България, на мѣсто да се простира до Егейско море и до Охридско езеро, се ограничи откъмъ югъ съ линията на Балканитѣ, а другата частъ на областта останѣше подъ властѣта на Султана, тези опасности щѣха да се смекчатъ много, ако не изчезнѣха съвсемъ.

„Въ такъвъ случай нова морска сила не ще се простира вече до брѣговетѣ на Егейско море, една частъ твърде голѣмо гръцко население, което се намѣрваше застрашено да бжде погълнато въ нова България и да се подчини на едно славянско мнозинство, ще си остане въ досегашното си политическо положение, а Портата ще има една стратегическа граница, която ще може да се брани срѣщу всѣко бъдеще нападение“.

Своитѣ съображения лордъ Солсбери сключва съ следнитѣ две предложения:

1. Автономното трибутарно княжество България съ оная частъ на Европейска Турция, която е разположена на с. отъ Балканитѣ.

2. Провинцията Румелия и всѣка друга територия на ю. отъ Балканитѣ да останатъ подъ прѣката политическа и военна властъ на Султана, като се взематъ всички нужни мѣрки за да се запази благосъстоянието на населенията чрезъ гаранции достатѣчни отъ административна автономия, или другоаче“.

Рускиятъ представителъ графъ Шуваловъ зема думата за да обясни гледището на Русия, което е „не да се унищожатъ резултатитѣ отъ една война, презъ която тя си бѣ наложила

толкова жертви". Русия е дошла на конгреса за да „съобрази предварителния Санъ-Стефански договоръ съ общитѣ интереси на Европа". Англия не дава съгласието си за разграничението станало въ Санъ-Стефано; но между него и това на лордъ Солсбери „има мѣсто за разискване, напр. за границитѣ, опредѣлени отъ Цариградската конференция; тѣзи граници иматъ предимството да сж начертани отъ представители на Европа и, отъ друга страна, тѣ сж съгласни съ етнографическитѣ условия на българския народъ". Шуваловъ пита подържа ли лордъ Солсбери своето разграничение и не приема ли разисквания върху основа на старитѣ граници, чертани на Цариградската конференция.

Кн. Бисмаркъ, като председателъ, се съгласява съ лордъ Солсбери да се отложи това разискване за близко заседание и изказва надежда, че въ това време специално заинтересованитѣ ще могатъ да се съгласятъ върху „status causae et controversiae". Подиръ това предварително споразумение, представителитѣ на тѣзи сили ще могатъ да предложатъ на Конгреса резултата отъ размѣната на тѣхнитѣ мисли върху „Южна България" и върху институциитѣ, които трѣбва да се уредятъ въ нея. Ако ли не се споразумѣятъ напълно, Конгресътъ ще се погрижи да уреди въпроса чрезъ намѣсата на приятелскитѣ сили.

Австро-Унгария, чрезъ графъ Андраши, се туря на страната на Англия, колкото се касае до България, автономна трибутарна и съ християнско правителство; а пъкъ колкото за разграничението, което по-особно интересува Хабсбургската империя, Андраши иска единъ австро-унгарски делегатъ да участвува при особнитѣ разисквания между английскитѣ и руски пълномощници. Впрочемъ, той по принципъ сподѣля английското предложение и за линията на границитѣ.

Решава се, най-после да се срещнатъ представителитѣ на тритѣ особно заинтересовани държави — Англия, Австрия и Русия — върху въпроса за България и Южна България.

На заседанието на 9/22 юни лордъ Солсбери чете следния документъ, който съдържа развитие на английскитѣ предложения и който той предлага на одобриенето на Конгреса:

„Да се приеме за южна граница на княжество България Балкана; на областта на югъ отъ Балкана да се даде името Източна Румелия.

„Присъединението на Софийския санджакъ, следъ нѣкои стратегически измѣнения на границитѣ, къмъ Княжеството да се допусне или срещу задържането на Варна отъ турцитѣ или срещу изключванетоъ изъ Източна Румелия на коритата на Места-Карасу и Струма-Карасу.

„Източна Румелия да се постави подъ преката политическа и военна властъ на Султана, който ще упражнява тая властъ по следния начинъ:

„Той ще има право да се грижи за защитата на морскитѣ и сухопътни граници на областта, да държи по тѣхъ войски и да ги укрѣпява.

„Вжтрешниятъ релѣ ще се поддържа отъ милицията, офицеритѣ на която ще се назначаватъ отъ Султана, разбира се, като се държи въ тоя случай смѣтка за вѣрната на населението.

„Генералъ-губернаторътъ (на Източна Румелия) ще има право да повиква въ областта турски войски всѣкога, когато вжтрешната или вѣншната безопасностъ на областта се заплашва.

„Точното опредѣление на западната граница да стане по-сетне. Отъ мѣстото, гдето западната граница пресича линията на южната граница, която бѣше поставена отъ Цариградската конференция, южната граница на Източна Румелия ще върви по чертата на Конференцията дори до планината на Крушово, после ще иде по чертата на С.-Стефанския договоръ почти до Мустафа-паша. Отъ тая точка естествената граница ще се прокара къмъ Черно море до една точка между Созополъ и Агатополю. Обозначението на границитѣ, съ изключение на дветѣ точки при Черно море, които ще се опредѣлятъ по-после въ Конгреса, да се извърши отъ една европейска комисия“.

Такова бѣ предложението на Велико-Британия чрезъ устата на представителя ѝ лордъ Солсбери. Така се роди на свѣтъ и се даде за първи пътъ названието Източна Румелия на Южна България.

Характерна и достойна за подчертаване е промѣната извършена въ мирогледа на английския представителъ въ Цариградската конференция отъ 1876 г. лордъ Солсбери. Тамъ сжшиятъ тозъ лордъ се бори съ представителитѣ на В. Порта особено съ тогавашния министъръ на вѣншнитѣ работи Сав-

фетъ паша за да му джаже колко е правомѣрно названието България за цѣлата страна отъ Дунавъ до Солунъ или до Егейско море. Види се въ онова време, ужаситѣ извършвани въ България надъ едно мирно население, разгласени въ Велико-Британия по благородната инициатива на отлични и безпристрастни английски и американски публицисти и общественици, бѣха въздействували властно не само върху маситѣ, но и върху управляющитѣ кржгове на Англия. Види се, че великиятъ Гладстонъ бѣше успѣлъ да подчини, временно макаръ, на единъ справедливъ човѣшки възгледъ дипломацията на Сенджемъ и да направи отъ нея една обективна ценителка на положението и събитията. И наистина, Савфетъ-паша се оплаква, че „таквазъ областъ, която отива отъ Видинъ до вратата на Солунъ не ще обема само български елементъ, но и гърци“ (стр. 62 Пр.Ц.р.Конф.). „Собразуването на такива области ще предизвика на много мѣста между гърци и българи ожесточени борби“ (ib.). „Отъ турскитѣ страни само Босна е запазила своето старо название, а другитѣ области на Европейска Турция всѣкога сж се раздѣляли на еялети (вилаети тоже) и България никога не е съставяла отдѣлна областъ. До учреждението на Екзархията названието България въ никой (?) отъ актоветѣ не е споменато“.

Свършено друга е била мисълта и аргументацията на Солсбери и тя е интересна отъ много страни за да бжде по възможность текстуално предадена:

„Думата България, казва английскиятъ държавникъ предъ цѣлото събрание на европейската конф. въ Цариградъ, не означава единъ кжтъ съ опредѣлени географически граници. Като сж го изтълкували по приетия отъ тѣхъ практически начинъ, пълномощницитѣ сж били длъжни да иматъ предъ очи произхождението на това название и смисълъ, въ който е било употребено... Подъ грижитѣ на конференцията не сж подлежали мѣстата, които българското население не преобладава, както и мѣстата, които не сж били подложени на действията на лошата администрация, която бѣ причина на станалитѣ миналата г. (1876 г.) излишества и злочестини. Това название България е попрѣчило на пълномощницитѣ да простратъ своитѣ препорѣчвания надъ голѣма часть отъ вилаетитѣ Одрински, Солунски и Призрѣнски. Ако го бѣха направ-

вили, тѣ щѣха да заслужатъ справедливо укоритѣ на турскитѣ пълномощници, че сж се отстранили отъ английската програма и сж приложили гаранциитѣ противъ лошото управление въ България и на мѣста, които не сж български¹⁾“.

Трансформацията на лордъ Солсбери, неговиятъ новъ езикъ и душевно настроение въ Берлинъ трѣбав да се отдава на новото вѣяне въ английската политика. Ако по-преди въ 1876 г. не само въ Велико-Британия не се плашеха отъ една голѣма България, сегд, когато руситѣ я бѣха извоювали и очертали въ С.-Стефано, английската дипломация се стрѣсна предъ нея, мислейки, че задъ нея стои славянска Русия, въ това време, криво или право, уплашила Велико-Британия съ побѣдитѣ си надъ Турция и съ засилването си на близкия Изтокъ, гдето английскитѣ интереси се засѣгаха. Това кръстосване на англо-руски интереси, отбѣлѣзвано впрочемъ не първи пътъ, — извика новитѣ английски предпазителни мѣрки и лордъ Солсбери не се стѣснява да говори въ Берлинъ, че той не може да остави грѣцкия елементъ да се тѣтчи и да се уврежда въ полза на славянския.

Страхуванията си отъ българитѣ, като славянски елементъ, лордъ Солсбери изказва и то въ случайно направеното отъ него предложение да присѣдствуватъ на конгреса и представители на Еллада, когато се касае за интереситѣ на грѣцки области. Славянитѣ (българи напр.) се защищавали на конгреса отъ единъ силенъ и войнственъ народъ, тѣхенъ братъ по кръвъ и по вѣра, крѣпкъ съ обаянието на недавнашнитѣ си побѣди. Грѣцитѣ ще се предадатъ на нови движения, ако се увѣрятъ, че Европа ги е изоставила и отдала на господството на едно племе, къмъ което тѣ нѣматъ никакво съчувствие*.

Естествено бѣше отъ руска страна да се направя нужната поправка и на лордъ Солсбери да се преподаде единъ

¹⁾ Проектътъ на Органически Уставъ, приготвенъ въ Цариградската конференция, притурна В. носи насловъ: За България и обема съставянето на две области, отъ които: източната область, имаща за главенъ градъ Търново и обемаше санджацитѣ Русе, Търново, Тулна, Варна, Сливенъ, Пловдивъ (съ Стара-Загора, Хасково, Бургасъ) и казитѣ Кжркъ-Клисѣ, Мустафа-паша и Казъль-Агачъ т. е. обемаше цѣла източна и южна България; — втората западната область съ главенъ градъ София състояща отъ санджацитѣ София, Видинъ, Нишъ, Скопие, Битоля (безъ две кази на югъ, третѣ сев. кази из Сѣрския с-къ и казитѣ Струмица, Тиквешъ, Велесъ и Кастория).

урокъ, че рускиѣ пълномощници, не сж представители на славянски интереси, но представители на всички християнски населения въ Турция. Едва ли обаче тая поправка е могла да успокои благородния лордъ, даже и тогазъ, когато князь Горчаковъ заявилъ, че той ще поиска и за гършитѣ въ турската империя сжщата автономия, която се дава на славянитѣ. Целта на руското правителство е била и е да сближи тѣзи две племена. Временнитѣ недоразумения между българи и гърци се дължатъ не на нѣкакъвъ си племененъ антагонизмъ, а на частнитѣ подстрекателства, чужди за действителнитѣ интереси на племената.

III.

Източна Румелия и нейното устройство на Берлинския Конгресъ.

Какъ посрѣща руската дипломация прекръстването на Южна България въ Източна Румелия. — Рускиѣ поправки и оговорки при приемането английското предложение: препирни и заключения на тия предложения на фр. представителъ Вадингтонъ. — Турскиѣ гарнизони въ И. Румелия. — Наредби за устройството на И. Румелия по Берлинския договоръ. — Характеръ, граници и отношения на Султана къмъ областта. — Главниятъ Управителъ, неговитѣ права и служба. — Международно положение на И. Румелия. — Какви кроежи създаваше дипломацията въ Берлинъ, а какви явни изгоди се очертаваха за И. Румеличъ?

Сждбата на Южна България бѣ решена съ първото предложение на лордъ Солсбери, предварително още възприето, макаръ по принципъ отъ Австро-Унгария. Дветѣ най-заинтересовани държави, на които бѣше допустнато да се налагатъ въ въпроситѣ на разграничението на България, бѣхъ произнесли присждата си. Княжество България, установено въ широкитѣ Сан-Стефански граници, се разпокъсваше на три

къса, от което единът образуваше Княжество България, другият — Македония си оставаше подъ прекото владичество и управление на Турция, третият — южна България се преименувахе на Източна Румелия и то въ известни предѣли, които не трѣбаше да се приближаватъ къмъ морето.

Разискванията за Източна Румелия, станали на Берлинския конгресъ, интересуватъ нашата теза и ние ще ги разгледаме въ кратко.

Въ сжщото заседание на конгреса на 22 юни 1878 год. представителтъ на Русия графъ Шуваловъ дава следнитѣ важни обяснения:

„Представителитѣ на Русия предлагатъ две поправки, които никакъ не развалятъ по принципъ предложенитѣ отъ Англия измѣнения на С. Стефанския договоръ, но които при всичката умѣреностъ на рускитѣ поправки, английскитѣ пълномощници не рачатъ да приематъ. Като се повръща върху размѣненитѣ отъ нѣколко дни преговори, графъ Шуваловъ отбелезва, се рускитѣ пълномощници най-после приематъ както раздѣлянето на България по линията на Балкана въпреки сериознитѣ възражения, що представлява това дѣленіе, вредително въ много отношения, приематъ сжщо и замѣнатата на името Южна България съ Източна Румелия“. Тая послѣдния отстъпка представителитѣ на Русия правятъ съ съжаление и като си запазватъ свободата за по-сетнешно разискване въ конгреса.

„На запазването името на „България“ е било погледнато като на знаме, като на подкрѣпа за опасни стремежи. Рускитѣ представители съ мжка отнели, така да се каже, на едно частъ население да се лиши отъ едно име, що му принадлежи.

„Тѣ сжщо така се съгласили да отдалечатъ отъ Егейско море границитѣ на новата областъ (Източна Румелия или Ю. България). Имало страхъ да не би България да станѣла морска сила. Тѣзи страхове имъ се виждали мечтателни но тѣ се съгласили при все това и на промѣната на границитѣ. Тѣ приели, освѣнъ това, такава поправка на западната граница на България, която за тѣхъ е явно осакатяване, понеже отцѣпяла части български населения. Всичко това се искало по нѣкакви си стратегически и търговски съображения, които никакъ нѣмали предъ видъ ползата и спокойствието на България. Тѣ се съгласили да се поправятъ и границитѣ откъмъ

Черно-море, и оставили на страна границите на С.-Стефанския договоръ и тия на Цариградската конференция. Най-после, отстъпило се на Султана и пазенето границите на И. Румелия. Всичко това било сторено за да се защити силния отъ слабия, да се покровителствува Турската Империя. Руските пълномощници приели асичко това, но отъ своя страна представили тѣзи точки, които тѣ приемали:

1. „Султанътъ има право да се грижи за запазването на морските и сухопътни граници на областта, да държи по тѣхъ войски и да ги укрѣпява.

2. „Вътрешниятъ редъ въ Източна Румелия да се поддържа отъ милиция, на която офицерите ще сѣ назначаватъ отъ Султана.

Трѣбва да се установи здраво и обезпечи принципътъ, че въ И. Румелия ще стои само мѣстна милиция. Това обаче можело да се достигне само въ случай, ако една Европейска Комисия се натоварѣла да опредѣли както точките, които турското правителство ще има право да заема по границите, тъй и приблизителното количеството на войска за тѣзи завземания.

„Руските пълномощници приематъ и точката, споредъ която на Главния Управителъ се дава право да повиква турски войски, когато се заплашва вътрешната или външна безопасност на страната.

„Но трѣбва да се обсъди добре принципа за случаетъ и начина на влизането на турска войска въ Румелия“.

Лордъ Солсбери възразява, че една такава комисия щѣла да урони правото на Султана, та и точките на комисията не щѣли да бждатъ трайни. Сжщо не разбира и втората поправка за предварителни наредби, при които да се вика отъ Главния Управителъ турска войска.

Представителътъ на Австро-Унгария графъ Андраши е съгласенъ съ лордъ Солсбери.

Въ това заседание обаче не се свършва нито въпроса за румелийската милиция, нито се приема окончателната редакция за уреждане положението на новата област.

Впрочемъ френскиятъ представителъ Вадингтонъ не билъ призналъ окончателниятъ проектъ и въ заседанието на 11/22 юни, защото не можелъ да се срѣщне съ руските си събратя.

Френският представител Вадингтонъ съобщава на 12 25 юни, въ шесто заседание, окончателно редактиранитѣ отъ него, следъ съвещание съ заинтересуванитѣ, точки по уреждане на И.-Румелия, а именно за повикването на турскитѣ войски, за румелийската милиция и жандармерия, за характера на окупирването на пограничните гарнизони отъ турска войска, които, подчертава се въ обясненията, за успокоение:

1. Ще бждатъ редовни войски. Султанътъ не ще употребява за тази цѣль баши-бозуци.

2. Войницитѣ не ще могатъ да обитаватъ въ къща на кой и да било жителъ, а въ казарми, ханища или ще си стоятъ подъ чаджри (палатки);

3. Войскитѣ не ще могатъ да обитаватъ въ вътрешността на областта, когато ще стиватъ на границата за служба по гарнизонитѣ.

Върху въпроса за окупирване на гарнизонитѣ отъ турски войски ставатъ нови разисквания. Рускиятъ представител Шуваловъ, най-после, приема по принципъ да се отстъпи Султану това право, но то трѣбва да се уреди, като се предостави една намѣса на Европейска комисия, която да се произнесе както за стратегическитѣ точки, така и за броя на турскитѣ войски употребявани за пазене на границитѣ между Царство България и И.-Румелия. Но тъй като британскитѣ пълномощници не рачатъ да приематъ Европейската комисия, защото щѣла да бжде едно значително нахърнение на суверенитета на Султана, то ще трѣбвало да се повърне разглеждането на въпроса въ едно близко заседание.

Австрия бѣше още по-усърдна въ залѣганія да се умалява автономията на И.-Румелия, като искаше да докара положението почти до това на единъ обикновенъ вилаетъ, както Македония, подъ прѣното управление на Султана, освенъ реформитѣ. Но тукъ надви съглашението, така наречено, Солсбери — Шуваловъ¹⁾.

Спираме нашия излетъ въ разискванията на Берлинския конгресъ, за да изложимъ по-скоро облика и строя, който доби Източна Румелия въ окончателнитѣ решения, станали изриченъ текстъ на Берлинския договоръ.

¹⁾ Глед. La Roumélie Orientale et la Bulgarie actuelle, par Charles Serkis 1898. на 46 и 63 стр.

Наредбитѣ за автономната областъ се съпържатъ въ чл. чл. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 и 20 на Берлинския договоръ.

На югъ отъ Балкана се образува една областъ, която ще носи име Източна Румелия и която ще остане подъ прѣката политическа и военна властъ на Султана, подъ условие на пълна административна автономия. Тя ще има единъ главенъ-управителъ християнинъ (чл. 13).

Източна Румелия се ограничава на Северъ и Северо-западъ отъ България и обема земи, които влизатъ въ следното очертаніе:

На с., като се почне отъ Черно-море, границата възлазя отъ устието на Айваджикската рѣка, по която се намѣрватъ селата Коджа-къой, Селямъ-къой, Айваджикъ, Кулибе и Суджулукъ, пресича прѣко долината на Луда-Камчия и достига до гребена на Балкана, по Карнобатския балканъ, Върбишкия, Котленския, на с. отъ Котелъ, до Демиръ-Капия. После върви по бърдото на Стара-Планина (Коджа-балканъ) до върха на Косица. Въ тѣзъ точка границата на И.-Румелия остава гребена на Стара-Планина, спуска се на югъ между Пирдопъ и Душанци, до р. Тозлу-дере, следва по течението ѝ до вливането ѝ въ р. Тополица, после по тѣзи рѣка до съединението ѝ съ Смолско-дере при с. Петричъ. Пограничната черта пресича по права линия коритото на Ихтиманската рѣка, минава изново по чертата на водораздѣла, който дѣли коритата на Искъръ и Марица, следва презъ гребена Велина-могила, Смаилищъ-върхъ, Шумнатица и се смѣсва съ административната граница на Софийския санджакъ, между Сяври-ташъ и Чадъръ-тепе. Тукъ границата на И.-Румелия се отдѣля отъ границата на България по планината Чадъръ-Тепа, върви по чертата на р. Марица и Места (Карасу) и се ултва на ю. и. и ю. презъ гребена на З. Родопа (Доспатъ-Дагъ) къмъ планината Крушево (изходна точка на С.-Стефанския договоръ). Отъ тѣзъ планина върви по бърдото на Кара-балканъ (Черния-балканъ) послѣ се спуска право къмъ ю.и. да стигне р. Арда, по течението на която върви до с. Ала-кале. Отъ тука по гребена на Бешъ-тепе-дагъ върви за да слезе и пресече р. Марица на 5 км. отъ моста на Мустафа-паша, отъ дето на с. презъ водораздѣла между Демиръ ханлъ-дере и малнитѣ притоци на р. Марица до Кюделеръ-баиръ отъ гдето се обръща на и. презъ Сакаръ планина, долината на Тунджа, отива къмъ Дервенскитѣ височини

(до с. Бююкь Дервентъ) отъ гдето границата върви на и. между приитоцитѣ на р. Тунджа, отъ къмъ с. и на Марица, отъ къмъ ю. до върха Кай-бялиръ, който остава въ И.-Румелия, минува на ю, отъ старо Алмалии и стига до Черно море между дветѣ рѣки Дука и Карагачъ-су, на нѣколко километра северно отъ Василико (чл. 14).

Султанътъ ще има право да брани границитѣ по сухо и по море, да въздига на тѣзи граници укрепления и да държи въ тѣхъ войска.

Вжтрешниятъ редъ на И.-Р. се поддържа отъ турската жандармерия, на която ще помага мѣстната милиция.

При съставянето на тѣзи две тѣла, на които офицеритѣ ще се назначаватъ отъ Султана, ще се взема въ внимание вѣрата на мѣстното население.

Султанътъ се задължава да не употребява за гарнизони на границитѣ нередовни войски, като баши-бозуци и черкези. Редовнитѣ войски, които се назначаватъ за тази служба, не могатъ въ никой случай да се настаняватъ по домоветѣ на жителитѣ. Които преминаватъ презъ областта не могатъ да преседяватъ въ нея (чл. 15.)

Главниятъ управитель ще има право да повиква турски войски въ случай, когато би се заплашвала вжтрешната или външна безопасностъ въ областта. Въ такъвъ случай В.-Порта е длъжна да уведомява представителитѣ на Великитѣ сили въ Цариградъ, както за решението да прати войска, тъй и за нуждитѣ, които го оправдаватъ (16).

Веднага следъ размѣната на ратификациитѣ (утвърденията) на Берлинския договоръ, ще се състави една Европейска комисия, за да изработи въ споразумение съ В.-Порта устава за устройството на Източна Румелия. Тая комисия ще опредѣли въ разстояние на три месеци властта и правата на главния Управитель, както и административното, съдебното и финансовото управление на областта, като има предвидъ различнитѣ вилаетски закони и предложенията, които сж станали въ осмото заседание на Цариградската конференция¹⁾.

¹⁾ Предъ видъ на историческия и голѣмъ интересъ, що представятъ тия предложения за реформи въ Турция, редактирани въ окончателна форма на Цариградската конференция, заседание осмо, 5 ян. 1877 год. ние ги привеждаме изцѣло както следва:

„Главнитѣ управители презъ първитѣ петъ години се назначаватъ отъ В.-Порта съ одобрението на Снатѣ.

Всички наредби, установени за И.-Румелия, ще се прогласят отъ В.-Порта, съ царски ферманъ, който ще се съобщи на Силитъ (чл. 18).

Европейската комисия ще да се натовари да управлява въ споразумение съ В.-Порта, финанситъ на областта до изработване на новото устройство (чл. 19).

Договоритъ, конвенциитъ и международнитъ съглашения отъ всѣкъкъвъ родъ, сключени или които има да бждатъ сключени между В.-Порта и чуждитъ държави, ще се

„Областитъ се подраздѣлятъ на санджаки, съ мотесарифи, назначавани по предложение на главния Управителъ и на кантони (околии) съ по 5—10,000 ж. съ свободно избрана околийска и общинска власт, натоварени да водятъ всички околийски дѣла.

„Областитнѣ събрания иматъ избрани отъ окол. съвети членове за 4 години. Тѣ ще установяватъ областния бюджетъ и ще назначаватъ областнитъ админ. съвети, на които главнитъ управители ще взематъ мнѣнието въ всички случаи и дѣла, които надминаватъ простото изпълнение на законитъ и правилницитъ и за които трѣбва да се искатъ наставления отъ В.-Порта.

„Подобрене въ разхвърляне на данъцитъ“

„Областитнѣ събрания съ окол. съвети ще разпредѣлятъ и ще събиратъ данъците, освенъ доходитъ отъ митницитъ, пошитъ и телеграфитъ, налога върху тютюня и доходитъ отъ режнитъ.

„Свършено унищожение на даванетоъ подъ откупъ на налозитъ.

„Прошаване на недоборитъ. Установяване на областни бюджети за 5 години по средната сума на доходитъ. Една частъ отъ доходитъ ще се употребява срещу дълговетъ на Империята и срещу нуждитъ на Централното правителство, а останалитъ за мѣстни нужди.

„Преобразование на правосъдието въ смисълъ на по-голяма независимостъ на сждитъ. Назначаване на сждитъ отъ глав. управителъ съ одобрение на адм. съветъ, а на членоветъ на апел. сждъ отъ В.-Порта по предложение на главнитъ управители. Публичностъ на заседанията. Сждобнитъ следствия сж задължителни. Процеси отъ вѣроизповѣденъ характеръ се сждатъ отъ вѣроизповѣднитъ (т. е. духовнитъ) начальства.

„Пълна вѣроизповѣдна свобода. Духовенството, духовнитъ и учебни съвети сж подържатъ самитъ вѣроизповѣдни общини. Гаранция противъ насилственото обръщане въ друга вѣра.

„Употрѣбяване на мѣстния езикъ въ сждилищата и администрацията наравно съ турския.

„Абсолютно запрещение да се употребяватъ нередовни войски (башибозуци). Съставяне народна стража и жандармерия отъ християни и турци, съразитѣрно съ количеството на дветъ вѣри, съ офицери и подофицери, които ще назначава главниятъ управителъ.

„Запрещаване да се заселватъ черкези.

прилагатъ въ Източна Румелия, както въ цѣлата Турска държава. Правата и привилегиитѣ на чужденцитѣ, отъ каквото звание и да сж тѣ, ще бждатъ уважавани въ тази областъ. В.-Порта се задължава да поддържа тамъ общитѣ закони на империята върху религиозната свобода въ полза на всички вѣроизповѣдания (чл. 20).

Правата и задълженията на В.-Порта относно до желѣзницитѣ на Източна Румелия си оставатъ непожтнати (чл. 21).

Тѣзи бѣха наредбитѣ на Берлинския договоръ, които създадоха Източна Румелия и начертаха основнитѣ положения и насоки на нейното устройство. При едното имъ прочитане става ясна целта на тѣзи, които бѣха замислили и скроили тоя новъ, оригиналенъ държавенъ организъмъ, Тѣ мислѣха да направятъ отъ него ни повече ни по-малко отъ единъ обикновенъ привилегированъ вилветъ съ единъ валия (главенъ управителъ), който се назначава отъ Султана и чрезъ когото Турското правителство да упражнява всичкитѣ си суверенни права. На второ мѣсто, искаше се не само да се отнеме възможността на българския елементъ да се развива като такъвъ, но да се задуши при културния натискъ на гърци и при надпреварвзнията на другитѣ народности, за които бѣха оздравени всички условия на общински и вѣрски автономенъ животъ. Мѣряше се и целяше се създаването на една „Източна Румелия“ и на едно „румелийско население“, при което въ всѣки случай предниата и доброто положение се запазваха не за българския елементъ.

Последното, впрочемъ, не се никакъ криеше отъ пълномощницитѣ на Великитѣ сили въ Берлинъ, които избабуваха

„Всеобщо опрощаване на осжденитѣ за политически причини християни“.

„Подобрене положението на земледѣлицитѣ въ Босна и Херцеговина. Улеснение за придобиване отъ селенитѣ на държавнитѣ земи и за повръщане въ роднитѣ имъ мѣста“.

„Прилагане на тия мѣрки въ действие най-късно до три мѣсеца“.

„Комисия за надзираване (контроль)“.

„Две комисии ще се назначатъ отъ силитѣ, за да надзираватъ за приложеннето на Устава и да помагатъ на мѣстнитѣ власти въ различнитѣ мѣрки за запазване реда и общата безопасность, споредъ особениѣ наставления, които ще имъ се дадатъ“.

тая оригинална, за да не се каже чудовишна рожба на една властна, но никакъ не просвѣтена и освѣтена дипломация. Не можеше единъ подобенъ организъмъ, едва откъсната отъ дънера си младочка, да заживѣе и вирѣе спокойно и мирно. Не можеше тоя късъ Българска земя да не почне веднага да се стреми къмъ възсъединение съ свободното Българско княжество¹⁾. И това съединение се извърши съ неочаквана бързина, въпреки всички усилия на дипломацията, даже въпреки сносния, въ нѣкои отношения много свободенъ и демократиченъ режимъ, който се уреди въ тая хубава българска областъ.

Ако въ нашата задача влизаше да изтъкнемъ много бързата, но крайно интересна еволюция, която се почна и извърши въ петъ шестъ години и която доказва, че Източна Румелия бѣще толкозъ България, колкото Сѣверна, ние щехме да видимъ въ най-ярко освѣтление безсмислието на изкуственитѣ мѣроприятия за да извратятъ и измѣнятъ вървежа на естествения пѣтъ, по който се движи историята на народитѣ. Но нашата задача е по-специална и ние само пѣтъомъ ще отбележимъ, гдето му е мѣстото, тържеството на българската национална идея, спечелено безъ никакви особни усилия, както на югъ отъ Балкана, така и на западъ отъ Родопа въ оня край, гдѣто останаха чисто български земи, като Охридско, Битолско, Велеско, Скопско, Неврокопско и Сѣрско. Източно-Румелийскиятъ край не само си остана и се разви като български, но се присъедини къмъ Българското княжество (следъ шестъ години, а македонцитѣ запазиха народностния си обликъ въ всичко време на турското владичество и доказваха българскитѣ си чувства, както и стремежи чрезъ цѣла редица легитимни и размирни прояви, които не единъ пѣтъ обезпокояваха В.-Потра и Великитѣ сили, продължаващи ужъ да се грижатъ за цѣлостта и непокижнатостта ѝ.

¹⁾ Blunçhli. Le Congrès de Berlin et sa portée au point de vue du droit international. Rev. de droit int. public 1879.

IV.

Европейската комисия за устройството на Изт. Румелия.

Европейската комисия за изработване устройството на И.-Румелия въ Цариградъ и Пловдивъ. — Съставъ. — При какви условия почва своята дейностъ въобще? — Първото настроение на комисията, дошла въ Пловдивъ. — В. Марица и нейнитѣ предупреждения. — Англ. Посланикъ Лейардъ. — Мемоарътъ на южно-българитѣ — Отговорътъ на комисията — Реплика отъ упълномощенитѣ представители на южно-българското население. — Промѣна въ направеното въобще Македония и чл. 23 отъ Берл. договоръ. — Комисията се връща въ Цариградъ при добри настроения за областта — Ханри Др. Уолфъ при Султана и знаменателнитѣ му обяснения: една негова летсща дума, зарадвала българитѣ.

Предвидената отъ чл. 18 на Берлинския договоръ Европейска комисия трѣбваше да се събере колкото се може по-скоро и да пристъпи къмъ приемането на върховната ѝ задача въ предвидения срокъ — три месеци¹⁾. Впрочемъ не бѣше само този срокъ най-важната причина да се бърза съ съставянето на комисията и съ пристъпването ѝ къмъ работа. Групираната държави, която гледаше съ непотулвано недоволство и безпокойство на рускитѣ окупация и управление въ страната, бързаше да види, че на това положение се туря единъ действителенъ край.

Ето защо, всички велики държави се погрижватъ своевременно да назначатъ своитѣ представители въ комисията, да имъ дадатъ потребнитѣ пълномощия и наставления и да ги подканятъ къмъ по-бърза работа.

¹⁾ По изричното искание на Руския императоръ този срокъ трѣбваше да почва не отъ деня на ратификацията на Берлинския договоръ, а отъ деня на стигането на комисаритѣ на мѣстото си, Синя книга № 9 1879 г., I № 12

Въ предварителнитѣ преговори бѣха се изказали мнѣния, че комисията би трѣбвало да се състои отъ лица, които съ служебното си положение и авторитетъ да импониратъ. Франция изказа мисълта, че тѣ би трѣбвало да бждатъ поне генерални консули¹⁾

Въ състава на тази Европейска комисия влѣзоха следнитѣ лица:

За Англия или Велика Британія:

1. Хенри Држмондъ Уолфъ, членъ на Английския парламентъ, първи комисаръ, и лордъ Джжморъ, втори комисаръ ирландецъ;

За Австро-Унгария:

Баронъ Калай шамбеланъ на Н. Апостолическо Величество, членъ на маджарския парламентъ, познавачъ на балканскитѣ работи;

За Германия:

Брауншвейгъ, германски вице-консулъ;

За Италия:

Верони, първи драгоманъ (преводчъ) на италианското посолство въ Цариградъ, познавачъ на Турция;

За Русия:

Отъ генералния щабъ полковникъ Шепелевъ, губернаторъ въ южна България, въ Пловдивъ, и Князь Церетелевъ камерхеръ на двора на Н. В. Императора, назначенъ едновременно и за руски генераленъ консулъ въ Пловдивъ,

За Франция:

Баронъ де Рингъ, дълбокъ познавачъ на политическитѣ въпроси, пълномощенъ министъръ; Кутули, консулъ Дорсе, помощникъ на баронъ де Рингъ.

и за Турция:

Асимъ-паша, мюширъ, сенаторъ, първи комисаръ.

Абро-ефенди, чиновникъ отъ първи редъ, директоръ на отдѣлението за препирни (de Contentieux) въ министерството на външнитѣ работи, втори комисаръ.

Секретари на комисията бѣха опредѣлени: френ. дипл. аташе Розе, Селимъ и Куриель, (известно време Изволски).

¹⁾ Глед. Нотата на Вадингтонъ до английския посланикъ въ Парижъ лордъ Лайонсъ (Lyons) отъ 18 авг. 1778 г. Своя книга Turkey, 9 I, стр. 7.

Комисията почна и завърши главната част от своята устройствена деятелност въ Цариградъ. Тя обаче, за известно време, трѣбваше да пренесе своята работа въ Пловдивъ, главния градъ на новата областъ.

Берлинскиятъ договоръ се подписа на 1/13 юлий 1878 г. Комисаритѣ почнаха своята работа въ началото на септ. 1878 г. и на 14/26 септ. 1879 г. тѣ бѣха вече изработили, гласували и приели въ окончателна форма органическия уставъ на Източна Румелия състояща се отъ 455 членове и отъ 13 приурки къмъ него, обемащи допълнителни подробни наредби за всички служби.

Първото си заседание комисията имѣ въ Цариградъ на 18/30 септ. 1878. То беше открито подъ председателството на Амисъ паша. Присѣствуваша въ началото на заседанието и великия везиръ Савфетъ-паша, на когото именно въ ялията, на Чамлѣджа, се дължало това първо заседание, и той произнесълъ една приветствена къмъ комисаритѣ речъ. Първитѣ петъ заседания, държани въ Цариградъ, били подъ председателството на първия турски комисаръ. После, отъ 21 окт. 30 2 ноемврий, комисията заседава въ Пловдивъ. Особни грижи тя посвети на предварителни отъ голѣма важностъ въпроси: какъ да поеме управлението на финанситѣ въ областта, за която целъ беше изработенъ и особенъ времененъ Правилникъ, и какъ да се тури по-скоро край на руската окупация. Първиятъ въпросъ комисията разреши наистина много скоро като намѣри и лице подходящо за службата — вѣщиятъ англичанинъ Шмидъ. Колкото за втория—медудържавнитѣ преговори го уредиха почти въ пълно съгласие съ доводитѣ на Русия. Срокъ за напускане областта отъ окупационнитѣ руски войски бѣше даденъ най-късъ и руситѣ се отнесоха строго коректно къмъ поетото задължение. Комисаритѣ бѣха разпредѣлили помежду си разнитѣ части на Органическия Уставъ по управления и се заловиха енергически за работа.

Въ Пловдивъ комисията пристигна на 21 октом. (2 ноем.)

Тя бѣше заплашена отъ неприятелския на българитѣ печатъ, че я застрашава опасностъ, че българскитѣ размирници и недоволници ще я посрещнатъ не само съ враждебностъ, а и съ открити нападения и не ще допуснатъ нейната мирна дейностъ въ страната. Между това, тогавашниятъ органъ

на 800,000 население въ Южна България в. „Марица“ предупреди и успокои комисаритѣ¹⁾).

„Че населението, българското население, което съставлява 7/8 отъ всичките жители, ще посрѣтне комисаритѣ съ враждебностъ, това е и не може да бѣде по-естествено, но лично противъ тѣхъ никой не може да има нищо и комисаритѣ ще се увѣрятъ много скоро следъ своето идване въ Пловдивъ. . . . Тѣ ще се убедятъ, че българитѣ водими отъ инстинкта на самоупазване, следъ стрешнитѣ преследвания, следъ ужаситѣ на Сюлемановцитѣ и Ибрахимовцитѣ, следъ заплашванията даже и на днешнитѣ турски вестници, не ще се съгласятъ никога да се подчинятъ на турски гарнизони и на офицери, назначени отъ Портата. Да си въобразява човѣкъ, че следъ деветъ месеца свобода, тѣ ще преклонятъ главата си поцѣ ярема на Шефкетовцитѣ или Тосунковцитѣ, значи да се лъже. . . Областятъ, която комисаритѣ сж били повикани да уредятъ, се рава на едно устройство, което задоволява вси и следователно то нѣма нужда отъ нови преобразования. Съветитѣ и сѣдилищата ѝ сж устроени, полицията ѝ организирана и обществената безопасностъ оздравена“. Вестникътъ следъ това обяснява, че не Южна България, а Македония има нужда отъ организация, тъй като тамъ положението е тежко, турскиятъ злодейства много, а В. Порта по Берл. договоръ (чл. 23) е длѣжна да натовари комисия за ввеждане тамъ правилници, за които ще се вземе мнението на Европейската комисия по устройството на Източна Румелия.

„Колкото за областятъ, която Берлинскиятъ конгресъ благоволи да нарече „Източна Румелия“, комисията трѣбва да се убѣди, че тя за Турция е загубена за всегда. Тя е изгубена чрезъ Сан-Стефанския договоръ, свободно и тържествено потвърденъ отъ Султана; тя е изгубена споредъ Берлинския конгресъ, които самъ ѝ е създалъ едно невѣзможно положение, изгубена е вследствие твърдото решение на българския народъ да погине нежели да приеме това положение, изгубена е и по мнѣнието на самитѣ турци, които дей-

¹⁾ Споредъ точно преброяване въ областятъ имаше 806,000 ж. на 35387 кв. м.

ствително продаватъ недвижимитѣ си имоти и отиватъ въ Азия¹⁾).

Въ една друга статия в. „Марица“ заявява: „Тази комисия е дошла въ Пловдивъ, види се, не да устроява, но да разстроява порядъка на нашата страна и съ цель да грабне свободата на българитѣ, които въ такъвъ случай ще предпочетатъ до единъ да измратъ, нежели да се оставятъ изново на произволитѣ на турскитѣ хайдушки власти“²⁾).

Важно значение за работата на комисията въ Пловдивъ имаше протестътъ, подписанъ отъ български първенци, който своевременно се поднесе на представителитѣ на Великитѣ сили въ Цариградъ, малко преди тръгването на комисаритѣ за Пловдивъ. Делегатитѣ, които поднесоха протеста бѣха: Тодоръ Икономовъ, Димитръ Грековъ и Григоръ Начевичъ. По тоя случай било е забелязано, че Английскитѣ посланикъ Лейардъ е билъ най-зле настроенъ противъ българитѣ, вследствие невѣрни доноси на турскитѣ и английски консули, Калвертъ въ Пловдивъ и др., които съ рапортитѣ били го раздразнили лично противъ българитѣ изобщо³⁾). Делегатитѣ намѣрили доста любезенъ приемъ у австрийския посланикъ Зичи, но надежда тѣ почерпали у княза Лобанова-Ростовски, който ги утѣшилъ и успокоилъ, като същевременно имъ препоръчалъ умѣреностъ.

Освенъ това, единъ „мемоаръ“ отъ населението на Южна България бѣше отправенъ до Европейската комисия и връченъ на комисаритѣ въ Пловдивъ на 17 октомври чрезъ една 12-членна депутация отъ представители на всички окръжия на областта. Интересенъ фактъ! Делегатитѣ сж били въ съставъ, който е далъ възможность шото на всѣки комисаръ да се го-

¹⁾ Тази уводна статия е напечатана най-напредъ на френски, бр. 24 и сетне на български, бр. 25 на в. „Марица“.

²⁾ В. „Марица“ 25 бр. отъ 20 окт. 1878г.

³⁾ Лейардъ е, който писа официално, че българитѣ въ 4 мѣсеци сж извършили повече жестокости отколкото турцитѣ въ 4 вѣка. До Лейарда изъ Пловдивъ български делегати изпроводиха едно обяснително писмо, въ което показватъ неоснователността на неговитѣ твърдения В. „Марица“ бр. 26, 1878 г.

⁴⁾ Глед. в. „Марица“ бр. 2 стр. 6 и 7, 1878.

вори на неговия народен езикъ, на руския — по руски, на английския — по английски, на френския — по френски, на германския — по нѣмски и пр.

Въ този мемоаръ южно-българското население се оплаква, преди всичко, поради скъсването на своитѣ исторически, икономически, родствени, даже и челядни връзки; оставени извънре слаби, а извънъ изложени на неприятелски действия, турени подъ разни режими, българитѣ осленъ-дето материално сж натоварени съ тежки разноски по тройно управление, но още „оставататъ подложени подъ опасностъ да си промѣнятъ социалнитѣ обичаи, народнитѣ нрави и историчеснитѣ предания, та да приематъ различни народни характери, съ една дума да престанатъ да съществуватъ като единъ народъ“.

Въ мемоара се изказватъ сграхове отъ следнитѣ опасности: турскитѣ гарнизони въ Балкана. „това грозно плашило, забито всрѣдъ сърцето на българския народъ“, широкото право на Султана да назначава Главния Управителъ, главнитѣ офицери, гражданскитѣ управители, превръщане автономната област на турски вилаетъ. Той завършва съ изказване мисълта, че само „обединението на българския народъ би допълнило дѣлото на умиротворението на Изтокъ“, което е предприела Европа; то би послужило за изходна точка, за да се избѣгнатъ всички настоящи мъчнотии, предпазило би отъ нова криза, а при това би възторило и разпространило добринитѣ на цивилизацията и по тая хубавано злочеста страна. То би било не малко отъ полза и за сама Турция, като дигне причинитѣ на смущения, които тъй страшно изцѣдиха жизненитѣ ѝ сили.

Мемоарътъ обяснява, че, акусили вече отъ сладоститѣ на свободата, българитѣ отъ Ю. България „немислимо е да се оставятъ като мърша на раздробение и да се подложатъ подъ режима на едно управление, което съ систематическото опогонение противъ тѣхъ е главна причина на всичкитѣ имъ бедствия и злочестини“. Като настоява да се иска едно народно свободно управление, каквото предвиждаше С.-Стефанскитъ договоръ, мемоарътъ настоятелно подига гласъ предъ Комисията „въ име на правдата, въ име на цивилизацията, въ име на челоувѣчествато и на християнството, южни българи енергически протестиратъ противъ всѣко посѣгане на придобититѣ

имъ права, противъ всѣко промѣнение въ установения вече порядъкъ и най-живо ходатайствувать, ако Международната Комисия има на сърдце да имъ направи нѣкое добро, тя би го сторила не другояче, а само като остави непожтната и въ пълно действие сществуващата организация, съ която се вече слобили общо за отечеството си и, отъ която всички сж задоволени¹⁾".

Въ Пловдивъ европейскитѣ комисари волно-неволно бѣха принудени да се намѣрятъ въ общение съ българи, съ български първенци и интеллигентни.

Тѣзи срѣщи, подпомогнати отъ мемоара, отъ наблюдаванитѣ факти и изучавания, не останаха безплодни: най-малкото нѣщо, което тѣ докараха било да увѣрятъ комисаритѣ, даже най-неразположенитѣ, най-скептически настроенитѣ къмъ българското дѣло, че Източна Румелия наистина е една българска земя, съ копнежи и етнически обликъ сжщо, както е Северна България, че тукъ въ тая областъ има единъ еднороденъ български народъ, който енергически е решенъ да брани добитата си свобода.

Още въ първата си срѣща съ българскитѣ депутати, които му представили мемоара, австрийскиятъ комисаръ фонъ Калай, който първи бѣ приелъ и доста любезно българската делегация, и уверилъ, че „Комисията не била компетентна да върши нищо извънъ Берл. Договоръ; но, въ границитѣ на тоя договоръ, тая областъ щѣла да получи такава политическа, административна и финансова автономия, каквато, отъ една страна, да задоволи праведнитѣ желаня на болшинството безъ, отъ друга, да пренебрегне и правата на меншествата“. Той изказалъ желание щото депутатитѣ да се срѣщатъ свободно съ комисаритѣ, особно съ него, за да се уясняватъ нѣкои въпроси.

Држмжидъ-Уолфъ сжщо поменалъ, че политическото устройство на страната ще бжде свободно и по образца на конституцията въ Англия, особено въ колониитѣ ѝ. Той успокоилъ депутатитѣ като имъ заявилъ, че нѣма опасность отъ

¹⁾ Тоя мемоаръ е напечатанъ въ Сията Книга, 1879. № 9. I. Стр. 93—96 съ имената на депутатитѣ и кой отъ нжде е: глед. в. Марша, 1878, бр. 24, стр. 2—3.

турските войски, защото Портата не ще може да ги проводи въ областта безъ съгласието на Европейските сили.

Сжщото увѣрzenie далъ и италианскиятъ комисарь Вернони, който припомнилъ на депутатитѣ, понеже се позовавали на Италия, „да не искатъ да добиятъ въ единъ день това, що италианцитѣ сж добили въ едно столѣтие“.

Сжщата благосклонна срѣща намѣрили бълг. депутати у германския комисарь Брауншвейга, у руския — полковникъ Шепелевъ, у френския — баронъ де Рингъ, но последниятъ нарекъль формата на мемоара — буйна, „violente“.

Европейските комисари не можеха да оставятъ безъ внимание единъ мемоаръ, който излязаше изъ срѣдата на грамадното болшинство българско население, който съдържаше въ себе си неговитѣ справедливи домогвания и който бѣ подписанъ и поднесенъ отъ видни обществени дейци¹⁾. Комисията отговори. Тя отговори сържано. Тя казваше въ отговора си, че „прошението“ (*pétition*) на подписанитѣ въ него господа не щѣла „да го вземе въ внимание“, защото съдържало „нѣкои живи критикувания върху много отъ условията на Берлинския договоръ“. Никой отъ комисаритѣ не можаль да работи по свое усмотрѣние. Но Комисията отговаря само за да използува случая и да се обясни съ просителитѣ съвсемъ откровенно*. И въ това откровенно обяснение се защищава Берлинския договоръ и неговото значение, които били невѣрно схванати въ прошението. И обясняватъ следъ това, че на областта се дава „една истинска административна автономия“ (*une véritable autonomie administrative*).

Отговорътъ обяснява, че споредъ тѣзи административна автономия „населението на И. Р. трѣба да има и ще има правото да участвува въ уреждането на всички вътрѣшни работи въ тѣзи областъ. Тя подразбира, освенъ това, твърдата воля на Европа да не търпи повръщането на едно състояние на нѣщата, на което опитътъ доказа опасноститѣ и неспо-

¹⁾ Мемоарътъ е билъ поднесенъ отъ г. г. Якимъ Груевъ, Теодоръ Кесиковъ, Ив. Ев. Гешовъ, Д-ръ К. Стоиловъ, Димитъръ Тодоровъ, Димитъръ Наумовъ, Мих. Савовъ, М. Поповъ, Г. Ивановъ, Константинъ Величковъ, Д-ръ Г. Мирковичъ, К. Павловъ отъ името на хиляди българи, живущи въ Изт. Румелия.

дитѣ". И, въ този редъ на мисли, комисаритѣ успокояватъ, че главниятъ управителъ ще бжде християнинъ, и макаръ че ще бжде независимъ отъ Портата, но това назначение ще става само съ съгласието на великитѣ сили, които иматъ на сърдце щастието на населението. Комисията ще опредѣли строго правата и длѣжноститѣ на Главния Управителъ и ще запази на народа, чрезъ органа на едно областно представителство, правото на такъвъ контролъ, щото изпълнителната властъ да не може да действава, освенъ въ съгласие съ народната воля. „Прочее, казва отговорътъ, вие не можете да имате никакви основания да се боите, че тѣзи областъ ще стане нѣкога това, що вие наричате „единъ обикновенъ вилаетъ“, тѣзи възможность бидейки съвсемъ изключена съ установяването на една действителна автономия“.

Относително своята организационна работа, Комисията отговаря, че тя ще се грижи да удовлетвори легалнитѣ искания на населението, да запази интереситѣ му и да му даде сериозни гаранции, тъй като желанието на комисаритѣ е да се улесни и ускори развитието на богатствата (ресурситѣ) на тѣзи хубава страна.

При изработването на наредбитѣ за И. Р. се взематъ въ внимание нравитѣ и обичаитѣ. Комисията не може да се откаже да приготви единъ по-пълненъ строй за И. Р. и да я остави да се управлява по введения вече редъ, но тя ще има предъ видъ и сега действующитѣ правилници. Та и Русия, на която се дължи новия редъ, сама е дала въ Берлигъ своето доброволно съгласие за реорганизирането, съ което е натоварена Комисията.

„Състоянието днесъ на работитѣ ви се чини удовлетворително, защото е повече съгласно съ вашитѣ копнежи, но незабравяйте, че за да влѣзете въ пѣтя на европейската цивилизация, вашата страна трѣбва да се радва на сборъ отъ уредби (учреждения), ясно опредѣлени и действително оздравени“ — завършва отговорътъ, носещъ дата 6/18 ноември 1878 г. и подписанъ отъ временния председателъ на Комисията Калай¹⁾.

¹⁾ Англ. Сия Книга, Turkey, 1879 № 9. I.

Този отговоръ е важенъ документъ за изяснение не само на настроението, при което е работила Комисията своя „Органически Уставъ“ на Източна Румелия. Той съдържа посочвания, отъ които става ясно, че Комисията е гледала всъщност не само да успокои населението, но наистина и сериозно да му даде едно управление, което да го задоволи.

Скелтицизмътъ на народнитѣ пълномощници на Южна България обаче не се премахна и съ този отговоръ. Тѣ написаха подробно възражение (реплика) въ която повтарятъ недовѣрието си къмъ хубави Устави, писани на книга, като посочиха на чувовнитѣ султански Хати-шерифъ и Хати-хумаюнъ отъ 1839 и 1856 г. г., съ които се откриваше нова реформаторска ера въ Османската империя; тѣ приповториха страховетѣ си отъ турскитѣ гарнизони, отъ неизпълнението на многообещаващи наредби и завършваха съ едно необходимо обяснение по натякването направено тѣмъ, че „Комисията не цѣли да издирва даннитѣ, върху които е расло настроението на българския народъ спрѣмо Берлинския договоръ“. Историята и видътъ на развалинитѣ които покриватъ нашето отечество, болеститѣ и бедността, които царуватъ навсѣкжде ще ви покажатъ, че ние нѣмаме нужда отъ чужди внушения, както се вижда, че вие вървате, за да знаемъ по-добре отъ всѣкого други какво ние трѣбва да мислимъ за турското управление и какво трѣбва да очакваме отъ прямата властъ на Султана“. — Съ тѣзи думи упълномощенитѣ представители на южно-българския народъ завършиха писмената си разправа съ Комисията.

Струва да се отбележи, че въ време на разискванията на репликата (отговора) въ срѣдата на Комисията руск. комисарь князь Церетелевъ е настоявалъ да се приеме едно предложение въ смисълъ, че „Комисията взема актъ отъ желанията и бележитѣ въ това прошение и друго отъ Стара-Загора и че ще се държи смѣтка за тѣхъ въ течение на работитѣ ѝ“. Той изказалъ при това нѣколко принципиални положения, споредъ които, при изработване административния режимъ на И. Р. да се гледа да се даде на народа единъ сериозенъ и действителенъ контролъ върху чиновницитѣ. При все, че другитѣ комисари не приели предложението, тъй като би се счело, че тѣ одобряватъ противия на Берл. договоръ езикъ на просителитѣ, обаче нѣкои се съгласили (Калай, Рингъ, Уолфъ) съ

началата и мислитѣ на князь Цертелевъ. „Азъ, казалъ Уолфъ, ще употрѣбѣя всички усилия да се даде на И. Р. едно задоволително устройство“¹⁾).

Ползата отъ тѣзи борба, поддържана и отъ в. „Марица“, и отъ обществото въ Пловдивъ и провинцията, бѣше безъ съмнение грамадна. Въ европейския печатъ, по-напредъ недостатъчно освѣтленъ и доста неразположенъ къмъ българския елементъ, се появи една промѣна. Усилията на враждебни на българитѣ дописници отъ разни категории, усилия проявени въ всевъзможни писма, дописки, статии и брошури, печатани въ Цариградъ и всички европейски столици, особено въ вѣстниците въ Лондонъ и Парижъ, всичко това не спрѣ новото течение, макаръ и слабо, въ полза на Южна България. Но все пакъ имѣ полза. Лордъ Биконсфилдъ поизмѣни тона си въ една речъ, що държа въ Гилдхолъ, и той вече не се разпъваше толкозъ силно за отомански и гръцки интереси, които искаше да запази въ Берлинъ, откакъ ги бѣше пожертвувалъ въ цариградската конференция въ интересъ на правдата, свободата и човѣщината. Самитѣ комисари²⁾ се убѣдили окончателно, че въ Берлинъ бѣше сторенъ³⁾ една грѣшка, поне дѣто се откъсна Южна България отъ Сѣверна. Кореспонденти английски бѣха пропжтували въ страната (Макензи Уолесъ и др.⁴⁾) тѣ бѣха се увѣрили, че южно-българското население не е по-малко българско отъ това, което оставаше на северъ отъ Балкана. Тъкмо за това, комисаритѣ наистина се постараха, въ границитѣ на възможното, безъ да засѣгатъ предписанията на Берлинския договоръ, да осигурятъ една „истинска автономия“ въ управлението на страната.

Комисията въ Пловдивъ можѣ да се увѣри и въ друга горчива истина: че оня голѣмъ кжсъ отъ земя на западъ и на югъ отъ Източна Румелия — именно Македония съ Тракия — бѣше сжщо така български. Ней ѣ се напомни, не само съ мемоари и заявления, не само въ срѣщи и беседи, но и съ заченкитѣ на едно движение въ Пиринъ-планина⁵⁾), че насе-

¹⁾ Синя книга, № 9. I стр. 479.

²⁾ Кореспонденции въ Times отъ 14 ноември 1878 г. изъ Пловдивъ.

³⁾ Глед. въ в. Марица, бр. 42 1878 г. Въззвание отъ привременното Българско Управление въ Македония съ дата 10 ноември с. г. — Ср. Англ. Синя Книга, 1878. Turkey. 9. I, стр. 381. № 233.

лението на югъ отъ Шаръ, между Родопъ, Бѣло-море и Охридското езеро, не трѣба да се мами съ думи, защото то е рѣшено всѣкакъ да отстоява своигѣ човѣшки права до край.

Но въ всѣки случай, не еднократно се напомни, че чл. 23 отъ Берлинския договоръ не трѣба да се забравя, а тоя чл. задължава Портата да приложи правилници, като Критския, въ останалитѣ части на Европейска Турция, като подробно-ститѣ на тия правилници се изработятъ отъ особена комисия, съ участието на мѣстни жители — следъ което В. Порта, като ги разгледа, да вземе мнѣнието на Комисията за И. Румелия и тогазъ да ги приложи въ действие.

Като завърши своята работа въ Пловдивъ, Комисията се върна въ Цариградъ, гдето работитѣ се развиха въ полза на Областѣта. Комисаритѣ отнесоха своето добро настроение и го предадоха на посланицитѣ на великитѣ сили. Хенри Држмондъ Уолфъ се яви и предъ Султана. Нему той обясни подробно положението и му даде да разбере, че въ Изт. Румелия трѣбва да се пила извънредно благоразумно. Промѣната въ мнѣнията прочее бѣше грамадна. Българското дѣло бѣше почти спечалено благодарение на българското постоянство, умѣла и разумна борба за правда и свобода. Високата Порта се намѣри предъ необходимостѣта да прави отстъпки. Тя взе да забравя, че е искала и настоявала да държи военни гарнизони въ Балкана (устието на Ихтиманъ напр.), да окупира нѣкои и други мѣстности и да не назначава християнитѣ и българинѣ за главенъ управителъ. Хенри Држмондъ Уолфъ бѣше казалъ въ Цариградъ една летеща дума, която характеризуваше промѣната му за шестъ месеца следъ неговото ходене въ Пловдивъ:

„Ние направихме такъвъ Органически Уставъ, щото въ Изт. Румелия Султанътъ не би билъ друго, освенъ за очи държавенъ владетелъ, за когото нѣма никаква работа!).

Трѣбва да се има предъ видъ, че не така лесно е вървѣла работата на комисията и, при все това, тя е могла да я завърши благополучно въ сравнително кратко време.

Комисаритѣ раздѣлили помежду си разнитѣ отдѣли, за да приготвятъ проекти. Рускитѣ комисари се отказали отъ тази честь.

!) Тѣзи думи възпроизведе в. Марица въ ув. статия, бр. 77/1878 г. отъ 28 априлъ.

Любопитно е, че за всъко одобряване на една статия, даже заглавие на една глава, е било необходимо не вишегласие, а единодушие. По този начинъ е било възможно да се прави обструкция и да не се върши нищо. Не единъ път, прочее и Х. Држмондъ Уолфъ е обвинявалъ въ такава обструкция руснитъ комисари, които сж се грижели да изпълнятъ задачата си добросъвѣстно и се борили енергически, за да не допуснатъ И. Р. да стане една само привилегирована областъ (вилаетъ¹⁾).

За да става едно споразумѣние, всѣки пътъ когато една статия (наредба) не можала да добие единодушното одобрение на всички, нейното окончателно гласуване се отлагало, за да се представи, следъ споразумѣние, въ друга нова редакция.

Начинътъ на гласуването е билъ решенъ за първи пътъ въ II заседание на Е. Комисия още въ Цариградъ, подъ председателството на първия турски комисаръ Асимъ-паша. Тогазъ английскиятъ комисаръ направилъ предложение отъ нѣколко точки, споредъ което: 1. Всѣко предложение направено въ Комисията ще се подлага на едно гласуване, освенъ ако авторътъ му го оттегли. Сжщо ще бжде съ прибавките, правени въ време на разискванията; 2. Решенията ще се взематъ съ единодушие. Простото вишегласие ще е достатъчно, за да ги прави действителни, ако меншеството имъ се подчини мълчишкомъ. Ще се счита, че меншеството се е подчинило, ако то не иска да се отбележатъ неговитъ резерви въ протокола. 3. Комисията нѣма да се повръща върху едно взето вече окончателно решение въ смисълъ на горната точка 2, освенъ ако нѣкой отъ Комисаритъ не поиска да се тури решения въпросъ на дневенъ редъ, като се основава върху мотива, че смята взетото решение за противно на Берлинския Договоръ.

¹⁾ Turkey, № 9, I. стр. 366. „Руснитъ комисари, заявява Х. Држмондъ Уолфъ, настояваха въ Правилника за единодушното при гласуванетоъ за да спъватъ нашата деятелностъ. Съжалявамъ, че трѣбба да констатирамъ, какво съ тоя Правилникъ се злоупотребя и че, ако ние трѣбба, за управлението на финанситъ, да продължаваме да вземаме нашитъ решения съ единодушие, то никаква полезна мѣрка не ще се приеме“. Думитъ на английския комисаръ посрещнали силно отблъсване отъ страна на руснитъ представители.

Комисията единодушно възприеда тоя редъ на гласуваня въ своитѣ заседания и минала по-нататъкъ. Обаче, покъсно се забележило, че не всъкога можело да се достигне единодушие, за което е трѣбвало голѣми отстъпки не само на меншеството. Английскиятъ Комисаръ се принуждава самъ да иска промѣна на предложениа отъ него редъ поне за финансовитѣ въпроси, които станало необходимо да се уредятъ съ бързи наредби и съ бързо назначаване на единъ Директоръ на финанситѣ на Източна Румелия. Тѣзи финанси, съгласно чл. 19 отъ Берлинския Договоръ, е трѣбвало да се управляватъ отъ Комисията до устройството на Областта.

Въ заседанието на 19 ноемв. вториятъ френски комисаръ Кутули изразява мисълта, че абсолютно нужно е да се промѣни Вътрешния Правилникъ на Комисията, като прави по начина на гласуването предложение въ смисълъ, шото „въ всички разисквания, които не се отнасятъ до изработването на Органическия Уставъ, достатъчно е да има вишегласие“. Той мотивира своето предложение съ това, че опитътъ вече е доказалъ, че началото на единодушното гласуване е изрядно въ разискванията относно О. У., но спъва тъйрде често свободата на комисаритѣ въ дебати по текущи въпроси. Поставено на разискване (26 н.) това предложение е било изпърво отложено предъ видъ деликатността му. Отъ руснитѣ комисари полковникъ Шепелевъ и кн. Цертелевъ сж посочили основанията и подбужденията, които сж накарали Комисията да си създаде тоя редъ и който единичекъ оздравява отговорността на всички държави въ създаваното положение въ Изт. Румелия. Единодушното приемане на наредбитѣ само ангажирва еднакво всички. Едва на 4 дек. въ видоизмѣнена редакция, следъ доста спорове и препирни между английския и руския комисари, предложението е било прието така:

„За да допълни Вътрешния си Правилникъ Комисията опредѣля, че има винаги право да взема решенията си съ абсолютно болшинство на гласоветѣ, съ условие, че едно предварително единодушно гласуване ще установи, какво за разисквания въпросъ единодушието на член ветѣ не е нужно.

„Всѣки комисаръ има право да иска едно предварително гласуване въ тоя смисълъ.

„Всѣки пжтъ, когато Комисията ще издаде или публикува известенъ актъ вследствие на решение, взето съ абсолютно вишегласие, меншеството има право да отбележи своето гласуване въ протокола (Turkey, № 9. I. 1879. стр. 365)¹⁾).

Но така или иначе, трѣбва да се признае, че Комисията е работила съ прилежание и добросъвѣстно, за да завърши, колкото се може по-скоро възложената ѝ работа. И на 14/26 априль 1879 година съ подписитѣ си комисаритѣ съставятъ следната заключителна бележка подъ петнадесетъ глави, и друга подобна подъ отдѣлно изработенитѣ единадесетъ притурки къмъ Орг. Уставъ: „Ние, Комисаритѣ на Силитѣ, подписали трактата сключенъ въ Берлинъ на тринадесетий юлий хиляда и осемстотинъ и шейсетъ и осма година, обявяваме и установяваме, че Уставътъ на който наредбитѣ предшествуватъ, бѣше изработенъ и гласуванъ отъ насъ съ гласно съ чл. 18 отъ казания трактатъ. За вѣра на което ние подписалитѣ настоящия Уставъ и приложихме къмъ него печатитѣ си. Цариградъ, 14/26 априлий, 1879 (джемази-юль-евель, 1596*). Следватъ подписитѣ: Асимъ, Абро, В. Брауншвейгъ, Калай, Рингъ, Кутули, Х. Држмондъ-Уолфъ, Вернони, Цертелевъ. Удостоярява се съобразността съ оригинала: Розе, Селимъ, Куриель**).

¹⁾ Вижъ стр. 5.

²⁾ Интересенъ е отзивътъ на К. Иречекъ за работата на тази комисия. „Международната комисия седя въ Пловдивъ оноло деветъ мѣсѣца. Своята работа, така наречения „Органически Уставъ“, тя свърши на 14 априль 1879 год. То е пространенъ, досущъ методически изработенъ законникъ отъ 495 параграфа и съ 11 обширни притурки, които съдържатъ подробни правилници за различнитѣ клонове на администрацията. Споредъ последния параграфъ този уставъ не може да се промѣни, освенъ съ съгласието на великитѣ сили, които сж подписали Берлинския трактатъ, и на Високата Порта. Главни труженци, казватъ, били френския делегатъ де-Рингъ (по-сетне генераленъ консулъ въ Египетъ) и австрийския застъпникъ Калай. За извори имъ служили цѣла библиотека отъ европейски законници. Ако и нѣкои подробности излишно да сж разточени, и колкото да се показватъ на нѣкои мѣста следи отъ бързоржва компилация, дѣлото издѣло е съвсемъ сполучливо, най-послецо се отнася до устройството на политическата администрация. Особеностъ на цѣлия този уставъ сж изнамеренитѣ клаузи за защита на всички възможни народни меншества, и изобицо за примерно оздравле-

ЧАСТЪ II.

Устройство.

I.

Общъ погледъ върху държавното устройство на Източна Румелия.

Проектътъ на Хенри Држмондъ-Уолфъ — авторъ на проекта за публичното право и устройство на Изт. Румелия; образецъ на това устройство — английскитѣ колонии. — Наредбитѣ (15-тѣ глави) на О. У. — Публично право, главенъ Управителъ и други върховни административни служби, Областно Събрание, Постояненъ Комитетъ, финанси, официаленъ езикъ. — Правата на гражданитѣ. — Военно положение и при какви условия може да се проглася то?

Обществено-държавниятъ строй, създаденъ за Изт. Румелия отъ Органическия Уставъ, бѣше едно оригинално дѣло. То бѣше замислено по образци на английската писана и неписана конституция, особено въ приспособлението ѝ въ колониитѣ. Собствено имаше се предъ видъ на първо мѣсто самоуправлението (self-government) на английскитѣ колонии и доминиони извънъ Европа (Австралия, Канада и др.¹⁾).

ние на пълна народна и религиозна равноправностъ. Когато Уставътъ бѣше подъ работа, и когато излизаше на яве ижсъ по ижсъ, Румелинци го гледаха не твърде ласково ако и комисаритѣ често да утвърждаваха, че ще оставятъ въ областта нѣща, на които ще завикдатъ и българитѣ въ свободното Княжество". Д-ръ Константинъ Иречекъ изъ „Източна Румелия". Преводъ на български въ в. „Марица", 1892 г.

¹⁾ Както се знае, английскитѣ колонии се дѣлятъ на собствени колонии и доминиони, имащи по-широка не само административна, но и политическа автономия. Колониитѣ сж се домогвали, борили за това и земали постепено обликъ и съдържание на по-съвършенната форма: доминионитѣ.

В „Таймсъ“ напжтствуваше Хенри Држмондъ-Уолфъ, английски представителъ въ европейската комисия за Изт. Румелия, съ думи, отъ които се разбираше, че наистина английското настроение почва да се измѣнява. „Таймсъ“ казваше буквално: „Споредъ опредѣлението на Берлинския Договоръ, Султанътъ нѣма по-много право да се мѣси въ Ю. България, отколкото въ Българското Княжество, защото Изтокъ въ противоположностъ на онова, което става въ Зап. Европа, е страната, гдето всѣкога главата на държавата има властта въ ржцетѣ си, затова и въ Изт. Румелия всичко ще зависи отъ Гл. Управителъ на тази областъ. Той може да направи чудеса въ разстояние на петъ години, ако е сериозенъ, деятеленъ и ако не се подкупва. Главното, обаче, сега е да се устрои провинцията и предложенията за това на Цариградската Конференция даватъ най-добритѣ средства. Южна България ще има сжщото положение, което имаше Сърбия по времето, когато още сжществуваха тамъ турски гарнизони. Комисаритѣ трѣба да иматъ предъ очи, че задачата, която сж повикани да решатъ, е административна, а не политическа. Конгресътъ (въ Берлинъ) осигури Султана откъмъ руснитѣ нападения; сега Комисията трѣба да се старае за благосъстоянието на Областта“.

Хенри Држмондъ-Уолфъ е първоначалния авторъ на проекта за публичното право на Източна Румелия. Той е ималъ предъ видъ английскитѣ автономни колонии. Както се знае, въ тѣзи колонии, и споредъ увѣрението на Джозифъ Стюартъ Милъ, се прояви истинското начало на самоуправлението. Тѣзи колонии иматъ свободитѣ, независимостта и учрежденията на Англия; тѣ сами изработватъ своитѣ конституции, като промѣнятъ споредъ мѣстнитѣ нужди представителнитѣ учреждения на метрополията. Всѣки колония има своитѣ законодателна, сждебна и изпълнителна власти. Ветото на английското правителство — Корона, Парламентътъ — въобще не се упражнява, освенъ за случаи, които засѣгатъ Империята, а никакъ не Колонията. Характерно е, че Колонията има право да наложи каквото и колкото ше мито на стоитѣ, идещи отъ Велико-Британия. Тѣ не сж длъжни да даватъ войска на Англия, освенъ ако сами това пожелаятъ. Колониятѣ иматъ своя мѣстна милиция съ мѣстни офицери, назначавани отъ колониалното правителство. Канада — която е колония-доми-

нионъ — има почти английска конституция. Изпълнителната власт се упражнява от единъ Главенъ Управителъ, назначаванъ отъ държавния глава на Велико-Британия и отъ единъ Таенъ Съветъ, който не е друго, освѣнъ едно министерство, състояще се отъ 13 съветници, които трѣба да сж членове на Законодателното събрание и сж отговорни предъ него. Таквизъ сж управленията и въ другитѣ колонии-доминионни. Всички се управляватъ отъ свои мѣстни чиновници и се съдятъ по свои особени закони, нагодени за нуждитѣ на мѣстото и иѣкои даже по-напредничави и демократични отъ тия на Метрополията. Английското правителство се споразумѣва съ главнитѣ управители на колонитѣ, чрезъ особено въ Лондонъ пребиваваще Министерство на Колонитѣ; но по-главнитѣ колонии си иматъ въ Лондонъ представители — агенти, които защищаватъ интереситѣ имъ, споредъ времето и нуждитѣ.

Може безъ двоумение да се каже, че съ една подобна организация английскитѣ колонии въ Австралия, Нова-Зеландия и пр. сж достигнали до цвѣтуще състояние и неимоверно благоденствие. Намѣрението да се вземе за образецъ нѣкоя отъ свободнитѣ и демократични колонии на Велико-Британия бѣше утѣшително. И нансти в. Хенри Држмондъ-Уолфъ и другитѣ му събрата сж се проникнали, види се, отъ идеологията на конституциитѣ, съставени за казанитѣ колонии при изграждането и издигането източно-румелийската държавна структура.

За да състави наредбитѣ на публичното право на страната, Хенри Држмондъ-Уолфъ, както самъ той признава (Синя книга, Turkey, 1879. 7. I. стр. 204) си послужилъ съ източници: Берлинския Договоръ и Протокола отъ X-то заседание на Цариградската конференция. Но първоначалниятъ текстъ на английския представителъ, бидейки не систематически изложенъ, и, тъй като въ него алазяли нѣща, на които тамъ не имъ било мѣстото, както се изразилъ баронъ Рингъ (ibid) то станало нужда, съ съгласието на самия Уолфъ, да се назначи една подкомисия отъ самия предложителъ, отъ отъ германския и френския представители, която да приготви нова редакция на първа глава. Така първата глава е излѣзла подъ нова редакция съвършено преработена.

Характерно е да се изтъкнатъ нѣкои особености на Уолфовото начертание, които не сж били възприети. На първо мѣсто той е предлагалъ неопредѣлено, щото българскиятъ езикъ да се употребява въ сѣдилища и административни учреждения наравно съ турския, безъ да се казва кой езикъ ще се счита вътрешно официаленъ, какъвто се признава езикътъ на болшинството, и безъ да се опредѣля положението и съотношението на другитѣ езици — нѣщо, което е направено въ сетнешната обща редакция.

Уолфъ се грижи за „волноститѣ“ и привилегиитѣ на чужденцитѣ, които трѣбало да се зачитатъ въ областъта, каквото и да е положението имъ. Подкомисията поглежда на наредбата по-широко. Тя създава цѣлъ чл. 20, който като общо положение смятъ, преди всичко, че международнитѣ договори, конвенции и спогодби на Портата съ чуждитѣ сили сж въ сила и въ областъта, и то не само тѣзи, които сж вече сключени, но и които има да се сключатъ. По тоя начинъ иде естествено заключението за волноститѣ и привилегиитѣ на чужденцитѣ.

Баронъ Рингъ не е по-щастливъ съ своя проектъ, колкото се отнася поне за употреблението на разнитѣ езици (Синя книга, 9. I. стр. 202). Той предлага за официаленъ езикъ въ сѣдилища и администрация турския, а българскиятъ и грѣцкиятъ — последниятъ не се поменава отъ Уолфа — сж факултативни, за частнитѣ лица въ отношенията имъ съ администрация и сѣдилища, които ще отговарятъ на който езикъ тѣзи лица посочатъ. Колкото за решенията, присѣдитѣ и др. актове на администрацията, тѣ трѣбало да се съставятъ едновременно и на тритѣ езика.

Органическиятъ Уставъ на Източна Румелия съдържа 15 глави и II притурки, съ които се допълня, пояснява и развива текста, по-право отдѣлнитѣ глави въ текста. Петнадесетитѣ глави сж:

- I. Публичното право на областитѣ.
- II. Право на гражданитѣ.
- III. За главния Управителъ.
- IV. За централното управление на областъта.
- V. За областното събрание.
- VI. За подраздѣленията на областъта и за управлението имъ.

- VII. Финанситѣ.
- VIII. Земледѣлие, търговия и общи сгради.
- IX. За съдебнитѣ власти.
- X. Въпроизповідания.
- XI. Народно просвѣщение.
- XII. Мѣстна милиция.
- XIII. Стража (жандармерия).
- XIV. Устройство на земната собственостъ.
- XV. Законни условия на държавнитѣ чиновници.

Достоинствата въ наредбитѣ на тоя уставъ сж повече отъ недостатъцитѣ, безъ които не е и това човѣшко дѣло. Ако той не отговаря напълно на народнитѣ идеали, причинитѣ бѣха ясни и тѣ бѣха подчертани отъ самитѣ творци на О. У. Тѣзи творци не можеха да излазятъ извънъ границитѣ на Берлинския договоръ. Справедливостъта изисква да се признае, че извънъ това условие на което тѣ се подчиниха съ пълна коректностъ, комисаритѣ се погрижиха да дадатъ на Областьта наредби, които тѣ мислѣха, че ще подигнатъ народното благосъстояние, ще запазятъ свободитѣ и представителнитѣ учреждения, като допускатъ и меншествата да се радватъ на автономията на страната.

Како се помена, английскиятъ представителъ Х. Д. Уолфъ, изработи първата глава отъ основния законъ, която обемаше публичното право и тѣя за Областното представителство; френскиятъ — втората, за правата на гражданитѣ, австрийскиятъ Калай — за главния Управителъ.

Административната автономия бѣше прокарана доста широко. Страната бѣше наречена „Область турска подъ прямата политическа и военна властъ на Султана“ (чл. 1), като се гледаше текста на Берлинския договоръ, който се пазѣше съ голѣми скрипуци отъ Комисията; областъта имаше своя главенъ управителъ — християнинъ съ широки права (чл. 7); имаше законодателно тѣло — Областно събрание (чл. 16); имаше самостоятелно правосъдие, което, може да се каже, само за форма се раздаваше въ името на Суверена (чл. 8).

Главниятъ Управителъ на Областьта, който трѣбаше да бжде християнинъ, се назначава за петъ години отъ Султана, съ съгласие на силитѣ, подписали Берлинския договоръ (чл. 7). Единъ главенъ Секретаръ, като помощникъ на главния Управителъ, се назначава пакъ християнинъ и имаше за обязаностъ

да замѣстя Главния Управителъ въ случай на възпрепятвуване, а също — въ случай на смъртъ, оставка или тежка болестъ, които го поставятъ въ невъзможность да изпълнява службата си (чл. 7).

Другитѣ главни административни служби се повѣряваха на шестъ Директори, имащи положението на министри (чл. 56—59). Тѣзи петъ върховни служители на Областѣта (чл. 7), както и окръжнитѣ управители (префектитѣ) и съветницитѣ на Върховното сѣдилище, се назначаваха отъ самия Главенъ Управителъ съ одобрението на Султана, ако въ единтъ месецъ, отъ искането на одобрение за назначението имъ, Султанътъ не се обадеше.

Султанътъ имаше право да назначава висшитѣ офицери въ мѣстната милиция и жандармерия, каквито имаше Областѣта, която не бѣше длъжна да дава никакви войници на империята. Всички жители на Областѣта бѣха длъжни да служатъ въ милицията. Съществуващиятъ въ турско време бедели-аскерие (хара чъ — откупъ отъ военна служба) бѣше отмѣненъ веднажъ за винаги (чл. 7). Турски войски не можеха да влѣзатъ въ Областѣта, освенъ когато ги повикаше самиятъ Главенъ Управителъ и въ условия, предвидени въ Берлинския договоръ (15—16 чл.).

Законодателната властъ се изпълняваше отъ Областното Събрание, съставено предимно отъ избрани членове, отъ такива по право и назначени отъ Главния Управителъ. Областното Събрание избираше изъ средата си единъ Постояненъ Комитетъ, който служеше като Административенъ Съвѣтъ на Главния Управителъ и законодателствуваше съ него по бързи материи чрезъ публично-административни правилници, имащи сила на закони между сеситѣ на О. С. (чл. 10).

Законитѣ, гласувани отъ Събранието, се утвърждаваха отъ Султана изрично или мълчаливо — ако утвърдението не се откажеше до два месеца. Тѣ не трѣбаше да противоречатъ на основния законъ на Областѣта, какъвто бѣше О. У.

Финансовото управление на страната бѣ запазено за специални чиновници, назначавани отъ Главния Управителъ. Всички земни богатства, гори, рудници ставаха собственостъ на Областѣта. Доходитѣ и разходитѣ се предвиж-

даха годишно въ особния за целта Областенъ бюджетъ, прилагането и изпълнението на който ставаше при строга, определена предварително, контрола. Съ три десети отъ доходитѣ Областѣта участвуаше въ общитѣ разходи на Империята; а доходитѣ отъ митницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ по О. Уставъ, сж запазени и задържани за царството (15—17 чл.).

Въ международно отношение И. Румелия остава свързана съ сключенитѣ и сключванитѣ международни договори, конвенции и спогодби. Правата и привилегиитѣ, спечелени за чужденцитѣ, сж задължителни за Областѣта (чл. 20).

Въпросътъ за официалния езикъ бѣ разрешенъ и уреденъ въ полза на болшинството (чл. 24), безъ да се забраняватъ, въ известни случаи езицитѣ на меншествата — турски и гръцки. Законитѣ и други наредби, правилници и заповѣди (прикази), трѣбаше да се пишатъ и на тритѣ езика, за да могатъ да се довеждатъ така до знание на всички жители.

Туземци не отъ И. Румелия се считаха всички нечужденци, родени въ страната и заварени въ нея до първи януарий 1877 г. Една година живѣене въ Областѣта даваше право на всѣки османецъ — турски поданикъ — да стане румелиецъ.

Туземцитѣ се считатъ напълно еднакви предъ закона и се радватъ на еднакви права (24) и задължения (25). Данъкъ не може да се установява безъ законъ (26). Осветени сж на гражданитѣ правата: да плтува кой кждето ще (чл. 27), да изповѣдва свободно своята вѣра (28), да упражнява своята лична свобода, която е оздравена по начинъ, че никой не може да бжде преследванъ, запиранъ или ограничаванъ, освенъ въ изрично предписанитѣ въ закона случаи (чл. 30 Habeas Corpus).

Всѣки се сжди у своя сждия (31); никакво наказание безъ законъ не може да се налага (32).

Жилището на всѣкиго е неприкосновено (33).

Собственостѣта е неприкосновена и не може да се отнема, освенъ по причина на добре доказана обща полезностъ, въ случаи и по начини определени въ закона и съ едно правилно и предварително обезщетение (36).

Монополи не бива да има, освенъ когато се установятъ законодателно или въ полза на обществената безопасностъ (35).

Конфискация на имоти въобще и секвестрирането имъ по заочно обвинение не се допуска (чл. 37).

Учението е свободно (чл. 38). Свободата на печата осветена (40). Предварителна цензура не може да се установи.

Осветени сж правата на сдружаването (41) и на подаване прошения (43).

Военно положение не може да се прогласява отъ Главния Управителъ, освенъ съ съгласието на Постоянния Комитетъ на Областното Събрание и то: 1. въ случай, когато населението се противи на изпълнението на нѣкой законъ или друга наредба и, следъ поканване да се подчини, то упорствува; 2. когато стане нѣкое въоръжено движение или нѣкой воененъ смугъ, които мѣрятъ да нарушатъ публичното право на Областѣта, а обикновенитѣ органи на властѣта сж безсилни да възстановятъ реда. Заповѣдѣта за обсадното (военно) положение трѣба да е мотивирана, да се обнародва въ всички общини, както всѣки законъ и да се съобщи незабавно на Високата Порта. Така прогласеното военно положение трѣба да се дигне веднага, щомъ липса причината за неговото прогласяване. Колкото за подробноститѣ по обсадното положение, тѣ трѣба да се предвидятъ въ особенъ областенъ законъ (50).

II.

Централно и областно устройство и управление.

Главнитѣ администратори и тѣхнитѣ шесть ведомства. — Подраздѣление Областѣта на окрѣзи, околии и общини. — Органи: префекти, главни съвети, окрѣжни постоянни комисии. — Организация и ведомство. — Служби въ околитѣ: околийски началникъ, полицейски комисаръ и др. и тѣхнитѣ служби. — Градски и селски общини: градски и старейски съвети, ведомство и служби.

Централното управление на Областѣта се разпредѣля между шестима главни администратори, носещи титлата директори и имащи положение и характеръ на министри. Тѣ сж:

1. Главниятъ Секретарь, директоръ на вътрешнитѣ работи. Той е най-важния факторъ и органъ на върховната власть на страната, следъ Главния Управителъ, когото замѣства колчимъ тоя е възпрепятствуванъ да служи като такъвъ. Въчъ отъ това, Главниятъ Секретарь има въ своето ведомство религиознитѣ общини въ Областьта, сношенията съ Върховното седалище за административни разпри, общата администрация и милицията въ цѣлата областъ.

2. Директорътъ на правосъдието. Той урежда сдилищата и принадлежащитѣ къмъ него служби, прокуратства, затвори, нотарства, владалата на поземлената собственостъ и въобще на имотитѣ, службитѣ на списъцитѣ за градското състояние, сждебната статистика.

3. Директорътъ на финанситѣ. Той се грижи за уреждане бюджета на Областьта, доходи и разходи, управлява всички недвижими имоти на Областьта, освенъ горитѣ и руднитѣ.

4. Директорътъ на земледѣлието, търговията и общитѣ сгради — има подъ своя надзоръ всичко, което се отнася до земледѣлие, промишленостъ, търговия, желѣзници, пристанища, пктища и съобщения, пощи и телеграфи, гори и води.

5. Директорътъ на народното просвѣщение има въ своето ведомство всички учебни и възпитателни заведения, основани въ Областьта, обществени и частни.

6. Директорътъ или началникъ на милицията (народната войска) и жандармерията (областната стража) има въ своето ведомство всичко, което се отнася до набора, състава, обучението, приготвянето и дисциплината на тѣзи две народни сили, както и всички средства за тѣхното поддржане.

Идеята за една децентрализация въ областното управление е била ръководяща за нѣкои поне отъ Комисаритѣ. Тази децентрализация е била достигната въ значителни размѣри.

Областьта наистина бѣше раздѣлена на шестъ окръга (департаменти) и двадесетъ и осемъ околии (кантони) (чл. 108 О. У.). Тѣзи окръзи бѣха: Пловдивски, Татаръ-Пазарджишки, Хасковски, Старо-Загорски, Сливенски и Бургаски (108—109). Предѣлитѣ на окръжитѣ се опредѣляха съ обла-

стенъ законъ. Въ единъ окръгъ не трѣбаше да има повече отъ 6 и по-малко отъ 4 околии.

Околинтъ (кантони) се дѣляха на градски и селски общини, имащи всѣка своята земска околностъ. Градски общини се припознаваха тѣзи, които бѣха счѣтени за такива отъ старо време (*ab antiquo*). Селска община можеше да се въздигне въ градска съ законъ (III).

Окръгътъ се управлява отъ окръженъ управителъ (префектъ), който имаше на помощъ единъ съветъ, нареченъ Съветъ на Окръжното управление (*Conseil de Prefecture*) и бѣ съставенъ отъ единъ Секретаръ на Окръжното управление и отъ двама съветници, назначени отъ Главния Управителъ, по предложение на Главния Секретаръ (113).

Окръжниятъ Управителъ бѣше представителъ на Главния Управителъ въ окръга, издаваше постановления (*arrêtés*), и предписваше задължителни мѣрки, съгласно съ законитѣ и публично-административнитѣ правилници, които бѣха въ сила въ Областѣта. Той бѣше глава на полицията въ окръга и можеше да повика публична сила.

Въ всѣки окръгъ имаше по едно окръжно представителство, едно окръжно сѣдилище, (гражданско-углавно) и по едно административно сѣдилище (чл. чл. 120—125).

Главниятъ Съветъ (*Conseil général*) избираше измежду си една окръжна комисия. Той бѣше съставенъ отъ изборни — петъ пѣти повече отколкото сѣ околинитѣ —; отъ членове по право — началницитѣ на религиознитѣ общества въ окръга; отъ членове, назначавани отъ Главния Управителъ на брой колкото сѣ околинитѣ (чл. 125).

Главниятъ Съветъ бѣше създаденъ по тѣла на френскитѣ подобни учреждения. Сжщо така бѣше уредена Департаменталната или Окръжна комисия, състояща отъ трима членове и имаща за председателъ по право председателя на Главния Съветъ. Органическиятъ Уставъ въ това, както и въ много други отношения, бѣше ясенъ, по-подробенъ и по изриченъ отъ Българската Конституция. Той предвиждаше децентрализацията и мѣстнитѣ представителни учреждения, като посочваше устройството, правата и обязаноститѣ имъ. Въ това отношение и до сега той може да послужи за образецъ на законодателство и реформи.

Ведомството на Главния Съветъ, свиканъ дваждъ въ годината по 15 дни, състоеше въ това да разгледа и гласува бюджетитѣ на окръга (чл. чл. 133—136), да гласува, ако сж необходими, окръжни заеми, да се занимава и съ стопански въпроси на окръга, да опредѣля условията за способностъ, каквито трѣба да иматъ напълно кандидатитѣ за служби, които се заплащатъ отъ окръга и всичко, което засѣга благоустройството, благоденствието и безопасността на окръга (Прит. № 3).

Колкото за Окръжната Комисия, тя играеше ролята на постоянно представителство на Главния Съветъ и въ време между сеситѣ му уреждаше всички работи, възложени ѝ отъ Главния Съветъ въ граници на даденото ѝ пълномощие (чл. 145). Тя разправяше и всички въпроси, които ѝ сж възложени отъ нѣкой законъ и даваше мнение на Окр. Управителъ върху всички въпроси, които той ѝ подложи или върху всички, които тя мисли, че е длъжна да призове вниманието му въ интереса на окръга. Тя разгледваше и счетоводството на окръга и при всѣка сесия на Гл. Съветъ даваше му докладъ за всичката си деятелностъ и му правѣше предложения отъ стопански и благоустройственъ характеръ (147—148).

Главниятъ съветъ можеше да праща право на Главния Управителъ или до Главния администраторъ, чрезъ посредство на председателя си, искания и жалби (*des vœux et réclamations*), които би ималъ да представя за особния интересъ на окръга, както и мнението си върху състоянието и потребитѣ на различнитѣ общи служби и върху всички икономически въпроси, колкото се отнася до окръга. Забранено му бѣ, обаче да изназва каквото и да било политическо желание.

Въ всѣка околия, освенъ ония, на които главниятъ градъ е сжщевременно и седалище на окръжнo управление, имаше единъ околийски началникъ (*Bailli*), който се назначаваше отъ Главния Управителъ изъ единъ списъкъ, съставенъ отъ Главния Съветъ, съгласно съ Окръжния Управителъ. Той уздравяваше изпълнението на наставленията относително до общинското управление, както и на всички мѣрки отъ общъ интересъ, предписани било отъ Върховната властъ, било отъ Окръжния Управителъ въ предѣлитѣ на неговото вѣдомство. Той бѣше глава на полицията въ околията.

Въ всѣко мѣсто, което е седалище на околия, и въ всѣки градъ, който има повече отъ 4000 души, имаше по единъ полицейски комисаръ, който бѣше помощникъ на околийския началникъ, за работи отнасящи се до общата полиция и — на кмета за работи на градската и селската полиция (чл. 157).

Въ всѣна градска община имаше по единъ кметъ (*maire*), който имаше на помощъ единъ до три помощника, споредъ броя на населението, и единъ Градски съветъ (*Conseil municipal*). Въ градове, средоточия на окръгъ или околия, кметътъ и помощниците му се избираха отъ градскитѣ съвети, прѣко избирани отъ населението, и утвърждавани отъ Главния Управителъ. Другитѣ кметове и помощници се избираха по сжщия начинъ, но бѣха утвърждавани отъ Окръжния Управителъ (чл. чл. 166—167).

Градскитѣ съвети, които състояха отъ 9 най-малко и отъ 11 най-много членове, имаха за председатели по право кметоветѣ, и държаха годишно четири сесии (февр., май, авг. и окт.) по десетъ дена. Тѣ имаха въ своето вѣдомство да обсъждатъ и приематъ бюджета, да уреждатъ какъ да се държатъ, употребяватъ и използватъ общинскитѣ имоти, да гласуватъ градскитѣ налози и даждия въ окръга на законитѣ, градскитѣ земи, тарифата на разнитѣ берии, засилването доходността на имотитѣ. Тѣ имаха още въ своето ведомство училищата, благоустройството и полицията въ самитѣ градове (чл. 175).

Въ всѣка селска община, на която всички жители бѣха само отъ едно религиозно общество, имаше по единъ селски кметъ, имашъ помощникъ съ когото бѣше натоваренъ да се грижи за селската полиция. Тѣ бѣха задължени да пазятъ общитѣ интереси на общината, както и да съобщаватъ на Околийския началникъ, въ случай на нужда, и на Окръжния Управителъ исканията и жалбитѣ (*vœux et réclamations*) на жителитѣ; и тѣ, както кметоветѣ и помощниците на градскитѣ общини, бѣха агенти на властта и трѣбваше да се съобразяватъ съ наставленията на околийския началникъ, като имаха правото да се обръщатъ и до Окр. Управителъ (чл. 183).

Въ селскитѣ общини, на които жителитѣ бѣха отъ две или повече религиозни общества, имаше толкозъ отдѣлни секции, колкото сж религиознитѣ общини. Всѣки отъ тѣзи

отдѣли си имаше по единъ кметъ и, ако бѣ потребно, по единъ помощникъ, който се избираше отдѣлно (чл. 184). Тѣ се избираха за една година.

При селскитѣ кметове имаше старейски съвети, членоветѣ на които се избираха направо отъ населението за срокъ една година.

Сжщо така за всѣки отдѣлъ въ селската община имаше по единъ старейски съветъ, на който членоветѣ бѣха на брой най-малко четворица и най-много дванайсе, споредъ важно- стъта на общината. Имамитѣ и духовнитѣ началници на не- мюсюлманскитѣ общества бѣха по право членове на съве- титѣ на своитѣ общества. Другитѣ членове, които трѣбваше да бждатъ на възраст до 30 години най-малко, се избираха за една година отъ жителитѣ на тѣхнитѣ си общини, запи- сани въ избирателнитѣ списъци за общитѣ избори (чл. 187).

Старейскитѣ съвети решаваха всички въпроси, от- насящи се до общинския бюджетъ, стопанскитѣ интереси на общината: пжтища и сгради, благотворителни заведения и училища, санитарни и полицейски, продажби, покупки, наеми и използване общински имоти. Тѣ гласуваха, въ предѣлитѣ на законитѣ и правилницитѣ, и размѣтаха, подъ надзора на финансовия агентъ, беринтѣ и данъцитѣ (taxes et contributions), които имаше да се наложатъ въ интересъ на тѣхнитѣ об- щества, както и областнитѣ данъци, и окржжнитѣ и об- щински налози (чл. чл. 189, 190 и 191).

III.

**Първитѣ стѣпки на Източно-Румелийското
Управление.**

Първитѣ тежки преживѣлици и чувства въ населението. — Крайнитѣ родолюбци; тѣхнитѣ настроения и кроежи. — Руситѣ успокояватъ: благотворната намѣса на Александъръ II. — Генералъ Обручевъ въ България. — Царското възвание къмъ българитѣ въ Източна Румелия. — Пристигането на първия главенъ управителъ князь Богориди съ главния секретаръ Г. Кръстевичъ. — Ролята на единъ калпакъ. — Първиятъ съставъ на централното управление. — Първитѣ окръжни управители и околийски началници. — Надпреварване за добра и плодотворна служба. — Всички на работа за побългаряване и въздигане на страната.

Извънредно тежки бѣха чувствата, съ които южно-българското население посрещна известието за своята съдба, създадена на Берлинския Конгресъ. То бѣше наистина по-честито отъ братята си въ Добруджа, които се отстѣпваха на Румѣния, отъ тия въ северозападния поморавски край, които се отрѣзваха къмъ Сърбия, особено пъкъ отъ Македония, която оставаше всецѣло подъ прѣкото владичество на В. Порта; обаче, Южна България най-малко подозираше участието, що я сполетя; откъсване отъ цѣлокупното отечество, отдѣляне отъ Северна България, поставяне политическа граница между дветѣ еднородни по кръвъ, чувства, езикъ, стремежи, култура и история земи.

Още по-тежко бѣше на южнитѣ българи, тъй като презъ време на окупацията и на управлението на руситѣ въ областта, не само вкусиха отъ плодоветѣ на единъ свободенъ и удобенъ животъ, но привикнаха много на новия редъ, създаденъ за тѣхната Область и еднакъвъ съ тоя на Княжеството.

Отъ момента на окупацията на Южна България (януари 1878) до 15 Май 1879 г., когато окупационното управление трѣбаше да отстъпи всичко на новия румелийски режимъ, не бѣше се изминало много, едва година и половина. Обаче трескавата дейность, що проявиха както въ началото князь Черкасски (до 19 февр. 1878), така и князь Дондуковъ-Корсаковъ, генералъ Столипинъ и тѣхнитѣ сътрудници въ тая страна дадоха чудесни резултати. Областьта бѣше видѣла не само едно относително спокойствие, макаръ и въ военно време, но бѣше видѣла „свои“ хора въ едно вече порядъчно управление и правосъдие, доста нормално действующи финансии, значително подобрене въ народното просвѣщение, приготвянето на земска войска (милиция).

Всичко това бѣше видѣно, преживѣно и осъзявано отъ българското население въ страната.

И какъ бѣше горчива мисълъта, че Южна България бѣше напълно свободна вчера, а вече не е днесъ, че тя пакъ се овързва и подчинява подъ Султанското правителство! Страната естествено имаше горещи и решителни патриоти, непримирими елементи, — своя *irridenta*. Тѣ се готвѣха да направятъ силенъ отпоръ. Тѣ се организираха, не се бояха и да провъзгласяватъ за своята готовность и отчаяна решителность. Но трѣба да се отладе справедливостъ на рускитѣ власти, отъ най-вѣрховната до най-малката; тѣ упражниха силно успокоително и спасително действие.

Великиятъ Освободителъ на България Александъръ II изпроводи едно възвание къмъ българитѣ на Източна Румелия, което негови пратеници и служители раздаваха лично и пропагандираха широко между Южно-Българскитѣ населения и интеллигенция. Това възвание съ дата 2 априлий 1879 год. въ С. Петербургъ, гласѣше буквално:

Българи на Източна Румелия!

Като сторихъ твърдо намѣрението да улазя постановленията на Берлинския Договоръ, и като съзнавамъ, че само чрезъ изпълнението на тѣзи постановления, ще могатъ да бждатъ обезпечени, безъ нови жертви и потрясения, придобититѣ за Васъ права чрезъ Руското оржие, азъ заповѣдахъ на Моитѣ войски да почнатъ да изпраздняватъ Вашата

область следъ като опредѣлениятъ срокъ въ Договора за нейното заемане се измине.

Благодаря Ви за дружелюбното и истинно братско разположение, което Вие постоянно сте показвали на моитѣ войски презъ времето на пребиваването имъ между Васъ, и за онѣзи чувства на преданностъ и признателностъ, които Вие много пжти сте изразявали на мене, и въ моето лице, на цѣлия Руски народъ за жертвитѣ, които той е принесълъ за Вашето възраждане. Азъ не се съмнявамъ, че Вие ще предадете тѣзи чувства на Вашитѣ дѣца и на вашето потомство.

У Васъ ще се въведе наскоро ново гражданско устройство, което ще се установи споредъ условията на Договора и на основание на Устава, изработенъ отъ Международната Комисия. Азъ се надѣвамъ, че Вие ще оправдаете моитѣ ожидания и че не ще дадете поводъ да Ви обвинятъ за нарушението на мира и на спокойствието, толкова необходими както за Вашето благополучие, тѣй и за щастието на Вашитѣ братя Българи отъ Княжеството.

Като сравните Вашето минало съ новото положение, въ което ще постъпите, Вие съ довѣрие можете да гледате на Вашето бъдаще. Отъ сега нататкъ Вие ще бъдете обезпечени въ гражданскитѣ си права. Животътъ, честъта и имотътъ Ви ще се намиратъ подъ защитата на закони, на които Вие сами ще бъдете изпълнители. Вамъ се даватъ широки права на самоуправление, и Вие ще можете да се разпоредите съ средствата на Вашата страна споредъ както мислите за най-умно. Наконецъ, на чело на Вашето управление ще стои всегда Вашъ братъ по вѣра, Християнинъ.

По този начинъ за Васъ се обезпечаватъ права, отъ които Вие до сега не сте се ползували. Отъ Васъ зависи да ги употребите за Вашето добро, за мирното и правилното развитие на гражданския Ви животъ. Вашата бъдащностъ, Българи на Източна Румелия, се намира сега въ вашитѣ ржци.

Азъ зная, че между Васъ има мнозина недоволни отъ положението, въ което Договорътъ тури Вашата страна и които желаятъ чрезъ насилственъ превратъ да постигнатъ една цѣль, несъгласна съ решенията на Държавитѣ. Азъ не мога да одобря такова намѣрение, понеже неговото изпълнение, безъ волята и съгласието на Държавитѣ е немислимо, и може да навлече на Вашата страна нови бѣдствия. Старайте се да противодѣйствувате на такива незаконни стремления, които могатъ да подкопаятъ въ самия корень почнатото дѣло за възраждането на Вашата народностъ, и като пазите тишина, бждете готови, безъ да се страхувате за Вашето бждаще, да приемете подаренитѣ Вамъ права за новъ животъ.

Богъ да Ви помогне въ пжтя на Вашето преуслѣване.

На първообразното съ собствената рѣка на
Негово Императорско Величество написано

Александръ

С. Петербургъ, 11 Априлий 1879 год.

Това възвание бѣше донесено въ Пловдивъ отъ едно довърено лице на Царя, какъвто бѣше генералъ Обручевъ. Той го прочете предъ народа въ Пловдивската Катедрална Черква, среща се съ разни видни лица, съ нѣколко отъ покрайнитѣ и на всички внуши мисълта, че населенията нѣма вече отъ що да се страхуватъ, турски войски нѣма да се появятъ въ Ю. България, че отъ сега нататкъ отъ самитѣ населения ще зависи да си приготвятъ цвѣтуща бждащностъ. Въ черквата генералъ-адютантъ Ник. Никол. Обричевъ произнесе речъ въ тоя смисълъ, която завърши съ думитѣ: „Освенъ Главниятъ Управителъ, назначенъ отъ В. Порта, съ съгласието на великитѣ държави, отъ ваша народностъ, вие нѣма да видите въ страната си никакви турски власти. Вие нѣма да се страхувате отъ турскитѣ войски: Вашата страна е запазена отъ тѣхъ съ трактата, и В. Порта най-малко е разположена да даде какъвто и да е поводъ за нарушението на вашето спокойствие. . . . Относно завземането Балкана, то ще падне отъ само себе си вѣроятно, когато се разпрѣснатъ неоснователнитѣ страхове, възбудени отъ последната война. Само бждете мирни, не предизвиквайте сами необходимостта да се иска

присъствието на турска войска въ вашата страна. Отъ сега нататъкъ вашето положение е трайно, оздравено¹⁾).

Първиятъ южно-български Главенъ Управителъ Алеко Паша — князь Александъръ Богориди стигна въ Пловдивъ на 15 май 1879 г.

Той бѣше посрещнатъ още на Харманлии съ предупреждението, че страната очаква въ негово лице сина и внука на български родолюбци. Той трѣбваше да захвърли още тамъ „феса“ и да наложи „български калпакъ“, случка, която на времето си направи голѣмъ шумъ. Калпакътъ бѣше символъ на българщината, на новото време и свободно управление; фесътъ олицетворяваше стария режимъ, турското управление, свързано съ толкозъ тежки спомени за настрадалото се население.

При всичко че Алеко-паша искаше да бѣде лояленъ и коректенъ Главенъ Управителъ, той бѣше длъженъ да се помири съ необходимостта. Той влезе въ Пловдивъ съ калпака и бѣше посрещнатъ много добре.

Между посрещачитѣ бѣше и екзархътъ Йосифъ I. Крайнитѣ течения се въздържаха да го сждятъ за да го ценятъ по-кисно, споредъ дѣлата му.

Направиха силно впечатление думитѣ на кн. Богориди, че „ако е приелъ назначението си за Главенъ Управителъ на И. Р., той го е направилъ, защото желаелъ горешо да послужи на отечеството си и да спомогне за излечение ранитѣ на тая страна и за оздравяване благоденствието ѝ за напредъ, като се надѣва, че всички просвѣтени родолюбци ще употребятъ всичкитѣ си усилия да се запази редъ и спокойствие“²⁾.

На 18 май се прочетоха въ правителствения домъ предъ представители отъ всички общини и предъ народната стража ферманитѣ за назначаването на князь Александъръ Богориди за Главенъ Управителъ на Изт. Румелия и за потвърждаването на Органическия Уставъ³⁾.

¹⁾ Англ. Синя Книга, Turkey. 1879. II. Ср. в. Марица, бр. 77.

²⁾ В. Марица № 83 отъ 18 май.

³⁾ Д-ръ Константинъ Иречекъ въ своитѣ очерки „Изъ Източна Румелия“ ни дава следнитѣ данни за Алеко Паша и неговия родъ:

„За Генераленъ Губернаторъ (по български „Главенъ Управителъ“) на Източна Румелия биде избранъ отъ великитѣ сили князь Александъръ

Веднаг следъ това се пристъпи къмъ съставяне на областното правителство и къмъ назначение на Върховнитѣ администратори, които поеха управлението на Областѣта.

Тѣзи лица, които бѣха повикани същевременно да съставяятъ частния съветъ на Генералъ-Губернатора кн. А. Богориди, бѣха доста познати по своята до-тогавашна деятелность:

Първо лице, главниятъ секретарь и директорь на вътрешнитѣ работи идѣше съ самия Алеко-паша. Той бѣше Г а в р а и л ъ К р ъ с т ѣ в и ч ъ отъ Котелъ, вече побѣлѣлъ въ борба и работа за народо-черковни права, прочутъ книжовникъ-историкъ, припознатъ за единъ отъ най-важнитѣ законовадци въ Високата Порта, докторь на правото отъ Парижкия университетъ и участвувалъ въ много законодателни комисии при Портата.

Я к и м ъ Г р у е в ъ отъ Копривщица при: дирекцията на просвѣщението. Той бѣше единъ отъ виднитѣ дейци въ Областѣта, старъ учитель, писателъ и служителъ въ турската

Богориди, или както се казва официално по турски, Алеко паша. Изборътъ не можеше да бжде по-сполучливъ: високъ достойникъ на османското Царство, съ наследенъ авторитетъ у българитѣ, родомъ отъ самата нма земя и въсь това, тѣй да се каже Българинъ, Гъркъ и Турчинъ, въ едно лице, съ една речъ *unicum*, което си нма връстника. Баща му Стефанки Богориди бѣше родомъ отъ балканския градецъ Котелъ, на северъ отъ Сливенъ, внукъ на прочутия Стойка Владиславовъ, който подъ име Софроний бѣше епископъ въ Враца и въ края на миналото столѣтие съ перо и слово пробуждаше българския народъ.

„Стефанки Богориди е училъ въ грѣцки училища въ Букурещъ, встѣпилъ е на турска служба, като дипломатически чиновникъ и отъ драгоманитѣ се е въздигналъ дори до „князь“ на подвластния островъ Самосъ въ Егейско море, бидейки на голѣма почитъ главно у султаны Махмудъ II. Умрѣлъ е въ 1859 год. Българското черковно движение той всевъзможно е подкрѣпвалъ: въ Цариградъ е подарилъ и мѣсто за първа тамъ българска черква. По български да говори, истина, вече не умѣлъ, до колкото знае отъ очевици: на българскитѣ депутации по време на черковната разпря приказвалъ винаги по турски или по грѣцки. Билъ е въ роднински връзки съ много отъ очевиднитѣ грѣцки челяди въ Цариградъ, на служба у Портата (Мусурусъ, Фотиади и т. н.). Отъ синоветѣ му по-голѣмиятъ Николаки се настанилъ въ Богданско, дете потомцитѣ му жонѣли като челяди „Конѣки—Богориди“.

„По-малкиятъ синъ, днешниятъ Румелийски губернаторъ Алено, се е училъ въ Берлинъ, сетне е служилъ при турскитѣ посолства въ Лондонъ и другаде, дори най-после преди войната беше посланикъ на Висо-

администрация, въ която бѣше спечелилъ много знания и опити. Последното му занятие бѣше председателъ на търговското сѣдилище въ Плевдивъ.

Тодоръ Искровъ Кесяковъ отъ Копривщица за поста управляющъ дирекцията на правосъдието. Той бѣше единъ добъръ и здравомислящъ български общественикъ, председателъ на Пловдивския апелативенъ сѣдъ презъ време на руската окупация до 15 Май.

Георги Вълковичъ отъ челядта на Чалжковцитѣ отъ Копривщица, опитенъ лѣкарь, свършилъ въ Цариградъ и училъ въ Парижъ, високо интеллигентенъ и ловкъ, проявенъ родолюбецъ, встъпи въ изпълнение на тежката служба на директоръ на общественитѣ сгради, земледѣлието и търговията.

Шмидтъ, който бѣше назначенъ за директоръ на финанситѣ още отъ Европейската комисия, задържа своя портфейлъ на тази сложна и отговорна служба.

ката Порта въ Виена. И той не знае български, нито пъкъ вече ще се научи: съ Румелийци говори френски, гръцки или турски. Като Генералъ Губернаторъ взема заплатата 300,000 гроша златни (около 60,000 франка) и плюсь него има 100,000 гроша репрезентация. Безъ позволенieto на Портата не смѣе никжде да отиде, освенъ до Цариградъ, и изобщо не може да се отдалечи отъ страната за повече отъ три месеца. Бидейки вече старецъ въ години и бездетенъ, той съ господата си се държи настрана отъ всичкия сѣтъ, живѣе въ стария неугоденъ конакъ на пловдивскитѣ паша, по който не можешъ позна нито откънъ, че е седалище на такава важна личностъ, и изобщо не развива онакъ величавостъ, която западоземцитѣ сж навикнали да гледатъ у високитѣ чиновници руски, немски, австрийски и толкози повече у управителитѣ на английскитѣ колонии.

„На дѣло се оказа наистина твърде скоро, че страната съ голѣмъ надѣясь е българска, за което европейцитѣ по време на иланетата, па още и по време на европейската комисия, много се съмняваха. Споредъ официалната статистика Източна Румелия, която има просторъ отъ 35,901 четвъртити километри, брои 815,951 жители, именно 573,560 души българци, 174,700 д. турци (къмъ тѣхъ сж причислени и мюсюлмански българци или помаци), 42,659 д. гърци, 19,549 д. цигани, 4,177 д. испански евреи и 1306 д. ерменци“.

Генералъ Витилигъ бѣше назначенъ за директоръ на милицията и жандармерията.

Не че населението се помири съ новосъздаденото положение, но предъ видъ на действителността, нему не оставеше що друго да прави, освенъ да гледа своята мирна, културна и стопанска работа, като чака други благоприятни: за сбждаане своя идеалъ дни.

Отъ своя страна Главниятъ Управителъ въ страната се залови съ ревностъ за организаторска работа възъ основа на изработения основенъ законъ за Областѣта — Органическия Уставъ на Източна Румелия¹⁾.

Още въ първитѣ дни бѣха назначени окръжни управители (префекти) за шестѣтъ окръжи (департаменти) и началници за околитѣ (кантони). Доста е да се хвърли единъ погледъ върху състава на тия управители и началници, за да се види: първо, че страната имаше вече подготвенъ мѣстенъ персоналъ за едно сносно управление; второ, че и централното правителство се погрижи да намѣри подходящи лица за важнитѣ служби.

¹⁾ За Кръстевича, както и за другитѣ първи директори на Източна Румелия, струва да се приведатъ интереснитѣ характеристики на Д-ръ К. Иречекъ. Ц. с. Изъ Източна Румелия.

„Управата на Източна Румелия, казва Иречекъ водять шестима директори, именно, за вътрешнитѣ работи, за войската, финансовитѣ, правосъдието, просвѣщенiето и за общитѣ сгради (заедно съ търговията, земледелието и пошитѣ съ телеграфитѣ). Вътрешнитѣ работи къмъ които се отнасятъ и религиознитѣ дѣла и сношенията съ чуждитѣ консули, управлява генералинъ секретаръ на областѣта и *altes ego* („втори азъ“) на Главния Губернаторъ, когото замѣства въ време на отсъствие начело съ земската управа, стариятъ български патриотъ и писателъ Гавранлъ Кръстевичъ. Родомъ, бидейки отъ Котелъ, той е училъ съ разноснитѣ на Стефанъ Богоридя правото въ Парискъ и като признатъ юристъ е заемалъ презъ много години службата членъ на върховния съдъ въ Цариградъ. Той е една отъ немногото личности, които сж си придобили между българитѣ историческа неограничена важностъ.

„Войската управляваше най-напредъ френския полководецъ Виталисъ, родомъ отъ Цариградъ, единъ отъ онези полуниталиянски и полуфренски потомци на западноевропейски търговци, каквито населяватъ Цариградската Пера и Галата, известни махали въ Смирна и въ други пристанища и пои това подобно на американскитѣ креоли, никакъ не сж сполучливо наподобение на своитѣ западноевропейски предци. Обикновено имъ назватъ „Пероти“, „Левантинци“ или присмѣшно „френци отъ сладкитѣ води, (Татлъ-су), споредъ една мила рѣчка, която се

За окръжни управители бѣха назначени: 1. Пловдивски — стариятъ деятель, дипломатъ и публицистъ Александръ Екзархъ, когото скоро замѣсти енергичния и достоенъ общественикъ Георги Консуловъ, първиятъ бидейки назначенъ на друга служба;

2. Татаръ-Пазарджикски — Георги Беневъ, когото смѣни по-сетне Иванъ Найденовъ, деятель по черковния въпросъ, публицистъ, народенъ учитель и редакторъ на цариградскитѣ вестници „Право“ и „Напредъкъ“;

3. Старозагорски — Несторъ Марковъ, учитель, голѣмъ познавачъ на френския и турски езици и отличилъ се роллолюбецъ;

4. Сливенски — всеизвестния отличенъ публицистъ, писателъ и общественикъ Тодоръ Икономовъ, който бѣше вземалъ участие въ редица организационни работи до и презъ време на руската окупация;

5. Бургаски — Иванчо Хаджи Петровъ, бивши председател на Бургаския Окръженъ Съветъ, по-късно директоръ на финанситѣ въ Областта;

втича въ Златния Рогъ. Този Виталисъ, споредъ приказки отъ очевидци, до нейде хумористическа личностъ, скоро се замѣни съ пруския офицеръ Вилхелмъ Щрекеръ, който подъ името Рашидъ-паша е служилъ като генералъ въ турската артилерия.

Финанситѣ уреждаше изначало поменатиятъ Щмидтъ, обаче поради чести коллизии бѣ принуденъ да си иде, и него наследи българския лѣкарь Д-ръ Странски.

Дирекцията на правосъдието отъ край води стариятъ български патриотъ Тодоръ Искровъ Кесиковъ, сжшо както повечето сѣдни простирагастисъ—неюристъ.

Просвѣщенieto се ръководише отъ заслужилия учитель и списателъ Инокимъ Груевъ, възпитанъ току въ самата страна.

Общитѣ сгради съ тѣхнитѣ наставки презъ пърнитѣ две години уреждаше Д-ръ Георги Вълковичъ, парижки възпитаникъ и по-сетне лѣкарь въ турската войска (нинѣ министъръ на външнитѣ работи въ Княжеството).

Освенъ милицията се подържа едно тѣло жандармерия, пеша и конна, която брѣи 1425 души. Нейнитѣ офицери сжшо сж отъ встѣлкви народности. На чело ѝ стои англичанинъ, генералъ Бортивикъ (Borthwick), изпърво въ турска служба като Махиръ-бей.

б. Хаскьойски — Теофанъ Райновъ, сжщо познатъ общественъ деятель, бивши околийски началникъ презъ руската окупация въ Карлово.

Не по-малко лични, изпълнали и заслужили имена се редѣха въ състава на околийскитѣ началници. Доста е да помениемъ само нѣкои отъ тѣхъ, които по-късно се отличиха съ немаловажни услуги къмъ Областта и Отечеството:

Димитъръ Т. Душановъ, — началникъ на Хаскьойската околия и секретаръ при окръжния управителъ, познатъ старъ учителъ, книжовникъ и по-късно дълго време началникъ на канцеларията на Дирекцията на народното просвѣщение;

Н. Начовъ, — Ихтименски околийски началникъ, писателъ, по-сетне главенъ секретаръ въ време на главното управление на Гавраилъ Кръстевичъ, сега академикъ;

Петъръ Ивановъ — Казанлъшки околу началникъ, сжщо така писателъ, поетъ и виденъ общественъ деецъ;

Кръстю Байчевъ — Котленски околу началникъ, общественъ деецъ;

Атанасъ Илиевъ — Казлъ-Агачки околу началникъ, познатъ като книжовникъ, фолклористъ, академикъ, по-късно окръж. управителъ въ Стара-Загора, дълго време началникъ на учебния отдѣлъ въ Екзархията;

Михаилъ Грековъ, — Ямболски околу началникъ, публицистъ и голѣмъ родолюбецъ;

Я. Кочевъ, — Хаджи-елески околу началникъ и др. и др.

За префектурни съветници бѣха назначени въ първитѣ дни още на почващото се управление такива лица, като: Цоко Д. Каблешковъ, — Пловдивъ, Мих. Ив. Маджаровъ и Д. Юруковъ — Татаръ-Пазарджикъ. Р. Марковичъ и М. Гюлмезовъ — Бургасъ и др. такива.

Съ голѣма ревностъ и преданностъ се заловиха всички главни администратори, окръжни управители и околийски началници за работа. Личеше, че тѣ се проникватъ отъ съзнанието, да продължатъ хубавитѣ начинания, оставени отъ временното руско окупационно управление. Главниятъ секретаръ

Г. Кръстевичъ, който играеше ролята на министъръ-председател и ръководител на областния корабъ, съ образцовитѣ си трудолюбие, честностъ и вещина даваше на всички примѣръ за подражание. Работата се завъртѣ усилено въ всички ведомства, по всички стъпала на управлението. Съкашъ бѣше обявенъ конкурсъ за добра и похвална служба по разнитѣ клонове. Всѣки гледаше да се отличи съ полезна и плодотворна деятелностъ: и управникъ и съдия, и учителъ и кметъ, и председателъ въ Областното събрание и членъ въ Окръжния Съветъ, и финансовия началникъ и полицейския приставъ, всички въ страната, до горския падаръ, съзнаваха, че въ тази Източна Румелия трѣбва да се запази Южна България, токозъ българска, колкото бѣ и Княжеството, и главно да се издигне до една благоустроена, цвѣтуща и културна областъ.

Първитѣ стѣпки предвѣщаваха най-хубави последици.

Тѣзи първи стѣпки на И. Румелия сж описани отъ Д-ръ К. Иречека въ следнитѣ бележки отъ 1880 год.:

„Презъ пролетъта на 1879 год. въ Европа всички политици и читатели на вестниците бѣха въ голѣмо нетърпение, жадни да видятъ, какъ ли ще влезе новосъздадената „*Roumelie Orientale*“ въ свѣта и какви ли ще бждатъ първитѣ изгледи за бжджностъ на това създание, което далече отъ Балкана и отъ Марица биде слепено и одушевено на Шпрее въ Берлинъ, задъ зеленъ столъ, по географически карти и което въ самата страна нѣма никакви антешеленции и никаква естествена основа. Първитѣ начала, за всеобщо очудване не бѣха много ненадеждни. Кипението на духоветѣ, шо предлождаше идването на Генералния Губернаторъ, бѣше утихнало и Областното Събрание въ първия периодъ на своитѣ заседания показва неочаквана мѣра на политически тактъ и зрѣлъ разумъ. Разбира се, че съ това още не се прекратиха подозренията и осжжаванията; Румелия все още не преставаше въ известни журнали да бжде най-добре и най-постоянно чернена земя. Поводъ на това бѣха дали донейде кървавитѣ сбивки на мѣстната администрация съ немирнитѣ турци на Балкана при Айтосъ и въ Кърджалийската околия (на река Арда), — нѣща сами по себе си незначителни, ала изъ Европа тутакси разглашавани съ голѣми тжпани. Известни турко-филски пжтувачи безъ това утвърждаватъ, че всичкиятъ имотъ шо сега

следъ войната се види въ тази „East Roumelia“ по българските кѣщи, е плячка, награбена изъ домоветѣ на горките притиснати и изтикани турци.

„Новитѣ постановления споредъ Органическия Уставъ скоро заловиха корень. Небивали миръ и тишина, съ обществена безопасностъ, какъто въ турско време бѣше нѣщо съвсемъ нечувано и неимоверно, следъ огромни загуби въ 1876 г. 1877 г. и следъ цѣла неволя на кланетата и на войната, подеиствуваха много благотворно за да се консолидува страната. Международнитѣ въпроси, шо достѣгахъ устройството на Румелия, се изравниха много гладко, освенъ току въпроса за границитѣ, защото и до нинѣ 18 села отъ Родопа съ мюсюлманско население стоятъ извънъ румелийскитѣ предѣли, въ които трѣбва да влѣзатъ споредъ Берлинския трактатъ. Една отъ най-тежкитѣ работи бѣше, да се изцѣрятъ ранитѣ, които земята претърпѣ въ ония бурни две години, както и да се умѣри голѣмата бѣдностъ въ опустошенитѣ крайни и тежкитѣ неволи на българскитѣ и турски бѣжанци. Областното Събрание гласува въ първото си заседание 400,000 турски лири за унищоженитѣ отъ войната села; въ второто заседание се отпусна за тая цель кредитъ отъ 2½ милиона гроша, ала Портата не рачи да го потвърди, макаръ че съ това попречи най-много на своитѣ румелийски мюсюлмани.

„Българинътъ нарича областта обикновено „Автономията“ за разлика отъ „Княжеството“. Собствено официалната „Източна Румелия“ виждатъ току речи само въ Пловдивъ и въ приморския Бургасъ — въ градове съ международенъ животъ и търговия; иначе разлика отъ свободна България не се забелѣзва, толкозъ повече, че върховенството на Високата Порта въ отдалеченитѣ крайни собствено въ нищо друго не се проявява, освенъ въ произнасяне сѣдебнитѣ присѣди въ името на Султана. За страстни разногласия между партии и открити политически ежби въ Румелия има малко мѣсто; Областното Събрание не смѣе да се занимава съ политика, чиновницитѣ не могатъ да се отстранятъ отъ службитѣ си безъ сѣдебна присѣда, а сврѣхъ това висшето началство се потвърждава отъ Султана, съ което на парламентарни амбиции се отнима всѣко поприще. И покрай всичко това ти пъкъ не трудно можешъ съгледа начала отъ локаленъ румелийски патриоти-

зъмъ. Че той възникна и че трая, то е най-големия триумфъ на европейската дипломация надъ народнитъ стремления на българитъ.

„Недоволни отъ основанието и днешното състояние на Източна Румелия сж гърцитъ, които едва образуватъ двайсета часть отъ всичкото население. Живеятъ въ градоветъ Пловдивъ и Станимака, въ пограничната околия Каваклийска на долна Тунджа, на северъ отъ Одринъ и по черноморското крайбрежие, особено въ Анхиялската околия, при политъ на най-източнитъ издънки на Балкана, околъ носа Емине (Средовъка Етопа), който въ името си до днесъ пази спомена за античния Хемусъ. Ала и тамъ не сж въ болшинство: въ Каваклийска околия има 11,844 души гърци, а 15,547 българи; въ Анхиялската околия — 7,428 д. гърци, а покрай тѣхъ 8,613 българи и турци. Въ цѣлия пѣкъ Пловдивски департаментъ ги има 14,625 души (4,781 въ Пловдивъ, 6,819 въ Станимака, останалитъ въ четири станимашки села), а въ приморския Бургаски департаментъ — 11,798 души. Ако и да е статистически доказано, че на румелийска почва не живеятъ повече отъ 42,659 души гърци, органитъ на гръцката публицистика говорятъ за 100,000 елени въ *Λυγαριτικῆ Ρουμυλία* и присвояватъ на гръцкия елементъ ужъ като на най-образования правото за власть въ тази автономна провинция.

„При всичкото това неясно положение съставянето на Румелия не е било безъ известно влияние на турскитъ вилаети, що сж останали подъ непосредствената власть на Високата Порта. Примерътъ за порядъкъ, какъвто владѣе въ Румелия, действувалъ именно на съседния Одрински вилаетъ, който следъ отеглюването на рускитъ войски, сравнително съ предишнитъ безпорядъци, се е упражнявалъ доста добре отъ Реуфъ паше и отъ помощника му католикътъ Арнаутинъ Васса ефенди. Споредъ чл. 23 на Берлинския трактатъ събраната въ Цариградъ Международна комисия, изработила и подписала на 11/23 августъ 1880 год. единъ особенъ и подробенъ Законъ за реформното управление на всичкитъ европейски вилаети (*Loi des vilâets de la Turquie d'Europe*). Въ тази си работа комисията се придържала главно о румелийския Органически Уставъ. Мислило се, преди всичко, за Македония,

която и до днесъ се намира въ най-лоша анархия, неприлична за тъй образована и напреднала земя. Но този проектъ и до днесъ остана на книга, както останаха и запоставванитѣ въ чл. 61 реформи за измѣчваната отъ разбойнически кюрди, Армения.

Като се разхожда човѣкъ по Пловдивскитѣ улици, за всички тѣзи политически области, що висятъ по политическия кржгозоръ на Румелия, на пръвъ погледъ явно не може да забележи нищо. Срамува се, че хората, задоволени отъ насталата тишина и отпочивка следъ толкози то теглила, се ползватъ отъ небивалия миръ и порядъкъ, и спокойно си гледатъ работата, дори по-тихо отколкото въ София*.

ЧАСТЪ ТРЕТЯ.

Законодателство.

I.

Правото на законодателствуване.

Предшествуващо законодателство и право. — Възгледи на Комисаритѣ отъ Европ. Комисия по правото на И. Румелия за законодателствуване. — Главниятъ Управителъ и Областното Събрание като законодателна власт. — Султанътъ и неговитѣ права на санкция и на вето. — Срокъ за законодателното вето на Султана. — Окончателното уреждане на законодателната власт въ И. Румелия.

Източна Румелия бѣше, още при първитѣ стѣпки на своята гражданственостъ, снабдена съ наредби-законали и правилници, които макаръ и да не бѣха дѣло на нейно законодателство, все пакъ бѣха доста добре нагодени за нейния животъ. Такива бѣха на първо мѣсто останалитѣ отъ турското владичество материални закони, като османскитѣ Наказателенъ Законъ, Търговския Законъ, Търговско сѣдопроизводство, Закона за земитѣ и пр., а въ процесуалното право — Временнитѣ правила по сѣдебното устройство, отъ времето на окупацията, които бѣха изработени съ огледъ на българскитѣ условия и служиха дълго време, като задължителенъ законъ въ Княжеството, а като ръководство — въ Южна България.

Първиятъ важенъ въпросъ по предмета на законодателното право въ новообразуваната автономна Област бѣше тоя, който се поставяше отъ само себе и който трѣбваше да се разреши по възможностъ ясно и опредѣлено още отъ

Европейската Комисия, именно: ще може ли да законодателствува за себе си Източна Румелия, въ какви размѣри и по какви материи?

Автономията на Областта бѣше наречена административна. Отъ разсужденията и разискванията, правени по разни случаи въ срѣдата на Комисията, изглеждаше, че не всички комисари еднакво сж разбирали характера и съдържанието на тази автономия. Турските комисари естествено сж напирани да сведатъ схващането до тамъ, че „Източна Румелия, както гласи Берлинскиятъ Договоръ, е провинция, поставена подъ прямата политическа и военна властъ на Султана“. (Берл. Договоръ, чл. 13). Руските представители въ Европейската Комисия, а къмъ тѣхъ много пжти се присъединяваха, споредъ момента и конкретнитѣ случаи за разискване, австро-унгарскиятъ, германскиятъ даже и френскиятъ и английскиятъ, напирала повече на втората часть на чл. 13, т. е. че тази областъ има административна автономия.

Но, до колко тази автономна областъ имаше право на едно свое „туземно“ (indigène) законодателствуване?

Разрешението на този въпросъ всецѣло зависѣше отъ усмотрението на Европейските комисари. И тѣ бѣха приели, и не единъ пжтъ подчертаха мисълта, че Областта ще има свое мѣстно законодателство, че Областното събрание ще може да законодателствува при опредѣлени известни условия.

Проектътъ за едно Областно събрание, което да има и правото на законодателство, бѣше изработенъ отъ английския пръвъ комисаръ Хенри Држмондъ Уолфъ¹⁾. Този проектъ на английския комисаръ гласѣше първоначално така:

Чл. 10. Въ Източна Румелия се урежда едно Областно Събрание, което, съ съгласието на Главния Управителъ, е въ правото да законодателствува по материи дадени на неговата компетентность.

„Областнитѣ закони се представятъ на санкцията на Султана“.

„Откакъ бждатъ санкционирани, тѣ се промулгиратъ въ името на Султана отъ Главния Управителъ“.

¹⁾ Синя книга, Turkey, N. 1, 387—446.

Този членъ въ проекта на Х. Д. Уолфъ далъ поводъ на обширни разисквания, въ които взели участие всички комисари.

Рускитѣ комисари поставили по случая редица питання и изразили нѣколко недоумѣния, подигани отъ естеството на най-важното национално-политическо учреждение: кой ще предлага закони и свиква събранието; каква ще бжде компетентността и състава на това изборно-представително тѣло; ще ли бжде то една сериозна институция, упражняваща действителенъ контролъ върху администрацията чрезъ Постоянния комитетъ или е назначено да стане, както казвалъ единъ английски вестникъ, по поводъ устройствения проектъ, представенъ отъ турскитѣ комисари, единъ „Mock Parliament“.) Първиятъ руски комисаръ повдига въпроса: защо самиятъ Главенъ Управителъ да не може да санкционира законитѣ отъ мѣстенъ характеръ, ако Султанътъ му делегира туй право?

Френскиятъ, германскиятъ и австрийскиятъ комисари, посочватъ неудобството на подобна делегация, която, споредъ тѣхъ, била атрибутъ на монаршата властъ. Областното Събрание, бидейки властно (чл. 14 ОУ.) да промѣнява въ известна мѣрка общитѣ закони на Империята, невъзможно е Главниятъ Управителъ да промулгира самъ подобни закони безъ санкцията на Султана.

На заседанието председателствувалъ Х. Држмондъ Уолфъ. Той взелъ думата и обширно се спрѣлъ върху съображенията на представената отъ него редакция за законодателното право на Областното Събрание. Отъ тази речъ става ясно следното: въ Берлинъ е станало дума за широтата на законодателното право на О. С. въ И. Р. Прието било, че О. С. не може да измѣнява правата на традиционни капитулации, договори, сключени отъ Портата съ Великитѣ държави. Въ английскитѣ колонии Управителътъ може да промулгира единъ законъ преди санкцията му отъ Кралицата. Но английската кралица или кралъ има право на вето. Ако ние, англичанитѣ сме дали подобно право на главнитѣ управители въ колониитѣ, то е защото разстоянията отъ тѣхъ до Метрополитята сж голѣми, а много пжти се касае за много важни интереси на колониитѣ. И. Р. е въ центра на О. Империя и

1) Пародия, подигравка на парламентъ.

въ това отношение не може да се уподобява на английскитѣ колонии. Въ втория протоколъ на Берлинския Конгресъ има едно мѣсто, отъ което излиза безъ съмнѣние правото на Султана да санкционира законитѣ въ Областѣта. Въ заключение, Уолфъ кани рускитѣ си колеги, следъ тѣзи обяснения, да гласуватъ чл. 10, както го е предложилъ, и повторилъ, че „това Областно Събрание ще бжде сериозно и ще има права, които ще го поставятъ наравно съ народнитѣ събрания на най-образованитѣ народи“¹⁾.

Следъ нови разисквания, станало нужда да се оградятъ областното законодателство отъ опасността да види действителността си спъната отъ бавността на Портата. Защото, споредъ умѣстнитѣ думи на Кн. Цертелевъ, ако разстоянията на Областѣта до Метрополията — Цариградъ, не сж голѣми, бавежитѣ на В. Порта сж пословични: може да се случи щото единъ бързъ въпросъ и чисто вътрешенъ да остане висящъ съ месеци, ако и разрешенъ вече по законодателенъ редъ отъ О. С.

Предъ видъ на тѣзи и други изказани съображения, Х. Д. Уолфъ предложилъ къмъ чл. 10 следната алинея:

„Ако въ единъ срокъ отъ месецъ, Султанътъ не откаже своята санкция, законътъ ще се счита за санкциониранъ и ще се промулгира отъ Главния Управителъ въ името на Султана“.

Това предложение на английския комисаръ посрѣщнало силна опозиция отъ турскитѣ представители. Вториятъ турски комисаръ Абро ефенди казалъ, че това било противъ Берлинския Договоръ, че не можело да се дава право на единъ Главенъ Управителъ да санкционира закони, което е монарше право, че Източна Румелия ще има само административна автономия, доколкото е въ съгласие съ Берлинския Договоръ, а „това предложение ограничава безграничнитѣ права на Негово Величество Султана“. Асимъ-паша се присъединилъ къмъ думитѣ на Абро ефенди и прибавилъ, че за убръзване на процедурата, за добиване санкцията на Султана, може да се допустне щото Главниятъ Управителъ да се обърне за санкция направо до него.

¹⁾ Англ. Синя Книга, Turkey 1876, № 9. I. стр. 404—405.

Английският комисаръ обяснилъ, че и въ английскитѣ колонии Гл. Управителъ не е равенъ на Краля, но той има право, и преди да получи санкцията му, да издаде единъ законъ. Всички главни управители въ колониитѣ, които сж назначени отъ Кралицата, иматъ тази привилегия, която не се смѣта за ограничение на кралскитѣ права. Колониитѣ, вѣрни на Метрополията, приематъ винаги измѣненіята, които кралицата намѣри за нуждно да направи въ тоя или она промулгиранъ законъ. И той не приема, че неговото предложение стѣснява безграничнитѣ права на Султана, а то само гарантира на Областѣта една стопанска административна автономия. Ако англ. правителство дава тази гаранция на своитѣ колонии, поради далечнитѣ разстояния, Портата би трѣбвало да я отстъпи на И. Румелия за да се избѣгнатъ бавежитѣ".

Въпросътъ билъ отложенъ за окончателна редакция и споразумѣние. То станало на 2 декемврий, когато било предложено и прието въ следящата окончателна редакция, освенъ отъ турскитѣ комисари, които останали на мнѣнието си, че алинеята за срочната санкция ограничава правата на Султана. На това твърдение е отговорилъ френскиятъ комисаръ, че това не е законодателно нововъведение, такава наредба е сжществувала и въ други конституции: въ френската отъ 1791 г., напримеръ.

Окончателното законодателно право на Изт. Румелия било припознато въ чл. чл. 10—14. Споредъ наредбитѣ на тѣзи членове Областното Събрание на Изт. Румелия наедно съ Гл. Управителъ законополага върху работи, които подлежатъ на негово ведомство.

Областнитѣ закони се представятъ на Негово Величество Султана. Откажъ се санкциониратъ, тѣ се промулгираатъ въ името на Н. В. Султана отъ Главния Управителъ. Ако ли санкцията не се откаже до края на два месеца, законътъ се смѣта за санкциониранъ (чл. 10). А пъкъ за работи отъ изключително ведомство на областната законодателна власть били признати:

1. Законитѣ, които сж предназначени да уреждатъ служението на административното, сѣдебното и финансовото устройство, създадени отъ Орг. Уставъ;

2. Законитѣ, които сж предназначени да измѣняватъ или преобразяватъ сжществуващитѣ данъци;

3. Законитѣ, които съдържатъ положение за нови данъци ;
4. Законитѣ за бюджета и законитѣ, съ които се одобряватъ сметките на едно сключено (извършено) упражнение;
5. Законитѣ, които се отнасятъ до народното просвѣщение ;
6. Законитѣ за градскиѣ данъци (octrois), за рудницитѣ, за уреда (режима) на водитѣ и на горитѣ ;
7. Законитѣ за пжтищата и законитѣ за отстъпка, на права и работене (експлоатация) на желѣзници отъ областенъ интересъ, както и всички закони относно общи сгради, които не се правятъ съ разноси на Империята ;
8. Законитѣ, засѣгащи земледѣлието, търговията и промишлеността ,
9. Закони, отнасящи се до кредитни учреждения ;
10. Законитѣ, които уреждатъ управлението на областнитѣ недвижими имоти ;
11. Законитѣ, засѣгащи сѣдебното устройство, углавното и гражданското сѣдопроизводство.

Нито единъ областенъ законъ не може да се измѣни или промѣни, освенъ отъ Областната законодателна власть. Законитѣ на Империята сж въ сила въ Областѣта до колкото тѣ не сж противни на О. Уставъ. Областната законодателна власть може да въвежда въ законитѣ на Империята, до колкото тѣ се прилагатъ въ Областѣта, всѣко измѣнение, намѣрено за съгласно съ интереситѣ и нуждитѣ (чл. 11). Областѣта участвува въ представителнитѣ институти на Империята, като назначава, чрезъ своето О. Събрание, толкозь депутати, колкото се искатъ отъ нея по законитѣ на Империята (чл. 12).

II.

Областното събрание: Съставъ.

Първите настроения. — Съставъ на Областното представителство: изборни, по право и по назначение депутати. — Разисквания въ Европейската комисия по назначаване депутати отъ Гл.

Управителъ: дветъ гледища и тяхното обоснование.

Законодателната властъ въ И. Румелия се упражняваше отъ единъ специаленъ, представителенъ органъ, нареченъ Областно събрание, наедно съ Главния Управителъ на областта. Образецътъ на това Областно събрание бѣше заетъ до нѣкъде отъ подобните законодателни тѣла въ английскитѣ колонии. При уреждането му европ. комисари, автори на Орг. Уставъ, сж имали предъ видъ, между друго, и онова кроено Областно Събрание при управлението на дветъ български области — за което говори по правеното съкращение (*le résumé mitigé*) на Европейската Цариградска Конференция отъ 1876 г. Ние видѣхме въ предшествуващата глава каква борба е произлѣзла въ срѣдата на Европейската Комисия, догде се дойде на тоя южно-български Парламентъ, до облика и съдържанието, при които той встѣпи въ животъ много скоро, като се състави по надлежния редъ и почна да действа така правилно и така съзнателно, достойно и полезно за Областта, като че ли неговитѣ членове бѣха цѣли години практикували представителния режимъ въ нѣкоя парламентарна правова държава.

Главниятъ Управителъ на И. Румелия, Алеко-паша князь Богориди, пристигна въ столицата на Областта на 15 май 1879 г. Три месеца следъ това, трѣбваше да бждатъ свикани на работа представителитѣ отъ това законодателно тѣло, на което южнитѣ българи отдаваха извънредно голѣмо значение. Обществена и политическа мисль въ страната бѣше живо заинтересувана преди всичко съ въпроса, какъ да се действува, така че първиятъ съставъ на това Събрание да отговаря на действителния съставъ на населението и да представлява предъ сѣбта по възможность най-отличното и способ-

ното на тая обидена и достойна за по-друга участь Область, прекръстена незаслужено и неумѣстно съ името И. Румелия. Съзнанието въ тая насока бѣше всеобщо. Всички бѣха проникнати отъ мисълта, што въ предстоящитѣ избори да се изкаратъ хора вѣщи, опитни, достойни и добри българи. Трѣбваше сдружаване на силитѣ за обща работа.

Родолюбивото настроение и общественото съзнание правѣха своето дѣло и действуваха силно. Ясно бѣше, че всѣко разкъсване на силитѣ можеше не само да лиши българския елементъ отъ неговото първенствующе положение, но можеше да компрометира онѣзи надежди, които се възлагаха на представителното тѣло з: стопанското и културно поавдигане на Областьта. Не само народностни, но и културни интереси подбуждаха борцитѣ за единъ добъръ съставъ на Областното представителство.

Съгласно съ наредбитѣ на О. У. (чл. чл. 18 и следв.), Областното Събрание се образуваше отъ следнитѣ категории депутати:

1. Депутати по право — 10 души;
 2. Депутати избирани отъ населението — 36;
 3. Депутати назначавани отъ Гл. Управителъ — 10.
- Всички 56 души.

Депутати по право бѣха: началниците на петтѣхъ религиозни християнски общества и главния равинъ, който живѣе въ главния градъ на Областьта; председателятъ на Върховното сѣдилище; председателятъ на Върховното сѣдилище за административни разпри; главниятъ контрольоръ на финанситѣ.

Първоначалниятъ проектъ, изработенъ отъ Хенри Држмондъ Уолфъ¹⁾, обемалъ по-конкретно посочване на духовнитѣ началници на петтѣ християнски религиозни общества, а именно по редъ: главния владика, зависящъ отъ вселенския патриархъ, главния владика отъ българско вѣроизповѣдане (*le principal prélat bulgare*), арменския епископъ, католическо-латинския, началника на българската протестантска община. Освенъ тѣзи, посочени бѣха и другитѣ горепоменати петъ участници по право. При махането изрич-

¹⁾ Англ. Сияя книга. Turkey, 1870 № 29, II стр. 535—595.

ното изброяване на петтѣхъ християнски духовни началници, Уолфъ пакъ не пропусна да ги помене и тѣ сж записали въ протокола на Комисията думитѣ му, че подъ религиозни общества се разбиратъ: гръцкото, българското, католическото и протестантското.

За да може да бжде нѣкой избранъ за членъ на Областното Събрание трѣбваше преди всичко да се радва на румелийско туземство и да има мѣстожителството си въ Областѣта. Изборни представители имаше 36. Тѣ се избираха отъ избирателитѣ съ тайно и прѣко гласуване за 4 години, а презъ две години се подновяваха по на половина. За избора имъ Областѣта се дѣли на 36 изборни колегии, които се гледа да иматъ приблизително еднакво число жители. Окръжноститѣ на тия колегии трѣбва да се опредѣлятъ така, че въ една колегия да не влизатъ две общини, които сж отъ два окръга. Тѣзи окръжности (колегии) се опредѣлятъ въ Избирателния законъ.

Подновяването на депутатитѣ презъ две години ще стане за първитѣ избори така: преди да се свърши втората година на тѣхното служене, ще се тегли жребие вътре въ самото Областно Събрание въ едно отъ последнитѣ заседания на втората му редовна годишна сесия, и така ще се опредѣли първиятъ кулъ на окръжности, въ които депутатитѣ подлежатъ на подновяване. Въ тоя кулъ ще влезе половината отъ цѣлото число окръжности. Депутатитѣ, които се избиратъ да попълнятъ опредѣленитѣ така по жребие мѣста, ще бждатъ избрани само за колкото време би имало да трае мандатътъ на предшественицитѣ имъ.

Избирателното право принадлежи на румелийски туземци, навършили 21 годишна възраст, живущи въ областѣта и които или владеятъ нѣкой недвижимъ имотъ, или сж синове на баща или майка имащи такъвъ имотъ, или сж глава на нѣкое търговско или промишлено заведение. Не се гледа изпълняватъ ли тѣзи условия следнитѣ категории лица: духовенството и служителитѣ на религиозното въпроизводство, държавнитѣ професори, учители (*professeurs et instituteurs publics*) сждитѣ (*les magistrats*), административнитѣ чиновници на Областѣта и имащитѣ диплома на докторъ или на лиценсие или нѣкое равноценно свидетелство отъ универ-

ситетъ, факултетъ или отъ друго висше заведение по народното просвѣщение.

Грамотността е поставена като условие за избирателно право само за времето, което ще последва 15 години отъ прогласяването на О. У. Грамотността може да е на единъ отъ мѣстнитѣ три езика.

Лишени отъ избирателни права сж, по обществено положение, всички членове отъ милиция и жандармерия, а не могатъ да упражняватъ тия права сжденитѣ за позорни деяния, запретенитѣ, западналитѣ длъжници и постжпилитѣ на чужда служба.

Избираемъ за депутатъ въ О. С. е всѣки избирателъ на възраст 25 години завършени. Не могатъ да бждатъ избирани за депутати догде сж на служба: 1. административнитѣ чиновници на окръжитѣ и околицитѣ, които сж назначени отъ правителството; 2. лицата, принадлежащи къмъ жандармерията и полицията; 3. отговорнитѣ чиновници (отчетници) на областни пари (чл. 75).

Тия членове трѣба да се избераатъ колкото се може по равно отъ следнитѣ три категории туземци: 1. измежду стотѣ най-лични земледѣлци, търговци и промишленици въ Областта; 2. измежду чиновнитѣ на гражданското управление и сждиитѣ; 3. измежду гражданитѣ, които упражняватъ нѣкое свободно занятие и иматъ на ржка било диплома на докторъ или на лисансие, издаденъ отъ нѣкой университетъ, било нѣкоя разносилна диплома, издадена отъ нѣкое висше училище, което стои на еднаква степенъ съ университетъ. Тѣзи назначени депутати се подновяватъ на два купа презъ две години (чл. 74).

Въпросътъ за тия категории депутати извикалъ доста оживени препирии въ срѣдата на Европ. Комисия. Рускитѣ представители застанали на гледището, че Областното Сѣбрание трѣбва да бжде въ всѣко отношение една еманация на населението и изразителъ на неговия съставъ. Излишно, даже вредително е да се дава на Гл. Управителъ право да измѣнява този обликъ и да долѣжня по свое усмотрение това, което не е изразено въ действителность. Та нито теорията, нито практически съображения, казвали тѣ, доказватъ нуждата отъ подобна наредба. Тя ще бжде и противъ обичаитѣ на страната, която не знае подобенъ институтъ: назначавани отъ

властта неизбрани от народа негови представители. Такова нещо не е съществувало нито в вилаетските уредби, нито в тия, изработени в Цариградската конференция в 1879 г. Такаво нещо няма и в уставите (правилниците) на по-малко привилегирани турски области, като напр. Критъ, на който Уставът не е изработен от Европейска Комисия. Излишно е да се грижимъ за консервативенъ и успокоителенъ елементъ въ О. С. Такъвъ ще се създаде отъ само себе си въ срѣдата на депутатитѣ. Този елементъ може да докара вмѣсто помирение съ властта недоволство отъ властта.

Споредъ първоначалния проектъ били предвидени не десетъ, а половината отъ броя на избранитѣ депутати, следователно — 18, на които мандатъ да даде властта. Мислило се е че така, събрани съ депутатитѣ по право, неизбрани депутати ставатъ 28, и дветѣ тѣзи категории областни представители ще бждатъ съ властта, единитѣ защото дължатъ ней мандатитѣ си, другитѣ защото иматъ да защищаватъ интереси, свързани съ властта. Ще може съ малко натискъ върху нѣкои отъ избранитѣ представители правителството да си осигури изключителното влияние надъ администрацията. Въ такъвъ случай за предпочитане е да няма никакво народно представителство, отколкото да съществува единъ фалшивъ парламентъ (Mock Parliament). Каква автономия е тя която дава възможностъ да се назначаватъ отъ властта лица, които ще представляватъ общественото мнѣние? За предаване на сждъ Гл. Управителъ, по оплакване на Областното Събрание, необходимо е това оплакване да се подпише отъ $\frac{2}{3}$ поне на депутатитѣ — първоначалния проектъ¹⁾. Дори десететѣ членове по право да гласуватъ, избранитѣ депутати пакъ не ще могатъ да съставятъ болшинство за тази целъ. Сждо три четвърти отъ депутатитѣ е трѣбвало (споредъ проекта) да гласуватъ за измѣнение на единъ имперски законъ.

Противното гледище е било защитено съ съображенията: първо, че назначаванитѣ членове ще запълнятъ съ своето присъствие мѣстата на една втора или висока камара, на която умѣрената речъ е била припозната навсѣкжде за необходима.

¹⁾ По-после е приетъ брой $\frac{1}{2}$ (чл. 46).

Така се спомага за установяване на една хармония между народа и изпълнителната власт. Наистина Цариградската Конференция не бѣ предвидѣла такива депутати, но тѣ сж една гаранция, подразумѣвана въ преговоритѣ и предложенията на конференцията. Сжщиятъ принципъ билъ възприетъ и въ Органическия Уставъ, изработенъ за Княжество България, на княза Дондуковъ-Корсаковъ. Едно събрание, изключително народно, и което нѣма никаква връзка съ администрацията би довело до сериозни сблъсквания. По тоя начинъ Гл. Управителъ ще може да назначи и нѣкои турци и гърци, което било желателно.

Най-после, и тукъ пакъ, взаимнитѣ отстъпки, вследствие на направенитѣ възражения и по съображения да се дойде до едно споразумение, сж докарали щото: първо, отъ 18, назначаванитѣ депутати (споредъ проекта) да се намалѣтъ на 10; второ, да се опредѣли по-ясно отъ какви категории лица ще бждатъ назначаванитѣ депутати; трето, — да се опредѣли, че измѣнението на турски имперски законъ може да стане съ петъ осми болшинство (чл. 91 посл. алинея).

Освенъ това имѣ случай да се изтъкне още единъ пжтъ, че наистина трѣба да се даде на Областѣта едно истинско народно представителство, което да бжде сериозенъ контролъ надъ администрацията и вѣренъ изразителъ на стремжитѣ на населението.

На възражението, че нѣма защо да се прави изключение за гласуването измѣнения на имперски законъ, че напротивъ това гласуване трѣбва да си става на общо основание, е била противопоставена мисълта, че не трѣбва законитѣ отъ мѣстенъ характеръ да се сравняватъ по значение съ тия на Империята.

III.

Деятелность и ведомство на Областното Събрание.

Сесии на Областното Събрание: свикване, отлагане (отсрочване). — Кворумъ за законни решения и гласувания. — Свободата на речитѣ и на миѣнїята. — Кога и какъ може да бжде преследванъ единъ депутатъ за изказано отъ него миѣние? — Условия за да бжде преследванъ единъ депутатъ въ случай на едно наказателно деяние отъ углавенъ характеръ. — Директорска отговорность. — Законодателна инициатива: — особености на Румелийското Областно Събрание. — Бюджетъ.

Така, както бѣ уредено въ основния законъ на страната Областното Събрание бѣше, озравено за една сравнително полезна и успѣшна работа. Това се доказа отъ първия неговъ прощжалникъ, отъ първитѣ му стѣпки и първитѣ резултати на законодателното му и контролно действие.

Споредъ предписанията на О. У., Областното Събрание имаше да се свиква всѣка година на редовна сесия, втория понеделникъ на месецъ Октомврий юлиански календаръ (с. с.). Обикновената сесия траеше два месеца. Главниятъ Управителъ отваряше и затваряше всѣка сесия било лично, било чрезъ свой повѣренъ. Ако Главниятъ Управителъ не упражни това свое право, тогава най-старииятъ по възраст произнася затварянето на Събранието (чл. 86). О. С. можеше да се свиква и на извънредна сесия за единъ или повече опредѣлени предмети. Началото и края на сесията въ такъвъ случай се опредѣля въ указа за свикването, (чл. 87). Главниятъ Управителъ можеше да закрие по-рано сесията, ако О. С. свършеше своята работа, той можеше и да я отложи веднъжъ презъ сесията, но въ такъвъ случай той бѣше длъженъ да посочи причинитѣ за това и да опредѣли времето (срока) за свикването, което не трѣбва да надмине два месеца. Затова той бѣше длъженъ да доложи веднага и на Високата Порта (88).

Султанътъ може, по предложение на Главния Управителъ, да разтури О. Събрание. Въ такъвъ случай то се подновява изцѣло. Актътъ за разтурянето трѣбва да съдържа свикването на избирателитѣ въ десетъ дни и свикването ново събрание въ два месеца. Разтуряне не може да стане, ако Областното Събрание не е свикано поне презъ една редовна сесия отъ два месеца (89).

Събранието се ръководи отъ единъ председателъ, двама подпредседатели, двама секретари. Догде се избера тѣ, ръководятъ работитѣ времененъ председателъ и секретари (чл. 90).

Събранието работи законно, когато присъствуватъ поне половината отъ членоветѣ му. Решенията се взематъ съ безусловно вишегласие на присъствающитѣ членове (чл. 91).

Единъ законопроектъ не може да се приеме, ако не бжде гласуванъ членъ по членъ (чл. 92 О. У.).

Членоветѣ на О. С., отъ която категория и да били тѣ, иматъ сжщитѣ права, сжщитѣ преимущества и сжщитѣ длъжности. Тѣ не могатъ да бждатъ преследвани за изказанитѣ отъ тѣхъ мнѣния, думи или писмени предложения и доклади, освенъ по искане на шестима депутати. Впрочемъ за да се даде ходъ на едно подадено искане за преследване, трѣбва да се посочи какво престѣпление, означено въ Закона, е направено съ слово или съ писане, и то пакъ ако О. Събрание реши, че може да стане подобно преследване (чл. 95).

Въ първоначалния текстъ е било казано, че искане за преследване противъ депутатъ се прави предъ О. С. отъ Главния Управителъ. Но рускиятъ комисаръ е забележилъ, че едно такова право би дало поводъ за конфликтъ между властитѣ — законодателна и изпълнителна.

Догде трае сесията никакво углавно преследване, отъ гдето и да иле то, не може да се подигне срещу депутатитѣ, освенъ ако то се позволи отъ Събранието по искане на Главния прокуроръ при Върховното сѣдилище (чл. 95 О. У.) Въ това отношение може да се каже, че областнитѣ депутати на Южна България сж били много повече оздравени въ своята свобода и неприкосновеностъ, отколкото тия въ Княжеството (споредъ конституцията чл. 96).

Главнитѣ администратори сж представителитѣ въ О. С. на Главния Управителъ, когато сж бивали за това назначени отъ него. Главниятъ Управителъ е можалъ да упълномощи за

тази цел и нѣкой комисарь измежду или извънъ Събранието, въ всѣки случай на всѣко заседание е трѣбвало да има поне единъ представителъ на Главния Управителъ. Шесттѣ главни администратори (министри) имаха свободенъ входъ въ Събранието и трѣбваше да бждатъ чути, колчимъ поискаха това. Отъ своя страна, обаче, тѣ бѣха длѣжни да отговарятъ и на запитванията (interpellations), които имъ се правѣха върху дѣлата на Областното управление (чл. 98) Важността на това право за интерпелиране на депутатитѣ и длѣжността на главнитѣ администратори да отговарятъ проникнаха дълбоко въ съзнанието на еднитѣ и на другитѣ. При всичко, че отъ никоя положителна наредба не изглеждаше, щото главнитѣ администратори да сж отговорни предъ Областната Камара, въ действителностъ животътъ и обичаятъ бѣха възвели въ строго правило тая отговорност¹⁾. Бихме могли да приведемъ примѣри на бламирани директори и на оттегляне отъ директорския постъ, вследствие на това²⁾. Впрочемъ парламентарната практика въ Изт. Румелия имаше и единъ автентиченъ източникъ, една наредба, така да се нарече учредителна. Това бѣше неамѣстеното въ текста на Изт. Румелийския Уставъ следующе предложение на първия руски комисарь: „Върху предложението на полковникъ Шепелевъ счита се за прието, че събранието има право да покани единъ главенъ администраторъ да се яви въ неговата срѣда и да бжде интерпелиранъ върху свѣтитѣ актове и да му изрази своето бламиране или одобрение“³⁾ Наредбата, прочее, за интерпелиране въ Изт. Румелия не бѣше по-малко обусловила

¹⁾ Въ срѣдата на Европ. комисия не се забелѣва да е имало едно установено мнѣние по въпроса за отговорността на главнитѣ администратори. Въ време на разискванията по отдѣла за Постоянния Комитетъ (чл. 108 и след.) князь Цертелевъ казва, че тѣ бидейки натоварени предъ О. С., то трѣбвало да се постави прякъ действителенъ контролъ надъ тѣхнитѣ действия. За това тѣ предлагали щото П. Комитетъ да може да влиза въ сношение и съ други чиновници. Турянето на директоритѣ подъ следствие не било достатъчно лекарство, защото като крайно средство то не щѣло да се твърде употребява. — Абро-ефенди напротивъ нарича директоритѣ отговорни предъ О. С., както и Гл. Управителъ.

²⁾ Бламирани бѣха Д-ръ Г. Странски и Иванчо х. Петровъ като директори на финанситѣ и трѣбаше да дадатъ оставка.

³⁾ Синя книга, 1879 № 29. II на стр. 631.

отговорността на Главните Управители, отколкото тая отговорност бѣше предвидена и въ конституцията на Княжество България (глед. 107 чл.).

И въпросътъ за разпредѣляне правота на законодателна инициатива бѣше разрешенъ по единъ правиленъ начинъ въ О. У. Тя принадлежеше и на Гл. Управителъ и на О. С. Главниятъ Управителъ внасяше законопроекти, които О. С. разгледваше (чл. 13). За тѣзи закони се говори въ предшествующата глава. Областното Събрание имаше право да приеме или да отхвърли тия законопроекти, както и да внесе въ тѣхъ каквито намѣри за добре измѣнения. То нѣмаше никакви ограничения въ тази своя законодателна дейность. Главниятъ Управителъ можеше да оттегли единъ внесенъ вече законопроектъ, обаче това можеше да направи само, догдето не се е гласувало върху неговата цѣлость (О. У. 99).

Но сжщо такова право да внасятъ законопроекти имаха и депутатитѣ. Ако споредъ Бѣлг. конституция единъ народенъ представителъ може да внесе въ Н. С. законопроектъ или предложение, но да сж подписани отъ една четвъртина на присѣдствущитѣ представители, (чл. 109), то само подписитѣ на шестима депутати бѣха достатѣчни да се внесе въ О. С. единъ законопроектъ (чл. 100).

Внѣ отъ това О. С. можеше чрезъ адресъ да препорѣча на Гл. Управителъ изучаването и изследването на всѣки въпросъ, по който му се види като че понася да се изработи и да се представи въ законопроектъ или предложение отъ обща полза. Тоя адресъ можеше при това да изтъкне началата, върху които Събранието би желало да бжде съставенъ искания законопроектъ. И това, което е още по-важно да се забележи въ случая, то е, че Гл. Управителъ не можеше да си стори углушки на едно подобно поканване. Той бѣ длъженъ, споредъ основния Законъ, да представи искания законопроектъ¹⁾, а веднажъ представенъ, не можеше да го оттегли, преди да се произнесе по него Събранието (О. У. чл. 100).

¹⁾ Това предложение се дължи на френския комисаръ баронъ Рингъ. То е било внесено отъ него като допълнение къмъ чл. 100. Турцитѣ се въздържали да гласуватъ за това предложение. Синя книга, № 29, II, 631.

Отъ това може да се заключи, че законодателната инициатива на О. Събрание не бѣше по-ограничена и по-малко самостоятелна отъ тая, напр., която има Бѣлг. Народно Събрание. Това положение на Румелийското Обл. Събрание имаше и практически добра страна, защото възможно бѣше румелийското правителство, а особено Гл. Управителъ по особни съображения за да не извиква какви и да било разпри съ В. Порта, да се въздържи отъ внасянето на известенъ законъ или на известна категория закони. Едно грижливо, добросъвестно и напредничаво правителство нѣмаше нужда отъ подканване отъ страна на народното представителство, за да внесе нѣкой належащъ новъ законопроектъ по нѣкои изисквани отъ нуждитѣ и интереситѣ на населението промѣни въ действующитѣ закони

Имаше само едно ограничение въ законодателната инициатива на Областното Събрание: то се лишаваше отъ нея само когато се касае да се натовари съ нѣкои разноси бюджета на Областѣта (пета ал. чл. 100). Онзи, който е запознатъ съ голѣмитѣ грижи на конституционалисти и публицисти да намѣрятъ гаранции противъ увеличаването и растенето на държавния бюджетъ, знае че въ всички парламентарни страни се мѣчатъ да турятъ една „юзда“ (спирачка) на народното представителство въ смисълъ, щото да не може то да уголѣмява кое да е перо отъ бюджета, ако за това не се вземе предварителното съгласие на финансовия и само на финансовия министъръ, най-компетентния и отговорния за уравниване на държавния бюджетъ.

Въ работата на бюджета О. С. не бѣше по-малко властно отъ Народното Събрание на Бѣлгария и въобще отъ който и да било други най-свободолюбивъ и демократиченъ парламентъ. Никакъвъ бюджетъ и никакви разходи и приходи не можеха да се упражняватъ безъ негово съгласие. Бюджетътъ бѣ предметъ на чеговитѣ занятия и деятельность. Всяка година въ началото на обикновената сесия правителството бѣше длъжно да внесе бюджетопоекта за следующата година въ Събранието. Освенъ това, споредъ изричнитѣ наредби на О. У., заедно съ бюджетопоекта, на О. С. се представя и поправителния бюджетъ на изтеклото сключено упражнение. Ако се случи тоя поправителенъ бюджетъ да не може да се приготви на време, той трѣба да се представи най-

късно въ следующата сесия (чл. 101 О. У.). Знае се, че тоя редъ е приетъ въ Българската и други демократически конституции, а е введенъ и въ нашето законодателство, но за жалость не се спазва.

Ако О. С. намали нѣкои кредити (вземания) или пъкъ ги увеличи съвсемъ, то мотивира гласуването си, като посочва где и какъ може да стане икономия безъ повреда за изплащане и разноснитѣ, които сж наложени отъ закона или произлизатъ отъ вземания къмъ Областѣта, на които покриването може да се подири по сждебенъ пжтъ. Постоянствува ли О. С. да отрича исканитѣ кредити, и откакъ чуе обясненията на Гл. Управителъ, или пъкъ сесията се завърши безъ да е гласуванъ бюджета, Гл. Управителъ съ единъ приказъ, издаденъ съ съгласното мнѣние на частния съветъ, състоящъ отъ главнитѣ администратори, може да приложи бюджета на текущото упражнение и за следната година (102—103).

Основниятъ Законъ на И. Р. не предвиждаше наредбитѣ на Бълг. конституция (124—126) за случаитѣ, когато О. С. не би могло да се свика и да действува, та да се допуснатъ извънредни средства по посрещането нуждитѣ на страната, нито пъкъ даваше право на върховното правителство за заемъ (чл. 125. Б. К.) или да си разреши нови разноски извънъ миналия гласуванъ бюджетъ (чл. 126. Б. Конст.).

IV.

Областното Събрание и Главниятъ Управителъ.

Положението на Гл. Управителъ като отговоренъ министъръ и представителъ на върховната власть. — Политическа отговорность. — Върховенъ надъ него Сждъ. — Съставъ. — Правата за разтурянето О. Събрание и ограниченията за това.

Не може да се твърди, че румелийскиятъ парламентъ е билъ поставенъ зле даже въ отношенията му къмъ върховната власть, когато се е касаяло да се прояви неговата пълна независимостъ. Напротивъ, той бѣ властенъ да реагира и не само противъ главнитѣ администратори, играещи роля на ми-

нистри, но още и към Главния Управител на областта, който бѣше третиранъ като отговоренъ министъръ въ нѣкои случаи, а въ нѣкои — и като държателъ на върховна власть или пълномощникъ на такава.

Главниятъ Управителъ бѣше подъ действителенъ контролъ на О. С., което можеше въ случай на необходимостъ да заяви противъ него оплакване (чл. 46). Наистина това оплакване на О. С. трѣбваше да е подписано отъ четири седми отъ членоветъ му; но то бѣше едно сериозно за всѣки случай право, което не зависѣше даже отъ друга по-върховна власть — въ случая В. Порта — да го спира. Основниятъ законъ задължаваше изрично Портата да отправи едно подобно оплакване до Върховното сѣдилище *ad hoc*.

Това В. Сѣдилище трѣбваше да бѣде съставено отъ единъ председателъ и отъ петъ членове, назначени отъ Портата и петъ избрани отъ О. С. То си опредѣляше само сѣдопроизводството, по което има право да се води. То прогласяваше свалянето на Гл. У-тель така: съ 7 гласа противъ четири, независимо отъ наказанията по Н. З.

По тоя начинъ румелийското управление ставаше и юридически едно конституционно и почти парламентарно управление. *А de facto* то наистина заживѣ и живѣ като напълно такава въ всичко време на съществуването на Източна Румелия.

Въ всички конституционни страни парламентътъ може да бѣде разтурянъ. Разтурянето (*dissolution, Auflösung*) обаче е едно крайно изключително средство, къмъ което монархътъ въ конституционната страна прибѣгва съ голѣма предпазливостъ и то: 1. когато е принуденъ, когато не може иначе да уреди известни недоразумѣния, възникнали между правителството му и народното представителство; 2. когато правителството счита, че известна камара вече неаѣрно представлява желанията и настроенията на страната. Може да потрѣбва разпускане на парламента, още когато болшинството на правителството се почувствува слабо и се очаква засилването му въ новитѣ избори. Тая последня практика е най-много прилагана въ Англия.

Но тъй или иначе, това право е най-важното за държавния глава и то е предвидено въ всички конституции. Юридическото му значение състои въ това, че пълномощията на де-

путатитѣ се прекращаватъ преди срока отъ властѣта на монарха.

Наистина, че много пѣти това право се упражнява произволно и то е само едно губене на време; но има конкретни случаи, при които се не може безъ упражнението на това право. За това, разпускането на парламента подлежи на известни ограничения. Установява, се напр., срокъ подиръ който непремѣнно трѣбва да се направятъ избори и време да се свика новата камара, или нови камари, ако сж изборни повече¹⁾.

Основниятъ законъ на Областѣта предвиждаше и тази страна — отношенията на властѣта къмъ Областното Събрание. Суверенътъ е добилъ правото на разпускане, което въ Европ. комисия е било предложено да му се предостави на право, но което по предложение на князь Цертелева той можеше да упражнява само по искане на Гл. Управителъ. Колко и да изгледава маловажна тая поправка, тя бѣ извикала доста препирни въ срѣдата на Европейската Комисия²⁾. Съображението да става разтурянето по искането на Гл. Управителъ бѣше главно да се запази административната автономия попълно. Главниятъ Управителъ е единичниятъ посрѣдникъ между Областѣта и Суверена. Ако ли пъкъ Портата нѣма довѣрие у Главния Управителъ, тогазъ върху него би трѣбовало да се изкаже незадоволството на Суверена. Френскиятъ представителъ поддържалъ поправката още и отъ съображение, че упражнението на правото за разтуряне на О. С. мимо миѣнието на Гл. Управителъ, би насърдило опозицията противъ него.

Колкото за другитѣ гаранции при разтурянето на О. С. тѣ сж следнитѣ:

1. Разпускането не може да стане, освенъ откакъ О. С. бжде събрано за работа презъ една поне двумесечна редовна сесия. Тази гаранция е необходима, подчертава английскиятъ представителъ въ Комисията, като казва, че по тоя начинъ не ще може „да се възпрепятствува на О. С. да заседава“ т. е. да почне деятелността си.

¹⁾ К. Ганъ, *Розпускъ парламентовъ*, 1907; — Matter, *La dissolution des assemblées parlementaires*. 1898; — А. Гредовскій, *Государственное право важнѣйшихъ европ. державъ*. II; — В. В. Ивановскій, *Учебникъ Государствъ Права* 1908.

²⁾ Синя Книга, Turkey, 1879, стр. 693—695.

2. Въ самия актъ за разпускането, който се обнародва отъ Гл. Управителъ въ името на Султана, трѣбаа да се каже, че избирателитѣ се свикватъ вжтре въ четирисе дена, а събранието — вжтре въ два месеца.

Отъ изучаванията на конституциитѣ въ другитѣ, даже парламентарни, страни не може да не се забележи, че и тукъ комисаритѣ сж предвидѣли сравнително доста толѣми гаранции, защото разпускането не е запретиено въ никои конституции, напр. въ Българската, която е изработена по типа на Белгийската, а отъ друга страна въ много мѣста — практиката е осветила противоположното правило т. е. че разтуряне да може да става и безъ да сж свикани депутатитѣ.

V.

Постоянниятъ Комитетъ.

Мѣстото и значението на Постоянния Комитетъ въ устройството на И. Румелия. — Постоянниятъ Комитетъ въ срѣдата на Европ. Комисия, която изработи О. У. — Изборъ и съставъ на П. К.: — преписи по избора и състава на Европ. Комисия; дветѣ течения въ полза и противъ създаване на силно болшинство. — Рингъ, полк. Шепелевъ и кн. Цертелевъ.

Постоянниятъ Комитетъ игра една много важна роль въ кратковременната история на Областѣта. Той бѣше еманация на самото Областно Събрание; той бѣше самото О. С. въ малкъ видъ, работящъ и замѣстящъ го въ промежутъцитѣ между сеситѣ.

Първоначално, при разискванията въ Комисията Постоянниятъ Комитетъ бѣше нареченъ Постоянна Комисия,¹⁾ а, което е още по-важно, нему се е възлагала изрично задачата да законодателствува. Първата редакция на чл. 10, както я приели английскитѣ и руски представители въ Комисията, даваше право на П. К.: 1. да бжде управителенъ съветъ на Гл. Управителъ; 2. да му взема мнѣнието въ случаи надмина-

¹⁾ Сияя Книга, Turkey, 9. 1879. Commission de Permanence, s. 406—407.

ваши чистото и просто изпълнение на съществуващи закони; 3. наедно съ Гл. Управителъ да издава административни правилници само относително интереситѣ на Областѣта, които ще иматъ силата на закони до свикване Събранието.

Той не е ималъ твърде симпатитѣ на нѣкои отъ комисаритѣ. По принципъ противъ него е възстаналъ баронъ Калай,¹⁾ като заявилъ, че не вижда ползата отъ такъвъ Комитетъ, щомъ има една много широка административна автономия. Калай казва, че той не се боялъ щото Постоянната Комисия да се обърне въ „Comité de Salut public“, нито пъкъ да спечели голѣмо влияние въ работитѣ; но се боялъ, че Гл. Управителъ ще може да се мѣси въ законодателствуването на Комисията тъй като на Г. У. ще бжде по-лесно да влияе върху малко души отъ колкото на цѣло О. Събрание. Трѣбвало да се поддържа силна властъ, но не и властъ безотговорна, която се мѣси въ чужди ведомства²⁾.

Постоянниятъ Комитетъ, въ последня англо-руска редакция³⁾ е окачественъ, като „Административенъ Съветъ на Гл. Управителъ“ (чл. 10, О. У.). За неговъ прототипъ е послужилъ Главния Съветъ, който бѣха възприели въ Цариградската конференция отъ 1876 год. европейскитѣ представители. Въ „поправеното съкращение“ на Комисиита бѣше казано изрично, че „Областнитѣ събрания ще назначаватъ областни административни съвети, на които главнитѣ управители ще взематъ мнѣнието въ всички случаи и дѣла, които надминаватъ простото изпълнение на законитѣ и правилницитѣ и за които трѣба да се искатъ наставления отъ В. Порта“. Административнитѣ съвети траятъ четири години, колкото и самитѣ Областни Събрания. Английскитъ комисаръ, се изразява горещо въ полза на П. К. и го сравнява съ известната Постоянна Комисия на френската камара на депутатитѣ. Той заявилъ даже, че е упълномощенъ отъ своето правителство да настоява за образуването на единъ комитетъ, на който силитѣ бѣха възприели учредяването още въ Цариградъ. Той не вижда нищо опасно въ тоя комитететъ и си сломня, че когато Ионийскитѣ острови били подъ английски протекторатъ,

¹⁾ Ibid. 448.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid. 448—450, Тѣй именно „англо-руска редакция“ го наричатъ самиятъ баронъ Калай.

въ Корфу имало две законодателни тѣла: едно Събрание и единъ Сенатъ. Сенатътъ може да бжде сравненъ съ П. Комисия; той състоялъ отъ 5 души и можелъ, когато Събранието не заседава, да върши *atti di Governo*. Тѣзи *atti di Governo* отсетне се подлагали на Събранието и тази система никога не причинила и най-малкото смущение¹⁾. Английскиятъ комисаръ, обаче се заловилъ да не допусне Комисията да законодателствува, а само да урежда бързитѣ работи

За самия изборъ, както и за състава на П. Комитетъ сжщо така е имало препирни въ срѣдата на Комисията. Проектътъ за изборъ на П. К. е билъ приготвенъ отъ Х. Д. Уолфа, но видоизмѣненъ отъ френския комисаръ баронъ Рингъ, който внесълъ поправка № 2²⁾.

Рускиятъ комисаръ Шепелевъ се е изказалъ противъ предложениа изборъ и съставъ. Той искалъ, споредъ израза на Х. Д. Уолфъ, П. К. „да бжде една точна фотография на Обл. Събрание“, когато баронъ Ринговото предложение е далечъ отъ тая мисль. Той настоявалъ да не се посяга върху легитимното право на грамадното болшинство на населението да бжде съразмѣрно представено, както въ О. С., така и въ П. К.; само по тоя начинъ това болшинство ще накара да се чуе гласа му законно и само по тоя начинъ то ще има моралната тежина, до която се домогва. Инакъ това болшинство рано или късно ще бжде принудено да подири незаконенъ пѣтъ за да накара да се чуятъ неговитѣ искания, и това ще има най-скръбни последици за страната.

Къмъ тия доводи и заявления вториятъ руски комисаръ кн. Цертелевъ е прибавилъ нѣкои допълнителни обяснения.

¹⁾ Ibid. 449—450.

²⁾ Споредъ това видоизмѣнение № 2, членоветѣ на П. К. сж на брой 9. Тѣ се избиратъ отъ всички членове на О. С. по списъкъ. Някоя избирателна бюлетинка не може да съдържа повече отъ 5 кандидати. Членоветѣ на П. К. се назначаватъ въ края на всѣка обикновена сесия и тѣхниятъ мандатъ се завършва въ началото на следующата обикновена сесия. Ако ли въ промежутъка на една сесия до друга едно мѣсто се опразни, то ще се запълни на следующата редовна или извънредна сесия.

Въ окончателната си редакция тоя членъ е билъ значително измѣненъ, както се вижда отъ чл. 104 на О. У. съдържанието на който се привежда въ текстъ.

Той не е противъ присъстването на меншеството въ П. К., но той разбира това участие да отговаря на съразмърния му брой. Той е противъ избора на П. К. въ края на сесията, когато службата му трае до началото на тая сесия, защото по тоя начинъ всички текущи работи ще бждатъ спрѣни. Сжщо така не трѣба да се чака откриването на сесия за изборъ на новъ членъ на мѣсто опразнено поради болестъ или смъртъ: защото по тоя начинъ болшинството ще бжде промѣнено въ единъ или други смисълъ. Нуждно е, прочее, да се постанови, че ще има за такива случаи членове за мѣстници.

Баронъ Рингъ се опитва да се защитава. Той педира въ смисълъ че ако болшинството отъ петъ души, споредъ него, се измѣни съ смъртъта на нѣкого, то подобна опасностъ има и за опозицията отъ четири души, колкото той предполага, че ще има въ П. К. Въ всѣки случай, той не е противенъ да се направи една подъ-поправка съгласно съ предшествуващата негова поправка¹⁾, която да състави една нова алинея (6).

„Областното Събрание избира, по гласоподаване съ списъкъ три членове замѣстници и за този изборъ никоя бюлетина не може да носи имена на по-много отъ двама кандидати“.

Това предложение за замѣстниците е било усвоено отъ Комисията. Когато е далъ гласа си за него Х. Д. Уолфъ, изказалъ съжалението си, гдето все още, въпреки неговото желание за споразумѣние и въпреки отстъпките, що прави съ тази целъ, неспоразумѣнията продължаватъ въ срѣдата на Комисията. Той не вѣрва, че ще може да се дойде до единъ компромисъ, докато рускитѣ комисари отричатъ да възприематъ принципа, че и Гл. Управителъ ще може да назначава депутати. При това той поддържа, че П. К. не трѣба да заседава едновременно съ О. С.

Префирнитѣ, станали на 26. I. (7 февр.), както се вижда отъ протоколъ 36, били доста горещи. Барочъ Калай не скривъ своето откровено мнѣние, че той не мисли да се дари И. Румелия съ едно парламентарно управление, каквото е това въ Англия, че Гл. Управителъ трѣба да има своето болшинство въ П. К. и въ Областното Събрание; че той не трѣба да

¹⁾ Глед. Сияя книга, Turkey № 2. I. 651—653.

влазя съ него въ борба; но той държи щото и меншеството да се представлява въ Комисията отъ 4 души, когато болшинството е 5 души. Но, колко той се е мамилъ се вижда отъ практиката и живота, които дойдохъ да направятъ въ действителностъ отъ Управлението на Областѣта едно истинско конституционно, напълно парламентарно управление, нѣщо, което имаше даже изгледа на Република, на която председателятъ бѣше Главниятъ Управителъ.

Въ всѣки случай въпросътъ за уреждането на П. К. е билъ отложенъ, пъкъ и въ това време сж станали, както известява френскиятъ комисарь, баронъ Рингъ¹⁾ нови преговори, при които било взето въ внимание възражението на руските комисари, щото П. К. презъ време на сесията да не може да законодателствува, но неговитѣ административни атрибути да се запазватъ.

Съ тази поправка не се удовлетворили руските представители, които настоявали и не гласували за състава на П. К. отъ 9 души и за гласуване по 5, а сжщо не приели и викането на замѣстниците да става по жребие, като предложилия това викане да става по редъ на най-многоото получени гласове²⁾.

Баронъ Рингъ обаче, като призналъ до известна степенъ основателността на тия бележки, направилъ нова подъ-поправка, която е влѣзла въ окончателната редакция на чл. 104, като 8-а алинея, а именно: „Всѣки титуляренъ членъ има право да покаже, когато се избере, реда по който замѣстниците могатъ да бждатъ повикани да го замѣстятъ“.

Броятъ на членоветѣ да бжде 10 души и да се гласува за 10 души въ една бюлетина било е прието по-късно.

Следъ всичките препирни по въпроса за уреждането на П. К. и придаваното му повече или по-малко административно-контролни и законодателни атрибути, той излѣзълъ изъ срѣдата на Комисията, като едно отъ висока важностъ представително и контролно учреждение.

Съставътъ на П. К., споредъ О. Уставъ, бѣ определенъ така: „10 титулярни члена и трима замѣстници³⁾ (suppléants). Тѣ се избиратъ по гласуване съ списъкъ (scrutin de liste) отъ

¹⁾ Сиях ил Turkey II. 660 протоколъ 37.

²⁾ D'après le nombre des suffrages qu'ils auront obtenus. Turkey, 1879 II. 662.

³⁾ Българскиятъ преводъ на Груева ги нарича „замѣняжци“, стр. 33.

всички членове на О. С. безразлично. За избора на титулярнитѣ членове на П. К. никой листецъ¹⁾ (bulletin) не бива да съдържа повече отъ 6 имена, за избирането на замѣстницитѣ никой листецъ не бива да съдържа повече отъ 2 имена. Постоянниятъ Комитетъ се подновява въ началото на всѣка обикновена сесия. Членоветѣ могатъ да се преизбиратъ* (чл. 100). П. К. има единъ председателъ, единъ подпредседателъ и единъ секретаръ, избрани отъ него си. За да може да решава законно трѣбва да присѣдствуватъ най-малко седемь членове (чл. 105).

Ведомството на П. К. бѣше опредѣлено съ широкъ размахъ отъ самия О. У. (чл. 107). То се разшири още повече отъ практиката, която се възприе и разви постепенно. Областятъ нѣмаше причина да бѣде недоволна отъ тая широка и пълна проява на права и деятелность. Напротивъ, на П. К. се дължи, до голѣма степенъ, това строго запазване законността, реда и добросъвестната служба въобще въ цѣлата Область и то особено въ чиновническата иерархия.

На първо мѣсто П. К. уреждаше всички работи, които му се препращаха отъ О. С., въ границитѣ на даденото му пълномощие.

Той решаваше сжщо така всички въпроси, които му се възлагаха отъ закона. Той даваше мнѣнието си на Гл. Управителъ по всички въпроси, които той му подложи или върху които той мисли, че трѣбва да призове вниманието му въ полза на Областятъ.

Като контролирующе тѣло П. К. имаше право да изисква устно или писмено всички сведения отъ всички началници по всички публични служби и тѣ бѣха длъжни да му ги дадатъ, устно или писмено. Последнитѣ бѣха длъжни да му даватъ, по писмено искане и срещу разписка, всѣкоя смѣтка, която се отнася до обл. финанси. Освенъ до Главнитѣ администратори, П. К., чрезъ тѣхъ, се отнася и до другитѣ служебни началници, за да събере нуждитѣ сведения и книжа, за която целъ главнитѣ администратори сж длъжни да му помогнатъ. Тѣзи две приети наредби (4-а и 5-а ал. на чл. 107) бѣха извикали въ срѣдата на Комисията нѣколко разисквания, отъ които се вижда, че баронъ Калай е искалъ П. К. да се

¹⁾ Сжщиятъ преводъ превежда bulletin съ записка, стр. 33.

сношава само чрезъ глав. администратори, тъй като иначе щѣло да излезе, че П. К. се издига като по-върховенъ административенъ органъ отъ главнитѣ администратори.

П. К. има право да предлага на О. С. да даде подѣждъ всѣки чиновникъ отъ Източна Румелия за престѣпления противъ публичното право.

Той приема петнадесетъ дена най-малко преди отварянето на обикновената годишна сесия на О. С. съобщение за бюджетопроекта, както и за сметкитѣ на последното упражненіе и разглежда всички книжа и документи за подкрѣпяне.

Той приготвя и представя на О. С. докладъ както върху бюджетопроекта и върху сметкитѣ, така и за цѣлата си деятельность.

Той отпуска на Гл. Управитель, въ случай на бърза потребѣба¹⁾, допълнителни кредити, когато се докаже, че назначенитѣ за нѣкоя служба фондове, записани въ бюджета, сж недостатъчни.

VI.

Публично-административни правилници.

Характеристика и класификация на правилницитѣ. — Три категории правилници: — два вида публично-административни правилници; обикновени правилници или разпореждания (*réglements administratifs*).

Законодателната и организаторска деятельность на П. Комитетъ се прояви и въ изработването отъ него на редица правилници съгласно О. У.

1. Публично-административни правилници (*Réglements d'administration publique*). Тия правилници бѣха отъ голѣмо значение. Тѣ бѣха истински законодателни актове по материи, неуредени още съ законъ (чл. 55 отъ О. У.) и имаха законодателна сила до най-ближната редовна сесия. Между това, колчимъ се издадѣше такъвъ правилникъ Гл. Управитель, който сподѣляше тази служба наедно съ П.

¹⁾ Преводачътъ е употребилъ израза „усилна потребѣба“. Текстътъ гласи: *en cas d'urgence*.

К., бѣше длъженъ да извести за това незабавно В. Порта и да приготви и представи въ предстоящата сесия на О. С. законопроектъ по предмета.

Така гласѣше действующата въ туй отношение норма на О. У. Не така бѣше, обаче, на дѣло. Имаше п. а. правилници, които преживѣха нѣколко сесии, предъ видъ на обстоятелството, че се срѣщаше известно затруднение отъ страна на Султанското правителство при утвърждаване на гласувани и приети отъ О. С. законопроекти. Подобни несанкционирани отъ Султана законопроекти оставаха като действующи въ формата на п. а. правилници. И за нѣкои материи това продължи за всичко време отъ съществуването на И. Румелия.

Въ самитѣ п. а. административни правилници отъ тоя характеръ Главниятъ Управителъ се позоваваше на чл. 55 отъ О. У. и изрично подчертаваше, че се касае за издаване, въ разстояние на една сесия до друга и съ съдействието на П. К., публично-административни правилници, имащи законодателна сила. Тукъ ще поменемъ за два такива:

1. Публ. административенъ правилникъ за учреждение на отдѣление по бюджета (№ 15 отъ 7 Май 1880).

2. П. А. правилникъ, разрешавающъ назначението на съдебни комисари (пристави) при гр. отдѣление на окр. сѣдища и при окол. сѣдии (№ 16 отъ 7 Май 1880).

Първоначалниятъ проектъ на Комисията — цѣлата глава за Гл. Управителъ бѣше приготвена отъ баронъ Калай — съдържаше по предмета наредби малко по-други. Първо въ проекта се предлагаше щото тѣзи п. а. правилници да бждатъ придружавани съ изложение на мотиви.

Френскиятъ комисаръ като говори за п. а. правилници обяснява, че тѣ, въ противоположность на обикновенитѣ правилници, които самъ Гл. Управителъ може да издава, могатъ да съдържатъ и разпореждания, които имъ осигуряватъ една наказателна санкция, прочее, тѣ ще сж задължителни за публиката, както и за агентитѣ на властта.

II. Правилници въобще (règlements). Споредъ приетитѣ въ заселанието отъ 27 дек. 1878 на Комисията обяснения на баронъ Рингъ и вписани въ протоколъ № 18, трѣбва да се разбира, че I ал. на чл. 55 обхваща не само правилници за изпълнение на законитѣ, но и такива, които Гл. Управителъ jure proprio, издава съ или безъ помощта на главнитѣ гд.

министратори. Тъзи правилници не ще задължават по принцип, освенъ служащите и агентите на властта; тѣ не ще сж задължителни за публиката, освенъ по силата на едно нареждане, което ще бжде вписано непременно въ наказателния законникъ и което ще засегне всички нарушители на законно-издадени правилници. Това нареждане ще бжде подобно на съдържащото се въ чл. 172 на Френския Наказателен кодексъ. Тъзи правилници, издадени *jure proprio*, не ще могатъ да съдържатъ въ своя текстъ нѣкоя наказателна клауза, наказанието бидейки сжществена элементъ въ областта на Закона.

По тоя начинъ баронъ Рингъ е опредѣлилъ характера на втората категория правилници, както ги разбира френското административно право. Това право ги нарича още декрети или заповеди издадени въ формата на публично-административни правилници¹⁾.

Така и областната административна практика центше втория видъ правилници, за които е думата тукъ. Така напр., Орг. Уставъ въ 463 си членъ предписва да се опредѣли, чрезъ п. а. правилникъ, броя на градските съветници въ всѣка градска община. Такъвъ п. а. правилникъ бѣше издаденъ много скоро отъ Гл. Управителъ на И. Р. подъ № 9 отъ 28 мартъ 1880. Отъ сжщата категория бѣха още:

1. П. А. правилникъ за приемане чужденци на служба въ И. Р. за изпълнение на чл. 14 отъ О. У. подъ № 12 отъ 12 априлъ 1880.

2. П. А. правилникъ за стипендии по специално учение въ европейските учебни заведения (№ 37 отъ 17 апр. 1880).

И двата тия вида публично-административни правилници се обнародваха въ официалното издание подъ название „Областенъ сборникъ отъ закони въ Източна Румелия“, като се имаше предъ видъ, че тѣ сж задължителни за всички — публика и служащи. Това обстоятелство бѣше впрочемъ изрично поменато въ ст. 11 отъ приказа на Гл. Управителъ за учреждение на поменатото официално издание (№ 149 отъ 26 юли 1880), съ печатането на който приказъ се почва „Областния Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия“ (1880).

¹⁾ M. L. Cabantous, Répétitions écrites sur le Droit administratif. Paris § 5 и 500.

III. Правилници отъ третя категория бѣха тия, които не само се издаваха безъ съгласието и знанието на Постоянния Комитетъ, но и по съдържание се отнасяха почти изключително до нѣкоя служба или пъкъ до изпълнението на приложението на единъ законъ, който, — споредъ обясненията на баронъ Рингъ, приети отъ Комисията, следователно имащи характеръ единъ видъ на автентично тълкуване. — предвижда самъ въ единъ или повече свои членове нуждата да се изпълнятъ тия праздници или да се развиятъ предписанията му чрезъ единъ актъ на административната властъ. Това е френския „règlement administratif“.

Нѣкои правилници отъ вътрешенъ служебенъ характеръ (административни разпореждания, заповеди) даже не се обнародватъ нито въ „Областния сборникъ“, както за това е изрично поменато на стр. 11 отъ приказа за официалното издание „Обл. сборникъ“. напр. правилници, предвидени въ стр. 89 на 9-а притурка отъ О. У.

Въобще, вънъ отъ дветѣ първи категории правилници, всички други, както окръжнитѣ, прикази, постановления и пр. за да могатъ да бждатъ вмѣстени въ „О. Сборникъ“ трѣбва да съдържатъ въ своя текстъ нарочно за това постановление.

Тоя родъ правилници се наричаха обикновено съ названието прикази на Генералъ-Губернатора, но много пжти тѣ носѣха и прямо названието правилници. Такива бѣха, между други: 1. Правилникъ за изпълнение на чл. 27 отъ областния законъ за началното учение, (26 авг. 1881, въ 11 т. Областния сборникъ на закони, стр. 201). 2. Правилникъ за изпити по отпустителни свидетелства (23 мартъ, 1882. печ. въ О. сборникъ, т. II, стр. 215); 3. Правилнакъ за градски начални училища (23 мартъ, 1882. печ. въ О. сборникъ, т. II, стр. 215) и пр.

VII.

Обнародване на законитѣ и правилницитѣ.

Задоволително разрешение на въпроса за промулгиране и обнародване на законитѣ и п. а. правилници. Официалнитѣ издания за разгласяването: — Областенъ Сборникъ отъ Зако­ни въ Източна Румелия, Общинский листъ. —

Формули за промулгирането на законитѣ и правилницитѣ.

Въпросътъ за обнародване на законитѣ и правилницитѣ въ Източна Румелия бѣше уреденъ по единъ доста задово­лителенъ начинъ.

Всѣки законъ трѣбваше, за да стане такъвъ, да мине презъ стадиятъ на едно редовно законодателство. Законопро­ектътъ се приготвяше отъ надлежното ведомство — директо­ра — заедно съ мотивитѣ къмъ него. Тукъ трѣбва да се по­мене, че на тая точка се обръщаше особно внимание не само заради това, че О. У. изрично предписваше, щото всѣки за­конъ да бѣде придруженъ и отъ мотиви, (ал. 2, чл. 54 отъ О. У.), а главно защото се искаше да се покаже какво и за­конодателството е поставено въ тая страна на едно желанно високо положение. Мотивировката се изискваше и за п. а. правилници, гласувани отъ Постоянния Комитетъ, въ между­сесийното на О. С. време (ал. 2 отъ чл. 55). Правниятъ ис­торикъ у насъ ще бѣде наистина приятно изненаданъ, като се порови въ архивата на румелийското законодателство и като намѣри въ него мотиви къмъ законопроекти и п. а. пра­вилници, които биха правили честь и на най-културната и на­редена държава.

Законопроектътъ се внасяше за гласуване въ Обл. Съб­рание, следъ което той се предлагаше за утвърждение (санк­ция отъ Султана). Следъ това ставаше неговото провъзглася­ване (*promulgatio*) въ името на Н. И. В. Султана отъ Главния Управителъ. Ако утвърдението не се отречеше до два ме­сѣца, законътъ се считаше като утвърденъ.

Румелийското правителство си даде особно трудъ да уреди своевременно начина за разгласяването на законитѣ

т. е. обнародването (*publicatio*), като се прави разлика между *promulgatio* и *publicatio*, първото бидейки нареждане за турянето закона въ изпълнение, а второто — начинъ за разгласяването му. Целта на обнародването е да се направи възможно знанието на закона, та да не може никой да се оговарва съ незнанието му.

За обнародване на законитѣ между населението бѣха взети сериозни още въ началото мѣроприятия. Уредиха се още въ първитѣ години две официални издания, въ които да се дава мѣсто на законитѣ и правилницитѣ и да достигатъ тѣ до най-затѣтенитѣ кѣтове на Областѣта. Такива официални издания бѣха: „Областенъ Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия“ и „Общинский листъ“.

Съ единъ приказъ № 149 отъ 26 юли 1880 г. Главниятъ Управителъ на областѣта учреди едно официално издание подъ название: „Областенъ Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия“. Въ тоя правителственъ актъ се казва, че това става, като се взема въ внимание, че е отъ необходима нужда да съществува въ И. Румелия, едно официално издание въ кѣето да се събиратъ и печататъ всички закони, гласувани отъ О. С. и обнародвани, както и п. в правилници, тъй също и другитѣ прикази и разпореждания, произхождащи отъ централната властъ и интересуващи цѣлото население въ Областѣта“.

Съгласно съ т. 10 отъ този приказъ за официаленъ текстъ на законитѣ, п. а. правилници и пр. не ще се счита други, освенъ текста на Обл. Сборникъ. Текстътъ на тѣзи правилници, обнародвани въ мѣстнитѣ частни вестници, ще се счита официаленъ и точенъ само тогава, когато това обнародване става съ нарочно позволение отъ правителството. Областниятъ сборникъ се издава отъ собствената канцелария на Главния Управителъ.

Нѣщо около година и половина по-късно, единъ другъ приказъ за обнародване на правителственитѣ актове отъ 29 ноемврий 1882 год. дойде да усъвършенствува и допълни по-напредния редъ.

Въ този приказъ се казва, че е станало нужда да се преварятъ мѣжнотиитѣ, произхождащи отъ начина на обнародване правителствени актове, като се опредѣля единъ общъ

срокъ, отъ който законодателнитѣ разпореждания да бждатъ задължителни.

Споредъ новитѣ наредби (чл. 1) обл. закони и разпореждания, предвидени отъ чл. 55 на О. У. ще се обнародватъ въ „Общинския листъ“ и ще се помѣстватъ изпосле въ публикацията назована „Областенъ Сборникъ“, която напредъ ще носи името „Сборникъ на Закони въ Източна Румелия“. Другитѣ п. а. правилници и разпореждания на Гл. Управителъ, които не сж отъ общъ порядкъ, каквото прикази, циркуляри и пр. ще се помѣстватъ, по нарочно опредѣление, въ Сборника, ако ли иматъ въ съдържанието си особно постановление — и чрезъ Общинския листъ (чл. 2).

Актоветѣ, обнародвани чрезъ Общинския листъ ставатъ задължителни по всичкото пространство на Областта следъ двадесетъ и единъ день отъ датата на листа, обаче, въ извънредни случаи Главниятъ Управителъ може да скъсява тоя срокъ по свое усмотрение (3) 7¹⁾.

Бѣше наредено, при това, въ сжщия приказъ (чл. чл. 4 и 5) щото 1. Сборникътъ да излиза на брошура дваждъ въ месеца, като годишно струваше 25 гр. златни (5 лева); — Частни лица може да се абонирватъ и на Общинския Листъ по 15 гроша (3 лв.) годишно въ всѣко пощенско писалище.

Системата на това промулгиране²⁾ бѣше пригодена отчасти по френския типъ, по който промулгирането на законитѣ става

¹⁾ Този промежутъченъ срокъ — *tempus vacationis* — между момента на обнародването на закона и встъпването му въ действие е различно уреденъ въ разнитѣ страни. Въ германската империя за встъпване въ сила новитѣ закони бѣше установенъ срокъ отъ 14 дена, броейки ги отъ деня, когато е излъзълъ на свѣтъ този № на официалния вестникъ, въ който е отпечатанъ законътъ; за колоннитѣ срокътъ бѣше — 4 месеца.

²⁾ Има автори и положителни законодателства, които смѣсватъ промулгирането и публикацията. Въ действителность промулгирането (прогласяването, даването ходъ за знание на закони) и публикацията (обнародване по разни начини на законъ) сж два момента. Чрезъ п р о м у л г и р а н е т о държавниятъ глава, който има и административна власть, провъгласява тържествено встъпването въ сила на закона и нареджа за неговото изпълнение и обнародване. — П у б л и к а ц и я т а е употребяването на разни средства за да стане познатъ законъ по възможность на всички граждани, защото иначе би било нещъпно да се иска отъ всички съобразяването имъ съ даденъ законъ.

съ обнародването имъ въ *Journal officiel de la République Française*, замѣстилъ *Bulletin des lois*. Обикновено въ Франция съгласно съ специалния законъ отъ 16 юлий 1876, чл. 7, представителтъ на Републиката промулгира законитѣ презъ месеца, който следва препровождането отъ камарата до правителството на окончателно приетия законъ. По сжция редъ се предвижда, че председателятъ е длъженъ да промулгира въ 3 дни законитѣ провъзгласени отъ дветѣ камари за бързи (*urgents*).

Подобна наредба, каквато впрочемъ отсъствува и въ законодателството на царство България, не можеше да бжде предвидена въ И. Румелия поради другитѣ срокове, установени за да се чака отъ Цариградъ санкцията на гласувания отъ О. С. законъ.

Срокътъ, отъ който законътъ влязаше въ сила, едва ли може да се приеме за напълно правиленъ, защото той поставяше на една дъска всички закони, а, знае се, че има такива законодателни актове, на които за встъпването въ сила се изисква много по-дълъгъ срокъ, бидейки необходимо да се уредятъ известни условия и правила за това. Румелийскиятъ редъ бѣше по-добъръ отъ френския, защото не допускаше нито опредѣленъ день за влизане въ сила на единъ законъ, следъ обнародването му въ Парижъ, нито единъ такъвъ день следъ стигането на *Journal officiel* въ главния градъ на окръжието (*arrondissement*), за да влезе въ сила въ пространството на всѣки окръгъ.

Въ всѣки случай въ И. Румелия и по тази материя се правѣха опити за едно колкото се може по-правилно разрешение на въпроса. Сегашната двойка система въ България, първо, да встъпи закона въ сила веднага съ обнародването му въ Държавния вестникъ или пъкъ да встъпи въ сила въ срокъ посоченъ отъ самия законъ — сжщо така не може да се смята за най-съвършенъ начинъ на обнародването и на влизането съ това въ сила на единъ законодателенъ актъ.

Формулата за промулгирането на законитѣ, установена напълно съгласно съ О. У., въ първо време бѣше следната: ¹⁾

¹⁾ Въ Франция формулата за промулгирането на законитѣ е тъй:
„Сенатътъ и камарата на депутатитѣ приеха;

„Председателятъ на Републиката промулгира закона, на който съдържащото е: (следва текста на закона).

Въ имена Негово Императорско Величество Султана, азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия, по сила на въвърената меня власть, и като взехъ предъ видъ чл. 10 (ал. 5) и чл. 54 отъ Органическия Уставъ, заповѣдвамъ и постановявамъ следующето:

Чл. 1. Да се положи въ действие областний законъ (еди кой си) гласуванъ (еди кога си) отъ Областното Събрание и утвърденъ отъ Негово Императорско Величество.

Чл. 2. На директора (на еди кое си ведомство) възлагамъ грижата да приведе въ изпълнение настоящия ми приказъ, издаденъ въ градъ Пловдивъ на

Приказътъ съ формулата се издаваше отдѣлно и следъ това следваше текста на закона. Въ самата формула на иѣкои отъ раннитѣ прикази се казваше за закона: „да влезе въ действие отъ днесъ“, така че и такъвъ редъ имаше установенъ до издаването на особни наредби за обнародването на законитѣ.

Скоро отдѣлниятъ приказъ съ поменатата формула се премахна и тя се поставяше на чело въ самия законъ следъ заглавието му, а именно така:

Областенъ законъ за началното учение въ Източна Румелия.

Въ името на Негово Императорско Величество Султана,
Азъ,

Настоящиятъ законъ, гласуванъ и приетъ отъ Сената и отъ Комарата на депутатитѣ, ще се изпълни като законъ на държавата.”

Въ Прусия формулата на промулгирането бѣше:

„Ние, Вилхелмъ, съ Божиата милость кралъ на Прусия, потвърждаване и повеляваме съ съгласието на дветѣ камари на ландтага на р а й х а (монархията) следующето. . .“

Въ Англия до XVIII столѣтие при утвърждаването на единъ законъ се употребяваше старинната нормандска формула — „le roi le veut“ кралътъ иска това; а при отказъ на утвърдението (вето) — „le roi s'avise“, т. е. кралътъ ще си помисли. Въ ново време английската парламентарна практика се задоволява съ известяването въ парламента, че Кралътъ е утвърдилъ даденъ законъ и отъ този моментъ или отъ посочения въ закона моментъ той се счита въ сила. Отъ особно обнародване иѣма нужда въ Англия, защото съединеницитѣ и всевъзможни издония правятъ най-широка публикация на новитѣ закони.

Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

На основание на въвѣречата, меня, власть, по силата на Императорското утвърждение и съгласно съ чл. 10 и 54 на Органическия Уставъ, обнародвамъ и заповѣдамъ да се положи въ действие законътъ гласуванъ на 4 дек. 1880 г. отъ Областното Събрание (върху началното обучение въ Източна Румелия), съдържащието на който законъ е следующето :

Въ края на текста се поставя следната бележка :

Издадено въ Пловдивъ на 28 день отъ месеца февр. 1881 год.

По-сетнешната формула гласѣше, както се види отъ следнето:

Областенъ законъ за сждебнитѣ комисари, които сж приставени при сждилищата на Областѣта.

Отъ 24 февр. 1883 год.

(Обнародвано въ Общинския вестникъ подъ № 15 отъ 19 мартъ 1883 год.).

Въ името на Негово Императорско Величество Султана, Азъ,

Генералъ-Губернаторъ на Изт. Румелия, по силата на властѣта, която ми е завѣрена на основание на Императорското утвърждение и съгласно съ членоветѣ 10 и 54 на Органическия Уставъ.

Постановихъ и постановявамъ :

„Да се положи въ действие законътъ, гласуванъ на 20 ноемврий отъ Областното Събрание“.

Като се направи едно сравнение ще се види, че новото измѣнение на формулата е станало подъ влиянието на дипломатиката отъ свободна Бѣлгария, тогазъ Княжеството. Впрочемъ, стремлението да се уеднаквяватъ по възможность за всичко кулурнитѣ условия и на двата бѣлгарски края се проявяваше въ всички отношения, безъ да се говори за държавно-правната терминология. Не бѣше само просѣѣтената и патриотическа интелигенция въ Областѣта, която копнѣеше за обединението на дветѣ разкъсани страни. И самото правителство, поне въ по-голтмата си часть, се проникваше отъ националното чувство за тази естествена, наложителна и предстояща необходимостъ. Различия имаше само въ схващането на так-

тиката и изчакването на благоприятния моментъ. Инакъ всички сърца тултѣха еднакво патриотически.

Формулата на п. а. правилници за изпълнение на нѣкоя наредба на Органическия Уставъ бѣше следната:

Азъ,

Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия, като взехъ предъ видъ чл. 24 отъ О. У., последната алинея на който предписва да се установятъ изключенията, по които ще се приематъ на служба чиновници нетуземци отъ нея,

И следъ като добихъ съобразното мнѣние на Постоянния Комитетъ при Областното Събрание, постановихъ и постановявамъ следующото: (следва текста).

За п. а. правилници, които се издаватъ вмѣсто закони:

Азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

Като взехъ предъ видъ чл. 55 отъ О. У., който опълномощава Генералъ-Губернатора да издава, въ разстояние на една сесия до друга, и съ съдействието на Постоянния Комитетъ отъ Областното Събрание, публично-административни правилници имащи законодателна сила:

Като добихъ съгласното мнѣние на речений комитетъ, постановихъ и постановявамъ: (следва текстътъ).

Обикновенитѣ правилници отъ третя категория се предшестваха обикновено съ следната формула:

Азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

По сила на вѣвѣрената меня власть, като взехъ предъ видъ чл. 55 отъ Орг. Уставъ, който опълномощава Генералъ-Губернатора да издава правилници за изпълнение на законитѣ; като взехъ предъ видъ чл. 27 отъ З. за началното учение, по предложение, което ми е направилъ Директорътъ на нар. просвѣщение,

Постановихъ и постановявамъ:

(Следва текстътъ).

VIII.

Исторически погледъ върху дейността на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ.

А. Изборъ и свикване на първото Областно Събрание.

Какво се ревнѣше на нѣкои комисари а какво излѣзе? — Сплетни противъ князь Богориди и съставеното отъ него правителство. Около феса и калпака на Алеко-паша. Европейската Комисия пакъ на сцената. — Роля и значение на О. Събрание. — Първитѣ избори за О. С. и тѣхнитѣ резултати.

Историята и животътъ опровергаха страховетѣ на добритѣ български приятели и надеждитѣ на учредителитѣ на Източна Румелия, особено на Берлинскитѣ, по всички линии и въ областта на законодателството.

Въ срѣдата на Берлинския конгресъ, както по-късно въ срѣдата на Европейската Комисия за уреждането на Източна Румелия преобладаваше английското течение: Южна България, прекръстена въ Източна Румелия, трѣбва колкото се може повече да бжде привързана и подчинена на Султана; на „славянския“ т. е. на българския елементъ да не се дава възможностъ и преднина да дигне глава, да вирѣе, за която целъ — отъ една страна В. Порта да има по възможностъ повече права за вътрешна намѣса, а меншенствата — гръцко, турско и други да се засилватъ и противопоставятъ на „българското болшинство“, считано даже за мнимо. Ако за да се държатъ въ страхъ и трепетъ българскитѣ меншенства въ страната, турскитѣ гарнизони висѣха надъ главитѣ имъ и на Султана бѣше запазено правото да назначава по-високитѣ офицерски чинове въ милиция и жандармерия, то за Областното Събрание и Постоянния Комитетъ бѣха наредени постановления, при които не очакваха едно засилване, и следователно, надмошие на българския елементъ.

Както се помена вече, срещата на Комисаритѣ, учредители на Източна Румелия, съ мѣстното население, до значителна степенъ, извади изъ главитѣ имъ това настроение;

обаче то, въ основата си поне, окончателно не изчезнаше. Надеждитѣ си оставаха. Оставаха надежди, че съ самитѣ законодателно-контролни тѣла ще се явятъ избрани и назначени не български елементи, които не само ще бранятъ интереситѣ на меншенствата въ всѣко отношение, но само ще спомагатъ за засилването на гръцки и турски влияния и интереси, но и ще спъватъ сериозно развитието на българското дѣло.

Тази последня цель имаха предъ видъ наредбитѣ за съставъ на Областното Събрание, въ което се внасяха назначавани депутати, депутати по-право, въ които влазяха освенъ турския мюфтия и еврейския равинъ, духовнитѣ началници на разнитѣ християнски общества (гръцки, арменски, католически и протестански); сжщо тази цель гонѣха и постановленията по избора на П. Комитетъ, за който трѣбваше да се избиратъ 10 души съ по шестъ души въ бюлетинка — за 6 души болшинство и 4 поне меншенство. Първоначалниятъ проектъ бѣше 9 души: петъ къмъ четири.

Съ идването въ Пловдивъ на Главния Управителъ князь Александръ Богориди (Алеко-паша), който бѣше принуденъ още на границата да потули феса си, и да наложи български калпакъ¹⁾, съ назначаването на директори българи, съ неди-

¹⁾ Въпросътъ за феса бѣше станалъ голѣмъ. Той бѣше силно експлоатиранъ отъ гърци и други български врагове не само въ печата, но още предъ В. Порта, Султана и Великитѣ сили, подписавши Берлинския Договоръ. Князь Богориди трѣбваше да се оправдава официално. Въ една среща съ кореспондента на английския вестникъ *Спектейтъ* ръ князь Богориди бѣше казалъ: „когато стигнахъ на границата, азъ чухъ, че барутъ и куршуми бѣха приготвени за мене, ако дойдѣхъ съ фесъ на главата си. Мене предложеше да реша, ако иснахъ да нося фесъ, да вървя напредъ и да си туря главата въ торбата, или да се върна въ Цариграеъ (както ми даде наставления Султанътъ). Но ако азъ се върнѣхъ назадъ за нищо и никаква работа, като носенето фесъ, тишината на цѣла Европа щѣше да се снути. Новъ Управителъ щѣше да потрѣбва да се назначи, новъ възражения щѣха да помикнатъ отъ страна на тази или онази сила: руската окупация на И. Румелия щѣше да се продължи (а контъ Андриаша бѣше ми казалъ: „повече отъ всѣко друго нѣщо ние желаемъ руситѣ да напустнатъ И. Румелия и България и ние трѣбва да направиме всичко за да ускориме отхондането имъ и така да предпазиме мира“). На кратко предъ мене предстоеше да послушамъ гласа на Европа, която желаше щото И. Румелия да се изпразни по-скоро отъ руситѣ, или наставленията на Н. В. Султана, които можеха да породятъ война... Всичко

гането на турското знаме — единъ актъ на благоразумие отъ страна на Алеко-паша -- българскитѣ врагове се стреснаха. Началто не ги никакъ насърдчи, нито зарадва. Почнахъ се веднага викове, критики и укори и противъ самия Алеко-паша. Когато Phare du Bosphore²⁾ обвини въ стремежъ „да послavianчи И. Румелия“. Какаво тежко престѣпление, наистина! Да искашъ една страна да си запази родната, славянската физиономия. Сърдѣха се на В. Порта, че послушала Русия, която не даде съгласието си да се назначи за Гл. Управителъ на Областѣта Одианъ-ефенди (ерменецъ) или Рюстемъ-паша — католикъ (левантинецъ), а настоя за Богориди... и все пакъ продължаваха да се надѣватъ, че В. Порта ще упражни правата си, ще стегне юзлитѣ на Румелийското правителство не ще допусне да се разиграватъ и удовлетворяватъ българскитѣ прищѣвки, и че Обл. Събрание като знае, че неговитѣ законоположения се нуждаятъ отъ султанска санкция, ще се ограничава въ дейността си и ще бжде отстъпчиво къмъ меншествата.

Европейската Комисия, откакъ свърши заседанията си и откакъ дойде въ Пловдивъ князь Богориди и встъпи въ изпълнение на върховната си служба, и се нареди правителстводиректоратъ, пакъ намисли да се мѣрне въ столицата на Областѣта и да приложи всички усилия за да запази интереситѣ на меншествата.

Презъ юлий и августъ Европейската Комисия заседава въ по-малкъ съставъ (вмѣсто Х. Д. Уолфъ — участвуваше въ нея пловд. консулъ — българомразецъ — Мичель). Първата работа на комисията бѣше да се намѣси въ реда, който се установи за извършване първитѣ избори за Областното Събрание, съгласно съ предписанието на Органическиия Уставъ. Комисаритѣ — безъ рускитѣ — възразиха, че колежитѣ не

този като взехъ въ съображение а тѣ наложихъ калпака.“ Князь Богориди разправя на сѣщия кореспондентъ и за турското знаме, и за апетита на турското правителство да завземе Балкана. Нездигането на знамето успокои развълнуваното население. Опитътъ на турци да се явятъ въ Балкана би създаде причини за смутове и, може би, за европейска война.“

²⁾ Цариградски вестникъ, органъ на гръцкитѣ силогози (читалища) и други елински организации, които водѣха безкрувуната борба противъ българитѣ и българщината. За Phare du Bosphore българитѣ бѣха опасни „панслависти“, готови да съсляпятъ турската империя и да погълнатъ всички елинизъмъ.

били съставени по начинъ да се запазятъ интереситѣ на меншествата. Тѣ се смутиха дълбоко, когато видѣха, че следъ прилагането на Орг. Уставъ, следъ настаняването и първитѣ стъпки въ управлението на Гл. Управителъ, въ областъта изпъква все повече и повече българскиятъ видъ, че българската народностъ излиза съ подавяюща качества и болшинство, че гръцкиятъ елементъ и въобще меншествата не се проявяватъ въ нищо, освенъ въ хленчове, адреси и протести за всевъзможни ужъ онеправдания.

Въ И. Румелия на О. Събрание и П. Комитетъ се отдаваше, и справедливо, голѣмо значение. Тѣзи две представителни учреждения имаше да внесатъ истинския свободенъ и прогресивенъ духъ въ живота и да направятъ отъ Областъта една уредена и правова държавица. В. Марица отъ 20 юлий 1879 г. (бр. 161) писа, между друго: „И други пѣтъ казахме и сега повтаряме, че О. С. има голѣмо значение за страната ни; като ще олицетворява, по най-законния начинъ, народа въ Южна България. Събранието ще издава законитѣ, които ще я управляватъ, а въ сжщото време ще поставя и свои хора, които да надзиратъ за точното изпълнение не само на изработенитѣ отъ него закони, но и за самия О. У., както и за вървежа въобще на администрацията въ страната. Главниятъ Управителъ и директорътъ и всичкитѣ други чиновници има да преклснатъ глава предъ локнитѣ решения на Събранието, което за точното имъ изпълнение и за контрола на цѣлата почти администрация поставя ед нъ Постояненъ Комитетъ, състоящъ отъ десетъ титулярни членове и отъ 3 замѣстници. Такова е значението на О. С. въ административно отношение; а и въ политическо отношение то не ще бжде по-малко. При все, че Събранието нѣма право да се занимава съ политика, но самия фактъ, че има въ едно мѣсто събрани 30 или 40 души законни представители съ сжщитѣ мисли, чувства и стремления, е достатъчно силенъ да произведе тамъ, гдето трѣбва, онуй впечатление, което ние желваемъ да се произведе. Да почувствуватъ европейскитѣ дипломати въ града ни, че южнитѣ българя. неправедно осждени да се раздѣлятъ отъ освободената частъ на отечеството си, ще бдятъ постоянно и непрестанно надъ малкитѣ ония правдини, които сж добили; да се убедятъ представителитѣ на Европа, че българитѣ, при всичко, че бѣха принудени да се подчинятъ на безосновния

Берлински трактатъ, не могатъ обаче да бждатъ доволни отъ настоящето положение на работитѣ, да разумеятъ комисаритѣ, че българското население на И. Румелия не престая да стои на шрекъ за въпроса на турския гарнизонъ, когато то е решено да не пропусне презъ отечеството си, ако ще би увѣрено, стане на прахъ и пепель; ето впечатленията, които би трѣбвало да се вгълпятъ въ умоветѣ на комисаритѣ отъ представителитѣ на О. С.*

Първитѣ избори за Областното Събрание станаха на 7 октомври 1879 г. при пълненъ редъ и тишина, освенъ въ Станимака и Пловдивъ, гдето нѣкои гръцки „паликарета“ се опитаха да създадатъ причини за оплаквания.

Резултатитѣ, както се очакваше, слисаха българскитѣ противници: отъ 36 избирателни колегии излѣзоха все българи, освенъ трима гърци, избрани въ Анхиало, Каваклии и Станимака и единъ турчинъ въ Чепеларе. Спечеленото подавяюще болшинство на български депутати бѣше последица отъ реалното положение на българското население, което или изключително населяваше избирателнитѣ околии, или бѣше мнозинството. Турци имаше доста, но тѣ бѣха отъ една страна, разхвърляни и не съставляваха цѣлостни маси въ казанитѣ околии, отъ друга страна — тѣ нѣмаха съзнанието за една политическа и изборна акция, която да ги представи поне нато едно значително меншество, както бѣха тѣ понѣждае, напр. въ Кърджали. Гърцитѣ направиха всичко възможно за да спечелятъ и гдето нѣмаха болшинство, чрезъ усърдие, пропаганда и енергическо действие въ време на изборитѣ, нато тѣхнитѣ агитатори изпрашаха на урнитѣ всички, що имаха право да гласуватъ.

За народни представители на областта бѣха избрани лица, които занимаваха първитѣ редове на народната борба за свобода и единство на общото Отечество. Страната се вълнуваше даже предъ мисълта дали това Областно Събрание не би могло да провъзгласи съединението. Тази мисль впрочемъ бѣше стреснала сериозно и Стамбулъ и Велики сили, особено предъ видъ на постояннитѣ слухове въ тази мисль, съ които подплаши общественото мнѣние гръцкиятъ печатъ.

Областното Събрание излѣзе по изборния си съставъ приблизително една вѣрна фотография на действителността, на

съразмерно представителство. То бѣше истински експонентъ на населението, на което съотношенията се изразяваха въ статистиката¹⁾.

Б. Първи стъпки на Областното Събрание.

Откриване на първата редовна сесия на О. С. — Първа речъ, първо бюро и първи отговоръ на О. С. къмъ Гл. Управителъ. — Първи закони и бюджетъ. — Закриване на първата редовна сесия и свикване на извънредната. — Упражнение правото на контролъ: запитвания и отговоритѣ на директоритѣ.

Първото Областно Събрание се откри (на 22 окт. 1879 г.) лично отъ Гл. Управителъ князь А. Богориди при една сравнително тържествена обстановка и при националния химнъ „Шуми Марица“. Външни лица, освенъ депутатитѣ, въ специалната малка трибуна, бѣха се явили: Негово Блаженство Българскиятъ Екзархъ Иосифъ I, въ това време пребиваващъ въ Пловдивъ, и нѣкои чужди дописници.

„Княжеската речъ“²⁾ за откриване редовна сесия на Областното Събрание бѣше прочетена нѣколко дни напредъ по български отъ директора на народното просвещение, стариятъ учител и общественикъ Якимъ Груевъ, посрѣщната съ живи и шумни ржкоплѣскания и викове ура! Следъ това сжщиятъ

¹⁾ Населението, което не бѣше се окончателно установило, представляваше, споредъ статистиката отъ 1881 г., тая картина: всичко, на една територия отъ 33,500 кв. м. — 816,450 ж. отъ които българи-християни 573,450 т. е. 70%; турци и помаци 174,750 т. е. около 21%; турци 42,000 т. е. 5%, и евреи — 1959; арменци — 13,000; цигани — 4170. Европейската комисия бѣше се измамилъ въ надеждитѣ си относително числата на разнитѣ народности. Тя бѣше заблудена отъ турскитѣ комисари и В. Порте, че половината отъ всичкото румелийско население било турско и гърцитѣ бѣха проглушили свѣта, че въ И. Румелия тѣ били 150 хил. души, но което е най-важното, че тѣ били най-образованитѣ и най-богатитѣ жители на страната и най-много компетентни да ржководятъ управлението и прилагането на О. У.

²⁾ Алеко паша князь Богориди държеше много да се казва „княжеска речъ“, а не речъ на Главния Управителъ. Впрочемъ това се харесваше и на всички българи, които искаха да подчертаятъ независимото положение на Областятъ.

прочете речъта и на другитѣ два езика: турски и гръцки, които той познаваше отлично.

Следъ оттеглянето на Главния Управителъ, Събранието по предложение на пловдивския български Митрополитъ Панаретъ, покани за времененъ председателъ най-стария си членъ, българо-католическия епископъ Франческо Рейноди, който зае председателското мѣсто и произнесе една благодарителна и напѣтствена речъ.

О. Събрание се конституира въ едно отъ първитѣ си заседания (2 ноемврий) откакъ изработи, преди всичко своя „Вжтрешенъ Правилникъ¹⁾“. Съгласно съ О. У. и Правилника за председателъ трѣбваше да се избератъ двама души: отъ които Гл. Управителъ назначава единъ.

Бѣха избрани кандидати-представители: Ив. Ев. Гешовъ съ 46 гласа и Д-ръ Странски съ 26; представителътъ на Главния Секретаръ Гавраилъ Кръстевичъ, замѣстващъ въ отсъствието му Главния Управителъ, веднага въ заседанието още утвърди лицето, което имаше повечето гласове за председателъ.

Въ края на заседанието бюрото бѣше установено по надлежния редъ, както следва:

Председателъ: Ив. Ев. Гешовъ;

Подпредседатели: Д-ръ Хр. Стамболски и Д-ръ Странски;

Секретари: Ив. Стеф. Гешовъ и Ив. Салабашевъ;

Квестори: Д-ръ Планински и Шейхъ-ефенди.

Съгласно съ Правилника си, Обл. Събрание се раздѣли на 4 бюра, избра бюджетна комисия, комисия за отговоръ на „княжеската“ речъ, съ които се откри Събранието и пристъпи къмъ по-нататъшна работа.

Въ това време нѣкакво безпокойство бѣше обладало Областното правителство. Князь Богориди бѣше заминалъ неочаквано за Цариградъ. Той уведоми за това си пътуване Събранието съ едно писмо отъ 30 окт., въ което казваше, че билъ повиканъ отъ Султана въ Цариградъ и заминава на 1 ноемврий само за нѣколко дена, време презъ което ще го

¹⁾ Комисията, която изработи този първи Правилникъ за вътрешния редъ на Събранието състоеше отъ следнитѣ лица: Ив. Ев. Гешовъ, Г. Груевъ, Т. Кесяковъ, Д-ръ Г. Хакановъ, Д. Наумовъ, Д-ръ Хр. Стамболски, Д-ръ Странски, Иови Воденичаровъ и Д-ръ Янколовъ.

замѣства Главниятъ Секретаръ, Директоръ на Вътрешнитѣ работи. Временниятъ председателъ на О. С. бѣше отговорилъ, че „О. С. въ което се прочело писмото му, почувствувало дълбока скръбъ, дето Гл. Управителъ се отдалечава отъ столицата въ настояще време“. И „като аѣраа, обаче, че съображения отъ голѣма важностъ сж го заставили да вземе такова решение, О. С. му пожелава благополучно пътуване и по-скорошно завръщане сега, когато съдействието му е необходимо за разрешението на въпроси отъ първостепенна важностъ, които положението и интереситѣ на страната му налагатъ.“

Както се узна отпосле, това пътуване на Гл. Управителъ въ Цариградъ имало за целъ да обясни на В. Порта и Султана нѣколко отъ парлвитѣ въпроси на деня, които безспокояли турското правителство, какаото: за недигането на турското знаме, за преследването на меншестваата и главно на турцитѣ, за протеститѣ противъ Виталисъ-паша, като комендантъ на милицията и принуденото му отстранение отъ службата, що заемаше въ Областьта.

Отговорътъ на речѣта на Гл. Управителъ, гласуванъ въ О. С., бѣше интересенъ, като първа дума, съ която народното представителство се обръщаше къмъ главата на Областьта. Въ него се избѣгва да се спомене това, което плашеше и Стамбулъ и нѣкои Велики сили: благодарностъ къмъ Русия, направила толкозъ много за свободата, устройството и благосъстоянието на тоя край. Тоя въпросъ, подигнатъ въ срѣдата на О. С., се уравни безъ шумъ: предостави се неофициално печатътъ да говори и изразява чувствата на българския народъ, а О. С. се задоволи съ формалната страна на своитѣ заявления. Между друго въ тоя отговоръ се казваше:

„Напълно съзнаваме трудното положение на правителството и за това спѣшимъ да увѣримъ Ваше Сиятелство¹⁾, че

¹⁾ Въпросътъ за титлата на Гл. Управителъ князь А. Богориди бѣше сжшо така една точка, около която початъ и общество, на чужбина и у насъ, се доста занимаваха. Знаеше се, че князь Длеко (Александръ) Богориди бѣше снъ на добрия и многозаслужилъ по народо-черковната ни работа въ Цариградъ Стефанки-бей Богоридесъ (внуку на епископъ Софрония Врачансю). Титлата князь бѣше спечелена отъ службата, която тоя Ст. Богоридесъ, бѣше изпълнявалъ въ Молдова и въ о-въ Самось, — (възведенъ въ княжество — бейликъ въ 1832 г.) —

считаме за патриотическа своя длъжностъ да подкрепимъ усилията, които то полага въ изпълнение на посланието си, за постижение на общитѣ ожидания и за удовлетворение нуждитѣ на Отечеството*. Откакъ изказва удоволствието си за сърдечния приемъ, който князь Богориди бѣше намѣрилъ въ страната презъ време на своето неотдавнашно пътуване, отговорътъ продължава:

„Като сподѣляме изразената отъ Васъ скръбъ за крайната бедностъ, която сте лично съгледали, въ обхождането си между населението на Областѣта, наша длъжностъ ще бжде да обърнемъ внимание на взетитѣ отъ Ваше сиятелство мѣрки и да размислимъ за облекчението на бедното положение на населението, до колкото позволяватъ средствата на страната. Бюджетътъ на Областѣта, щомъ като ни се представи, ще бжде сериозно обсъденъ и разискванъ. Като съзнаваме обстоятелствата, които причиняватъ неговата недостатъчностъ, ние ще се постареемъ, до колкото ни е възможно да се уравни, повдигне и удовлетвори чрезъ начинъ безъ да се докара спѣнка въ правилния ходъ на работитѣ и безъ да се претовари населението при известното му бедно положение... Ние, възодушевени отъ братски чувства, ще залегнемъ, до колкото зависи отъ насъ, да изпълнимъ трудното си послание, съгласно съ ожиданията на страната, така и на външния свѣтъ, който съ голѣмъ интересъ, вѣрваме, наблюда-

служба на единъ управителъ и министрикъ на Султана (Каймаканъ). Тази титла на турски е бей и равнозначуша съ князь, не обаче владѣтеленъ; прочее титлата, бидейки едно почетно титулуване, даваше право и допускаше и децата на такъвъ бей да носятъ сщцѣта титла. Князь А. Богориди, като посланикъ на В. Порта въ Виена и Парижъ носеше името Алеко-паша. Въ И. Румелия князь Богориди се титулуваше отъ мѣстнитѣ власти официално Негово Сиятелство князь Богориди; турското правителство му даваше титлата Негово превъзходителство Алеко паша. Превъзходителство е титлата на Главенъ Управителъ. Управителъ *Son Excellence le Gouverneur général de la Roumelie Orientale* — титулуваха и чуждитѣ представители Алеко-паша въ своитѣ до него и до канцеларията му ноти, писма, съобщения и пр. Титлата Сиятелство и князь Богориди се харесваше на мнозина отъ южнитѣ българи и се прокарваше въ печата, но снатрѣше се, че по този начинъ се подчертава по-силно автономията на Областѣта. „Сиятелство“ се казваше и въ адреситѣ, съ които обикновено Областното Събрание и Постоянниятъ Комитетъ се обръщаха къмъ Алеко-паша.

дава мърките, които ще се вземат за същественото и нравствено развитие на злочестата наша Област*.

По-умиренъ тонъ отъ тоя на първия отзивъ на Областното Събрание на Изт. Румелия не можеше и да се употреби! Тоя тонъ пъленъ съ достоинство, въздържаностъ и тактъ, подигна високо и изведнѣжъ О. С. въ очитѣ на свѣта. Опровергаха се клюкитѣ и клеветитѣ на врагове за кроени въ срѣдата на областното представителство планове: да се прогласи съединение, да се извикатъ революционни движения. Напротивъ, страната встѣли въ периодъ на мирна, творческа, преобразователна деятелностъ.

Събранието работи старателно, гласува нѣколко важни закони, крелити и прие бюджета на Областѣта. Споредъ бюджето-проекта, представенъ отъ директора на финанситѣ англичанина А. Шмидтъ, тоя бюджетъ се състоеше отъ следнитѣ пера:

Обикновени и извънредни разходи:

1. Централно управление	914,167 гр.
2. Управление на вжтр. работи	8,356,561 "
3. " " правосъдието	3,795,650 "
4. " " финанситѣ	12,739,900 "
5. " " земледѣлието и търговията	3,948,102 "
6. " " народното просвѣщение	1,556,996 "
7-а " " милицията	17,235,178 "
7-б " " жандармерията	6,975,895 "
8. Непредвидени разходи	500,000 "
9. Резерви	1,041,551 "
Всичко разходи	<u>57,065,000 гр.</u>

а. Обикновени приходи:

1. По вжтрешнитѣ дѣла	140,000 гр.
2. " правосъдието	1,000,000 "
3. " финанситѣ	32,545,000 "
4. " земледѣлието и пр.	260,000 "
5. " Народното просвѣщ.	— "
6. " милицията и жандарм.	— "
7. Случайни приходи	20,000 "
Всичко обикн. приходи	<u>33,965,000 гр.</u>

б. Извънредни приходи:

Управление на финанситѣ. 100,000 гр.
 Обща сума на приходитѣ . 34,065,000 гр.

Значи първиятъ бюджетъ на областта представляваше разходи крѣгло десетъ милиона лева тогавашенъ курсъ, и доходи 6,800,000 лева.

Областното Събрание проучи, разисква и гласува грижливо всѣко перо отъ бюджета-проекта, като внесе въ него известни промѣни и подобрения. Една сжществена поправка бѣ гласуването на малката сума 6,200,000 гр. (62 х. лири) за покупка на работенъ добитѣкъ и сечива за бедното земеделческо население и 4,000,000 гр. за помощъ на турскитѣ бѣжанци. То прие предложенията на бюджетната комисиия да се приематъ правителственитѣ законо-проекти за поземленъ данѣкъ на не земеделски земи по 4 на хилядото и за данѣкъ върху прихода по $1\frac{1}{2}\%$. По тоя начинъ О. С. сполучи да внесе едно уравновѣсяване на бюджета до 1 мартъ 1880 год., сключенъ безъ заемъ съ приходи и разходи на сумата — 54,011,562 гр. (за време отъ 22 май 1879 г. до края на февруарий 1880 г.).

Първата редовна сесия на О. С. се закри на 22 декемврий, следъ пълни два месеци отъ откриването ѝ, и при обстановка все така тържествена, при звуковетѣ на националния химнъ „Шуми Марица“ и горещи приветствия къмъ Главния Управителъ. „Княжеското“ слово при закриването благодарѣше за трудоветѣ на представителитѣ, за гласуванитѣ кредити въ помощъ на бѣднитѣ земеделци и турски бѣжанци — „най-блистателно доказателство за братскитѣ чувства, които одушевляватъ О. С. къмъ разнитѣ народности въ Областта; за съгласието, което не преставаше да владѣе между представителство и правителство“. Словото обещавааше свикването на извънредна сесия за гласуване на бждания бюджетъ отъ 1 Мартъ 1880 г.

Бѣха направени първитѣ стѣпки на О. С. и направени при голѣма сполука. Справедливо тая първа сесия беше наречена историческа. Тя бѣше такава отъ много гледища: и политическо, и народно, и чисто законодателно. Тя доказа, че българскиятъ елементъ, въ тая областъ, не само е билъ

достоеен за дадената му свобода, но и за едно широко самоуправление: никакви увеличения, никакви шовинистични проявления не дойдоха да компрометиратъ положението. Тя доказа, че българската националностъ, грамадно болшинство въ Областта, е годна за управление и за практическа работа, че тя може да даде всички чиновници и служащи, изисквани за новото управление. Тя изработи вътрешния си Правилникъ; гласува бюджета и 12 областни закони по разни административни, съдебни и финансови предмети.

Най-подиръ О. С. издигна гласа си за правата на Областта и препоръча на правителството да бждатъ тѣ запазени. Отъ гласуванитѣ 12 закони В. Порта не се забави да утвърди тритѣ: 1. Законъ за учреждение втора камара при Пловд. Окр. Гражданско съдилище; 2. Законъ за съдебнитѣ мита; 3. Законъ за обезщетение членоветѣ на П. Комитетъ.

При това се забележи, че способнитѣ и тактични дейци сж, които правятъ добри учрежденията и че недостатъцитѣ на Органическия Уставъ не попречиха на трезвеността, здравия смисълъ и практичността да дадатъ единъ правиленъ гласъкъ и ходъ на областнитѣ работи.

Извънредната сесия, която се откри на 10 мартъ 1880 г., по сжщия редъ, както и обикновената, се занимава предимно съ бюджето-проекта, представенъ въ разхода и прихода на сума 73,738,836 гроша. Словото за отварянето на тази сесия съобщаваше на областнитѣ представители, че В. Порта отъ 12 закони утвърдила само три. Това обстоятелство извика доста тежки чувства и критики. Самото Областно Събрание, обаче се отнесе трезвено къмъ това недоразумение и, като го констатира съ скръбъ въ отговора си до Гл. Управителъ, изказа надежда, че по-късно В. Порта сама ще признае неправилността на своето отношение, особено откакъ изучи обясненията, дадени ѝ по предмета отъ Областното правителство. Този езикъ държа и печатътъ, като много основателно подкрепѣше още и това, което впрочемъ скоро се установи и фактически: неутвърденитѣ отъ Султана закони да се приложатъ въ действие като п. в. правилницъ съгласно съ чл. 55 отъ О. У. Не можеше най-сетне да се спре законодателното движение въ И. Румелия само за това, че на В. Порта не

бѣше твърде угодно да одобрява всички законодателни актове, гласувани въ О. С.

Както и въ миналата, така и въ тая извънредна, и въ всички въобще сесии на Обл. Събрание правото на Обл. представителство за питания и запитвания бѣше упражнявано въ широки размѣри. Но това, което особно заслужава да се отбележи, бѣ, че директоритѣ, къмъ които се обръщаха питанията, смятаха за свой дългъ да се отнасятъ не само добросъвестно, но и съ известна предупредителностъ къмъ запитвача. Тѣ сѣкашъ съзнаваха колко е важно за доброто ултване на Областѣта въ парламентаризма, да допускатъ широкъ контролъ надъ дейността си и да се изпреварватъ възможнитѣ волни и неволни грѣшки.

В. Първиятъ Постояненъ Комитетъ.

Изборъ на първия Постояненъ Комитетъ. — Съставъ. — Какъ работѣше П. Комитетъ? — Какви насоки даваше за законодателството и администрацията? — Творческа работа, гласностъ и общественъ контролъ. — Румелийскиятъ печатъ. — Отношения къмъ П. Комитетъ и ролята му. — По-късниятъ съставъ на П. Комитетъ.

На 10 дек. 1879 г. бѣше избранъ отъ О. С. първиятъ Постояненъ Комитетъ, — единъ много важенъ административно-контроленъ и въ сѣщото време законодателенъ и представителенъ институтъ, който имаше да играе важна роля въ страната. Европейската Комисия, за да оздрави избирането въ него на нѣколко представители отъ меншествата, бѣ наредила (чл. 104 О. У.) всѣкой гласоподавателъ въ О. С. да не може да записва въ гласоподавателната си записка (листецъ или бюлетинка) повече отъ шесть имена за титулярнитѣ членове и повече отъ две за замѣстницитѣ. Но едно добре и математически комбинирано пресмѣтане даде въ резултатъ пълното

възтържествуване на грамадното българско болшинство. Всички титулярни членове бѣха избрани българи. Такива бѣха:

1. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ;
2. Карапировъ;
3. Д-ръ Хр. Стамболски;
4. Д-ръ Георги Янкуловъ;
5. Д-ръ Георги Странски;
6. Свещеникъ Георги Тилевъ;
7. Константинъ Величковъ;
8. Иванъ Саллабашевъ;
9. Йови Воденичаровъ;
10. Михаилъ Ив. Маджаровъ.

Замѣстници членове бѣха избрани: Шейхъ-ефенди (турчинъ), Костаки Пѣевъ и Хинтлиянъ (арменецъ).

Още въ първото си заседание П. Комитетъ се конституира, както следва:

- Председателъ: Ив. Ев. Гешовъ;
Подпредседателъ: Д-ръ Г. Янкуловъ;
Секретарь: К. Величковъ.

Постоянниятъ Комитетъ, въ този си съставъ, даваше голѣми надежди, че той нѣма да чака само да бжде занимаванъ съ предложение отъ Гл. Управителъ или да се спира само на заявления отъ единични частни и колективни лица. Той отъ първитѣ още дни се загрижи да проучи самъ положението и деятелността на чиновницитѣ, да надзирава за точното и правилното прилагане на О. У. и на законитѣ, както и да препоръча на правителството строгото тачене на свободата и неприкосновенитѣ права на гражданитѣ. Стремлението на членоветѣ отъ П. К. бѣше не едно законодателско и законоизпълнителско буквоѣдство, а заставане на едно широко и напредничаво гледище за държавна и обществена строителна работа.

Постоянниятъ Комитетъ — истинска и вѣрна еманация на Областното Събрание — бѣше единъ кръгъ отъ изпитани родолюбци, вещи дейци и енергични двигатели на дѣлото на национално-културното и стопанско процъвтвяване на Областѣта. Въ неговата срѣда бѣха отлични публицисти, добри финансисты и икономисты, опитни и практични общественици и тър-

говци. Въ самия Комитетъ се подигаха и разискваха официално и неофициално всички въпроси, които вълнуваха и интересуваха страната, които се разгледаваха въ печата и които не биваше да минатъ безъ внимание. И тъмо въ тази важна страна на дейността на Комитета може да се потърси ключа на довѣрието, което имаше въ Областта, на влиянието, което П. Комитетъ упражняваше върху правителството и на гласъка къмъ всестранно преуспѣване, който се даваше отъ него по всички насоки на административно-финансовия и културно-стопански животъ въ цѣлата Область.

Усетѣше ли самъ или му се подсказеше отъ нѣкъде, че Областта има нужда отъ тази или онази наредба, отъ нѣкое нововъведение, отъ належаще и извикано отъ нуждитѣ законоположение, П. К. бѣше готовъ веднага да се занимае съ предмета. И за да направи още по-вѣска думата си, той си служеше съ печата, въ който се изнасяха предстоящитѣ или само предполагаемитѣ мѣроприятія. Цѣлата въпрочемъ деятельность на Комитета, която имаше общественъ характеръ, бѣше достъпна, изнасяна редовно за знание на всички въ печата. Пишеха самитѣ членове на Комитета, но тѣ се вслушваха и въ отгласитѣ и мненията на външни лица, на външни наблюдатели, упжтвачи и критици.

Вестницитѣ отъ това време „Марица“ и „Нароленъ гласъ“, по-късно „Южна България“ и „Независимостъ“ сведочатъ за горното твърдение. Пловдивскиятъ печатъ бѣше на височината на положението си особно въ първитѣ две-три години, когато още не бѣха се появили или изострили известни партийни течения, засилени следъ появяването въ Областта на намѣрилитѣ тукъ широко гостоприемство политически лица, дошли изъ Княжеството следъ пълномощенския превратъ.

Въ една отъ статиитѣ си по началната още деятельность на Комитета в. „Марица“ (№ 171 отъ 15 февр. 1880 г.) между друго пише: „Никой, мислимъ, не ще да е наклоненъ да осъди било Директора на общитѣ сгради, било другитѣ директори въобще, за това, дето тѣ не сж изработили до сега онова, което О. У. иска отъ тѣхъ. Краткостъта на времето, което тѣ сж имали да турятъ въ действие онова, което уставътъ изрично постановява, да избератъ личния съставъ на своитѣ департаменти и да наредятъ въ повечето случаи почит

отъ основа общественитѣ служби, служи за най-добро тѣхно извинение въ това отношение. Но това извинение до едно време може да се допусне. Свърши ли се и извънредната сесия на О. С., която предстои да се отвори и за която ще искаме нови законопроекти, освенъ бюджета и оставенитѣ отъ миналата сесия, ще се каже да бждемъ дѣтински възкрателни, — свърши ли се и тая сесия, нашитѣ директори трѣбва сериозно да заловявъ Постоянния Комитетъ съ предложение на ония п. а. правилници, нуждата отъ които най-живо се усѣща. При това, тѣ не ще направятъ зле, ако, съгласно съ чл. 55 отъ О. У., представятъ въ видъ на п. а. правилници и ония закони, гласуването на които е предписано отъ Устава, но за които страната не може да чака до идущата обикновена сесия на Събранието. Съ прогласяването на тия наредби, като п. а. правилници, Областѣта ни печели, не само като ще има узаконени разпореждания по предмети отъ най-голтѣма важностъ, но още защото добива необходимия опитъ за времето, когато тия сжщитѣ правилници трѣбва да станатъ закони. Ако правителството ни мисли, че за изработването на тия правилници, то нѣма достатъчно научни свѣтлини, нека поисква отъ идущата извънредна сесия на О. С. кредитъ било за библиотеки, било дори за лица, които то може да счита необходими за такива законодателни опити. Като знаемъ донейде чувствата, отъ които се въодушевява Събранието въ тая Областъ, ние сме увѣрени, че то нѣма да откаже едни кредити, ползата отъ които населението напълно ще оцени, когато види, че тѣ сж станали причина за изработването добри правилници и народоспасителни закони*.

Привеждаме тоя пасажъ, предъ видъ на това, че главната редакция на в. „Марица“ бѣше въ това време въ ръцетѣ на двама видни членове отъ Постоянния Комитетъ (Ив. Ев. Гешовъ и Мих. Ив. Маджаровъ) и той служи за показалець: какво бѣше настроението въ П. Комитетъ и какви чувства го проникваха въ въпроса за законодателската работа на Комитета и Събранието. Тѣзи ободрителни думи, обърнати къмъ главнитѣ управници на Областѣта, сведочатъ и за загриженостѣта на Комитета по плодотворна работа, и за готовността му да поддържа за това всѣнакъ правителството. Жадуваше се за творческа, полезна, културно-стопанска работа.

И по-късниятъ съставъ на П. Комитетъ се е отличавалъ по отбора на лицата, по тѣхнитѣ дарби и качества, които придаваха надлежния авторитетъ на учреждението, откакъ го правеха до висша степенъ работоспособенъ. Между имената на Комитета отъ по-късно се срѣщатъ тия на народния ни поетъ Иванъ Вазовъ, въ това време въ разцвѣта на своята могъща творческа дарба, Георги Груевъ, единъ отъ самоуцитѣ юристи и образцовъ председателъ на Углавното отдѣление въ Върховното Сѣдилище, енергичниятъ английски възпитаникъ Ив. Ст. Гешовъ, отличниятъ лѣкаръ Д-ръ Г. Хакановъ, добриятъ и бележитъ математикъ, по-късно директоръ на правосѣдието Ив. Саллабашевъ.

Г. По-сетнешната деятелностъ на О. Събрание.

Народната програма въ Областѣта на Обл. Представителство. Българщината трѣбваше да се запази. Редица закони. В. Порта и нейното veto за нѣкои закони и мѣрки, уредени отъ О. С. Не вѣрни отзиви, криви оценки, пуснати въ ходъ противъ О. С. и въобще противъ управлението въ И. Румелия. Единъ руски отзивъ. Ако И. Румелия имаше сносенъ и правовъ редъ, защо се искаше премахването ѝ и обединението?

Може да се говори твърде много за слаби страни, за нѣкои даже прояви отъ неопитностъ, за известни даже подхлъзвания, лични или партийни, въ първоначалната и по-сетнешна дейностъ на народното представителство въ Източна Румелия. Но това, което не може да се откаже, то е голѣмото усърдие, което се полагаше въ работата въобще и въ насока да запази страната своята истинска етническа т. е. българска физиономия, да се ограда отъ намѣсата на чужденци, да се избави и отъ тежката прека зависимость на В. Порта, която полагаше всички усилия да разшири тази зависимость и да я направи колкото се може по-чувствителна за българското население и за правителството на страната.

Това, което бѣше народна програма на обществено-политическа дейностъ, се възприе отъ всички. Дори тогазъ, когато въ Областѣта се появиха нѣкои недоразумения, разни те-

чения и групировки, имаши предимно личенъ и груповенъ характеръ, а никакъ не принципни разлики и убеждения, пакъ националната и политическа подкладка оставаше въ основата на всички действия, постъпки и мѣроприятия. Критикуваха се лица и групировки, осждаха се много пжти жестоко, отиваше се до крайностъ, обявяваха се за недостатъчно патриотични, затова, че едни държеха повече съ Главния Управителъ или съ нѣкой дипломатически представителъ, когато други се държеха по-настрана или обшуваха съ други срѣди; всичко това, обаче, се изглаждаше, поне въ първитѣ години на румелийския животъ, предъ общата на всички мисль: Южна България трѣбва да се запази чисто българска *quand même*. Тя трѣбваше да бжде приготвена единъ день да се обедини въ една или друга форма, по единъ или другъ начинъ съ свободното Княжество, на което сѣдбинитѣ се считаха общи, нераздѣлни, и интересуваха близко „румелийскитѣ“ дейци, публицисти и общественици.

Областното Събрание се издигаше постепенно до единъ въ точния смисль на думата парламентъ, който държеше въ ржце не само строгъ контролъ надъ областното управление и финанси, но водѣше страната по единъ пжтъ на постоянно развитие и благосъстояние.

Ако още въ първата си сесия (1879) О. С. гласува 12 закони, ако въ извънредната си сесия (въ 2 недѣли) презъ априлъ и май 1880 О. С. можа да прегледа и гласува други 10 закони; втората му сесия както и другитѣ по-сетнешни, бѣха изпълнени съ важна законодателна работа, полезна за страната, за нейното устройство, замогване и напредване. Презъ двата месеца, напр. отъ втората си сесия, О. С. разглежда и прие 22 закони отъ които единъ предвиденъ въ самия О. У., а други, нужни за развитието на режима, почнати и продължавани въ Областѣта за нейното преуспѣване.

Считаме за нѣлишно да поменемъ тукъ тѣзи 22 законодателни актове, на които едното поменуване характеризира деятелността на народното представителство. Такива бѣха:

1. Законъ за данъка на свинетѣ;
2. Законъ за патентното право, което плащатъ тютюно-продавцитѣ;

3. З. съ който се отваря нова глава въ бюджета отъ 1,000,000 гр. за раздаване семе на нуждающитѣ се земе-дѣлци;

4. З. за приемане крината (double décalitre), като житна мѣрка.

5. З. за раздаване пособия, отпуснати и съобразени съ чл. 3 отъ пригурка № 10 на Устава, т. е. пособие на общинитѣ и синдикати за работи отъ обществена полза, съ които тѣ сж натоварени;

6. З. за сждебнитѣ комисари;

7. З. за членове, за сждници при сжзилищата;

8. З. за носене на оружие;

9. З. опредѣлящъ границитѣ на окръжията и околицитѣ;

10. З. за селската полиция;

11. З. за градската полиция.

12. З. за обща програма на началното учение;

13. З. за отчуждението за обща полезность (експроприация);

14. З. за устройството на санитарната часть;

15. З. за държение книгитѣ на гражд. състояние;

16. З. за печата;

17. З. за приемане метрическата система на мѣркитѣ и теглитѣ;

18. З. за началното учение;

19. З. за владенията (талиитѣ);

20. З. за кадастра;

21. З. за нѣкои измѣненія въ данѣка върху прихода;

22. Финансиалний законъ придружающъ бюджета.

Като поздравяваше тази усърдна и плодотворна деятельность на О. С. мѣстниятъ печатъ съ чувство на опасение напомняше обстоятелството, дето Султанътъ не бѣше утвърдилъ

всички по-рано гласувани законодателни актове. Тоя печатъ много изтънко настояваше на обидата, която по тоя начинъ се нанася на областното представителство и тоя пжтъ изказваше надежда, че В. Порта нѣма да принуждава мѣстното правителство да прибѣгва до лесното средство да издава публично-административни правилници за сжщитѣ материи, вече уредени законодателно.

Предупрежденията и деликатнитѣ натяквания не произведоха за жалость, очакваното вразумяване. Отоманската Порта сѣкашъ не бѣше склонна да прави улеснения на едно добро управление и уреждане на Областѣта, а правѣше постоянни възражения, отстъпваше понѣкога следъ дълги препирни и уговаряния и съ това само извикваше огорчения въ едно население, което имаше напротивъ нужда да бжде успокоявано и уталагано за да се помири поне временно съ натрапеното му положение.

Интересни и характерни сж наистина възраженията, които В. Порта правѣше за неутвърдяването на нѣкои закони. Тукъ ще посочимъ нѣкои отъ тѣхъ, споредъ официалната кореспонденция, размѣнена съ Главния Управителъ. Оставяме на страна бележкитѣ на турското правителство относително бюджета. Нѣма да се спираме нито върху сърденията, че се промѣнило старото име на града Филиполъ (по турски Филибе) съ името Пловдивъ, когато въ трактатитѣ, а и въ Органическия Уставъ нѣмало друго име на този градъ освенъ Филиполи, та това промѣнение привлѣкло внимание на Императорското правителство¹⁾.

За проведенитѣ следъ първата сесия на утвърждение б закони: 1. Върху сжлебнитѣ мита; 2. Върху учреждението на една втора камара при гражданското отдѣление на Департаменталнитѣ сждилища; 3. Върху възнагражденията на членоветѣ на П. Комитетъ; 4. Върху престжлденията преди и презъ последната война; 5. Законътъ за владенията и 6. Законътъ за заемътъ отъ 30 хил. лири турски, внесени въ бюджета отъ условно постжпилитѣ суми — В. Порта съ писмо до Главния Управителъ уведомява, че тритѣ първи закони били

¹⁾ В. Марица, 175/1880.

представени на потвърждението на Султана, а останалитѣ три се отхвърлятъ по следнитѣ съображения;

1. Законопроектътъ за престѣпленията се отнася до миналото, но както се знае, Султанътъ далъ, съгласно съ Берлинския трактатъ, всеобща амнистия, тъй щото нѣма никаква нужда отъ законъ по предмета;

2. Законътъ за владелата е нареденъ по начинъ да причини вредъ на старитѣ владела. Съгласно съ статия II отъ О. У. законитѣ на Империята ще иматъ сила и въ Източна Румелия, доколкото тѣ не сѣж противни на О. У., а законодателната властъ ще може да въведе въ изпълнението на тѣзи закони всѣко изяснение, което ще се счита за съобразно съ частнитѣ интереси и нужди на областта.

Прочее, необходимо е да се поправи речения законъ, съгласно алинея 10 на чл. 13 отъ О. У. като законъ за уреждането на областнитѣ недвижими имущества (*Les lois réglant la gestion du domaine provincial*).

III. Законътъ за помощитѣ казва, че 30,000 лири турски ще се взематъ отъ сумитѣ произходящи отъ проданѣта на мюсюлманскитѣ имущества и приходи, за да се внесатъ въ бюджета, а тѣзъ суми не принадлежатъ на областта, следоват. не трѣбва да фигуриратъ въ бюджета.

Областното правителство отговаря по начинъ такъвъ, че става очевидна несъстоятелността на турскитѣ възражения. По закона за престѣпленията преди и презъ последната война се изтъква: 1) Този законъ нѣма за предметъ причинитѣ или естеството на наказанията, та да се напомня, че не може да има обратно действие въ миналото; напротивъ миналитѣ и настоящитѣ престѣпления се наказватъ изобщо съгласно Наказателния законъ на Турция и на всички други държави, а областниятъ законъ, за който е дума, има тъкмо за целъ да избави за напредъ отъ наказание нѣкои отъ тѣзи престѣпления; 2) Законътъ не е противенъ и на прогласената отъ Султана всеобща амнистия, напротивъ, той я потвърждава. Ако той изключва отъ амнистията две престѣпления: грабенето на малолетни деца и насилственото обезчестяване, то е защото този видъ престѣпления не могатъ да се подведатъ подъ категорията на деяния извършени поради войната

и не могат да се покриватъ отъ амнистия, особно пъкъ отъ амнистията дадена (не съ Берлинския трактатъ, а съ Санъ-Стефанския, чл. 17) на всички компрометирани отъ последнитѣ събития отомански поданици.

По закона за владалата: наистина, този законъ промѣнява старитѣ владала, като предписва да бждатъ тѣ размѣнени срѣщу нови документи, но съ това по никой начинъ нѣма да се причини вреда на стопанитѣ, защото промѣната ще стане даромъ, а нѣма и да засѣгне законността на старитѣ владала, които служатъ, напротивъ, за основа при издаване на новитѣ. Отъ друга страна, тази промѣна не е съществено нѣщо, а една формалностъ въ интересъ на едно общо и по-добро уреждане. Такива промѣни е правило и турското правителство, та и една вътрешно-автономна областъ като Източна Румелия може да промѣнява, когато го счита за нужно, владалата на недвижимитѣ си имущества. Освенъ това, 1) Областъта има право да законодателствува по предмети, за които не ѝ е запретиено изрично отъ О. У. 2) Чл. 11 позволява изрично това; 3) Ако чл. 13 поменава за известни закони, това никакъ не е изчерпателно нареждане, както впрочемъ това е ясно и отъ много други наредби въ О. У.

Колкото за закона за заема, има една погрѣшка отъ страна на Високата Порта, която счита, че чрезъ него се иззематъ и присвояватъ пари, които не принадлежатъ на Областъта, тъй като въ действителностъ тѣзи 30,000 лири сж заемъ: отъ условно-постѣпившитѣ суми, и не е могълъ той да не се запише въ областния бюджетъ и е записанъ.

Високата Порта, обаче, не даде ухо на тѣзи силни доказателства за неоснователното ѝ veto, и тѣзи, както и други закони влѣзоха въ сила и се прилагеха мимо волята ѝ въ Областъта. Тѣ бѣха напечатани по единъ и два пѣти въ Сборника на Закони на Областъта, а нѣкои и въ Общинския листъ. Тукъ считаме за неизлишно да посочимъ на нѣкои отъ по-главнитѣ закони, които бѣха гласувани отъ Областното Събрание и одобрени отъ Султана. Такива сж:

1. Областенъ законъ за общинскитѣ даждия (Сб. 23/III 82);

2. Областенъ законъ за помощи на престарѣли или неджгани преподаватели или учители (Сб. 23/III 82);
3. Областенъ законъ за сждопроизводството на окръжнитѣ и на Върховното Административни сждилища (Сб. 23/III 82);
4. Областенъ законъ за устройството на санитарната часть въ Източна Румелия (Сб. 13/IX 82);
5. Областенъ законъ за пжтнитѣ разноски и за дневното обезщетение по премѣщание на чиновницитѣ отъ гражданското ведомство и частни лица пратени съ нарочни послания (Сб. 3/II 83);
6. Областенъ законъ за опредѣление на случаитѣ, въ които могатъ става намаления или отпощавания на прями данъци, и на начина по който тѣ могатъ се произвожда (Сб. 3/II 83);
7. Областенъ законъ за военнитѣ пенсии (Сб. 3/II 82);
8. Областенъ законъ за уредбата и управлението на земледѣлческитѣ каси (Сб. 22/II. 83).
9. Областенъ законъ за сждебнитѣ комисари, които сж приставени при сждилищата на Областѣта (Сб. 24/II. 83).
10. Областенъ законъ за заплатитѣ на гражданскитѣ чиновници и служащи (Сб. 28/II. 83).
11. Областенъ законъ за адвокатитѣ (Сб. 28/II. 83).
12. Областенъ законъ за продаване на лекарствени нѣща (Сб. 1/III. 83).
13. Областенъ законъ за гражданското състояние (Сб. 24/IV. 84)¹⁾.

Когато се изуча законодателната деятельность на Областното Събрание и се има предъ видъ не само това, което е обнародвано като закони, но и това, което остана и биде обнародвано въ форма на публично-административни паметници,

¹⁾ Важни сж по въпроса и заслужаватъ внимание сжденията, които в „Марица“ изказавъ въ брѣх си отъ 18 февр. 1883 г.

„Не се минава година Високата Порта да не ни понаже колко зловредна е нейната властъ надъ Източна Румелия и колко е трудно за нашия напредѣтъ да се пробие пжтъ презъ преградата, която Органическитѣ Устави е създали, като е аржчила на единъ монархически

не може да не се признае голѣмата работоспособностъ на законодателитѣ въ Областѣта. Такива трудни материи отъ дълбокъ интересъ и мжчни за уреждане, като преобръщането на вакуфигѣ и други несвободни земи въ пълна собственостъ, бѣха засегнати, нѣщо повече, окончателно уредени отъ областното законодателство. Наистина, за сполучливото уреждане на подобни материи, твърде много помагаша специални комисии при дирекцията на правосъдието и пр. Обаче, който знае, че комисии се назначаватъ много пжти за да не се направи нищо, или поне за да се отлага разрешаването на нѣкой трънливъ въпросъ, ще се зачуди, като види съ каква ревностъ сж работили румелийскитѣ комисии, насърдавани отъ респективнитѣ начальства.

Следъ казаното до тукъ има мѣсто да се намѣрва човѣкъ въ недоумѣние, когато чете нѣкои отзиви за създаването въ онова време положение законодателно и управително, като положение неблагоприятно, даже анархическо и нетърпимо. Недоумѣнието става толкозъ по-сильно, като подобни отзиви, сигурно по разни съображения и по субективни мотиви се явиха за Източна Румелия следъ преврата на 6 септември 1885 год. Явно тенденциозни и безспорно невѣрни сж отзивитѣ, които се срещаха тогазъ въ руския печатъ, та и въ французкия, отзиви които намѣрваха нещастие на Източна Румелия и причината на преврата въ крайния либерализъмъ,

и авторитарически господарь да потвърждава законитѣ на една конституционна държава. Изминаха се вече 4 години отъ когато е почнала да съществува Източна Румелия и презъ всичкото това време Портата не е изгубила нито единъ случай, въ който да не нанесе нѣкакъвъ ударъ на нашия законодателенъ успехъ. Единъ пжтъ отхвърля закона за училищата, защото въ него се говорѣло за гимнастически упражнения, другъ пжтъ закона за гражданското състояние, защото противоречель на нѣкакви си мюхамедански понятия, трети пжтъ закона за гимназиитѣ, защото щѣли да се ползватъ отъ тѣхъ Българитѣ и това отхвърляне отъ година на година се продължава, додето видѣхме най-сетне да се отхвърли бюджетътъ, безъ който е немислимо съществуването на управлението.

„Не знаемъ, какво е мислило турското правителство, когато е решило да се не потвърди областниятъ бюджетъ за 1883/4 г., но ние не виждаме другъ изходъ на работата, освенъ да се приложи тѣй както го е гласувало Областното Събрание. Органическиятъ Уставъ изисква

дъже радикализъмъ, отъ който били проникнати учрежденията, па били развити и въ живота ¹⁾).

Едно такова неподкрѣлено съ никакви факти изъ живота и действителността обяснение на положението и на причинитѣ извикали Румелийския превратъ би било много лесно да се опровергае, ако въ задачата на този трудъ влязаше и тази тема. Не е излишно, обаче, да се помене тукъ, че Румелийския превратъ или по-право съединенното на южна съ северна България, бѣше проникнало въ съзнанието на обществената съвестъ на всички, почвайки отъ началото когато Берлинския ардепагъ разреши България на кѣсове. Необходимостта за това съединение бѣше назрѣла отдавна. Осъществяването му бѣше въпросъ на време. Истинскитѣ причини бѣха изключително политически и национални. Нѣмаше добъръ българинъ, отъ дветѣ страни на Балкана, който да не мислѣше, да не искаше и да не очакваше отъ днесъ за утре, сблдането на този фантъ. За никого даже това не бѣше нѣкаква мечта или идеалъ. Това бѣше една реалностъ на утрешния день, която всѣки гледаше, всѣки виждаше, нѣщо повече — всѣки осезаваше.

Бѣха прости и съ бѣли конци съшити предлозитѣ (пре-
тексти), обвиненията или обоснованията, че въ Източна Румелия имало тежки данѣци, че бюджетътъ на страната немо-

действително да бжде потвърденъ отъ Н. В. Султана, но не казва какво трѣбва да стане, когато не го потвърди. Ако се приеме, че съ неутвърждаването на Султана бюджетътъ нѣма силата на законъ, то-
газъ може да се прибегне до чл. 55 отъ Органическия Уставъ, който дава право на Гл. Управителъ съ помощта на Постоянния Комитетъ да издава между една сесия и друга публично-административни правилници, които иматъ законодателна сила. Това би удовлетворило и тѣзи членове отъ Органическия Уставъ, които запрещаватъ да се събира какъвто и да биль данѣкъ, ако не е установенъ съ единъ законъ, а тъй сжщо да се карци отъ областни ковчегъ, което сжщо не е позволено отъ закона за бюджета. Нѣма съмнение, че това ще бжде една проста формалностъ, защото Постоянниятъ Комитетъ не ще да измѣня нищо отъ това, което е приело Областното Събрание, но ще се избѣгнатъ нѣкои непредвидени сега възражения.

¹⁾ Особно впечатление прави отзивътъ на П. А. Маташевъ въ статията му „Органическій Статутъ Восточной Румелии, его основныя начала и практика“, печатана въ „Руссий Вѣстникъ“ 1876, Журналъ литературный и политическій, издаваемый М. Катковымъ Томъ 181. Москва.

желъ да се покрива правилно и достатъчно, че турското правителство сплжвало економическото и културно развитие на страната, че имало нѣкакви си двойни управления отсамъ и отататкъ Балкана, което струвало много скъпо, че трѣбвало да стане съединението за да олекне данъка на населението. Едно сравнение между бюджетитѣ и между заплатитѣ на чиновници въ областитѣ отъ дветѣ страни на Балкана до съединението опровергава по единъ най-блѣскавъ начинъ подобнитѣ явно безосновни натяквания. Съ тѣхъ не можаха да не си послужатъ pour les besoins de la cause крайнитѣ агенти и инспираторитѣ за осъществяването на съединението, именно въ този моментъ — 6 септември 1885 г. Това не може да удиви никого, но странното е, че сериозни хора сериозно сж се позовавали на тѣзи причини и съображения за да обясняватъ: защо е рухнало източно-румелийското правителство, защо е станало така лесно и безъ да падне капка кръвъ съединението на дветѣ Българии: Южна и Северна.

Настѣпилитѣ следъ две години търкания между появилитѣ се партии — народна и казионна — последната бѣше съ князь Богориди, изстрането тѣзи партийни борби вследствие на това, че князь Богориди, въ известно увлечение бѣше разположенъ да чака даже да стане български князь, както му подшушваха нѣкои; борбата за съединението съ княжеството, подигната отъ народната партия, (така наречената — съединисти) насочвана и противъ Алеко-паша; тържест-

Въ Унив. Типографин (М. Катковъ). Сжщиятъ авторъ прокарва неѣрнитѣ си критически бележки и въ книгата си „Болгарія послѣ берлинскаго конгресса“. Ср. „Северный Вѣстникъ“ дек. книжка 1885. Писъмо изъ Филиппополя отъ Д.

Подобни оцѣнки на О. У. и на създаденото положение се появиха въ „Journal des Débats“ следъ Румелийския превратъ. Обърна внимание статията, появила се презъ ноември (1885) подъ надсловъ „La situation en Roumèlie“, върху която редакцията обръщаше особеното внимание на читателитѣ си, понеже авторътъ ѝ билъ лице много компетентно по въпроса. Както рускиятъ публицистъ, г. Матвѣевъ, така и френскиятъ, та и Д-ръ Д. идваха до заключение, че либералниятъ режимъ докаралъ Източна Румелия до състояние на анархия и разорилъ нейното селско трудящо се население. Подобни дивотии, въ утрена или остра форма, се появиха и въ други обществени органи, вестници и списания.

вото на казионнитѣ съ добиването имъ болшинство въ Постоянния Комитетъ и опитването да се преследатъ нѣкои неприятни тѣмъ противници, не измѣни изъ основа полезната законодателна дейность. Наистина, ставаха нѣкои „неправомѣрни“ премѣствания на сѣлии и административни чиновници, но тѣ бѣха сматряни като аномални епизоди.

Новитѣ и малко измѣнени състави на О. Събрание и Постоянния Комитетъ продължиха все така да работятъ въ полето на едно здраво законодателство. Председателътъ на углавното отдѣление на Върховното Сѣдилище, Г. Груевъ, който биваше по право депутатъ и който попадна като председател на Постоянния Комитетъ, служеше за мощенъ и властенъ регулаторъ въ законодателството и за запазване на необходимата връзка между миналото и настоящето. Той не принадлежеше активно на нѣкоя партия или групировка; той вземаше участие въ всички законодателни трудове, особено въ предварителното изготвяне на законопроектитѣ.

9. Списъкъ по хронологически редъ

на законитѣ, правилницитѣ и по-важнитѣ прикази, приети, обнародвани и действуващи въ Източна Румелия (1880—1885 г.).

1. Приказъ за учреждението на Областния Сборникъ. 1880 г. 26 юли. I. 3¹.
2. Публично-Административенъ. Правилникъ, определяющъ числото на градскитѣ съвети въ всѣхъю градскихъ общинахъ. 1880 г. 28 мартъ. I. 7.
3. Публ.-Администр. Прав. за приемането на чужденци на служба въ Източна Румелия. 1880 г. 18 априль. I. 9.
4. Публ.-Адм. Прав. за патентно право. 1880 г. 18 априль. I. 2.
5. Публ.-Адм. Прав. за учреждение на Отделение за владѣла. 1880 г. 7 май. I. 13.
6. Публ.-Адм. Прав. разрешающъ назначението на съдебни комисари при гражданскитѣ сѣдилища и при околийскитѣ сѣдинци. 1880 г. 7 май. I. 15.
7. Публ.-Адм. Прав. върху риболовството. 1880 г. 15 май. I. 17.
8. Публ.-Адм. Прав. за устройството на санитарната частъ. 1880 г. 2 юни. I. 19.
9. Публ.-Адм. Прав. за съхранение на полскитѣ инушества. 1880 г. 19 юни. I. 29.
10. Публ.-Адм. Прав. за стипендии на ученици при учебнитѣ заведения въ Източна Румелия. 1880 г. 19 юни. I. 35.
11. Публ.-Адм. Прав. за раздаване на пособия по тѣчение и поддръжане училища. 1880 г. 30 юни. I. 39.
12. Публ.-Адм. Прав. за отгьвление военната повинность на учители и ученици. 1880 г. 12 юли. I. 43.
13. Публ.-Адм. Прав. за стипендии по следващо учение въ европейскитѣ учебни заведения. 1880 г. 17 юли. I. 45.
14. Публ.-Адм. Прав. за раздаването на пособията предвидени въ стр. 3 отъ притурката № 10 на Органическии Уставъ. 1880 г. 17 юли. I. 49.
15. Публ.-Адм. Прав. за устройството на селската полиция. 1880 г. 19 юли. I. 53.
16. Публ.-Адм. Прав. за употреблението на жопната мѣрка въ Областята. 1880 г. 19 юли. I. 61.

¹) Латинската нумерация посочва тома, а арабската — страницата на Областния Сборникъ.

17. Областенъ Законъ налагающъ поземленъ данѣкъ върху подвижнитѣ имуществъ, които не служатъ на земледѣлието. 1880 г. 24 мартъ I. 65.

18. Областенъ Законъ учредяющъ данѣка върху прихода. 1880 г. 27 мартъ I. 69.

19. Областенъ Законъ за обезщетение членоветѣ отъ Постоянния Комитетъ. 1880 г. 24 мартъ I. 75.

20. Областенъ Законъ за съставленieto на Втора Камара при Окръжнитѣ Граждански Сѣдилища. 1880 г. 24 мартъ I. 79.

21. Областенъ Законъ за сѣдебнитѣ права и мита. 1880 г. 24 мартъ I. 83.

22. Областенъ Наказателенъ Законъ за прѣстѣпления и прѣстѣпки по изборитѣ. 1880 г. 2 априлъ I. 97.

23. Областенъ Законъ за прѣхраната на войницитѣ и подофицеритѣ отъ милицията. 1880 г. 2 априлъ I. 105.

24. Публ.-Адм. Правилникъ за околийскитѣ инспектори. 1880 г. 23 юли I. 107.

25. Публ.-Адм. Права за устройството на градската полиция. 1880 г. 5 авг. I. 111.

26. Публ.-Адм. Права за ловътъ. 1880 г. 9 авг. I. 115.

27. Публ.-Адм. Правилникъ за разпредѣление на количеството отъ 2,500,000 гроша, записано въ гл. 164 на бюджета на финансовата 1880—1881 година, като разноси за построяване на казарми и складове. 1880 г. 9 авг. I. 117.

28. Публ.-Адм. Права, опредѣляющъ закѣпници на околийскитѣ сѣдини и членове-закѣпници на окръжнитѣ сѣдилища. 1880 год. 18 авг. I. 119.

29. Публ.-Адм. Права за разрешение на единъ добавъченъ кредитъ отъ гроша 1,402,284 и 30 пари, като разноси по монополната служба. 1880 г. 25 авг. I. 123.

30. Публ.-Адм. Права за опрощение на тазгодишния беглингъ и десѣтъкъ на 20 бедни семейства, бежанци отъ Македония и заселени, по настоящемъ, около с. Баня (Ихтиманско). 1880 г. 8 септ. I. 125.

31. Публ.-Адм. Права за избирането на Градския Съветъ въ Пловдивъ. 1880 г. 9 септ. I. 127.

32. Публ.-Адм. Права, относително до кандидатитѣ за стипендии по военна наука. 1880 г. 18 септ. I. 135.

33. Публ.-Адм. Права за носене на оржие. 1880 г. 20 септ. I. 137.

34. Публ.-Адм. Права за продажене на дѣкарски табачъ. 1880 г. 22 септ. I. 139.

35. Допълнение на Публ.-Адм. Права за раздаване пособия по градене и поддържане на училища. 1880 г. 8 окт. I. 143.

36. Публ.-Адм. Права за приставишнитѣ права на голѣмитѣ и малкитѣ ладии, които работятъ въ Бургаското пристанище. 1880 г. 9 окт. I. 145.

37. Публ.-Адм. Права за правата и длѣжноститѣ на полицейскитѣ комисари. 1880 г. 10 окт. I. 147.

38. Публ.-Адм. Прав. за уставъ по военната дисциплина. 1880 г. 30 окт. I. 153.
39. Приказъ за спадание на рублевия курсъ. 1881 година. 15 януари I. 185.
40. Публ.-Адм. Прав. за събиране на добавъчните департаментални пари. 1881 г. 30 януари. I. 191.
41. Приказъ за определение на военните окръжия въ Областта. 1881 г. 12 февр. I. 201.
42. Областенъ Законъ за данъкъ на сивнетъ. 1881 година. 31 януари. I. 203.
43. Обл. Законъ за патентно право. 1881 г. 31 януари I. 205.
44. Публ.-Адм. Прав. за разрешение на добавъченъ кредитъ отъ 500,000 гроша. 1881 г. 14 февр. I. 207.
45. Публ.-Адм. Прав. противъ разпространението на епизоотиятъ. 1881 г. 16 февр. I. 203.
46. Публ.-Адм. Прав. за храната на затворниците. 1881 г. 19 февруари I. 213.
47. Публ.-Адм. Прав. за съставление на Копришкия съдебенъ участъкъ. 1881 г. 20 февр. I. 215.
48. Публ.-Адм. Прав. за присъждането на силаницата. 1881 г. 23 февр. I. 217.
49. Областенъ Законъ за членове-замъници при окръжните съдилища и за замъници при околниските съдилища. 1881 г. 28 февруари I. 223.
50. Областенъ Законъ за раздаване просяката предписани въ чл. 3 отъ дебртата притурка на Органическия Уставъ. 1881 год. 28 февруари I. 223.
51. Областенъ Законъ за носене на оръжие. 1881 г. 28 февруари I. 223.
52. Обл. Законъ за отчуждение по причина на обща полезност. 1881 г. 28 февр. I. 229.
53. Обл. Законъ за устройството на селската полиция. 1881 г. 28 февр. I. 249.
54. Обл. Законъ за устройството на градската полиция. 1881 г. 28 февр. I. 259.
55. Обл. Законъ за съставление на надаятъ. 1881 г. 28 февруари. I. 263.
56. Областенъ Законъ за мърките и телдикитъ. 1881 год. 28 февруари I. 271.
57. Областенъ Законъ, съ който се правятъ измѣнения въ закона отъ 22 декември 1879 г., учреждающъ данъка върху прихода. 1881 г. 28 февр. I. 285.
58. Обл. Законъ за началното учение. 1881 г. 28 февр. I. 287.
59. Публ.-Адм. Прав. за полагане въ действие на първата частъ отъ Обл. Законъ за надаятъ. 1881 г. 28 февр. I. 323.
60. Публ.-Адм. Прав. за кръвопускателитъ. 1881 г. 3 мартъ I. 325.
61. Публ.-Адм. Прав. за управлението на солния монополъ. 1881 г. 14 мартъ I. 327.

62. Публ.-Адм. Прав. за общинските данъци. 1881 година. 2 април II. 3.
63. Публ.-Адм. Прав. за учреждение на практическото асладѣлско училище въ Източна Румелия. 1881 18 апр. II. 7.
64. Публ. Адм. Прав. съ който се определятъ ценитѣ на вината и ракиитѣ отъ произведенната на 1880—81 г., споредъ които ще се взима даждие 10% отъ оценителната имъ стойностъ. 1881 12 май II. 11.
65. Публ.-Адм. Прав. за оръженъ приходъ отъ свалене на дърво по рекитѣ. 1881 г. 22 май II. 15.
66. Публ.-Адм. Прав. върху градските данъци. 1881 28 май II. 17.
67. Публ.-Адм. Прав. за правенето, преправянето и поддържането на областниятъ шосета въ Източна Румелия. 1881 г. 4 юни II. 27.
68. Публ.-Адм. Прав. за помощи на престарѣли или болни преподаватели или учители. 1881 г. 18 юни II. 37.
69. Публ.-Адм. Прав. за полицията на птищата въ Източна Румелия. 1881 г. 30 юни II. 41.
70. Публ.-Адм. Прав. за пжтеустройството (voies) на градоветѣ и селата на Източна Румелия. 1881 г. 18 юли II. 47.
71. Публ.-Адм. Прав. за стипендии по университетско и спещално образование. 1881 г. 28 юли II. 50.
72. Публ.-Адм. Прав. за стипендии на ученици при областнитѣ гимназии. 1881 г. 28 юли II. 63.
73. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се изменя чл. 5 отъ публ.-адм. правилникъ за управленето на солния монополъ. 1881 г. 3 юли II. 67.
74. Публ.-Адм. Прав. за горитѣ въ Източна Румелия. 1881 г. 31 юли II. 69.
75. Публ.-Адм. Прав. върху риболовството. 1881 г. 18 авг. II. 85.
76. Публ.-Адм. Прав. върху тарифата на права, които събира Канцелариата на Вътрешнитѣ Дѣла и канцеларнитѣ префектурни и околийски. 1881 г. 20 авг. II. 89.
77. Публ.-Адм. Прав. за присъединенето на градецкѣ Копривница, заедно съ селата Горне-Османово, Долне-Османово, Крастово и Айваджикъ, които влизаха въ Т.Пазарджишкѣя окръгъ, къмъ Нарвакската избирателна Колегия на Пловдивския окръгъ. 1881 год. 20 августъ I. 91.
78. Публ.-Адм. Прав. за допълнение на публ.-адм. прав. за пристанищнитѣ права на големитѣ и малкитѣ ладии, които работятъ въ Бургаското пристанище. 1881 г. 27 авг. II. 93.
79. Публ.-Адм. Прав. за допълнение на публ.-адм. прав. по присаждане на сипаницата. 1881 г. 21 авг. II. 95.
80. Публ.-Адм. Прав. за общитѣ програми на началнитѣ училища въ Изт. Румелия. 1881 г. 27 авг. II. 97.
81. Публ.-Адм. Прав. за сждопроизводството на Окръжнитѣ и Върховното сждилище за административни разпри. 1881 год. 31 августъ II. 99.
82. Публ.-Адм. Прав. за определянето на подробноститѣ върху военитѣ упражнения въ общинитѣ, предвидени въ чл. 409, 410, 411 и 393 на Орг. Уставъ. 1881 г. 5 септ. II. 107.

83. Публ.-Адм. Прав. за събирането на данъците и преследването на задължителните. 1881 г. 22 септ. II. 111.
84. Публ.-адм. Прав. за гробищата и погребението на умрелите. 1881 г. 22 септ. II. 117.
85. Публ.-Адм. Прав. съ който се изменяват чл. чл. 14 и 15 на отоманския законъ за тютюните отъ 30 авг. 1873 г. и членове 2 и 92 отъ отоманския законъ по същия предметъ отъ 15 май 1874 г. 1881 г. 26 септ. II. 119.
86. Публ.-Адм. Прав. за областни реални гимназии. 1881 год. 26 септ. II. 123.
87. Публ.-Адм. Прав. за пощите и телеграфите. 1882 г. 30 септ. II. 131.
88. Приказъ на Генералъ-Губернатора, чрезъ който се изменява публ.-адм. прав. отъ 5 септ. 1881 г. за подробностите върху военните упражнения въ общините. 1882 г. 2 февр. II. 163.
89. Приказъ на Генералъ-Губернатора за прибавление два члена на публ.-адм. прав. подъ № 58 отъ 30 окт. 1880 г. за устава по военната дисциплина. 1882 г. 11 февр. II. 165.
90. Публ.-Адм. Прав. съ който се определят цените на вината и ракиите отъ произведените на 1881—82 год., споредъ които ще се взима дъжбе 10% отъ оценителната имъ стойностъ. 1882 год. 22 януари II. 167.
91. Приказъ на Генералъ-Губернатора за гаранциите, които трябва да даватъ чиновниците, означени въ чл. 121 отъ притурната № 9 на Орг. Уставъ. 1881 г. 29 окт. II. 171.
92. Областенъ законъ за бюджета на финансовото управление презъ 1882—83 г. 1882 г. 23 февр. II. 175.
93. Областенъ законъ за общинските данъци. 1882 г. 23 мартъ II. 179.
94. Обл. законъ за съдопроизводството на окръжните и административни съдилища. 1882 г. 23 мартъ II. 183.
95. Обл. законъ за помощи на престарели или неджгани преподаватели или учители. 1882 г. 23 мартъ II. 191.
96. Публ.-Адм. Прав. за устройството и управлението на Областната печатница. 1882 г. 16 мартъ II. 195.
97. Публ.-Адм. Прав. за платни разписки и за дневни обещания по премъстване на чиновниците отъ гражданското ведомство и на частни лица протени съ нарочни послания. 1882 г. 5 апр. II. 197.
98. Правилникъ за изпълнение на чл. 27 отъ Обл. законъ за началното училище. 1881 г. 26 авг. II. 201.
99. Правилникъ за изпити по отпуснителни свидетелства. 1882 г. 22 мартъ II. 215.
100. Правилникъ за изпити по свидетелства за учителска способностъ. 1882 г. 23 мартъ II. 219.
101. Правилникъ за градене на начални училища. 1882 г. 5 апр. II. 225.
102. Приказъ на Генералъ-Губернатора за устройството на междуселската поща. 1881 г. 23 дек. II. 233.

103. Публ.-Адм. Прав. за създаване на службата Съветникъ въ Дирекцията на Финансите. 1882 г. 22 апр. II. 239.

104. Публ.-Адм. Прав. за налагающъ налогъ на кожущикъ племена въ Изт. Румелия. 1882 г. 1 май II. 241.

105. Публ.-Адм. Прав. за устройството въ управлението на Областнитъ библиотека и музей. 1882 г. 1 май II. 243.

106. Приказъ на Генералъ-Губернатора за изменение на чл. I отъ приказътъ подъ № 164 отъ 29 окт., стносно за гаранциитъ на чиновниците предвидени отъ чл. 121. 1881 г. 25 ноем. II. 245.

107. Публ.-Адм. Прав. за окръжнитъ пажница на Пловдивски окръжъ. 1882 г. 10 май II. 247.

108. Публ.-Адм. Прав. за да се прилагатъ и за събирането на досегашнитъ недобори по непрямитъ данъци и на авансите, постановленията на публ.-адм. прав. отъ 22 септ. 1881 г. 1882 г. 18 май II. 251.

109. Публ.-Адм. Прав. за опредѣлене на срока, въ който могатъ да се предвизватъ тжбитъ предвидени отъ чл. 2 на Обл. Законъ за кадастра. 1882 г. 27. май II. 253.

110. Публ.-Адм. Прав. за правото отъ продажбата на добитъна (интизатъ). 1882 г. 27 май II. 255.

111. Публ.-Адм. Прав. за устройството на Областнитъ Девически Гимназии. 1882 г. 3 юни II. 259.

112. Публ.-Адм. Прав. за раздѣленieto на Ахкелската околия на два сѣдебни участка. 1882 г. 7 юни II. 263.

113. Публ.-Адм. Прав. за временнитъ педагогически училища. 1882 г. 7 юни 265.

114. Публ.-Адм. Прав. опредѣлящъ срока за оплаване и възникъ по двата дельна върху сградитъ и върху прихода. 1882 г. 10 юни II. 269.

115. Публ.-Адм. Прав. за изменение на чл. 29 отъ публ.-адм. прав. за пажеустройството на градоветъ и селата въ Областъта. 1882 г. 17 юни II. 271.

116. Публ.-Адм. Прав. за сѣдебнитъ комисари, които сж приставени за сѣдилищата въ Областъта. 1882 г. 21 юни II. 273.

117. Публ.-Адм. Прав. съ който се разрешава да се създадатъ три нови осенни стилендии. 1882 г. 26 юни II. 277.

118. Публ.-Адм. Прав. опредѣлящъ случаетъ и начинътъ за намаляние или опрощаване на прямитъ данъци. 1882 г. 6 юли II. 283.

119. Приказъ на Генералъ-Губернатора съ който се опредѣля една еднообразна униформа за полицейскитъ комисари. 1882 г. 10 юли II. 287.

120. Приказъ на Генералъ-Губернатора за учредението на едно официално издание подъ название „Общински листъ“. 1882 г. 26 юли II. 291.

121. Правилникъ за програма на въроучението по училищата на българското православно общество. 1882 г. 18 авг. II. 293.

122. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се опредѣля какви ще бждатъ и колко ще траятъ маневритъ на първото опълчение на милицията презъ 1882 г. 1882 г. 20 авг. II. 297.

123. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се връзват сметките на бюджета на Сливенския окръгъ за финансовитѣ 1880—81 и 1881—82 година. 1882 г. 25 авг. II. 299.

124. Публ.-Адм. Прав. за отварянето на практически курсове по вапцарство, тъкачество, предачество и луксарство въ правителствената суканска фабрика въ Сливенъ. 1882 г. 4 септ. II. 301.

125. Публ.-Адм. Прав. за устройството на аптеките въ Изт. Румелия. 1882 г. 4 септ. II. 303.

126. Публ.-Адм. Прав. за изменение и допълнение на някои членове отъ Османския правилникъ за правата върху тютюна отъ 15 май 1874 год. 1882 г. 9 септ. II. 309.

127. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се викатъ на действителна служба въ постоянните кадри на милицията до 1900 души новобранци отъ разряда на 1881 година. 1882 г. 10 септ. II. 315.

128. Областенъ Законъ за устройството на Санитарната частъ въ Източна Румелия. 1882 год. 13 септ. II. 317.

129. Приказъ на Генералъ-Губернатора за изменение на ал. 2 отъ чл. 11 на публ.-адм. правилникъ отъ 5 септ. 1881 год. 1882 г. 13 септ. II. 327.

130. Публично-Административенъ Правилникъ за пренасането на 10 степеници отъ Пловдивската Девическа Гимназия въ Старо-Загорската. 1882 г. 27 септ. II. 329.

131. Публично-Административенъ Правилникъ за Върховно-Военно-Съдилище. 1882 г. 30 септ. II. 331.

132. Приказъ на Генералъ-Губернатора за униформата на някои службашки отъ пощите и телеграфитѣ. 1882 г. 2 октомври II. 339.

133. Приказъ на Генералъ-Губернатора за поправление на една погрешка въ приказа отъ 25 августъ 1882 г. за бюджетитѣ на Сливенския окръгъ. 1882 год. 6 октомв. I. 343.

134. Публично-Административенъ Правилникъ за привилегията за пазена на областното съкровище при събирането на пренитѣ данъци и на всѣка сума дължима нему отъ чиновнитѣ; сломенати въ чл. 120 отъ притурката № 9 на Органическия Уставъ. 1882 г. 9 октомври, II. 345.

135. Приказъ на Генералъ-Губернатора за утвърждение на бюджета на Татаръ-Пазарджикския окръгъ за финансовитѣ 1883—84 год. 1882 г. 14 октомври II. 349.

136. Вътрешенъ Правилникъ на Областнитѣ Реали-Гимназии. 1882 г. 18 октомври II. 351.

137. Приказъ за одобряването на правителственитѣ язови. 1882 год. 29 ноември I—II.

138. Приказъ за подновяването на всичкитѣ градски съвети въ Областта. 1883 г. 13 януари. I—II.

139. Областенъ Законъ върху правата и длъжноститѣ на полицейскитѣ комисари. 1883 г. 26 януари I—II.

140. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се отстъпва даромъ по дван-десетъ и петъ укари правителствена земя за обработване отъ сѣсно семейство отъ бѣлградитѣ; заселени въ Бургаския окръгъ. 1883 год. 23 януари I. 10.

141. Областенъ Законъ за платнитѣ разности и за дневното обезщетение по преиѣстване на чиновниците отъ гражданско ведомство и на частни чиновници пратени съ нарочни послания. 1883 г. 3 февр. I. 25.
142. Обл. З. за опредѣление на случаитѣ, въ които могатъ да ставатъ намаления или опрощения на прями данъци и за начина, по който могатъ да се произвеждатъ. 1883 г. 3 февруари, II. 28.
143. Обл. Законъ за военнитѣ пенсии. 1883 г. 3 февр. II. 31.
144. Публ.-Адм. Прав. предвиденъ отъ чл. 5 на публ.-адм. правилникъ учреждающъ практическото земеделско училище въ с. Садово. 1883 г. 19 февр. II. 39.
145. Публ.-Адм. Прав. за отговорността, която лежи върху административнитѣ съвети на дружинитѣ и на учебния батальонъ, спрямо областния колачегъ по управлението на правителственитѣ пари и материали въ частитѣ на милицията. 1883 г. 22 февр. II. 45.
146. Областенъ Законъ за употрѣбата и управлението на Земледѣлскитѣ каси. 1883 г. II. 46.
147. Обл. Законъ за сѣдебнитѣ комисари, които сж приставени при сѣдищата въ Областѣта. 1883 г. 24 февр. II. 55.
148. Обл. Законъ за адвокатитѣ. 1883 г. 25 февруари, II. 62.
149. Обл. Законъ за продаване на лекарствени нѣща. 1883 г. 1 мартъ III. 65.
150. Приказъ чрезъ който избирателитѣ на избирателнитѣ колегии: Айтоفسка, Бургаска, Драмска, Еджоколерска, Изворска, Ихтиманска, Карловска, Котленска, Казанлъ-агачска, Кърнаклийска, Ново-Загорска, Селджиковска, Стаинмашка, Старо-Загорска, Хаджи-Ейленска, Хасковска, Хисаръ-Кюселерска и Чирпанска, се призоваватъ да подновятъ депутатитѣ си за Областното Събрание. 1883 г. 5 мартъ III. 81.
151. Публ.-Адм. Прав. за тѣжби по прями данъци. 1883 г. 9 мартъ III. 83.
152. Приказъ, чрезъ който се дава на българо-католическото, еврейското и арменското религиозни общества въ Пловдивъ, привилегията да съставятъ по една особена избирателна колегия, за да си избератъ по единъ градски съветникъ въ предстоящитѣ градски избори. 1883 г. 14 мартъ III. 88.
153. Публ.-Адм. Прав. за начина по който ще се отпушатъ и оправдаватъ бюджетарнитѣ кредити. 1883 г. 2 априлъ IV. 97.
154. Правилникъ за държането на общинскитѣ конани и данъчнитѣ книги. 1883 г. 11 апр. IV. 101.
155. Публ.-Адм. Прав. за пристанищнитѣ власти. 1883 г. 2 май V. 120.
156. Обл. Законъ за общинскитѣ пѣтища. 1883 21 апр. IV. 113.
157. Приказъ за вечерни и празнични училища. 1883 14 май V. 142.
158. Приказъ за разтуряването на Пещерския Градски Съветъ. 1883 г. 18 май V. 148.
159. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се намаляватъ и опрощаватъ на разни общини прями данъци за финансовата 1892 — 83 год. 1883 г. 24 май V. 150.

160. Публ.-Адм. Прав., съ който се допълва чл. 1 отъ Отоманския правилникъ за тютюните. 1883 г. 18 май V. 149.

161. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се намаляватъ и опрощаватъ на разни общини пряки данъци за финансовата 1882—83 год. 1883 г. 24 май V. 150.

162. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който кредитътъ отворенъ въ глава 23 на отд. 3 отъ разходната частъ на бюджета на финансовата 1883—84 год. (напечатване на протоколитѣ на Областното Събрание) се увеличава съ едно количество отъ 11,771 гроша, което ще се вдигне по унищожение (suppression) изъ кредита на глава 3 същиятъ отдѣлъ (члеме). 1883 г. 31 май VI. 155.

163. Публ.-Адм. Прав. за разпредѣлението на количествата записани въ бюджета на финансовата 1883—84 година, за градоне и поддържане на начални училища. 1883 г. 30 юни VI. 60.

164. Приказъ, чрезъ който се разрешава да се отчужди отъ Областното владение една ара отъ 164 четвъртити метри находяща се въ Пловдивъ, между Сиропиталището, Конакитѣ и уницата Ениязъ Ефенди Джамиси. 1883 г. 2 юли VI. 164.

165. Приказъ, чрезъ който се удобрява уставътъ на анонимното Д-во „Пчела“. 1883 г. 6 юли VI. 165.

166. Приказъ, чрезъ който се опредѣлятъ какви да бждатъ и колко ще траятъ маневритѣ на първото опълчение отъ Милицията, презъ 1883 год. както и числото на лодитѣ, които ще взематъ участие въ нея. 1883 г. 10 авг. VII. 183.

167. Публ.-Адм. Прав. за окръжно счетоводство. 1883 г. 22 авг. VII. 201.

168. Приказъ за разпредѣление Жандармерията на секции и по бригади въ окръжитѣ и околицитѣ. 1883 г. 24 авг. VII. 204.

169. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се учредява въ Казанлъкъ едно Областно Нормално Училище за начални учители. 1883 г. 31 авг. VII. 220.

170. Приказъ, чрезъ който се викатъ на действителна военна служба въ постояннитѣ кадри до 1,900 души новобранци. 1883 г. 1 септ. VII. 227.

171. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се отварятъ стипендии при Областното — въ Казанлъкъ — Нормално Училище. 1883 г. VIII. 236.

172. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се опредѣлятъ съответнитѣ болести, споменати въ означенитѣ, съ чл. 7 отъ закона за военнитѣ пенсии отъ 3 февр. 1883 год., три категории. 1883 г. 21 септ. VIII. 237.

173. Публ.-Адм. Прав. за предваряване отъ филосерета 1883 г. 5 окт. IX. 255.

174. Публ.-Адм. Прав. за владелата. 1883 г. 7 окт. IX. 263.

175. Приказъ, чрезъ който се одобрява уставътъ на Печатарското Работническо Дружество „Единство“ въ Пловдивъ. 1883 г. 23 ноем. X. 311.

176. Приказъ за унищожението на решението вземено отъ Главния Съветъ на Хасковския окръгъ, презъ последната му септемврийска ред. сесия, съ цель да опредѣли максимумъ на приближителнитѣ пари по 10%, върху всичнитѣ областни данъци, за селскитѣ общини и по 10% върху кадестра и беглика на градскитѣ общини. 1883 г. 13 дек. X. 326.

177. Публ.-Адм. Прав. за унищожението на нѣколко данѣци дължими отъ несъстоятелни податни презъ 1882—83 година. 1883 г. 13 дек. XI. 328.

178. Законъ за гражданското състояние (обнародванъ въ „Общинския листъ“ подъ № 41 отъ 1 май 1884 г. Отъ 24 априль 1884 (1884 Св. № 4 133—143).

179. П. А. правилникъ за правата на околийските лѣкари въ лечебно отношение къмъ заможни лица, предвидено отъ чл. 14 на Областния законъ за устройството на санитарната часть (обнародванъ въ „Общинския листъ“ подъ № 42 отъ 8 май 1884). Отъ 30 апр. 1884 г. (1884. Св. № 4. 155—156.

180. П. А. правилникъ за търговецъ № 125. (Обнародванъ въ „Общинския листъ“ подъ № 57 отъ 25 окт. 1884 г.) отъ 25 септ. 1884 г. (Св. № 10 стр. 313—319).

181. Приказъ за пенсия и вознаграждение за опълченциѣ. № 127. (Обнародванъ въ „Общинския листъ“ подъ № 56 отъ 12 окт. 1884 г.). Отъ 6 окт. 1884 г. (Св. № 10 стр. 321—323).

182. П. А. правилникъ за наказателното слѣдопроизводство отъ 30 мартъ 1885 г. (Обнародванъ въ Сборникъ на законитѣ въ Източна Румелия № 3 стр. 1—114).

ЧАСТЬ IV.

Правосъдието въ Източна Румелия.

Общи бележки.

Време на турското владичество. — Преходно време на руската окупация. — Какви грижи и наредби предвидѣ окупационната власт? — Търговскитѣ сѣдилища. — Временнитѣ правила за устройството на сѣдебната частъ въ България.

— Значение и роля на „Временнитѣ сѣдебни правила“. — Основнитѣ начала на „Врем. сѣдебни правила“.

Руско-турската освободителна война завари въ Европейска Турция, както и въ Южна България, прекръстена въ Берлинъ — Източна Румелия, едно устройство на правосъдие, при което имаше два вида сѣдебни учреждения: 1. сѣдилища шерийски — предимно за мюсюлманитѣ — сѣдилища, които бѣха почти единствени за всички населения преди Танзимата и вилаетското устройство; 2. сѣдилища низамие, т. е. по законъ за всички жители на вѣржавата.

Шерийскитѣ сѣдилища, които прилагаша религиознитѣ и граждански закони, имаха за свои органи така нареченитѣ кадии и наиби, каквито имаше въ всѣки градъ. Тѣ решаваха окончателно и решенията имъ се изпълняваха като се потвърдѣха отъ Шейхъ-юль-Исляма, който се счита за върховенъ началникъ на всички шерийски сѣдилища.

Общитѣ сѣдилища или мехкемеи-низамие бѣха поставени въ прякото ведомство на министра на правосъдието; тѣ сѣдѣха граждански и углавни дѣла и състояха отъ три сѣдебни инстанции: 1) двама меджлислери — сѣдилища отъ първа инстанция, съ седалище главния градъ на всѣка каза; 2) темизи

хукукъ меджлислери, — сждилища отъ втора инстанция въ главния градъ на всѣки санджакъ. Тѣ сждѣха апелационно дѣлата постъпиди отъ първостепеннитѣ сждилища, а сждо като първа инстанция — нѣкои углавни дѣла, неподсждими поради важноста си въ първата инстанция, а именно когато наказанието е повече отъ тримесеченъ зтворъ и повече отъ 500 гроша глоба; 3) диван-и-темизъ — върховенъ апелативенъ сждъ, състоящъ отъ две отдѣления: углавно и гражданско. Тѣ решаваха апелативно жалби противъ решенията на по-долнитѣ сждилища. Тѣ биваха председателствувани отъ наибина (кадията) на вилаета.

На върха на сждебната иерархия имаше въ Цариградъ Върховенъ касационенъ сждъ, нареченъ диван-и-аххам-и-адлие, който състоеше отъ две отдѣления: първото наречено касационно сждилище — меххеме-и-темизъ, сждо така раздѣлено на граждански и углавенъ отдѣли, а второто отдѣление — меххеме-и-низамие, което разгледваше като последня инстанция по сждество спорнитѣ граждански и углавни въпроси, разрешавани окончателно съ определение. Това меххеме-и-низамие състоеше отъ 3 отдѣла: углавенъ, граждански и търговски.

Освенъ това въ Европейска Турция имаше така наречени меххеме-и-тиджаретъ, т. е. търговски сждилища, уредени въ 1847 г. но почнали да действуватъ отъ 1867 година. Когато се почна освободителната война въ Европ. Турция имаше около 50 такива търговски сждилища.

Когато европейската комисия, имаща за задача да уреди Органическия Уставъ на Източна Румелия, пристъпи къмъ своята работа, областта вече имаше едно повече или по-малко уредено правосудие. Руската окупационна власт бѣше си поставила за задача своевременно да внесе възможно по-добръ и добъръ редъ въ всички отдѣли на управлението. Още князь Черкьски, началникъ на гражданското управление въ цѣла България, бѣше своевременно приготвилъ не само „Материяли за изучаването на България“, но и разни временни правила за едно редовно действие по всички части на управлението. Относително директивата, дадена на княза Дондуковъ-Корсаковъ въ качеството му на российский императорски

комисаръ въ България, ето що гласяха думитѣ на общата ин-
струкция до него:

„Обшитѣ начала на правителството на Негово Вели-
чество, които трѣбва да ръководятъ васъ — сж неизмѣнни:
задачата на Русия, както вече се помена въ прокламацията
къмъ българитѣ, при встъпването на нашата армия въ тѣх-
ната земя, не е да разрушава, а да създава, не да се по-
раждатъ разногласия въ населението, а да се сближаватъ и
примиряватъ всичкитѣ му елементи, като се простира върху
всички еднакво покровителството на закона, като се иска отъ
всички еднакво подчинение на реда и като се обезпечаватъ
на всички еднакво благата на неприкосновеността лично, ре-
лигиозна и имотна безъ разлика на народностъ. Вамъ пред-
стои на почвата, посѣта, и пропита отъ жертви на мю-
сюлманския фанатизъмъ, самоуправство и вѣковни притѣснения,
да насадите семена отъ нова гражданственостъ, основана на
духа на християнското учение за любовь къмъ ближния и
върху уважение къмъ човѣческитѣ права. Въ практическото
прилагане на тѣзи начала, Ваше Снятелство ще бъдете само
продължателъ на тази административна система, на която въ-
веждането получи начало при вашия прелѣстникъ по граж-
данското управление на България — князь Черкасскій. Тя се ос-
нована на възможно пълно развитие общинското и окръжно
самоуправление при участието на изборни членове съ безпри-
страстното участие въ тѣхъ както на християнски, така и не-
християнски елементи. Чрезъ тази система преди всичко мо-
гатъ и трѣбва да бъдатъ оздравени мѣстнитѣ нужди на насе-
лението, правилността на разпредѣлянето на лежащитѣ върху
него обязанности и нелицеприятността на правосъдието въ
първитѣ сждебни инстанции“.

Въ втора една инструкция къмъ княза Дондуковъ-Кор-
саковъ, следъ горепоменатата № 30 отъ 10 априлий 1878 г.,
напомня му се да уреди съвета на управлението, който съ-
стои отъ 7 отдѣла: 1) вътрешни работи; 2) финанси и мон-
тролъ; 3) сждебенъ; 4) духовенъ и учебенъ; 5) воененъ; 6)
пощенски, телеграфенъ, съобщения и обществени работи и
7) канцелария за общи дѣла и дипломатически сношения.
Сждебниятъ отдѣлъ имаше за задача да се погрижи да въз-
станови сждебнитѣ съвети въ окръжитѣ и санджакитѣ, като

се съобразява съ основанията на готвилитѣ се за издание „Положения за съдебното устройство въ страната“. Такива временни положения по съдебната част бѣха съставени много рано следнитѣ:

- 1) Положение за устройството и за предметитѣ на ведомството на селскитѣ сѣдилища;
- 2) Положение за устройството на сѣдилищата окръжни и областни (губернски);
- 3) Положение за гражданското и углавното сѣдопроизводство въ тѣзи сѣдилища и
- 4) Правила за надзоръ по настояничеството, за реда на извършвани писмени актове и договори, за съставлението на инвентарнитѣ описи и запазване на наследствата.

Сжщо така бѣха приготвени проекти за уреждане административни сѣдилища, за разграничаване ведомството между гражданскитѣ общи и духовни сѣдилища отъ православно и други вѣроизповѣдания и, най-после, положение за кадийския сѣдъ по граждански дѣла изключително между мюсюлманитѣ. Ръководиша мисль при уреждането на тѣзи проекти и положения бѣше да не се отстраняватъ отъ формитѣ на сѣдилища, вече съществуващи въ Турско и отъ закони, още неотмѣнени, поне до толкозъ, до колкото тѣ не противорѣчеха на новия държавенъ порядъкъ и безъ да лишаватъ въ сжщото време мюсюлманското население отъ онова високо покровителство, което му бѣше дадено въ прокламацията за война отъ руския царь. Относно вътрешния редъ на сѣдоустройството главната задача се заключаваше въ това, што въ състава на сѣдилищата да влѣзатъ лица отъ българско произхождение, получили средно, а по възможность и висше образование; да се опредѣли съ точность ведомството на всѣки сѣдъ, да се установи таърдъ, но простъ и несложенъ редъ за гледането на граждански и углавни дѣла и да се оздрави на съдебнитѣ решения възможность да бждатъ тѣ изпълнени, — нѣща които въ предишното турско време се доби- ваха съ голѣми мъчнотии.

Селскитѣ сѣдилища, които сж съществували у насъ българитѣ, по обичаенъ редъ въ старо време

не бѣха отмѣнени отъ турската властъ, напротивъ, съ закона за вилаетитѣ отъ 1867 година, бѣха утвърдени и обобщени за всички вѣроизповѣдания. Тѣ бѣха изборни и въ окупационното положение тѣ се уредиха съ малки видоизмѣнения. Тоя съдъ се избираше за една година отъ мѣстнитѣ жители. Ако мюсюлманското население пожелаеше, и то можеше да си избере особенъ съветъ на старейшини за упражнение на тоя съдъ. Дѣла между мюсюлмани и други жители се решаваха отъ смѣсенъ съветъ. Съветътъ на старейшинитѣ, по взаимно съгласие на странитѣ, гледаше дѣла граждански и за простѣпки, които споредъ закона можеха да се свършатъ чрезъ примирение. Изключени бѣха изъ ведомството имъ всички преписки за недвижими имоти и дѣла, въ които е замѣсена държавата, както и всички искове на малолѣтни противъ трети лица.

Руската окупационна властъ обръщаше особено внимание на това, щото населението да има колкото се може непосреденъ, близъкъ съдъ. И въ случая тя използваше една стара българска традиция, търпѣна отъ турската властъ презъ време на цѣлото турско владичество, при което въ време на вилаетскитѣ реформи отъ съвета на старейшинитѣ бѣше уреденъ така наречениятъ мухтаръ-меджлиси въ селата и нахитѣ. Общитѣ т. сѣдилища въ това врѣме бѣха: 1) сѣдебниятъ съветъ на казата (каза-деви-меджлиси); 2) сѣдебниятъ съветъ на Санджака (меджлиси-темизи-хукукъ) и апелативенъ съдъ на вилаета (дивани-темизъ).

Сѣдебнитѣ съвети разгледваха дѣла граждански и уголовни. Апелативниятъ съдъ въ центра на вилаета се състоеше отъ два отдѣла: граждански и уголовенъ.

За всички сѣдебни съвети отъ казитѣ (околии) въ санджака (окръгъ) имаше втора инстанция — поменатиятъ сѣдебенъ съветъ на санджака. Този съдъ, обаче, въ същото време бѣше първа инстанция за тази каза, въ която се намираваше главниятъ градъ на санджака.

Висшата вилаетска инстанция бѣше апелативниятъ съдъ на вилаета, който решаваха апелативни гр. дѣла и съдѣше престѣпления, наказвани съ смъртъ, наказание и „юрюкъ“ (въ окови), тъмниченъ затворъ и вѣчно заточение.

Споредъ Устава на вилаетитѣ отъ 1867 година, личниятъ съставъ на сѣдилищата и отъ третѣ инстанции бѣше едно-

образенъ. Всички сждилища състояха отъ председателъ и отъ 6 членове или сждии. Сждитѣ бѣха изборни: трима мюсюлмани и трима християни. По-късно, въ 1872 год. по предписанието на великия везиръ, членоветѣ въ сжд. съвети бѣха до три за казитѣ, до четири за санджакитѣ, а шестъ останаха само за вилаетския апелативенъ сждъ.

Изборитѣ ставаха така:

За сждебиния съветъ на казата каймаканинътъ наедно съ членоветѣ отъ управителния съветъ, назначенъ отъ правителството и отъ духовни представители на общинитѣ, назначава кандидати въ троевъ брой. Този списъкъ отъ кандидати се праща по всички села на окръга и тамъ всяка община чрезъ своитѣ старейши избира отъ този списъкъ два или повече членове, отъ тѣзи които има да се замѣстятъ. Съиратенъ така, списъкътъ се представя на нютесарифина (управителъ) на санджака, който избира окончателно кандидатитѣ за съвета.

По сждия начинъ ставаше избора и за членове въ съвета на санджака, който изборъ се утвърждаваше отъ валията (главния управителъ) и въ апелат. сждъ, из който пакъ членоветѣ се утвърждаваха отъ централното цариградско правителство.

Изборнитѣ членове въ горепоменатитѣ съвети се избираха за две години и всяка година половината имъ се преизбираше и сѣменяваше. Немюсюлманскитѣ членове на тѣзи сждилища трѣбваше да принадлежатъ къмъ разнитѣ вѣроизповѣдания и народности, ако въ окръга съществуватъ разни по вѣроизповѣдание общини.

Изброенитѣ по-горе сждилища бѣха отъ категорията на така нареченитѣ мехкемен-низамие и тѣ разгледваха дѣлата по законъ (низамъ) т. е. по новитѣ закони: търговски, наказателенъ и други, заети повечето отъ французкото Наполеоново законодателство. Вънъ отъ тѣхъ имаше друга категория сждилища, наречени мехкемен шерие, които състояха отъ кадии, наиби и други улеми, сжзаци по шерията т. е. по турския свещенъ законъ. Трѣбва да се помене тукъ, че председатели и на сжд. съвети бѣха сжзитѣ кадии или наиби, които ржководѣха въ казата, санджака или вилаетския градъ така нареченитѣ турски свещенни сждилища.

Руската окупационна власт използва този редъ на турска сжд. организация и по сщия типъ настани на първо мѣсто окржжни, на второ мѣсто областни сждилища. Окржжнитѣ сждилища бѣха първостепенни и на тѣхъ бѣха подсждни всички дѣла граждански, търговски и углавни, съ изключения, изрично посочени въ закона. Тѣзи сждилища състояха отъ председателъ, трима постоянни членове и 12 членове избрани, които заседаваха по редъ. Двойствеността на състава въ сждилищата бѣше допусната, защото България нѣмаше едно пълно писано законодателство и продължаваха да действувать отчасти неотмѣненитѣ турски закони, а въ сщщото време и мѣстнитѣ обичаи, приети отъ народния кодексъ. Членоветѣ, назначавани отъ правителството, бѣха българи отъ най-образованитѣ, които можеха да прилагатъ както турскитѣ закони, така и да ги сравняватъ и тълкуватъ споредъ французкото законодателство отъ гдето тѣ бѣха заети. Изборнитѣ членове бѣха представители на народното обичайно право. Върху назначенитѣ членове се възлагаха и нѣкои особени длъжности, като нотариалната и производство на предварителни следствия. Тѣзи сждилища решаваха и окончателно искове за не повече отъ 1000 гроша. По углавни дѣлатѣ решаваха окончателно само когато простжпката не превишава тримѣсечно залиране, или затворъ, или пѣхъ 500 гроша глоба.

Търговски сждилища. Такива временната окупационна власт уреди въ нѣкои главни търговски центрове, по Закона отъ 30 априль 1860 год., т. е. така, както бѣше наредено въ време на турското владичество. Тѣзи сждилища решаваха окончателно по дѣла, на които цената не бѣше за повече отъ 5000 гроша. Въ тѣхъ се прилагаше турскиятъ Търговски Законъ отъ 1850 год., имащъ 315 членове.

Въ Пловдивъ първиятъ търговски сждъ е билъ откритъ на 16 августъ и, по единъ тържественъ начинъ, за първи председателъ на тоя сждъ е билъ назначенъ стариятъ общественикъ, учителъ, турски чиновникъ (мованинъ) при мѣстния мютесарифинъ Иоакимъ Груевъ. За членове сж били назначени между други единъ грѣкъ и единъ българо-католикъ.

Въ записката за дейността на Руското Временно Управление въ княжество България между другото се говори следующото :

„Като имаше предъ видъ безправieto и безгласността предъ предишния турски съдъ на християнското население, тозъ часъ, следъ минаването на нашитѣ войски презъ Дунава, бившето наше гражданско управление обърна внимание на най-бързото уреждане правилна съдебна властъ въ заетитѣ отъ насъ мѣста. Съ тази целъ още тогава бѣха възстановени съдебнитѣ учреждения отъ първа инстанция, а по-нататъшното разработване на това важно дѣло бѣше възложено на особена юридическа комисия.

„Събранитѣ къмъ май месецъ миналата година материали на тази комисия послужиха за основание да се преобразува и устрой съдебното дѣло въ България.

„При съставянето временни правила по съдебната частъ, имаше се предъ видъ главно, като се избѣгватъ коренни нововъведения, да се предостави на цѣлото население бързъ, близъкъ и равноправенъ съдъ, който трѣбваше да се ръководи при решаване на дѣлата или отъ обичайното право или отъ съществуващитѣ закони, доколкото тѣ не противоречатъ на новитѣ държавни и християнски порядки въ България.

„Споредъ сега издаденитѣ и действующи както въ княжеството така и въ Румелия, временни правила за устройството на съдебната частъ, мѣстнитѣ сѣдилища се дѣлятъ на селски, общи (а тѣзи последнитѣ на окръжни и губернки) и висша инстанция. Освенъ това откриха се сѣдилища: 1) търговски въ главнитѣ търговски центрове; 2) административни — две инстанции: въ губернкитѣ и окръжни градове. Следъ това предполага се да се откриятъ: 1) духовни сѣдилища за православното и други изповедания и 2) сѣдилища на кадии за разглеждане гражданскитѣ дѣла между мюсюлманитѣ.

„Гражданското сѣдъпроизводство е основано върху начала на състезателностъ, публичностъ и гласностъ. Углавното сѣдъпроизводство, макаръ и да е сѣщо така основано върху сѣшитѣ начала, обаче за сега строгото прокарване на обвинителното начало се представи невъзможно по липса на хора, способни да заематъ длъжността на прокурора, а сѣщо и поради нѣмане особно съсловие на защитници. При все това

правилата на углавното сждопроизводство сж напълно приспособени къмъ това, щото следъ махването на сега действующитѣ въ България военни сждилища, общитѣ мѣстни сждилища да могатъ да отговарятъ на своето назначение въ това време, когато на тѣхната компетентность ще подлежатъ безъ изключение всички углавни дѣла".

Съ чувство на особено задоволство общественото мнѣние въ Южна България посрещна наредбитѣ по сждебната часть, които бѣха подготвени и въведени въ живота... Вестникъ „Марица“ печата постановлението на императорския руски комисарь за въвеждане въ действие Временнитѣ Правила за устройството на сждебната часть въ България, като посвети нѣколко уводни и упжвателни статии, достойни за забелѣване. Самото постановление носи дата 20 септември 1878 година. Въ него се казва, че императорскиятъ руски комисарь припозна за неотложно въ реда на другитѣ отрасли на управлението да обърне внимание и върху подобренieto на сждебната часть. Затова той наредилъ да се приготвятъ по-скоро правила за сждоустройството и сждопроизводството и да се въведатъ незабавно часть по часть. Сега, казва се въ постановлението, като се напечатаха по български Временнитѣ правила за устройството на сждебната часть въ България, представени мене отъ сждебния отдѣлъ и утвърдени отъ мене на 24 августъ отъ тая година, които съдържатъ законоположения: 1) за старейскитѣ съвети въ селата, въ качество на полюбовни сждове; 2) за окржжнитѣ сждове въ всѣки окржгъ, въ качество на общи сждове отъ първа инстанция; 3) за областнитѣ (губернскитѣ) сждове въ качеството на въззивни (апелационни) сждове въ всѣка област (губерния); 4) за административнитѣ окржжни и областни (губернски) сждове; 5) за духовнитѣ сждове на православно-ното и на другитѣ изповѣдания; 6) за кадийскитѣ сждове по гражданскитѣ дѣла между мюсюлманитѣ; 7) за гражданското и углавно сждопроизводство; 8) за учреждението на настойничества (опеки) и за съставянето описъ на наследството; 9) за извършването и засвидетелствуването на актове и договори; 10) Правила преходни отъ напредшия къмъ новия релъ; 11) Правила за сждебнитѣ лица и гербови берии: — постановявамъ: да се введатъ въ действие означенитѣ Вре-

менни Правила въ пълния имъ обемъ въ Пловдивската и Сливненската области, а също и въ Българското Княжество.

Както се знае, тѣзи „Временни сѣдебни правила“ извършиха една грамадна услуга на възникнало то ново българско сѣдебно дѣло. Въ Княжество България тѣ останаха въ сила въ продължение на много години и бѣха отиѣдени постепенно съ нови сѣдоустройствени и сѣдопроизводствени закони, които въ всѣки случай не се отдалечиха много отъ основнитѣ начала, внесени въ поменатитѣ Временни Сѣдебни Правила. Тѣ бѣха въ сила и въ Източна Румелия, която обгърна пловдивската и сливенската области, до влизането въ сила на новия редъ, изработенъ отъ Европейската комисия и внесенъ въ Органическия Уставъ на Областѣта. Въ брой 12 отъ 5 септември 1878 година, както и въ броеве 22 и 23 вест. „Марица“ посветява статии върху съдържанието и значението на поменатитѣ „Временни Сѣдебни Правила“. Като отбелѣзва за извънредно голѣмата задача, която се възлага на сѣдилищата и за целѣта имъ, вестникътъ казва буквално: „Една отъ най-голѣмата погрѣби на всѣка държава, единъ отъ най-здравитѣ стълбове на бждешето ѝ е: доброто устройство на сѣдилищата. Сѣдилищата сж храмоветѣ на правдата; тѣ развиватъ и укрѣпватъ чувството на правда. . . Най-важното мѣсто въ стария и републикански Римъ бѣше форумътъ; той служеше и за сѣдилище и бѣше достѣпенъ за всѣкиго. . . Затова и римскиятъ форумъ олицетворява римската история въ най-блѣскавия ѝ периодъ; затова и науката на правото — тази безценна гаранция на правосѣдието и на свободата, достига тамъ до едно съвършенство, непознато въ историята на други нѣкой народъ. Съ форума се гордѣеха вси свободни римски граждани, защото предъ защитницитѣ му бѣше колосалната статуя на богинята съ вързаниѣ очи и съ теглилката и мечъ въ ржцетѣ“.

„Както въ всички, тъй и въ това отношение и ние българитѣ сме останали много назадь. Най-голѣмото разстройство сжществуваше и въ турското правосѣдие. Най-важното лице въ първостепенитѣ сѣдилища бѣше кадията, който имаше за законъ коранътъ; а понеже никой не можеше или не смѣеше да знае съдържанието на тази света книга, то въ действителностъ владѣеше произволътъ. Около кадията, за укрѣше-

ние на сждилищната стая, заседаваха лица, избрани отъ различнитѣ вѣроизповѣдания, които не представляваха никаква здравина за правосъдието. Силата, която решаваеше всичко, бѣха паритѣ — подкупътъ бѣше законъ. Всѣкой отбѣгваше отъ сждилищата като отъ една болестъ, защото гледаше, че въ ржцетѣ на тѣзи паразитни правдоубийци, които за срамъ на човѣчеството, носяха името сждии, за него нѣмаше спасение въ бедността. Следствие на това бѣ една голѣма деморализация на народа...

„За да може народътъ ни да напредва подъ новитѣ политически условия, най-напредъ и най-много трѣбва да се работи за да се възбуди изново и да се усили у него чувството на правдата и вѣрата въ нравственитѣ начала; да се изгладятъ изъ характера му чертитѣ на безнравственото турско иго и да се възбуди у него желанието къмъ възвишени идеали. Въ това отношение именно тежка длѣжностъ лежи на нашитѣ сждилища и на нашитѣ сждии... Тѣ могатъ само да съживятъ вѣрата на народа въ правдата, истината и въ сждилищата. Затова Сждебниятъ отдѣлъ при централното ни управление е положилъ голѣми старания за да изработи прачила за нашето сждоустройство и сждопроизводство, съответствени на настоящитѣ нужди на народа“.

Обнародването на „Временнитѣ Сждебни Правила“ извиква възторгъ въ средата на българското просвѣтено общество и въ българския печатъ въобще. Въ Южна България вестникъ „Марица“ посветява на този процесуаленъ кодексъ нѣколко статии, въ които разгледва голѣмото значение, като при това уплтва гражданитѣ какъ да използватъ драгоценитѣ наредби на Правилата. Това, което особено радва обществото и печата, това е отдѣлянето на сждебната власть отъ законодателната и управителната. Въ турско времето това е било слабата страна на правосъдието. Въ нераздѣлянето на властитѣ, напротивъ въ допускането административния чиновникъ да упражнява сждебна власть, се е криелъ коренътъ на маса злоупотребления. Тѣзи злоупотребления бѣха направили, че населението пицеше кански отъ турското правосъдие. „Само сждилищата иматъ право да сждятъ т. е. да издаватъ решения върху спорни, правни състезания и да ги изпълняватъ съ сила, се провиква в „Марица“ отъ 15 октомврий 1878 година. Другитѣ правителствени органи могатъ

да издаватъ разпореждания, заповеди. Сжденето е неотчуждима привилегия на сждилищата. Всѣкой гражданинъ има право да изисква, шото само едно редовно сждилище да го сжди. Това сж важни права, сжпоценни гаранции на правосждието. Тѣй, нашето сждебно устройство, въ широката основа на окржжнитѣ сждилища, съ апелативнитѣ сждове за всѣка област, и съ висшето сждовище, което има да се нареди за цѣла България, и което като венець ще кичи цѣлото и ще му дава единство — представляватъ една изящна организация, независима и суверенна въ своя кржгъ”.

Временнитѣ сждебни правила предвиждаха наредби, които отговаряха на потребитѣ на българския народъ. Редомъ съ старейскитѣ съвети въ селата, които решаваха дѣла като помирителни или полюбовни сждилища, вървѣха общитѣ сждилища или така нареченитѣ правителствени инстанции, които състояха отъ окржжни или първостепенни и апелативни инстанции. Окржжнитѣ сждилища имаха правителствени или назначавани и избирани членове, както за това се каза погоре. Въ центра на всѣка област бѣше уреденъ губернский сждъ.

Върховенъ сждъ, който да гледа дѣла окончателно и по редъ касационенъ, бѣше учреденъ само въ София. Той състоеше отъ председателъ и 3 членове, назначавани изключително отъ правителството. Съставътъ и предметитѣ на неговото ведомство се опредѣляха отъ особенъ уставъ.

Административнитѣ сждилища имаха 2 инстанции и състояха отъ членове на сждилищата и отъ членоветѣ на управителнитѣ съвети въ окржга или областта (губернията). Председателството принадлежеше на губернатора или на окржжния началникъ. Ведомството на административнитѣ сждилища обемаше: 1) въпроси по пререкания за подсждимостъ; 2) сждъ на длжжностни лица по престжпления на длжжността имъ; 3) Жалби на частни лица за повреди и загуби, причинени тѣмъ отъ действията на чиновници при изпълнението на служебнитѣ имъ обязанности; 4) Искове на хазната противъ частни лица и на частни лица противъ хазната за всѣкакви граждански правоотношения, застѣгаши казионенъ интересъ и 5) Препирни по отчуждение на имоти за обществена и държавна полза.

Сждопроизводството на граждански дѣла бѣше основано върху началата на публичностъ, гласностъ и състезателностъ. Излишно е тукъ да се влиза въ подробности на това сждо-производство, което отпосле легна и въ основата на Органическия Уставъ въ Източна Румелия. Добре е да се каже само, че законосъставителтъ бѣше предвиделъ за неграмотнитѣ лица и устни молби.

Една особеностъ на Временнитѣ сждебни правила бѣше непредвиждането на държавни обвинители или прокурори, както и на адвокатската защита като професия. Сждо така не бѣше предвиденъ и институтътъ на сждебни следователи, а тѣхната служба се възлагаше на членове на окръжния сждъ. Това непредвиждане бѣше извикано отъ липсата на юристи въ страната. Въ всѣки случай В. С. Правила предвиждаха качествата, които се изискватъ отъ пълномощници на чужди лица: такива можеха да бждатъ всички пълнолѣтни, неопорочени по сждъ като се изключватъ лицата отъ сждебното ведомство.

Изпълнителниятъ процесъ бѣше уреденъ доста сносно.

Неговитѣ наредби, впрочемъ, послужиха за основа на по-нататъшнитѣ законоположения по тази частъ.

Углавниятъ процесъ бѣше заетъ, както впрочемъ и другитѣ наредби по гражданското сждопроизводство, отъ рускитѣ уставы. Врем. Сжд. Правила не предвиждаха обаче института на жюри и присяжнитѣ сждебни заседатели.

Единъ отъ виднитѣ руски юристи, М. Сольовевъ, въ заключителната частъ на единъ рефератъ, който той чете въ Московското юридическо дружество, се изразява за руската сждебна реформа въ България така: „Като изкупи съ кръвта на своитѣ синове родното племе отъ тежкото робство, турскиятъ народъ имъ дава и първата основа за мирното развитие на многострадалния народъ. Това, което е извършено въ последното отношение, при неизбѣжнитѣ недостатѣци на всѣко човѣшкото дѣло, нерѣдко независещи отъ намѣрението на дейцитѣ, състави грамадна стѣпка напредъ сравнително съ това, което е било до войната, до реформата. Чесъта за това дѣло всецѣло принадлежи на рускитѣ деятели, на чело на които стои юристъ (Лукиановъ), образованъ въ тѣзи (москов-

ски) свещени за насъ всички стѣни. Нека имъ въздадемъ длъжната честь и да изразимъ заслужена признателностъ за вършеното велико дѣло, почетно за Русия, благотѣлно за българитѣ". (Судебная реформа въ Болгаріи. Ю. В. 1878 октябрь с. 378).

2.

Правосъдието на Източна Румелия въ Европейската Комисія

Баронъ Калай и проектътъ му. — Раздаване на правосъдието отъ името на Султана; разисквания и заключения въ Комисіята. — Милостъ и амнистія. — Изборностъ или назначаемотъ на магистратитѣ. — Лордъ Солсбери противъ Шепелевъ и Цертелевъ за изборността. — Съображенията на едина и другия.

Проектътъ на глава IX, която обема наредбитѣ за съдебнитѣ власти и на 11 пригурка въ Органическия Уставъ на Източна Румелия за ведомството на съдебнитѣ власти, този проектъ бѣше изработенъ отъ австрийския комисаръ баронъ Калай. Трѣбва да се отдаде нуждната справедливостъ на тоя представител на Австрія, той се залови за своето дѣло съ особена ревностъ, внесе въ него не само трудъ, но и голѣма вещина и се постара до толкозъ, до колкото това бѣше възможно за онова време да приготви единъ проектъ, който бѣше приетъ единодушно отъ всички други комисари, а което е още по-важно, който наистина отговаряше на нуждитѣ на населението и до голѣма степенъ на неговитѣ обичаи.

Първиятъ въпросъ по правосъдието, подигнатъ въ срѣдата на Комисіята, е билъ по чл. 8 на О. У. Този членъ гласи: „Правосъдието въ Източна Румелия се раздава въ името на Н. В. Султана“.

По тоя членъ сж станали нѣколко разисквания, въ които сж взели участие рускиятъ представител Шепелевъ и князь Цертелевъ, турскиятъ представител Абро ефенди, италианскиятъ — Кавалеръ Вернони, английскиятъ — Хенри Држмондъ

Уолфъ, Асимъ паша и австрийскиятъ — баронъ Калай. Полковникъ Шепелевъ желае да знае дали въ Турция решенията и присъдитѣ на разнитѣ сѣдилища се издаватъ въ името на Султана. Той мисли, че решенията не се предшествуватъ съ каквато и да било формула, съдържаща името на Суверена.

Абро ефенди отговаря, че всички сѣдии или магистрати на Османската Империя държатъ своитѣ пълномощия отъ Султана, и раздаватъ следователно правосъдието въ негово име, безъ обаче да предшествуватъ тѣхнитѣ решения съ специална формула по този предметъ.

Кавалеръ Вернони казва, че въ официалнитѣ актове на Турция не се поменава името на Султана. „Но, прибавя той, понеже сѣдилищата на Източна Румелия ще бждатъ вѣроятно уредени по европейски, азъ смѣтамъ, че в членъ трѣбва да се приеме въ предлаганата реланция; наистина на всѣкжде въ образованитѣ страни правосъдието се дава въ името на държавния глава, а азъ не виждамъ никаква причина да не бжде сѣщо така въ новата областъ“.

Князь Цертелевъ мисли, че въобще може да се каже какво въ Турция правосъдието се раздава въ името на Султана; но Отоманскиятъ Кодексъ, като не казва нищо по този предметъ, нѣма никаква причина да се въвежда една изпѣлнителна формула за Източна Румелия. И той предлага една прибавка, която споредъ него би могла да помири всичко. Съ неговата прибавка редакцията на чл. 8 би взела следующето съдържание: Правосъдието се раздава въ Източна Румелия въ името на Султана, както въ другитѣ области на Империята.

Британскиятъ комисаръ Съръ Држмондъ Уолфъ намѣрва бѣлѣжитѣ на Вернони за крайно основателни, но той не намѣрва и нѣкакво неудобство да се приеме прибавката на неговия руски събратъ.

Асимъ паша забелѣзва, че нѣма нищо да възрази противъ тази прибавка, ако тя не мѣри да направи едно ограничение въ правата на Султана. Но въ сѣщото време той трѣбва да предупреди конференцията, че ако правосъдието се раздава въ Източна Румелия, както въ другитѣ области на империята, всички сѣдии безъ изключение ще трѣбва, за да могатъ да сѣдятъ, да приематъ своитѣ пълномощия отъ Султана.

Баронъ Калай мисли, че чл. 8 трѣбва да се гласува, както си е предложень: 1) защото, както казва Вернони, съдебната система на областта ще бѣде вероятно преуредена по образецъ на това, което е сега въ сила въ главнитѣ европейски държави, 2) защото Източна Румелия, бидейки надарена съ една особена уредба за своитѣ сѣдилища, ще може безъ несгода да се избере въ последствие изпълнителна формула за употрѣбяване въ решенията.

„Трѣбва най-после, продължава австро-унгарскиятъ комисарь, да се приеме поменатия членъ за да не се постѣга на никое отъ правата на Султана въ И. Румелия. Ако правосъдието въ Турция се раздава безъ изпълнителна формула, то е защото то изгича така да се каже отъ лицето на самия Султанъ, смятънъ като халифъ и вѣрски началникъ. Новата областъ която въ действителность не трѣбва да съдържа нито християни, нито мюсюлмани, но само граждани, трѣбва да поддържа въ управлението на правосъдието всички прерогативи на държавния глава.“

Слѣдъ това полковникъ Шепелевъ казва, че той подигналъ това разискване по чл. 8 за да се обясни значението, което комисията отдава на изпълнителната формула, която има да се внесе въ И. Румелия; отъ друга страна, той не придава голѣма важность на въпроса и приема да се гласува чл. 8, както е предложень. Така и става.

Слѣдъ това поставя се на гласуване чл. 9, който гласи: Султанътъ има право за помилване и за амнистия въ Източна Румелия.

Комисията приема този членъ, като се съгласява по искането на рускитѣ комисари да се разбира, че думитѣ „право за помилване“ не съдържатъ въ себе си нуждата цѣлото решение да се потвърдяватъ отъ Султана.

Доста обстоянни разисквания сж станали въ комисията по въпроса за изборността или назначаемостта на магистратитѣ. Тѣзи разисквания сж станали по чл. 7 отъ О. У., който се отнася до лицата, които трѣбва да назначава Султанътъ въ областта: Главния Управитель, главния секретарь, директоритѣ въ разнитѣ ведомства и магистратитѣ отъ върховното сѣдилище. Въ първоначалния проектъ се казва, че за всѣко назначение Главниятъ Управитель предлага на Високата Порта една листа отъ трима кандидати, отъ която Султанътъ прави

своя изборъ въ единъ месецъ, следъ който срокъ Гл. Управителъ има право самъ да пристъпи къмъ назначението.

По този поводъ князь Цертелевъ въ общирни обяснения разпраща, че на първо мѣсто този членъ не отговаря напълно на автономията, която Берлинскиятъ договоръ дава на областта. Още европейската комисия въ Цариградъ на 1876 год. бѣше се произнесла, че „административната автономия на България ще бжде основана върху децентрализацията“. Тази децентрализация не трѣбва да се изпуска изъ предъвидъ и сега, когато се прави административната, сѣдебна и финансова уредба на И. Румелия. Наистина въ Берлинския договоръ изрично се казва, че Султанътъ назначава Главния Управителъ, когато нито въ текста на договора, нито въ протоколитѣ на заседанията на конгреса не се говори за други чиновници, които да назначава Султанътъ. Възъ дия аналогии въ уредбитѣ на колонитѣ на разнитѣ европейски държави и тамъ не намѣрявамъ дума за прѣко назначаване освенъ за Гл. Управителъ. Ето защо не би трѣбвало нито Главния секретаръ, нито другитѣ магистрати да се назначаватъ отъ Султана, а по-добре е да бждатъ назначавани по указание отъ народа, на който трѣбва да се допусне единъ действителенъ контролъ върху управлението. Желателно е да има около Гл. Управителъ една постоянна административна комисия¹⁾, която да му служи като съветъ и която да бжде назначавана за 4 години отъ Областното Събрание. Подобно учреждение се предвиждаше и отъ Цариградската Европейска Комисия. Рускиятъ представителъ наблѣга да се допусне изборътъ, който ще бжде много полезенъ въ страната. Наистина на Цариградската Конференция Лордъ Солсбери е билъ голѣмъ противникъ на подобни избори и изборното начало е било отстранено, въ всѣки случай изборната система има симпатитѣ на руския представителъ.

На князь Цертелевъ възразяватъ английския, французкия баронъ Рингъ и австрийския комисаръ. Тѣхнитѣ възражения се свеждатъ къмъ това, че чл. 7 изказва вѣрно мисълта на държавниците, заседаващи въ Берлинъ, че изходната точка

¹⁾ Такъвъ бѣше приетъ въ О. С. — Постояненъ Комитетъ, който се избираше отъ Обл. Събрание.

на комисионнитѣ занятия трѣбва да бждатъ решенията на Цариградската Конференция, че изборътъ на сѣдии ще бжде едно постѣгане върху правата на Султана, (Баронъ Рингъ) и че намѣсата на народа въ управлението води навсѣкжде къмъ анархия, защото изборнитѣ чиновници зависятъ много отъ избирателитѣ си; че не интереситѣ на страната ги занимаватъ, но интереса на тѣзи, които ги избиратъ; че сѣдинитѣ иматъ за длъжностъ да се произнасятъ върху препирни между граждани, върху интереситѣ на гражданитѣ; че ясно е ако тѣ зависятъ отъ тѣжачитѣ се, то правосѣдието ще пострада отъ това. (Баронъ Калай).

При все това и полковникъ Шепелевъ и князь Цертелевъ оставатъ на своето мнѣние какво единъ контролъ отъ страна на населението може да бжде само отъ полза, че народътъ познава хората си и ще посочи на достойнитѣ за тия или ония управителски или сѣдийски служби, че централизацията въ Отоманската империя е имала пагубни резултати, че изборътъ на сѣдии въ сегашнитѣ условия ще даде най-популярнитѣ магистрати. Въ следствие на затегналитѣ се разисквания и препирни членъ 7 не е билъ приетъ, а отложенъ за неопредѣлено време. По късно тоя членъ е билъ приетъ, като отъ него е било извършено да се предлага на Султана за всѣка служба, на която той има да назначава едно лице, листа отъ трима души, а напротивъ „Главниятъ Управителъ назначава, съ одобрението на Султана, директоритѣ на административнитѣ служби, сѣдинитѣ на върховното сѣдилище, както и окръжнитѣ управители. Това одобрение се дава съ Султански указъ. То се счита като дадено, ако въ единъ месецъ, отъ направеното отъ Главния управителъ назначение бжде подложено на одобрение отъ Султана, а Негово Величество не обади своето решение. Догде стои праздно нѣкое мѣсто на Директоръ, на Сѣдия отъ върховното сѣдилище или на окръженъ управителъ, Главниятъ Управителъ настанява временно нѣкого на опразненото мѣсто“.

3.

Дирекция на правосъдието.

Устройство и ведомство на Дирекцията на правосъдието. — Подчинени служби.

Правосъдието имаше свой особенъ Директоръ (министъръ). Той бѣше главниятъ ръководителъ въ своето ведомство, както другитѣ 5 главни администратори, съ които заедно той участвуваше и въ тайния или частния съветъ на Главния Управителъ.

Директорътъ на Правосъдието имаше право (чл. 59 отъ О. У.) да оздравява изпълнението на законитѣ, на публично-административнитѣ правилници, на правилницитѣ и приказитѣ (заповедитѣ) на Гл. Управителъ въ областта на правосъдието. Той имаше право да урежда съ заповеди и съ окръжни наставления правата и длъжноститѣ на чиновницитѣ и други служещи въ своето ведомство. Той редѣше бюджета по съдебното управление и бѣше надъ неговото правилно изпълнение.

По особено въ неговото ведомство влизаха следнитѣ точки: 1) да нареди личния съставъ на върховното сѣдилище и изобщо сѣдилищата; 2) да действува публично въ наказателни работи, като прави да се върши това чрезъ прокурори; 3) да оправи затворницитѣ и да изпълнява наказания; 4) да разгледва жалби, съ които се иска помилване и да приготвя проекти за прошка (амнистия); 5) да нагледва помощницитѣ по сѣдилищата и чиновницитѣ на прокуратурата; 6) да надзирава държането на гражданскитѣ списъци. За да се улесни тоя надзоръ, лицата, които сѣ турени да държатъ казанитѣ списъци, длъжни сѣ, подъ наказания, които ще се опредѣлятъ отъ единъ областенъ законъ, да предаватъ всѣки 3 месеца, потвърденъ преписъ отъ тия списъци на писалището на окръжното сѣдилище; 7) да урежда съдебната статистика; 8) да приготвя закони и правилници, които се отнасятъ до съдебното устройство, углавното издирване, порядъка на затворитѣ и гражданското и търговско сѣдопроизводство.

Така бѣше предвидена уредбата на централното управление по правосъдието въ текста на О. У. на Източна Румелия споредъ окончателната му редакция. Въ действителностъ тази Дирекция бѣше постепенно уредена по единъ начинъ, споредъ който би могло да се каже, че напълно отговаряше на сжщественитѣ поне задачи за едно правилно раздаване на правосъдие, а сжщо така и на нуждитѣ на населението. Както ще се види по-нататъкъ сждебното устройство бѣше приспособено така, че въ раздаване на правосъдието участвуваха както правителствени, така сжщо и народни сждии: имаше селски сждилица, имаше заседници отъ народа, както при мировитѣ, така сжщо и при търговскитѣ състави на окржжнитѣ сждилица. Едно централно управление на поземленитѣ книги (влада) бѣше обставено много редовно и обслужваше въ това отношение на нуждитѣ на цѣлата областъ. Сждебната статистика въ непродължително време можа да се уреди по начинъ, който наистина не бѣше още усъвършенствуванъ, но въ всѣки случай бѣше сносенъ и удовлетворителенъ за една служба, току-що зародена. Нотарското дѣло, поставено при окржжнитѣ сждилица и упражнявано отъ мировитѣ или околийски сждии, сжщо така бѣше поставено на едно подобаваще положение. Изпълнителното дѣло се извършваше чрезъ специални сждебни комисари. Най-сетне публичното Минстерство (прокурорскитѣ надзоръ) и адвокатската организация бѣха все така внимателно уредени, както за това ще се говори по-долу, когато доде редътъ му. Тѣмничното дѣло бѣше поставено подъ ведомството на сжщата дирекция на правосъдието и подъ прекия надзоръ на Директора.

4.

Проектът на Калая и единодушното му приемане.

Обяснението на баронъ Калая. — Турскиятъ представителъ. — Цертелевъ, Кутули и другитѣ комисари.

Както се каза, Калая е авторътъ на проекта за сждоустройството и сждопроизводството на Източна Румелия, така както е възприето и вписано въ Орг. Уставъ. Следъ прочитането на своя проектъ, станало въ заседанието на 24 февруари (8 мартъ), въ Пловдивъ, подъ негово председателство, самъ той взелъ думата и казалъ така: „Знамъ, господа, че 9-а глава е едно непълно дѣло. Ние не правимъ закони, но единъ Уставъ, който не може да бжде твърде кратъкъ; отъ друга страча, истина е, че една само глава, колкото дълга и да бѣше, не може да стигне за развитието на сждебната система въ една цѣла областъ. Въ моя трудъ азъ се вдъхновявахъ отъ две основни начала. Азъ се стараехъ, колкото бѣ възможно да турна въ съгласие съ обичайтѣ и преданията на тази областъ началата на правосъдието, припознати въ всички просвѣтени страни. За да се оздрави едно бързо правосъдие, азъ предвидѣхъ само две инстанции. За да бжде то безпристрастно, азъ се помъчихъ да обиколя съ гаранции назначаването на сждиитѣ, и, като установяваме тѣхната несмѣняемостъ, азъ предвидѣхъ потреббата да се дава най-напредъ на мѣстното правителство една известна широта, която да му позволява да въвежда малко по малко въ правосъдието на тѣзи мѣста промѣнитѣ, изисквани отъ развитието на сждебнитѣ знания, които тукъ почти липсватъ. Споредъ мене най-добрата система би била изключителното назначение на сждиитѣ отъ изпълнителната власть, обаче азъ счетохъ за потребно да държа смѣтка колкото е възможно отъ обичайнитѣ предания, да дамъ на населението известно влияние, въ посочване магистратитѣ, които има да бждатъ назначавани. Колкото за сждебнитѣ окръжия на околитѣ, тѣ ще бждатъ, за сега, установени временно отъ Главния Управителъ, и, по-късно чрезъ

единъ областенъ законъ. Освенъ това, счетохъ за полезно да запазя въпроситѣ по наследство между мюсюлмани и мюсюлманскитѣ вѣрски сѣдилища. Една такава наредба ми се виждаше справедлива, предъ видъ на съвсемъ особения характеръ на мюсюлманското законодателство. Надѣвамъ се, че рано или късно Гражданскитѣ Отомански Кодексъ ще бжде реформиранъ по начинъ, щото тази наредба да може да изчезне, безъ да засѣга чувствата на мюсюлманското население“.

Слѣдъ това турскитѣ представителъ заявява, че предъ видъ желателността да се ускорятъ работитѣ на комисията и да даде едно доказателство на помирителностъ, той обявява, че ще приеме изцѣло цѣлата 9 глава.

Князь Цертелевъ вѣрва, че е тълкувателъ на всичкитѣ свои събрата, като благодари господинъ фонъ Калай за неговата добросъвестна работа, която само скромността кара австро-унгарския комисаръ да окачествява за непълна. „Колкото за комисаритѣ на Русия, продължава князь Цертелевъ, тѣ отбелѣзватъ, съ особено задоволство, че авторътъ на проекта, предложенъ на комисията, се е ръководилъ отъ желанието да направи едно практическо дѣло, приспособено къмъ нуждитѣ на страната и на съществуващитѣ въ него положения, безъ да иска да прилага на Източна Румелия нѣкоя отвлечена система. Да се каже правото, началата на съдебното устройство, стѣкмено отъ Господинъ Калай, не сж навсѣкжде таквизъ, каквито ние бихме желали да видимъ да се прилагатъ въ Областѣта. Така ние мислимъ, че изборността на сѣдитѣ, осъдена отъ австро-унгарския комисаръ, би представила реални ползи въ една страна, гдето има малко пригответени люде да изпълняватъ задачата на магистрати и гдето чародното довѣрие само може да замѣсти гаранцитѣ на способностъ, изисквани другаде.“

„Колегиалното устройство на инстанциитѣ, което е съществувало винаги въ областѣта и което е сега още въ сила, би могло, споредъ нашето мнѣние да се задържи съ полза. Ние не си скриваме отъ друга страна, че въвеждането на едно публично министерство (прокурорски надзоръ), проектирано отъ Г-нъ Калай, ще представи твърде сериозни мжчноти. Най-после отмѣната отъ общото правило, установена въ проекта въ полза на мюсюлманитѣ, ми се вижда оспорима. При все това, тъй като ние желаемъ да помогнемъ, колкото е възможно за

бързото завършване на дѣлото на Комисията, което се изисква отъ политическитѣ нужди на момента, ние се решаваме да пожертваме нашитѣ убѣждения по точнитѣ, които току-що посочихъ, въ надежда, че практиката ще доде да зачертае действието на тѣзи отъ наредбитѣ, вмѣстени въ проекта на г-нъ Калай, които не отговарятъ съвсемъ на изключителнитѣ условия, въ които се намира тази страна. Следователно, ако всичкитѣ наши събрата сж съгласни да приематъ въпросния проектъ въ настоящата му форма, ние обявяваме, че и ние сме готови да го гласуваме изцѣло.

Французкиятъ комисарь г-нъ Кутули казва, че той нѣма да прави никакви принципиални възражения противъ цѣлостта на проекта на г-нъ Калай: „Ако 9 глава бѣше предметъ на едно разискване, продължава г-нъ Кутули, тогазъ баронъ Рингъ щѣше да представи поправки на много членове. Но предъ видъ на ненадейното съгласие, и сега тъй щастливо установено между най-заинтересованитѣ сили, по въпроса, французкиятъ комисарь не може нито минута да подига въжнотию, даже за въпроси отъ подробности. Следователно, обявявамъ отъ негово име, че азъ гласувамъ за цѣлата 9 глава“.

Германскиятъ комисарь констатира съ живо задоволство помирителния духъ, който прониква всичкитѣ му събрата и обявява, че приема безъ промѣна проекта на г-нъ Калай.

Английскиятъ и италианскиятъ комисари се произнасятъ въ сщия смисълъ.

Председателятъ отбелязва, че проектътъ на 9 глава „за сждебнитѣ власти“ се приема съ единодушие отъ цѣлата Комисия въ този видъ, въ който е предствень.

5.

Основни начала на Румелийското правосъдие.

Несмѣняемостъ; — назначаване и избиране съдии: народното участие въ правдораздаването. Прокурорскиятъ надзоръ.

Като се хвърли единъ бѣгълъ погледъ върху така единодушно приетия проектъ на глава 9, а също и на 11 приурка на Орг. Уставъ въ която се урежда все така ведомството на съдебните власти, може да се дойде до заключение за следните основни начала начертани въ основния законъ на Източна Румелия за нейното правосъдно дѣло: а) възприема се несмѣняемостъта; б) възприема се двойното поставяне на съдии правителствени и изборни или народни т. е. допуска се отчасти участието на народа при раздаване на правосъдието; в) приематъ се само две инстанции на съдене — първостепенна и апелативна; г) установява се прокурорски надзоръ.

Несмѣняемостъта или пожизненостъта на съдиятъ е единъ институтъ, който най-после, следъ много теоретични препирни, е намѣренъ за най-годенъ да ограда съдията въ неговата независимостъ. Наистина, такива учени като Бентамъ и други негови съчувственици сж развивали идеята, че избираемостъта и периодичностъта на назначението на съдиятъ е много по-предпочителна отъ пожизненостъта. Наистина въ С. Америка и въ Швейцария съществува избираемостъ на съдиятъ и не може да се каже, че тая избираемостъ вреди нѣщо особено при правдораздаването. Обаче, както това е доказано въ живота, несмѣняемостъта или пожизненостъта на съдията е дала навѣкъде много повече голѣма сигурностъ и е послужила за най-голѣма гаранция за независимостъ, безпристрастие и нелицеприятие на съдията. То се знае, че само пожизненостъта, безъ една колкото се може по-голѣма материална осигуреностъ на съдията, още не е достатъчна да даде исканитѣ резултати. Съдията преди всичко е човѣкъ, и той като такъвъ е подложенъ на слабости и изкушения. Доблестнитѣ и неизкусимитѣ характери сж рѣдкостъ въ об-

ществата. Ето защо на слабия човѣкъ, та билъ той и най-опитния и добъръ сѣдия, добре е да му се даде една броня, съ която да се огражда отъ онѣзи, които биха се опитали да го поставятъ на изпития. Когато сѣдията знае, че той като решава едно дѣло споредъ съвестъ и законъ, никой не може да го кѣтне, да го премѣсти, да го уволни, — той съ смѣлостъ и доблестъ изпълнява своя свещенъ дългъ на сѣдия. И обратно, виси ли надъ главата му страхътъ, че, ако той реши едно дѣло противъ интереса на нѣкой властникъ, може да пострада, защото може да бѣде и премѣстенъ, а даже и уволненъ, тогatzъ неговото решение може да бѣде запетнено съ характеръ на компромисъ и даже на нарушение закона. Като се почне отъ Англия, гдѣто сѣдията е извънредно богато платенъ и гдѣто той е пожизненъ, навсѣкѣде е възприета пожизнеността и несмѣняемостта като такава гаранция за независимия сѣдия. Източна Румелия нѣмаше още достатъчно хора, способни и подготвени за да заематъ службата на пожизнени сѣдии; юристи нѣмаше никакви. При все това несмѣняемостта бѣше възприета и много основателно, като начало, отмѣнено само временно за ония сѣдии, които нѣматъ юридически познания и които се назначаваха само на първо време, за четири години. Следъ тоя срокъ тѣзи неюристи сѣдии можаха да станатъ несмѣняеми съ приказъ отъ Главния Управителъ, издаденъ съ съгласното мнѣние на Постоянния Комитетъ на Областното Събрание и на Частния Съветъ. Колкото за свършилитѣ юридическо образование, тѣ веднага съ назначението си се считаха че сѣ вече несмѣняеми. (Чл. 255 отъ Орг. Уставъ и чл. 1 отъ II Притурка къмъ сѣщия Орг. Уставъ).

Трѣбва да се признае, че на практика несмѣняемостта на сѣдиитѣ на Източна Румелия даде превъзходни резултати. Наистина имаше нѣкои доста неопитни и несръчни сѣдии, обаче, благодарение на общия тонъ, който бѣше даденъ на вървежа на работитѣ: благодарение на печата, който държеше на шрекъ и общество и магистрати; благодарение на истинския парламентаренъ режимъ, съ който се отличаваше Областната камара и въ която, както впрочемъ и въ Постоянния Комитетъ, действията на магистрати и на всички чиновници бѣха предметъ на явно обсъждане и надзираване, благодарение още и на обществото и неговото зорко око, —

въ областта правосъдното дѣло вървѣше сравнително гладко и даже много добре.

Отъ голѣма полза за правосъдието бѣше допускането на народния елементъ да участвува въ правдораздаването. Кметскитѣ или общински сѣдилища съ двама заселници (асесори) упражняваха раздаване на правосъдие както по граждански тъй и углавни дѣла. По този начинъ за дребнитѣ препирки и свади селянинътъ и гражданинътъ, тамъ гдето въ града нѣмаше околийски сѣдии, нѣмаше нужда да се мѣсти и да отива да дири въ далеченъ градъ правосъдие. А това бѣше едно голѣмо улеснение за народната маса изобщо. Въ туй отношение Орг. Уставъ бѣше не само отговорилъ на едно предание и на единъ народенъ обичай, но въ сѣщото време той бѣше удовлетворилъ една насъща обществена потреба.

Не бѣше безполезно и участието на търговски заседници при окръжното сѣдилище, когато то сѣдѣше търговски препирки.

Приетитѣ две инстанции за сѣдене и отсъствието на третя инстанция, като върховна и касационна, бѣха опростотворили правосъдното дѣло. Безъ да блждемъ противъ касационната инстанция въ една държава, гдето е необходимо да се урежда еднакво раздаване — може смѣло да се твърди, че въ областта дветѣ инстанции бѣха достатѣчни за да се извършва една редовна правосъдна служба. Върховното сѣдилище на Източна Румелия, което бѣше едно за цѣлата областъ, служеше и за апелационна, а въ сѣщото време и за ревизионна инстанция, тъй като то приемаше на разглеждане и дѣла по така наречената рекетъ сивилъ.

Колкото се касае до въпроса за прокурорския надзоръ или общественото министерство, което бѣ уредено веднага въ Източна Румелия и което не бѣше предвидено въ раннитѣ наредби — Временни сѣдебни правила — въ княжеството, трѣбва да се признае, че като институтъ той не само че не бѣше излишенъ, а бѣше и полезенъ. Сѣщото това може да се каже и за установяването на отдѣленъ предварителенъ следователски институтъ. Страхътъ, който е билъ изказванъ отъ нѣкои за усложняването на дѣлата чрезъ участието на тѣзи институти, излизе напразенъ. И малко странно е като четѣ човѣкъ миѣнието на единъ добъръ познавачъ на Източно-Румелийската сѣдебна работа, какъвто бѣше покой-

ниятъ Павелъ Матѣевичъ Матаѣевъ, който види се, покрай умразата си, която не скриваше къмъ нѣкои представители на румелийския главенъ прокурорски паркетъ, не можа да се отърве отъ субективността при оценката, която прави на мѣстнитѣ прокурорски деятели. (вж. неговата статия Органическій Статутъ Восточной Румелии, Р. В. 1886 г.).

Добре е тукъ да се прибави, че чиновницитѣ сѣдди въ Областѣта, както бѣха оградени чрезъ несмѣняемостъ, сносна заплата, пенсия, сѣщо така бѣха обаче и законно отговорни за всички опущения и незаконни деяния, съ които биха увредили кой и да било гражданинъ въ областѣта. Собствено за такива увреждания отъ страна на кой и да било чиновникъ отговаряше областното правителство, т. е. държавата, която отъ своя страна за платеното обезщетение, на което виновникътъ е билъ нѣкой чиновникъ, обръщаше се по-сетне къмъ този чиновникъ и го сѣдѣше по надлежния редъ за да получи отъ него платеното (членове 489 и др. отъ Орг. Уставъ).

ЧАСТЪ V.

С ждебно право.

A. Сждоустройство

1. Общи наредби.

Степени и категории сждии. — Инстанции. — Сждебното изпълнение надъ недвижими имоти. — За поземлената собственостъ.

Правосждието въ областъта, съгласно съ наредбитѣ на Орг. Уставъ, членове 248 и сл., се раздаваше отъ: 1) кметоветѣ на общинитѣ, гдето нѣма околийски сждия; 2) околийскитѣ сждии; 3) окржнитѣ сждилища; 4) върховното сждилище. Като първа сждебна инстанция редовни сждилища сждяха б-тѣ окржжни или департаментални сждилища, които заседаваха въ б-тѣ главни градове на окржитѣ — а такива имаше б въ цѣлата областъ: Пловдивъ, Т. Пазарджикъ, Хасково, Ст.-Загора, Сливенъ, Бургасъ. Окржнитѣ сждилища имаха по две отдѣления — гражданско и углавно. Пловдивското окр. сждилище имаше две граждански отдѣления.

Околийскитѣ сждии сждѣха въ околийскитѣ градове и за своята работа тѣ бѣха спомагани отъ заседници или асесори.

Кметоветѣ, като сждници, бѣха спомагани отъ съзаседници въ всички селски общини, гдето нѣмаше околийски сждия.

Въззивно сждѣха окржнитѣ сждилища по дѣла, които идваха у тѣхъ отъ околийскитѣ сждилища, и Върховното сждилище, едно за цѣлата областъ, което заседаваше въ Пловдивъ.

Сждиитѣ бѣха отъ две категории: постоянни сждии и временни. Постоянни бѣха: околийскитѣ сждии; председате-

литѣ и членоветѣ на окржнитѣ сждилища; председателитѣ и съветницитѣ на Върховното сждилище. Временни сждници бѣха: кметоветѣ, които имаха сждебна служба; сждебнитѣ съзаседници на тия кметове; съзаседницитѣ на околийскитѣ съдии; и търговскитѣ съзаседници при окржнитѣ граждански сждилища. Временнитѣ сждници бѣха избирани отъ населението и имаха право да бждатъ винаги преизбирани. Сждитѣ, които се назначаваха отъ Главния Управителъ, получаваха опредѣлена заплата, а временнитѣ сждии вземаха възнаграждение на заседание. Това възнаграждение се опредѣляше отъ главнитѣ съвети въ окржга. Не можеха да бждатъ избирани за временни сждии: 1) лицата, които не знаятъ да четатъ и да пишатъ; 2) слугитѣ подъ заплата; 3) лишенитѣ споредъ наказателния законъ отъ граждански, политически и сждебни прѣва; 4) невъзстановенитѣ изпаднали въ несъстоятелностъ; 5) обвиненитѣ или задочно осжденитѣ; 6) осжденитѣ на углавни или опозорителни наказания или най-малко на 1 година затворъ. Не можеха да бждатъ избирани също така и чиновницитѣ на областъта и военнитѣ — на действителна служба.

При всѣко окржжно сждилище имаше прокуроръ, натоваренъ съ обвинителната служба. Допуснато бѣше на всѣкого да си довѣрѣва гражданското или углавно дѣло на единъ адвокатъ — защитникъ, това обстоятелство обаче не освобождаваше обвиняемия да отговаря въ случай на нужда, когато бива разпитанъ.

Заседанията на сждилищата бѣха явни и открити и присждитѣ и решенията се произнасяха въ явно заседание. Въ интереса на нравствечостъта заседанието можеше да стане и при затворени врата.

Опасенията, останали отъ предишно време, заставиха уредницитѣ на Орг. Уставъ да внесатъ особена наредба, че свидетелството, когато се допуска отъ закона, може да бжде давано отъ всѣко лице безъ разлика на вѣра, а клетвата си това лице дава споредъ формитѣ на обичая.

Интересно бѣше разрешенъ въпроса за присждата, съ която нѣкой се осжда на смъртъ. Такава присжда не можеше да се изпълни, ако не се потвърди предварително отъ Султана. Това обстоятелство стана поводъ, че въ Източна Ру-

мелия практиката узакони почти единодушно неприсъждане смъртно наказание.

Колкото за изпълнението на углавна присъда, то се спираше щомъ се подаде въззивъ предъ по-горното сѣдилище, безъ да става нужда да се дава каквото и да било поръчителство, освенъ вземането охранителни мѣрки, както въ граждански, така и въ наказателни работи.

Единъ общъ въпросъ бѣше занималъ още европейската комисия относително начина на изпълненнето надъ недвижими имоти. Чл. 263 отъ Орг. У., чл. 16 отъ Проекта въ втората си влинея гласѣше така, както впрочемъ остана и въ окончателна редакция: недвижимото изпълнение ще може да се простира върху всѣкакъвъ недвижимъ имотъ, защото за-напредъ никой имотъ не може да бже неотчуждаемъ. Впрочемъ веднага следъ това стана нужда да се допълни тази наредба съ едно изключение: „Освенъ въ случая, предвиденъ въ глава 14 членъ 486 § 6“. По този въпросъ италианскиятъ комисаръ г-нъ Верночи направилъ следната бележка: „Азъ приемамъ безъ двоумение това начало и желая горешо отъ новото управление да бже приложено изцѣло. Но за да може това да стане, належащо е едно радикало измѣнение на законитѣ, които сега уреждатъ тукъ недвижимата собственостъ. Случва се често въ Турция, че дѣлото на правосѣдието се парализува при изпълнение на решенията, когато се отнася за продажбата на нѣкои недвижимости съ вакуфски характеръ; многобройни сж тогазъ мжчнотитѣ, що има да се надвиватъ, и най-често, при всичката добра воля на административната власть, това не се сполучва. Въпросътъ, който подигамъ, не е новъ: лични държавни мжже, като Али паша, Фуадъ паша и Ружди паша, сж изучили различни системи за прилагане съ цель да откупятъ недвижимоститѣ, уреждани отъ вакуфъ, и да направятъ така свободна недвижимата собственостъ въ Турция. Но тѣхнитѣ усилия се спрѣха предъ мжчнотитѣ, що представлява изпълнението на тази спасителна реформа. Прочее, ще бже много полезно шото новото управление на тази областъ да се занимае сериозно съ този въпросъ и да се доле до решение колкото се може по-скоро; то ще направи безмѣрна услуга и на Областьта и на цѣлата Империя“. Английскиятъ представителъ Сжръ Др. Уолфъ раздѣля мнѣнието на италианския си събратъ: „Икономическото бждно развитие на

страната, казва тъй, изисква шото законитѣ, които уреждатъ сега недвижимата собственостъ да се промѣнятъ. Такавъзъ е мнѣнието и на много видни държавни мъже на Турция, съ които азъ съмъ се разговарялъ. Отъ друга страна въпросътъ е крайно заплетенъ, и комисията не може да го разреши сега по удовлетворителенъ начинъ. Споредъ моето мнѣние, стига да се посочатъ началата, отъ които трѣбва да се прониква блдещето областно законодателство върху собствеността, като се предостави на Събранието грижата да се занимае съ неговитѣ подробности".

Всичкитѣ комисари се съгласяватъ върху този въпросъ и решаватъ: „да се избере една подкомисия, която да изработи единъ проектъ на глава 14 върху поземелната собственостъ". Както се вижда отъ дневника на комисията отъ 14 мартъ 1879 година, този проектъ е билъ представенъ и той съставлява наистина 14 глава отъ Орг. Уставъ: „Устройство на поземелната собственостъ" и състои отъ членове 484 — 488, въ които се предвиждатъ 4 законопроекта за поземелната собственостъ и началата, върху които тѣ трѣбва да почиватъ, като при това се задължава Гл. Управителъ да ги представи най-късно въ втората Обикновена Сесия на О. С. Първиятъ отъ тѣзи законопроекти засѣга кадастра на поземелнитѣ имоти. Вториятъ — трѣбва да нареди да се обърнатъ въ свободна поземелна собственостъ посветенитѣ (вакуфски) и разни други господарски (феодални имоти). Третиятъ законопроектъ трѣбва да уреди какъ да ставатъ ипотекитѣ и вписването на привилегиитѣ. Най-последъ, четвъртиятъ — ще нареди системата, по която ще се взема и откупува чуждата собственостъ за обществена полза.

Проектътъ на 14 глава е билъ приготвенъ отъ Баронъ Рингъ съ помощта на Господинъ Брауншвайгъ. Редакцията е била взета следъ уведомяване турскитѣ комисари, които, както казва баронъ Рингъ, не сж се произнесли върху въпроса какъ и подъ каква форма вакуфскитѣ учреждения трѣбва да получатъ своето обезщетение. Следъ кратки разисквания въпросътъ е билъ отложенъ, защото отоманскитѣ делегати нѣмалн точни наставления отъ своето правителство; въ всѣки случай обаче, останалитѣ 6 комисари гласували проента въ този видъ въ който той, макаръ по-късно, е получилъ одобрението и на турскитѣ представители.

2. Граждански съдебни власти.

Гражданското правосъдие има като органи: 1) общинските кметове; 2) околийските съдии; 3) гражданските отделения на окръжните съдилища и 4) гражданското отделение на върховното съдилище.

а. Кметски съдилища.

Кметът, който е председател на общинския съветъ, като съдия има при себе си двама съзаседници, които имат съвещателен гласъ; обаче мнънието имъ трѣбва да се вписва въ протокола на съдебното заседание, който протоколъ съдържа решението на кмета. Съзаседниците се избиратъ отъ общинските съвети всѣка година на брой 4 и служатъ два по два и по шестъ мѣсеца. Когато се случи нѣкой или да умре или да се лиши отъ службата, общинските съвети назначаватъ неговъ заместникъ. Оплаквания противъ съзаседниците по изпълнение на службата имъ се предявяватъ предъ общинския съветъ, който може да ги гласява и даже сваля отъ служба.

б. Околийски съдии

(чл. 275—283 отъ О. У., чл. 16 и 17 отъ Притурка № 11).

Околийските съдии иматъ своя съдебна окръжностъ, а такива окръжности може да има една или повече въ всѣка околия. Броятъ на тѣзи окръжности се опредѣля съ областенъ законъ. Окол. съдия трѣбва да бѣде спомаганъ отъ двама съзаседника, които иматъ съвещателенъ гласъ. Съзаседниците се избиратъ отъ общинските съвети на всички общини, които се намиратъ въ съдебната окръжностъ на околийския съдия. Такива сж на брой четворица и двама заместника. Оплаквания противъ тѣхъ ставатъ предъ окръжната комисия. Всѣки околийски съдия има по единъ заклетъ писаръ и други помощници писари, както и разсилни.

Самиятъ околийски съдия се назначава отъ Гл. Управителъ, който обаче е длъженъ да вземе назначеното лице изъ списъка на кандидатигъ за околийски съдии, предложени отъ

главните окръжни съвети въ двойно число отъ колкото съдии трѣбватъ. Гл. Управителъ прави назначението си по предложение на директора на правосъдието, като е свободенъ да назначи и кандидати отъ предложенитѣ въ списъка на други окръжи. Гл. Управителъ има право самъ да опредѣля околийскитѣ съдебни окръжности, докато тѣ още не сж опредѣлени съ законъ.

в. Окръжни съдилища.

(Чл. чл. 284—6. О. У. 22-23 отъ 11 притурка).

Гражданското отдѣление на всѣка окръжностъ или департаментално съдилище е съставено отъ трима постоянни членове, отъ които единътъ е председателъ, а двама съдии — членове. Когато се разгледватъ търговски работи при окръжното съдилище викатъ се да заседаватъ и по двама съзаседници, каквито се избиратъ въ началото на всѣка година отъ Главния съветъ по четворица и двама замѣстници — измежду търговцитѣ, които иматъ мѣстожителството си въ седалището на съда.

Въ началото окръжнитѣ съдилища могатъ да бждатъ само съ по едно отдѣление което да съди и граждански и углавни дѣла. Дветѣ отдѣления се съставятъ, когато се усети нужда отъ тѣхъ.

Съгласно съ членъ 23 отъ 11 притурка на О. У., до като се издаде новъ Граждански Законникъ единъ отъ съдиитѣ на гражданското отдѣление на всѣко окръжно съдилище, както и единъ отъ съветницитѣ при гражданското отдѣление на Върховното съдилище, натоварено да разгледва препирни за недвижими имоти, трѣбва да е членъ отъ османското мюсюлманско духовенство (наибъ), добре признатъ въ това си качество и който, освенъ съдийската си служба ще има и специална длъжностъ да освѣтлява съдилището върху предписанията на Шерията всѣкога, колчимъ съдилището има да разгледва и решава дѣла за недвижими имоти, уреждани по казания шериятъ. Какъвто и да е резултатътъ на решението, което духовниятъ съдия (наибинътъ) даде, трѣбва да се записва въ протокола на заседанието.

Окръжнитѣ съдилища заседаватъ всѣки день, освенъ въ петъкъ и недѣля. Поне единъ день презъ недѣлята се опредѣля за търговски работи.

3. Углавни и поправителни съдебни власти.

(членове 292, 313 отъ О. У.).

Сжитѣ съдебни органи, за които се говори по-горе — кметове, околийски съдии, окръжно съдилище и върховното съдилище — разглеждатъ углавни и поправителни дѣла.

Углавниятъ отдѣлъ на всѣко окръжно съдилище е съставенъ така: 1) отъ 3-ма постоянни съдии, отъ които единиятъ изпълнява служба на председателъ; 2) отъ единъ или ако е потребно отъ повече съдебни изследователи. Всѣки углавенъ отдѣлъ на окръжно съдилище има и по единъ заклега писаръ и единъ или повече помощници писари — все заклетни

Съдебниятъ следователъ е подъ прѣмото началство на прокурора. Той не може да действува безъ неговото предварително поискване, освенъ въ случай на заварено престѣпление.

Освенъ въ случай на заварено престѣпление, никой гражданинъ не може да се заперъ или лишава отъ свободата си, ако за това нѣма особена заповедь, издадена отъ прокурора или отъ единъ изследователъ, действащъ по поискване на прокурора.

4. Върховно съдилище.

(членове 314, 322 отъ Орг. У. и чл. 28, 29 отъ 11 притурна къмъ О. У.).

Върховното съдилище на И. Румелия състоеше отъ две отделения: гражданско и углавно. То имаше да бѣде подраздѣлено и развито по-нататъкъ така, че първото отдѣление — гражданско да обема три камари: 1) по дѣла за недвижими имоти; 2) по дѣла за движими; и 3) по дѣла търговски. Второто углавно отдѣление трѣбваше да се раздѣли на две камари: 1) углавна и 2) поправителна. Обаче въ всичко време на съществуването на И. Румелия върховното съдилище остана съ дветѣ си отдѣления като съ голѣми усилия и постояненъ трудъ смогваше да удовлетвори областнитѣ нужди по раздаване на правосъдието, което му бѣше възложено отъ Органическия Уставъ и отъ други закони на страната.

Първото отделение състоеше отъ председателъ, 4-ворица пожизнени съдии, наричани съветници, отъ двама замѣстници и достатъченъ персоналъ писари и други служащи. Също така бѣше съставено и второто отделение, на което председателъ се считаше като втори по титла, първиятъ председателъ, бидейки тоя на първото отделение.

Всичкиѣ чиновници на Върховното сѣдилище влючително и писаритѣ — бѣха заклети.

Отъ всички членове на едното и другото отделения се съставяше така нареченото Събрание на съединени секции или отделения, които се председателствуваха отъ първия председателъ и които имаха за задача да се произнасятъ върху измѣнения и преобразуванія въ вътрешната служба на Върховното сѣдилище и на другитѣ сѣдилища, а също така и да разглеждатъ оплакванія противъ областни съдии отъ характеръ неуглавенъ.

5. Прокурорство.

(Членове 326, 334 О. У.).

На чело на прокурорската служба при Върховното сѣдилище стоеше единъ главенъ прокуроръ. Той се спомагаше въ службата си отъ двама замѣстници при паркета си, както и отъ двама приставени за служба въ отделенията на върховното сѣдилище. Тѣзи последнитѣ замѣстници носѣха титла главни адвокати.

Главниятъ прокуроръ бѣше публичния обвинителъ по углавни работи за цѣлата областъ; той имаше подъ свой надзоръ всички сѣдилища и всички чиновници отъ сѣдебната полиция. Той поддържаше предъ Върховното сѣдилище въззивни оплакванія въ полза на общественя редъ противъ решения издадени отъ окржжитѣ сѣдилища и даваше заключения по въззиви, давани отъ частни лица, въ углавнитѣ работи.

Въ граждански работи главниятъ прокуроръ действуваше служебно, колчимъ се отнасяше до интереса на закона. Той присѣдствуваше на всички заседания и даваше заключение по всѣко дѣло, дошло предъ Върховното сѣдилище чрезъ въззивъ. Той бѣше блюстителъ за изпълнение на законитѣ, решенията, присѣдитѣ.

При всѣко окръжно сѣдилище имаше по единъ прокуроръ и по единъ или повече негови помощници — замѣстници. Той бѣше поставенъ подъ заповедитѣ на главния прокуроръ, на когото се считаше за замѣстникъ.

Окръжниятъ прокуроръ си служеше съ сѣдебния следователъ за да извърши предварителнитѣ издирвания по дѣла отъ негова компетентность. Той съставяше обвинителния актъ и го поддържаше предъ сѣдилището. По граждански работи той даваше задължително заключение по работи на недееспособни и когато законътъ изискваше това, или той намѣрваше това за потребно. Въ своя окръгъ той бѣше блюстителъ на законитѣ и другитѣ наредби, както главниятъ прокуроръ бѣше такъвъ за цѣлата областъ.

Б. Сѣдопроизводство.

1. Гражданско сѣдопроизводство.

Предъ кметскитѣ сѣдилища.

(членове 265 и 274 О. У. Р.).

Кметоветѣ имаха право да сѣдятъ по граждански дѣла искове за движими имоти, на които предметътъ не надминава 300 гроша златни. Той раздаваше правосѣдието безплатно.

По углавни дѣла кметътъ имаше право да разгледва полицейски простѣпки, извършени въ неговата административна окръжностъ, които простѣпки се осѣждаха на затворъ до 24 часа или на глоба до 50 гроша златни. Той имаше право когато се научи, че е сторена нѣкоя простѣпка въ общината му, незабавно да я разгледа. Тамъ, гдето нѣмаше околийски сѣдия, кметоветѣ, както и офицеритѣ и подофицеритѣ на жандармерията, можеха да арестуватъ всѣки престѣпникъ при зарварено престѣпление, обаче тѣ бѣха длѣжни да известятъ за това въ 24 часа на окръжнитѣ прокурори или направо на началството си.

Въ разпри, въ които се намѣрватъ като ответници единъ или повече членове на общината, кметътъ може да упражни направо своята сѣдебна служба; но тамъ гдето има повече кметове, всѣки кметъ може да сѣди само за отдѣла, който е поставенъ подъ негова власть.

Присъждитѣ, които издаватъ кметоветѣ, не подлежатъ на въззивъ.

Производството предъ кмета става по искане на заинтересованата страна. Кметътъ вика предъ себе си странитѣ за спогождане и, ако тѣ не се явятъ или не щатъ да се спогодятъ, тогава той опредѣля новъ день за сждане дѣлото, като призовава изново странитѣ. Той е длъженъ да държи по едно недѣлно заседание. Странитѣ сж длъжни да изложатъ въ първото заседание всичко що иматъ да кажатъ. Отлагане може да става само по много уважителни причини, като се опредѣли веднага и деня на следующето заседание.

Кметътъ може да решава дѣлото издочно, когато едната страна не се представи на уречения день, а другата поиска да се гледа дѣлото. Ако не се представятъ и дветѣ страни, тогава дѣлото се заличава отъ списъка. Обаче, ищецътъ може съ ново прошение да иска изново да се състави ново дѣло противъ ответника т. е. да възобнови дѣлото. Когато сж на лице и дветѣ страни, следъ прочитане на книгата, дава имъ се думата. Кметътъ може да ги разпитва, да ги улъти, като имъ посочи правата, които тѣ иматъ споредъ Орг. Уставъ и Правилника за сждане. Когато види, че дѣлото е вече уяснено, кметътъ се опитва изново съ помощта на съзаседницитѣ си (фр. асесори) да спогоди дветѣ страни. Ако ли се види, че не може да стане спогодба, кметътъ, откакъ изслуша миѣнието на съзаседницитѣ, издава решението си и го обявява още въ сжщото заседание. Решението се вписва въ нарочна за това книга, въ която за всѣко дѣло се вмѣстятъ подробно имената на странитѣ, предмета на разпрята, деня на заседанието, въ кратко обстоятелствата и доказателствата и какво е станало по туй дѣло. Всѣка страница отъ книгата трѣбва да носи подписа или печата на кмета, на съзаседницитѣ и на писаря. Решението се съобщава на всѣка страна срещу разписна въ единъ срокъ отъ 8 дни следъ издаването му.

Предъ Околийскитѣ сждии.

(чл. 282, 283 отъ Орг. Уставъ, 18—31 отъ 11 Притурка на О. У.).

Околийскитѣ сждии (juges de canton) играяха ролята на мирови сждии и гледаха всички дѣла чисто лични или дви-

жими, окончателно до стойност 1000 гроша златни, а съ право на въззивъ до стойност 10.000 гроша златни. Освенъ това тѣ сѣдятъ и следнитѣ: 1) всички искове между стопани и наематели или закупници; 2) искове за повреди, направени на ниви, плодове и беридби, дървета, плетове, окопи, води, кжщи и други притежания, когато за правото на собственост нѣма препирня; 3) тжжи относително сгради и градежи, които има да се правятъ върху зидъ, за общността на който нѣма препирня; 4) всѣкаква тжжи за владѣния; 5) искове за обезщетения по причина на злословие (дифамация) или на самоуправия.

Сждопроизводството предъ околийския сѣдия става както и това предъ кмета съ тази разлика, че околийскиятъ сѣдия се опитва само единъ пътъ въ началото на заседанието да помири странитѣ. Както кметътъ, така и околийскиятъ сѣдия прилагатъ наредбитѣ на Османското търговско сждопроизводство относно решенията, издадени задочно и отзива противъ тѣхъ.

Противъ решенията на околийския сѣдия се подава въззивъ въ 15 дни, считанъ отъ деня. Въззивътъ се представя въ писмена форма на самия околийски сѣдия, който е длъженъ да я препроводи въ 8 дни съ всичкитѣ книжа по дѣлото въ окръжното сѣдилище, действаваще като въззивно-

Предъ Окръжнитѣ сѣдилища.

(Чл. чд. 287—292 и 26—27 отъ Орг. Уст. и отъ 11 Притурка).

Окръжнитѣ сѣдилища се ръководѣха въ своето сждопроизводство по правилата предвидени въ Орг. Уставъ и притурката му № 11, а също и по Османското търговско сждопроизводство, до толкозъ, до колкото то не бѣше отмѣнено съ правилата на Устава.

На гражданското отдѣление на окръжнитѣ сѣдилища бѣха подсѣдани всички въпроси за движими, недвижими и търговски препирни, освенъ ония които бѣха запазени на околийския сѣдия, на шерийското сѣдилище и на черковнитѣ власти. За вътрешния редъ тѣзи сѣдилища се ръководѣха отъ глава 4 на Притурката на турския търговски законъ, пакъ до колкото тѣ не бѣха отмѣнени съ наредбитѣ на ус-

тава. Въззивътъ противъ присъди, издадени отъ гражданския отдѣлъ на окръжнитѣ сѣдилища, ставаше предъ Върховното сѣдилище.

Една особеностъ на производството предъ окръжнитѣ сѣдилища бѣше следната: Когато е работа за въпроси, уреждани отъ шерията и които особено се отнасятъ до законността на представени документи за недвижими имоти за сѣгашни вакуфи, сѣдилището може, споредъ членове 39 и 40 отъ Турчото търговско сѣдопроизводство, да опредѣля комисия, която да прегледа книгата, да чуе странитѣ и, следъ това, да даде миѣнието си въ единъ мотивиранъ докладъ до сѣдилището. Това последното е свободно да приеме, измѣни, отхвърли заключенията на комисията или да препрати изново дѣлото до сѣщата за по-подробни обяснения. Комисиятъ се съставятъ всѣкога отъ по петъ лица, избрани така: 3 отъ сѣдилището, 2 отъ странитѣ. Наибѣтъ, членъ на сѣдилището, гдето става това производство, е председателъ по право на тая комисия.

2. Углавно сѣдопроизводство.

Предъ кметоветѣ.

(Чл. 293—297 отъ О. У 45—54 отъ 11 Притурка).

Кметоветѣ имаха право да разгледаватъ полицейски простѣпки, наказвани съ затворъ до 24 часа и съ глоба до 50 гроша. Кметската присѣда не подлежи на въззивъ. Той може да запира не само за 24 часа лица, които сѣ хванати върху заварено престѣпление, като сѣщевременно уведомява за това окръжнитѣ прокурори и по-високитѣ граждански власти. Углавнитѣ дѣла кметътъ сѣди като повика обвиняемия и тѣжителя въ сѣдалището си. За сѣдебното предъ него дирене кметътъ съставя протоколъ, въ който се вписва и присѣдата, която се издава незабавно следъ изслушване на странитѣ. Когато не може да се докаже работата въ първото заседание, кметътъ отлага дѣлото за други день. Отлагане може да бѣде само два пѣти. Ако дѣлото не може да се докаже въ 30 дена, откато е почнато, нито се издаде по него присѣда, лицето, което е било набедено, не бива вече да се

преследва. Гражданската страна, обаче, и следъ това, не се лишава отъ правото да дири обезщетение. Подлежи на глоба отъ 500 — 1000 лева, освенъ на наказание по наказателенъ законъ, всѣки кметъ, който присъжда и изпълнява противъ кого и да било наказание по-големо отъ максимума, определенъ отъ закона. Такъвъ кметъ освенъ това трѣбва да се прогласи за уволненъ отъ служба като направи такава погрѣшка втори пѣтъ.

Тази глоба се налага на кметоветъ дисциплинарно отъ окръжния прокуроръ.

Предъ Околийскитѣ сѣдии.

(Чл. 298—302 отъ О. У. 55—74 отъ Притурка 11 на О. У.).

Околийскиятъ сѣдия разглежда закононарушения, които се наказватъ съ затворъ до 1 месецъ и съ глоба до 1000 гроша златни. Присѣдитѣ на околийския сѣдия въ предѣлитѣ на тази подсѣданостъ подлежатъ на въззивъ предъ окръжното сѣдилище. Околийскиятъ сѣдия действа въ тоя случай служебно и щомъ се научи за нѣкое престѣпно деяние може да пристѣпи къмъ разузнаването и сѣденето безъ да съобщава за това на прокурора. Той приема донесения за закононарушения, които надминаватъ неговата подсѣданостъ и които сѣ извършени въ неговата окръжностъ. Въ такива случаи и когато има заварено престѣпление той прави следствие и протоколъ по него, които препраща безъ забава на окръжния прокуроръ. Околийскиятъ сѣдия може да бѣде опълномощенъ отъ окр. прокуроръ или отъ сѣдебния следователъ въ определенитѣ отъ закона случаи за да извърши нѣкои издирвания, което не може да извърши нѣкой отъ поменатитѣ магистрати.

По дѣла отъ подсѣданостъта на околийския сѣдия набедеаниятъ не бива нито да се принуждава тѣлесно да се представи, нито предварително да се запира. По всички дѣла, които разглежда окол. сѣдия по углавенъ редъ, той се произнася също и по искането на гражданската страна за обезщетения, които не трѣбва да надминаватъ размѣра, до който е ограничена неговата подсѣданостъ по граждански дѣла. Странитѣ по углавни дѣла, както и свидетелитѣ, се

викатъ съ проста заповедъ. Ако набедениятъ не се яви, поканата се повтаря, и ако и следъ това той пакъ не се яви, дѣлото се гледа задочно, и сждията издава присжда откакъ изслуша и събере нужнитѣ доказателства. Ако набедениятъ се яви, а тжжителтъ не доде, дѣлото пакъ се гледа задочно. За всѣка задочна присжда всѣка страна има право на отзивъ. Отзивътъ се подава най-късно следъ 15 дни отъ съобщение на присждата и въ такъвъ случай сжщиятъ сждия призовава дветѣ страни да се явятъ за ново разглеждане на дѣлото въ уреченъ день. Страната, която прави отзивъ, трѣбва да оправдае предъ заседанието съ уважителни причини своята неявка. Отзивътъ се отхвърля, когато тѣзи причини не сж уважителни и първата присжда се потвърждава. Ако отзивътъ се уважи, сждията прогласява унищожена първата присжда и почва да разгледава наново дѣлото.

Обвинението се поддържа или отъ тжжителя, който е направилъ потжжването или пъкъ отъ агента на властѣта, която е направила донесение за случая. Присждата се издава въ сждото заседание. Срокътъ за въззивъ е 15 дена отъ деня на съобщение присждата. Този срокъ се пази точно. Сждията е длъженъ всички дѣла, по които е подаденъ въззивъ, даже и тия на които въззивътъ е просроченъ, да ги препроводи до по горното въззивно сждилище.

Когато издадената присжда е добила законна сила, сждията известява надлежната властъ за да пристъпи къмъ изпълнението. Гражданската страна е длъжна сама да иска изпълнението, колкото се касае за нейнитѣ обезщетения. Околийскиятъ сждия държи особень списъкъ за всички присжди по углавни дѣла. Препись за всѣки месецъ отъ тоя списъкъ се изпраща до окръжния прокуроръ.

Осжденитѣ се затварятъ въ общинската тъмница (затворъ) на мѣстото, (чл. 14 отъ 11 Притурка на О. У.) гдето живѣе сждията, който е длъженъ да я посещава поне веднажъ на месецъ и да надзирава списъцитѣ на влазането и извазането на затворницитѣ. Пазенето на тъмницата е въврѣно на жандармерията.

Пазѣтъ се въ И. Румелия наредбата на членове 305—308 отъ О. У., споредъ които за да бжде оправдано арестуването на кого и да било, трѣбваше то да е обосновано и

извършено: или при заварено престъпление (305) или съ заповѣдь отъ сѣдебния следователъ или отъ прокурора. Заповѣдь за довеждане или арестуване не можѣха да издаватъ полицейско-административнитѣ органи. По този начинъ се гледаше да не се наруши свободата на гражданина и неприкосновенността на личността. Намъ сѣ познати рапорти до Гл. Прокуроръ по ревизии, въ които се съобщава, че на чл. 307 отъ О. У. се обръщало особно и надлежно внимание. Въ единъ такъвъ рапортъ отъ 15 I. 1884 г. № 3498 се четатъ тѣзи редове: „поучихъ г-нъ сѣдника (околийския) върху значението на чл. 307 О. У. и му се заръчва, че освенъ въ случай на заварено престъпление, всѣкое докарано подозрѣно лице, трѣбва да се изпита незабавно и следъ изпитванетоъ му, да се постанови да ли то ще се пусне или да ли трѣба да се държи и мотивитѣ трѣба да се запишатъ въ края на протокола, а постановлението трѣба да се съобщи на това лице съ бележка и за това трѣбва да се помене въ протокола“.

Тоя обширенъ рапортъ, носи подписа на Сочински, полякъ, дългогодишенъ прокуроръ при Пловдивското Департаментално (Окръжно) Сѣдилище, единъ отъ ревностнитѣ и многополезни служители въ сѣдебното дѣло на Областта.

Рапортътъ на г. Сочински, който се отнася само до нѣкои окол. сѣдилища, състои отъ 60 голѣми хартийни листове (240 страници) и засѣга всестранната, главно углавна деятелностъ на окол. сѣдници, румелийскитѣ мирови сѣдии. Прокуроритѣ при окръжнитѣ сѣдилища, които бѣха предимно чужденци — славяни: чехи и поляци — обръщаха голѣмо внимание върху престѣпниците въ еколноститѣ и въ рапортитѣ по ревизии си обръщаха вниманието на дирекцията на правосѣдието по забелѣзани недостатѣци и пропуски, за поправянето на които се вземаха надлежни мѣрки. Характерно е и струва да се помене тука, че тѣзи ревизии бѣха грижливо извършвани, на окол. сѣдници бѣха давани надлежни улѣтвения по всички въпроси отъ материаленъ и процесуаленъ характеръ, както това се вижда отъ самитѣ рапорти по поменатитѣ ревизии.

Предъ окръжнитѣ сѣдилища.

(Чл. чл. 309—313 отъ О. У. 75—92 отъ Притурката).

Углавниятъ отдѣлъ на всѣко окръжно сѣдилище гледа всички углавни дѣла, които сѣ неподсѣдни на околийския сѣдия. Всички оплаквания на частни лица или донесения за престѣпления, извършени въ единъ окръгъ, се приематъ отъ прокурора при окръжнитѣ сѣдилища. Подобнитѣ оплаквания или донесения прокурорътъ препраща, ако има мѣсто да съдействува на сѣдебния следователъ, съ искане да доведе или да запре набедения, да посети мѣстата на престѣплението или да направи нуждното за издирването. Въ важни случаи прокурорътъ отива лично на мѣстото или изпраща за това замѣстника си. Той се придружавъ още и отъ сѣдебния следователъ.

Сѣдебниятъ следователъ е свободенъ да изследва работата, както той намѣрва за най-изгодно. Той може да даде заповѣдъ за запиране, за довеждане противъ всѣко лице, което мисли, че е нужно да се яви предъ него по този начинъ. Откакъ свърши изследването си сѣдебниятъ следователъ изпраща докладъ съ всичкитѣ книжа и протоколи отъ изследването си до прокурора който, възъ основа на добититѣ данни, съставя своя обвинителенъ актъ. Прокурорътъ има грижата да му се подложи своевременно докладътъ и книгата по следствието. Щомъ постѣжи обвинителниятъ актъ въ сѣдилището, той опредѣля день за викане странитѣ и свидетелитѣ, ако има и вѣщи лица. Въ заседанието прокурорътъ прочита обвинителния актъ. Четатъ се сѣщо доклада на сѣдебния следователъ и прибавенитѣ къмъ него книжа. Най-напредъ председателствующиятъ разпитва обвиняемия, а после свидетелитѣ и вѣщитѣ люде (експертитѣ). Въобще производството се води по приетия въ гласния процесъ редъ. Присѣдата се издава по вишегласие и резолюцията се обявява въ сѣщото заседание.

Въззивно производство предъ върховното сѣдилище.

(Къмъ чл. 93—95 отъ Притурката на Орг. Уставъ).

Сѣдопроизводството предъ върховното сѣдилище по углавни дѣла е сѣщото оноуа, което следватъ окръжнитѣ

сждилища. Постъпилитѣ по въззивъ дѣла се изучаватъ най-напредъ отъ Главния прокуроръ, който ги внася въ Върховното сждилище съ свои заключения. Сждилището опредѣля день за заседанието и призовава или нарежда да се доведатъ, ако намѣри за нужно, нѣкои или всички лица, които сж при-сѣтствали въ заседанията на сждилището отъ първа инстанция. Върховното сждилище, по предложение отъ главния прокуроръ или отъ защитницитѣ може и да повърне работата на окръжното сждилище за да бжде дѣлото допълнено съ допълнително издирване.

ЧАСТЬ VI

Други правосждни служби и мощни къмъ тѣхъ институти.

1. Административно правосждие.

(Чл. чл. 66—67 и 120—124 О. У.)

Административното правосждие бѣше предвидено въ Орг. Уставъ на Източна Румелия. То бѣше уредено приближително по образеца на французкия сждъ за административни разпри. Имаше два степена административно правосждие: 1) въ всѣки окржтъ имаше по едно първостепенно сждилище за административни работи. Прочее, такива бѣха б; и 2) за цѣлата областъ въ Пловдивъ заседаваше Върхсвно сждилище за административни разпри.

Окржжното административно сждилище бѣше съставено: 1) отъ трима членове — гласувачи: единъ сждия отъ окржжното гражданско сждилище, опредѣленъ въ началото на всѣко година съ жребие за една година, единъ депутатъ отъ Областното събрание, избранъ отъ това събрание за две години и най-стария по служба съ съветниците на окржжното управление; 2) отъ трима помощници: единъ замѣтникъ — сждия отъ окржжното гражданско сждилище, както и единъ депутатъ отъ Областното Събрание, назначени като гласувачитѣ отъ тѣхната си категория и най-младия по служба отъ съветниците на окржжното управление. Председателъ на сждилището бѣше гласувача-сждия, а въ отсъствието му — замѣтникътъ — сждия. Другитѣ двама помощници замѣняваха гласувачитѣ отъ категорията, отъ която бѣха тѣ. Помощникътъ съветникъ на окржжното управление бѣше натоваренъ съ службата да прави доклади на сждилището върху дѣлата, съ които бѣше заловенъ. Той имаше за тази служба и единъ помощникъ отъ окржжното управление.

Ведомството на административното съдилище състоеше въ следующето: жалби на задружности или частни лица, които се мислят увредени отъ нѣкой особень административень актъ, или отъ нѣкое частно дѣло на администрацията, и които се облѣгчатъ на нѣкое придобито право, относяще се до интересъ отъ административень редъ. То решаваше още препирни между администрацията и частни лица по контракти или съглашения, сключени съ публичната власть на окръга.

Заседанията на административното съдилище сж явни. Всички решения, издадени отъ администр. съдилище, освенъ когато то би съдило като въззивно по силата на нѣкой законъ, подлежаха на въззивъ предъ Върховното съдилище за административни разпри.

Подробности за сждопроизводството предъ административното съдилище бѣха предвидени въ публично-административния правилникъ отъ 31 августъ 1881 г., станалъ после законъ на 23 мартъ 1882 год. Въ този законъ бѣха предвидени формитѣ и сроковетѣ на производството, действаше предъ окръжнитѣ административни съдилища, както и сроковетѣ за потъжвания предъ по-горното Върховно административно съдилище.

Върховното съдилище за административни разпри бѣше съставено отъ единъ председателъ, отъ двама съветника и отъ двама слушатели. Председателътъ се вземаше изъ срѣдата на съветницитѣ на Върховното съдилище и се назначаваше въ началото на всѣка година отъ тоя сждъ. Двамата съветника се назначаваха сждо така въ началото на всѣка година, единиятъ отъ Главния Управителъ, а другия — отъ Постоянния Комитетъ на Областното събрание. Тѣзи съветници не можеха да бждатъ нито членове на частния съветъ при Главния Управителъ, нито пъкъ членове на Постоянния Комитетъ. Двамата слушатели се назначаваха, както и двамата съветника.

Работата на слушателитѣ бѣше да правятъ доклади по дѣлата, които имаше да бждатъ съдени въ Върховното съдилище. Тѣ нѣмаха решителень гласъ, освенъ когато замѣняваха съветницитѣ, въ случай на тѣхно възпрепятствуване да взематъ участие въ съденето.

Службата на прокуроръ или представителъ на общественото министерство при Върх. административно съдилище из-

пълняваха двама повъреници на главния секретарь, директоръ на вътрешнитѣ работи, назначени отъ него въ началото на всѣка година и взети изъ личния съставъ на неговата канцелария. При Върховното адм. сѣдилище имаше единъ постояненъ секретарь-дѣловодителъ.

На Върховното сѣдилище за административни разпри бѣха подсъдни първостепенно и окончателно следнитѣ дѣла: 1) решенията на главнитѣ администратори или директоритѣ, обтѣжени предъ него отъ частни лица, които се мислятъ онеправдани съ тѣзи решения и се основаватъ на нѣкое придобито право отъ административенъ редъ; 2) разпри между администрацията и частни лица по контрактъ или по обществени търгове, извършвани отъ главнитѣ администратори.

Това сѣдилище сѣди още като въззивно всички жалби противъ решения, издадени първостепенно отъ главнитѣ администратори и отъ окръжнитѣ съвети по административни тѣжби.

Европейската комисия не можеше да не предвиди въ Органическия Уставъ на Източна Румелия едно учреждение като това за административното правосѣдие, знаейки, че административно правосѣдие вече съществуваше въ време на руската окупация. „За работи, въ които интереситѣ на хазната се пресрещатъ и се сблъскватъ съ интереси на длъжностни или частни лица — наредени сѣ административни сѣдилища — окръжни и губернерски — казва Маринъ Дриновъ въ своята записка по народното просвещение. Срещу решенията имъ може да се подаватъ жалби до Върховното административно сѣдилище“.

Както се знае, въ проекта на Българската конституция, т. е. въ Органическия Уставъ на българското княжество, имаше предвиденъ Държавенъ Съветъ (чл. 148), който, освенъ законодателната задача, имаше и тая на единъ административенъ сѣдъ. По п. 3 той щѣше да разглежда въ последня инстанция решенията на губернерскитѣ управителни сѣдилища, по дѣла отъ частни лица срещу хазната или отъ хазната срещу частни лица; по п. 4 ще разрешава въ последня инстанция предирнитѣ за подсъдимостъ между всички правителствени мѣста и длъжностни лица; по п. 5 ще тегли на сѣдъ лица отъ сѣдебното ведомство; по п. 6 ще разглежда въ по-

БИБЛИОТЕКА

ДЪРЖАВЕНЪ ВЪШЕ УЧЕЩЕЩЪ И ФИНАНСОВИ ИСТЕЖИТЕЛНИ И ТЪРГОВИ И ИНДУСТРИАЛНА СЪВѢТЪ

следния инстанция работи и тжжи по отчуждаване частенъ имотъ за държавна и обществена потребба.

Учредителното събрание отъ 1879 година се произнесе прстивъ Държавния сждъ, поне съ своето мнозинство, и по този начинъ княжеството остана безъ административно правосъдие въ продължение на 40 години.

Трѣбваше опитътъ на живота и сждебната ни юриспруденция да изтъкнатъ необходимостта отъ административното правосъдие, законъ за което се гласува, и то се учреди еднакъ въ 1911 година.

Въ време на руската окупация административнитѣ сждилица имаха две инстанции, състояха отъ членове на сждилищата и отъ членове на управителнитѣ съвети на окръга или губернията. Председателството принадлежеше на губернатора или на окръжния началникъ. Къмъ предметитѣ въ ведомството на административнитѣ сждилица спадаха: 1) пререкание (конфликтъ) за подсждимостъ; 2) сждане на длъжностни лица по престъпление на службата имъ; 3) жалби на частни лица за вреди и загуби, причинени отъ действия на длъжностни лица при изпълнение на службата имъ; 4) искове отъ хазната противъ частни лица и отъ частни лица противъ хазната по всякакъв родъ граждански правоотношения, отнасящи се до интересъ казйоненъ, т. е. на съкровището и 5) препирни по отчуждаване на имоти за обществена и държавна полза. — Вж. Записка за дейността на руското временно управление. Материали за историята на България. Документи за дейността на руситѣ по уредбата на гражданското управление въ България отъ 1877—1879 години отъ Муратовъ, стр. 211.

2. Духовни сждилица.

(Чл. чл. 257, 335, 346 отъ О. У.; чл. 23 отъ 11 притурка).

Още въ време на турското владичество, духовнитѣ съвети по предание и повече практически, както старейшинскитѣ съвети въ селата, вършаха сждъ и уреждаха нѣкои дѣла на християнитѣ, които се обръщаха затова къмъ духовното началство, като по тоя начинъ гледаха да избѣгнатъ турския сждъ. Трѣбва да се каже, че тѣзи духовни общини или сждилица нѣмаха една строго опредѣлена подсждностъ и много

пкти гледаха дѣла, които бѣха чино отъ подсъждността на държавното гражданско и углавно правосъдие.

Следъ издаването Султанския ферманъ за българския екзархатъ и уреждането на Екзархийския уставъ у насъ, епархиалнитѣ съвети и св. Синодъ имахъ сравнително една по-уредена компетентность: при все това и тѣ фактически продължаваха поне въ турско време да гледатъ много дѣла за имотни отношения, дѣла за повреди и загуби вследствие унищожаване на годежъ или разторгване на обручение; най-после тѣ гледаха още дѣла по прикя, дарения и завещания (чл. 68 отъ Екз. уставъ). Въ проток-литѣ на епархиалнитѣ съвети се срещатъ решения за препирни по наследство безъ завещание, макаръ че подобно право споредъ Екзархийския уставъ тѣзи съвети не сж имали.

Въ време на руската окупация се направи опитъ за едно постепенно изземване на чисто граждански дѣла изъ ведението на духовнитѣ съвети. Въ всѣки случай, обаче, единъ постояненъ редъ не можеше да бжде нито на дѣло, нито на писмо уреденъ. Сжщо така не бѣха уредени и кадийскитѣ сждилища, на които бѣше предоставено, въ всѣки случай, да си сждятъ всички дѣла отъ семеенъ и наследственъ характеръ; нѣщо повече, съгласно съ Временнитѣ сждебни правила, когато дветѣ мюсюлмански страни поискаха, тѣ можеха и други граждански дѣла да представятъ за разрешение отъ кадийския сждъ. Такива кадийски сждилища се предвиждаха за всѣки окръгъ.

Органическиятъ Уставъ на Източна Румелия запази на всички припознати религиозни общини и мюсюлмански сждилища да сждятъ само брачни, родствени и настоянически дѣла. Изъ ведомството на тѣзи духовни сждилища се отнеха изрично (чл. 257 О. У.) всички дѣла за недвижимость, наследство или други, които до тогава бѣха отъ тѣхча компетентность и които се предоставиха отъ тогава на сетне въ ведомството на гражданскитѣ сждилища.

Духовнитѣ сждилища на православнитѣ българи бѣха уредени чапълно съответно съ наредбитѣ на Екзархийския уставъ, който се приложи въ Източна Румелия въ текста, както бѣше редактиранъ и приетъ отъ Народно-черковния съборъ въ Цариградъ на 1871 година. Тѣзи духовни сждилища — какъ

вито бѣха смѣсенитѣ епархиални съвети и св. Синодъ — неможеха обаче да се занимаватъ освенъ съ поменатитѣ погоре брачни, родствени и настоянически дѣла. Само на турскитѣ шерийски сѣдилища Орг. Уставъ допусна едно известно разширение на подсѣдността, както за това се помена погоре. Наибитѣ или мюфтиитѣ, изпълняващи длъжността на кадии, имаха своята по традиция предвидена и упражнявана подсѣдностъ, съ които, нека тука се каже, тѣ не единъ пжтъ злоупотребяваха — причина на известни стълкновения между гражданската и духовната мюсюлманска власть.

Впрочемъ тоя въпросъ на кадийския сѣдъ и въ Източна Румелия и въ Българското княжество и до сега остава едно отъ болнитѣ мѣста въ българското правосѣдие и една причина за недоразумение и спречквания между българскитѣ власти и турското шерийско правосѣдие, или по право и онѣзи, които го представляватъ. Споредъ шерията решенията на кадиитѣ за да иматъ сила на окончателно изпълняеми такива, трѣбва непременно да бждатъ утвърдени по надлежния начинъ отъ отдѣлението на фетвахането въ Цариградъ, съ други думи отъ турския Шейхъ-юль-Ислямъ. Само онѣзи илями на турскитѣ кадии, които съдържатъ известна формула отъ тоя най-върховенъ турски шерийски сѣдия, могатъ да се изпълняватъ. Касиранитѣ отъ Шейхъ-юль-Исляма дела подлежатъ на повръщане при сѣщия или други кадия за ново разглеждане. Това обстоятелство прави кадийското правосѣдие въ нашата държава зависимо отъ една сѣдебна власть, която е извънъ предѣлитѣ на държавата. А това явно е една аномалия, едно противоречие на суверенното право на една страна. Наистина, колкото се отнася до Източна Румелия това положение бѣше малко по-друго, областъта бидейки смятрена и считана, та и съгласно Берлинския договоръ и Органическия Уставъ бѣше поставена, подъ прѣмата политическа и военна власть на Султана при условия на административна автономия. При все това, обаче, въпросътъ на сношенията и отношенията на шерийския сѣдъ въ Източна Румелия оставаше все пакъ една неясна и много пжти неприятна точка за мѣстното правосѣдие, както и до днесъ, за жалость, той служи за пререкания и недоразумения въ царство България.

3. Сждебно-изпълнителният процес и неговите органи.

По-горе ние видяхме, че въпросът за изпълнението на решенията надъ разни имоти е билъ разискванъ и разрешенъ въ единъ удовлетворителенъ смисълъ отъ европейската комисия. Това разрешение е вписано въ наредбитъ на О. У. (чл. чл. 262 и 263). Областното законодателство своевременно се погрижи да уреди особенни органи до изпълнението на гражданскитъ решения, издавани въ страната и подлежащи на законно изпълнение. Такъвъ бѣше публично-административниятъ правилникъ за сждебнитъ комисари (пристави), които сж приставени при сждилищата въ областта отъ 21 юлий 1882 г., напечатанъ въ Областния сборникъ отъ закони въ И. Румелия, година 2, страници 273—276. Сждебни комисари имаше при всѣко окржжно сждилище на областта. Тѣ се назначаваха отъ Директора на правосъдието по предложение и съ съгласие на сждилищнитъ председатели. Образователниятъ цензъ бѣше — три класа редовно училище и практика поне една година въ сждилищна канцелария. Комисарятъ, освенъ това, трѣбваше да даде здрава гаранция срещу загубитъ, които биха произлѣзли отъ неправилното изпълнение на длъжноститъ му. Сждебнитъ комисари действуваха въ окржжността на околията на сждилището, при което тѣ бѣха приставени. За извънъ околията тѣ опълномощаваха или препращаха изпълнителното дѣло до други тамошни комисари.

Сждебниятъ комисаръ вършеше следующитъ по-важни работи: 1) всички изпълнения на възложенитъ нему решения и други изпълнителни заповеди; 2) изпълняваше всички сждилищни продажби, протести, секвестри, запечатвания, отпечатвания, възвождане въ владение, споредъ установения редъ; 3) правѣше съобщения на странитъ за всички призовки, решения, постановления, други сждебни актове, които изискватъ съобщение. Тази служба сждебниятъ комисаръ извършваше или лично или чрезъ приставенитъ при него помощници и разсилни.

Той носѣше униформа, и държеше следнитъ книги: 1) книга за входящи и изходящи книжа; 2) парична книга; 3) разсилна книга и 4) общъ регистъръ на дѣлата. Подиръ всѣко извършване на известно действие той бѣше длъженъ да го

впише въ съответната рубрика на входящата книга и то веднага следъ извършването. Всички съобщения, освенъ призовките, се даваха подъ разписка на получателя въ разносната книга или особено, комисарътъ бѣше длъженъ да се ръководи отъ действующето въ областта сждопроизводство. Тѣ бѣха плащани съ заплата на месецъ отъ 700—1000 гроша, споредъ степенята имъ. Помощниците на комисаритѣ получаваша 400 гроша¹⁾

Сждебниятъ комисаръ бѣше длъженъ да дава на председателя на окръжното сждище или на сждника, при когото той е билъ приставенъ, тримесеченъ отчетъ за своята служба като при това обясняваше причинитѣ, поради които известни дѣла не сж изпълнени. Сждищниятъ председателъ или околийскиятъ сждникъ бѣше длъженъ, съгласно съ особения правилникъ, поне веднажъ въ три месеца лично или чрезъ други сждия да ревизира сждебното комисарство. Оплаквания противъ личнитѣ действия на сждебния комисаръ се подаваха на името на председателя или на сждията.

4. Адвокатската професия.

Единъ областенъ законъ отъ 28 февруарий 1883 г. обнародванъ въ Общинския листъ съ № 16 отъ 24 мартъ сжщата година и появилъ се въ Сборника на законитѣ въ И. Румелия отъ с. г. подъ № 26, уреждаше адвокатското тѣло по следния начинъ:

Адвокатитѣ трѣбваше да отговарятъ на известни предписания отъ закона. Вънъ отъ адвокатитѣ странитѣ можеха да се представляватъ предъ сждищата само: 1) отъ роднини до 4 степенъ включително; 2) отъ другаритѣ въ процеса (*lites consortes*).

За да може нѣкой да упражнява адвокатската професия, изисква се: 1) да е навършилъ 21 год. възраст и да се ползува отъ гражданскитѣ си права; 2) да не е билъ осжжданъ за престѣпление, направено отъ користолюбие или противъ нравствеността; 3) да не е подъ сждебно запрещение; 4) да не е областенъ чиновникъ; 5) да има позволително за упражнение на адвокатската професия. Позволително се дава

¹⁾ Петъ гроша бѣха равни на единъ левъ.

на оногоя, който издържи изпитъ предъ особна комисия за адвокатъ. Не подлежатъ на изпитъ онези лица, които сж свършили юридически факултетъ и притежаватъ диплома за докторъ на правото, за дисансие, или свидетелство, равносилно на такава диплома, сжщо и — лицата, които, бидейки сждин и членове на общественото министерство, сж упражнявали поне две и половина години своето звание и не сж били уволнени по неспособностъ.

Една изпитателна комисия три пѣти въ годината презъ месецитѣ януарий, май и септемарий държи изпитни сесии на кандидатитѣ за адвокати, които сж длѣжни да издържатъ писменно и словесно изпитание по материалното право и процеса на областта, споредъ нарочно затова съставената програма. Издържалитѣ изпитъ се вписватъ въ списъка за адвокатитѣ, който се държи въ Дирекцията на правосъдието; тя отъ своя страна съобщава имената на приетитѣ и вписани въ списъка адвокати на всички сждилища въ Областта.

Поменатиятъ законъ предвиждаше доста подробни наредби за правата и длѣжноститѣ на адвокатитѣ, както и за тѣхната дисциплинарна отговорностъ. Споредъ тѣзи наредби адвокатитѣ бѣха длѣжни да водятъ дѣлата на своитѣ довърители добросъвестно и справедливо, като не пропусчатъ нищо, което може да служи въ полза на тѣзи довърители, стига то да не е противно на закона и на даденото имъ пълномощно. Тѣ не могатъ да взематъ дѣла и да даватъ съвети по дѣла, по които сж били представители на противната страна. Тѣ отговарятъ за бездѣйствието и могатъ да се откажатъ отъ водене на нѣкое дѣло вече поето отъ тѣхъ само съ съгласието на страната. Следъ свършване на пълномощието му, адвокатътъ повръща всички книжа по процеса на довърителя, който може въ всѣко врѣме да го освободи отъ едно пълномощие. Той не може да вземе процесъ за да го води за своя сметка изцяло или отчасти. Адвокатско възнаграждение той получава или съгласно съ особената за това тарифа, предвидена въ форма на публично-административенъ правилникъ или по особено съглашение. Той е длѣженъ да защитава безъ извинение дѣлата, които единъ углавенъ сжлъ би му възложилъ служебно (*d'office*). Адвокатитѣ не могатъ да изпълняватъ занятия, които докачатъ достоинството на адвокатското звание. Който адвокатъ наруши обязаноститѣ на

званието си, или чрезъ своето поведение нащърбява досто­л­п­и­е­то на званието си подлежи на дисциплинарно наказание, което се налага отъ окръжното съдилище въ окръга, на който той действува. Дисциплинарни наказания сж: 1) смър­рюване; 2) глоба до 5000 златни гроша, която се предава на някое благотелно заведение на областта, определено отъ съдилището; 3) запрещение да упражнява адвокатството за не повече отъ една година; 4) заличаване отъ списъка на адвокатитѣ. Когато залочне углавно дѣло противъ единъ адвокатъ, дисциплинарното производство се спира до свършване на углавното.

Всѣко дисциплинарно наказание, влѣзло въ законна сила, се вписва въ особенъ р-гистръ (книга), който съдилищата държатъ и се известява на дирекцията на правосъдието. Следъ тригодишно честно служене, адвокатътъ има право да иска заличаването отъ регистра на полученитѣ смъррювания. Ако единъ адвокатъ бжде наказанъ дисциплинарно съ заличаване отъ списъка, той има право пакъ да иска изново вписването си, ако следъ изтичането на три години той представи удостовѣрение за това, че може да бжде приетъ и е приетъ вече изново за адвокатъ, съгласно съ чл. 3 отъ Областния законъ за адвокатитѣ.

5. Сждебна статистика.

Споредъ чл. 61 алинея 7 на Органически Уставъ въ ведомството на директора на правосъдието вляза уреждането на сждебната статистика. Върху тази служба, навсѣкжде една отъ труднитѣ работи въ правосъдното ведомство, въ Източна Румелия бѣше обърнато на време надлежното внимание. Първоначално при главния паркетъ постъпваха всички статистически данни отъ сждебнитѣ мѣста и учреждения, и отъ тия данни въ края на годината се съставяше една статистична диаграма по разнитѣ сждебни точки. Това не можеше да се счете за удовлетворение на изискванията за една редовна сждебна статистика. Ето защо съ особено окръжно отъ 2 януарий 1885 година Дирекцията на правосъдието се залови да уреди тоя въпросъ, като издаде окръжно, споредъ което: 1) върховнитѣ и окръжнитѣ съдилища трѣбваше да изпроваж-

дагъ своитѣ отчети въ уредени тримесечни срокове направо до Дирекцията, а не до Главния прокуроръ; 2) Околийскитѣ сѣдилища — изпровождаха своитѣ отчети до окръжнитѣ прокурори, които откакъ ги проверяха, съставяха обща статистическа диаграма за околийскитѣ сѣдилища въ окръга и съ забележкитѣ си ги препроваждаха до Дирекцията своевременно; 3) подобни отчети изпровождаха до Дирекцията чрезъ главния прокуроръ и сѣдебнитѣ изследователи и окръжнитѣ прокурори; 4) сѣдебнитѣ комисари трѣбваше да изпровождатъ своитѣ отчети въ Дирекцията чрезъ председателя на окръжното сѣдилище; 5) най-после, Дирекцията отъ своя страна трѣбваше да приготви въ единъ 6-месеченъ или годишенъ срокъ сравнителенъ отчетъ за всички дѣла на сѣдебнитѣ учреждения. Този отчетъ трѣбваше да се представя на г-на Главния Управителъ.

За държането на една подобна статистика, Дирекцията бѣ разпоредила да се напечататъ форми и книги за статистическитѣ отчети, изпълняването на които трѣбваше да става съ голѣма точностъ. Обръщаше се внимание на респективнитѣ началници на сѣдебнитѣ мѣста и парети при всѣки случай на препроваждане или съставяне статистически отчети отъ тѣхнитѣ служащи да правятъ и тѣ своитѣ бележки.

При това изискваше се голѣма точностъ за присѣдствията и заседанията, както и за продължителността на сѣдебнитѣ заседания и въобще за сѣдийската деятельность. Въ Дирекцията се контролираха присѣдствията и заседанията по преписитѣ отъ надлежнитѣ затова книги. Вънъ отъ това окръжнитѣ прокурори въ своитѣ периодически посещения на окръжнитѣ и околийски сѣдилища съставяха протоколи по преглеждането на книгитѣ за присѣдствията и заседанията и бележеха редовно дали дѣлата сѣ гледани и вървели правилно, нѣма ли сѣдници, които да сѣ отсъствували неоправдано или пъкъ, които въобще не сѣ работили редовно въ опредѣленото отъ закона време. По тоя начинъ, върху сѣдебнитѣ мѣста се извършваше единъ постояненъ и крайно полезенъ надзоръ, едното съществуване на който се усѣщаше

отъ самитѣ служащи, впрочемъ и безъ това вече доста будни и съзнателни работници въ областъта на правосъдието на Източна Румелия.

б. Деятелитѣ по правосъдното дѣло въ Източна Румелия.

По-особно въ дѣлото на правосъдието И. Румелия отъ първитѣ моменти на своето съществуване бѣше поставена въ условия доста добри за полезна работа. Първиятъ директоръ на правосъдието Тодоръ Кесяковъ не бѣше юристъ и не се отличавахе даже съ нѣкои по-обширни знания по правосъдието. Обаче той бѣше човѣкъ съ извънредно голѣмо желание да направи нѣщо добро въ ведомството, на чело на което бѣше повиканъ. Той се окръжи още въ самото начало съ вещи лица, юристи и практики, повика изъ Чехия специалисти, каквито бѣха князь Рудолфъ Турнъ-Таксисъ¹⁾

¹⁾ Рудолфъ Турнъ Таксисъ обърна върху си вниманието не само поради своята високопоставеностъ, като чехски първенецъ, но и главно поради благородството на своя характеръ и голѣмото си славянофилство и българофилство.

Князь Рудолфъ Таксисъ се е родилъ на 25 ноемврий 1883 г. Гимназията той е следвалъ 8 години въ Прага (Мала Страна). Вече въ 1848 година, когато въ Чехия настава живо движение за свобода, младиятъ князь още 15 годишенъ е билъ членъ на студентската легия и взелъ живо участие въ народното движение. Следъ свършването на гимназиалнитѣ си студии, той е следвалъ 3 години правото въ Пражкия университетъ и въ Хайделбергъ. Следъ полагането на четири строги изпита (ригорозъ), Таксисъ получилъ на 26 (н. с.) ноември 1867 год. степенята докторъ на всичкитѣ права на Пражкия Университетъ. Въ своитѣ съчинения той е защищавалъ така наречената поправителна теория, теорията на *peccetur* и бѣ енергически противникъ на смъртното наказание. Той продължавалъ да се занимава съ своята наука и освенъ това прилежателно изучавалъ исторически-политическия животъ на своето отечество, Чехия. Това изучаване е привело Таксиса къмъ добри резултати и зрѣли държавно-правнически убеждения. Две години следъ това той е основалъ и издавалъ юридическо периодическо списание подъ название „Правникъ“, което списание съществува и до днесъ и заедно съ покойния сега чехски литераторъ Карелъ Яромиръ Ерборъ и Д-ръ Дрябежъ е билъ сътрудникъ на колосалното дѣло „Научний Словникъ“, което захвана да се издава въ Чехия подъ редакцията на Д-ръ Ф. Л. Ригра. Научниятъ Словникъ е вече цѣлъ излѣзълъ и обема 12 тома, всѣкой томъ по 1300 страници.

и Д-ръ Ф. Хителъ, главни адвокати при Върховното сѣдилище. Сѣщо така покани и за департаменталнитѣ сѣдилища чехи прокурори, които се запознаха доста скоро съ езика и почнаха да даватъ заключенията и упѣтванията си по български²⁾.

Явиха се още поляци³⁾ и руси, последнитѣ обаче не се задържаха за дълго.

Нѣкои отъ тѣзи юристи влязяха въ всички комисии по изготвяне на законопроекти и правилници. На други бѣше възложено да съставятъ сами проектитѣ съ обширнитѣ имъ мотивировки.

Този редъ, приетъ и прилаганъ отъ Т. Кесяковъ, се продължи и при неговитѣ приемници Ив. Саллабашевъ и Стефанъ С. Бобчевъ.

Въ началото на румелийското устройство българи юристи нѣмаше, освенъ Ненчо Кръстевъ, свършилъ въ Парижъ, който бѣше назначенъ за председателъ на гражд. отдѣление на Върховното Сѣдилище. За председателъ на углавното отдѣление бѣше назначенъ Георги Груевъ, който съ здравия си смисълъ и неуморното си трудолюбие, съ грижливото си отнасяне и вдълбочаване по правни, сѣдебни и законодателни въпроси си бѣше спечелилъ всеобща почитъ. Нѣмаше комисия за важенъ законодателенъ проектъ, въ която да не се считаше Груевото присѣствие за необходимо. Известно време той бѣше председателъ на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ — служби, въ които той се отличи не по-малко отколкото и въ своята висока магистратура.

И Кесяковъ и приемницитѣ му, директори на правосѣдието, се отнасяха къмъ младитѣ току-що свършили и появили

²⁾ Тези чехи прокурори бѣха: г. г. Хинекъ Майеръ (Т. Пезарджикъ), който остана въ България, натурализира се и сега е избранъ за народенъ представителъ въ XXI О. Н. С.: А. Бернкопфъ (въ Пловдивъ и Стара Загора), Инокенти Мрачекъ (Хасково), Д-ръ Карелъ Слобода (Стара Загора), Слобода (Хасково).

³⁾ Полиции имаше двама: Фелисиенъ Пневлоцки (главенъ прокуроръ) и Романъ Сочински (прокуроръ при Пловдивското департаментално сѣдилище), който и до сега е полезенъ членъ отъ паркета — прокуроръ въ Върховния Административенъ Сѣдъ.

Руси въ време на Кесякова се мѣрнаха за едно време: Павелъ Александровичъ Маташевъ, нещъ въ обичайното право, и Александръ Александровичъ Башмаковъ, по-късно участникъ въ уреждането на Областната Библиотека, беленитѣ руски публицистъ и славянофилъ.

се въ Областта, юристи съ голѣма предупредителностъ. Тѣ биваха подирвани, поканвани да заематъ видни мѣста и не се оставяха да чакатъ. Процедурата на назначението имъ чрезъ Постоянния комитетъ се ускоряваше. Така бѣха задържани и назначени въ Върх. Сѣдилище Д. П. Минковъ, Д-ръ Петъръ Данчевъ, П. Хитовъ, П. Анастасовъ, Добри Русновъ, а други — на разни мѣста при Окржжнитѣ сѣдилища: Антонъ Каблешковъ, Д-ръ Г. Каракулаковъ, които, апрочемъ, скоро минаха въ Върх. Сѣдилище. Практицитѣ неюристи, които бѣха канени да заематъ сѣдебни мѣста, принадлежаху къмъ отбора на отличилата се въ това време интелигенция, хора съ висока култура, познаващи нѣкой чуждъ езикъ. Много лесно тѣ можиха да усвоятъ основнитѣ начала на правото и да раздаватъ достойно правосѣдието. Такива бѣха Иванъ П. Герджиковъ, който въ продължение на нѣколко години изпълнява длъжността председателъ на гражданското отдѣление въ Върховното Сѣдилище, следъ смъртта на първия председателъ (Ненчо Кръстевъ, родомъ отъ Панагюрище, скромнъ и вещь работникъ), Михаилъ Ив. Маджаровъ, по-късно директоръ (министъръ) на финанситѣ, Георги Беневъ, по-късно контролоръ по финанситѣ и пр. Известно време публицистътъ и писателъ Стоянъ Н. Михайловски бѣше субститутъ на Главния прокуроръ, а Ив. Ст. Гешовъ, по-късно пълномощенъ министъръ на България, бѣше назначенъ за членъ на Върх. Сѣдилище, но отказа, бидейки решенъ да не става въ това време чиновникъ и да служи на страната въ качеството си на народенъ представителъ и публицистъ.

Трѣбва да се подчертае, че практицитѣ сѣдии, на чело на които стоеше отличниятъ председателъ въ углавното отдѣление на Върховното Сѣдилище Георги Груевъ, бѣха се предали съ извънредно голѣма ревностъ на своето дѣло. Това бѣха хора интелигентни, нѣкои познаващи, много пакти, не само единъ чуждъ езикъ, внимателни и копнеящи да възприематъ колкото се може повече практически и теоретически знания, каквито имъ се преподаваха отъ по-вещитѣ имъ другари или отъ прокуроритѣ специалисти. Достатъчно е да напомнимъ имената на тѣзи практики, отъ които нѣкои заеха председателски и подпредседателски мѣста, за да се види, какви сж били тѣ и каква е могла да бжде тѣхната деятелностъ.

Въ Пловдивъ ще посочимъ Т. Власаковъ, Михалаки Иличъ, П. Увалиевъ, Петъръ Поповъ, Янко Армодиусъ (грѣкъ), отъ Окръжното (департаментално) Сѣдилище.

Само онѣзи, които познаватъ прилежанието, точността и коректността на тѣзи сѣдии, могатъ да засвидетелствуватъ че, ако и неюрости, казанитѣ, даже неопитнитѣ отъ тѣхъ, заслужаваха довѣрието, което имъ се бѣше дало за да бждатъ поставени въ реда на магистратитѣ. Петъръ Поповъ отъ тогазъ и до сега непрекъснато заема магистратска служба (сега е подпредс. въ Соф. Окр. Сѣдъ). Другитѣ сж починали. П. Поповъ заедно съ Янко С. Армодиусъ преведоха на български Ключъ на действующитѣ отомански закони отъ М. Г. Г. Каравохиросъ, докторъ на правото и адвокатинъ въ Цариградъ. Пловдивъ, Областна Печатница 1884. Тѣзи книга стана единъ много полезенъ нарѣчникъ за сѣдитѣ въ Областѣта. Доколкото ни е познато тя служилъ не по-малко и на боравещитѣ съ правото въ Княжеството, гдето известни турски закони продължаваха да бждатъ въ сила.

Въ Татаръ-Пазарджикъ такива практики сѣдии бѣха Данаилъ Юруковъ, Яковъ Г. Матакиевъ, Хр. Богоевъ, които и следъ Съединението продължаваха, по силата на практическитѣ си знания по правото, добити въ сѣдилищата, да бждатъ адвокати, и то между виднитѣ такива, бѣха между отличилитѣ се народни представители и общественици.

Въ Стара-Загора такива бѣха изпъкналѣта по патриотическа деятельность Димитъръ Наумовъ, поменатия въ реда на Пловдивскитѣ сѣдии Василь Морфовъ и П. Увалиевъ, х. Господинъ Славовъ. Наумовъ бѣше една отъ най-изпъкналитѣ фигури въ Обл. Събрание на Източна Румелия.

Въ Хасково се отличиха Хр. Златаровъ. Сава Становъ (после въ Стара-Загора).

Въ Бургазъ Иови Воденичаровъ и Г. Каназирски, които сжщо така, както и тѣхнитѣ другари отъ другитѣ окръжни сѣдилища, и следъ Съединението и следъ появяването на млади и добри юристи, продължаваха да бждатъ лични общественици, адвокати и пр.

Въ Сливенъ — Панайотъ Минковъ, пренесенъ отпосле за председателъ въ углавното отдѣление на Департаментал-

ното сѣдилище въ Хасково, Михаилъ Гюлмезовъ, председател на сѣда, Г. Милновски.

Между сѣдебнитѣ следователи трѣбва да поменемъ Димитъръ Стамболовъ, областенъ представител и членъ на Постоянния Комитетъ, А. Франгя, отпосле депутатъ, публицистъ, адвокатъ и министъръ, Ив. Н. Минтовъ — въ Бургазъ, редакторъ на Сѣдебна библиотека, издавана въ края на 80-тѣ години въ Ямболъ (1898—1894), Иванъ Чавдаровъ — Хасково и др.

Между околийскитѣ сѣдии струва да се поменатъ имената на Сава Казмуковъ, отпосле дълги години кметъ въ Ст.-Загора, Хр. А. Геровъ въ Пловдивъ, С. Шивачевъ — Нова-Загора, М. Поповъ — Чепеларе, преводачъ на I часть отъ Меджелето съ тълкуванията му, Искро Мачевъ — Пещера, С. Дългмановъ въ Станимака и другадѣ, и още мнозина, които отпосле или минаха въ окръжнитѣ сѣдилища или станали адвокати и упражняваха професията съ достоинство.

Тукъ е мѣстото му да поправимъ една невѣрностъ и да отхвърлимъ една съвсемъ неправилна оцѣнка, дадена отъ П. А. Матаѣевъ за сѣдебнитѣ деятели — чехски юристи. Въ неговата статия „Органическій Статутъ Восточной Румелии, его основныя начала и практика“¹⁾, бившиятъ две години съветникъ при Дирекцията на правосѣдието Матаѣевъ, като гледа субективно лицата, съ които повече или по-малко се е запозналъ, не се стѣснова да каже и такива невѣрности, като напр. тѣзи: „въ врѣме на управлението на Алеко-паша всички

¹⁾ Русскій Вѣстникъ, журналъ литературный и политическій, издаваемый М. Катковимъ, 1896, т. 181, Москва. — П. А. Матаѣевъ бѣше единъ полезенъ работникъ като съветникъ при дирекцията на правосѣдието въ И. Р., постъ, който той занимава само 2 години въ време на директоруването на Т. Искровъ-Кесяковъ, Матаѣевъ не бѣше расположенъ къмъ другитѣ чужденци, които бѣха повикани и заеха служби въ паркетитѣ. Това свое неразположение той не скриваше и когато бѣше още въ Пловдивъ. То се е отразило въ усиленъ размѣри въ тукъ поменатата негова статия, която изцѣло е проникната отъ отрицателни сѣждения за всичко, което чужденци ся работили било при съставянето на Органическия Уставъ, било отсетне въ тѣхната деятельность на каквато и да било служба въ областта. П. А. Матаѣевъ напусна Пловдивъ, понеже не можеше да се свикне съ своята работа и имаше чести недоразумѣния съ съслуживцитѣ си.

длъжности въ областния прокурорски надзоръ бѣха заети или отъ поляци или отъ бивши австрийски чиновници. Даже българитѣ, които се бѣха учили въ Русия, съ изключение на г. Минкова не можеха да добиятъ прокурорски длъжности, при всичко, че прокуроритѣ, които се наричаха само за приличие чехи (ще посоча за примѣръ Д-ръ Хителъ кореспондентъ на *Neue Freie Presse*), вследствие лошото знание на българския езикъ, бѣха много малко годни за изпълнение на прокурорскитѣ обязанности (стр. 330)*.

Преди всичко, невярно е, че е имало българи юристи, които да сж останали безъ длъжности, макаръ и не прокурорски, а прокурорскитѣ мѣста се заемаха и отъ българи юристи и отъ практики такива — българи: Ив. Хр. Гешовъ, замѣстникъ на главния прокуроръ, Д. Мишковъ замѣстникъ прокуроръ при окръжното сѣдилище, Хр. М. Дограмаджиевъ замѣстникъ при прокурора въ Бургазъ, Пановъ, сѣщо въ паркета при окръжното сѣдилище и др. Напрасно Матѣевъ хвърля камъкъ срѣщу Франсоа Хителъ, който, дълъгъ ни е да засвидетелствуваме, не само бѣше отличенъ юристъ, не само научи скоро български езикъ и извършваше отлично службата си като главенъ адвокатъ, но въ сѣщото време той бѣше цѣненъ наставникъ за всички около него практики магистрати, а при ревизиитѣ си на окръжнитѣ (департаментални) сѣдилища той преподаваше улжтвения, за които всички му бѣха искрено признателни. И другитѣ чехи — прокурори, взети въобще, стояха на висотата на положението си.

Неоснователно е обвинението на сѣщия Матѣевъ (сѣщо мѣсто), че „извънмѣрното преобладаване на прокурорския надзоръ открило на практика широко поприще за личенъ произволъ и злоупотребления и се превърнало въ орджие на политическа борба“, като прибавя, че въ време управлението на Алеко-паша, като че ли за тѣзи цель, паркетни длъжности се давали и заемали отъ поляци и чехи. Историческата истина ни налага длъжността и тукъ да засвидетелствуваме, че всички чужденци членове на публичното министерство — прокурорски надзоръ — изпълняваха строго и точно своитѣ длъжности и избѣгваха всѣкаква намѣса въ политическата борба. И въ доказателство на това може да се посочи обстоятелството, че Матѣевъ не може да намѣри и

да каже нито едно лице отъ прокурорския надзоръ, което да се е проявило като орждие на политическа борба.

Може да се съжелява, че Матаѣевъ поради субективни оценки и отношения къмъ неприятни нему лица е отишълъ до тамъ, щото да отрича явнитѣ добри качества и заслуги на съдебни деятели, посветили всичката си енергия, прилежание и трудъ за да дигнатъ колкото се може повече магистратурата въ една току-що възродила се страна, която въ кратко време успѣ да спечели съчувствието и довърнето на културна чужбина и на всички, безъ предвзети идеи идващи въ Областта за да се запознаятъ съ нея¹⁾.

¹⁾ Въ своя субективизмъ Матаѣевъ отива до тамъ щото да намѣрав голѣмъ брой на окръжнитѣ сѣдилища, който брой, неотговаряелъ на действителната потребностъ*. Броятъ на окръжнитѣ (департаментални) сѣдилища бѣше определенъ въ самия О. У. на Областта. Тѣ бѣха 6 за цѣла Южна България и отговаряха на окръжитѣ: Пловдивски, Татаръ-Пазарджикски, Старо-Загорски, Сливенски, Бургазки и Хасковски. Този брой се оправдаваше не само отъ действителната потребностъ, защото статистиката ясно потвърждаваше това, но още и защото тѣзи сѣдилища бѣха и възизани инстанции и натоварени съ удовлетворение на разни други не чисто съдебни функции и работитѣ за адало, издавания на нови такява и правяка съставъ за съдене търговски дѣла и пр. Но това, което е най-важно, то е че никога, и следъ Съединението не се намѣри възможностъ да се съкратятъ Окръжнитѣ Сѣдилища даже и тогазъ, когато се направи опитъ да се намалеть окръжитѣ, напр. Татаръ-Пазарджикския, Хасковския. Напротивъ, стана необходимо да се развиятъ съставитѣ на окр. сѣдилища и да се отворять нѣкъде (на Ямболъ) отдѣления на окр. сѣдилища. Впрочемъ ето статистиката на тѣзи сѣдилища за презъ 1881 г. (вж. „Марица“ 22 окт. 1881 г.): Пловдивско гражд. сѣдилище I-ва камера имала 384 дѣла, решила 296; II камера — имала 595, решила 446; Бургазко окр. сѣд. гражд. отдѣление — отъ 296 решило 193; Т.-Пазарджикското окр. гражд. сѣд. отъ 809 решило 557; Хасковското град. сѣд. отъ 471 решило 375; Сливенското — отъ 475 решило 357; С.-Загорското — отъ 591 решило 502; Върховното сѣдилище — гражд. отд. отъ 345 решило 150.—Криминалната статистика гласи: Върх. крим. сѣдилище — отъ 155 решило 97; Пловд. крим. сѣд. — отъ 308 решило 214; Бургазкото — отъ 222 решило 125; Т.-Пазарджикското — отъ 121 решило 130; Хасковското — отъ 144 реш. 117; Сливенското — отъ 100 реш. 90; С.-Загорското — отъ 177 реш. 169. Всички криминални дѣла въ Областта били 1007, решени 885, обвинени 1732 лица, осъдени 1151.

За обяснение трѣба да се каже, че нѣкои окр. сѣдилища имаха два състава: граждански (и търговски) и углавенъ (криминаленъ), а нѣкои само единъ съ четирма членове, та образуваха, при нужда, и углавенъ съставъ освенъ гражданския.

Административното правосъдие също така имаше въ срѣдата си лица, които заслужваха високото мѣсто на което се поставяха. Нека поменемъ и тукъ на първи редъ Георги Груевъ, Ив. П. Герджиковъ, Д. К. Поповъ (отсетне министъръ въ България), познавачътъ на шерийското право Шеихъ-Мевлеви-Али-Хами ефенди. Тѣ бѣха членове или докладчици въ тако нареченото върховно сѣдилище за административни разпри, което сѣдѣше известни дѣла първостепенно и окончателно, а само като втора и окончателна инстанция дѣла, постъпили отъ окръжнитѣ сѣдилища за административни разпри (contentieux-administratif).

Ако несмѣняемостъта така рано бѣше дадена на румелийскитѣ сѣдии — накаръ и за практицитѣ условно, — тѣ доказаха, че я заслужватъ и въ своята работа на правораздаване и по отношение къмъ чужденцитѣ, особно въ отношенията си къмъ консулски и драгомански домогвания. Съгласно съ капитулациитѣ въ дѣла на чужденци съ мѣстни жители, на консулскитѣ драгомани е дадено право да присѣдствуватъ, подъ наказание на нищожество, при всѣки процесъ на зависящия отъ консулството му. Изключение се правѣше въ дѣла които се отнасятъ до недвижими искове.

Този въпросъ за участие на драгоманитѣ въ сѣдебнитѣ заседания бѣше въ началото единъ отъ болнитѣ и пълни съ неприятни свади въпроси и въ княжество България, и въ Източна Румелия. Консулитѣ на чуждитѣ сили не искаха да знаятъ за циркуларитѣ и за законнитѣ наредби, по силата на които чуждитѣ поданици въ всички тѣжби, засѣгащи собственостъта, се сматратъ като мѣстни поданници (Зак. за земитѣ, ал. 1, чл. 2 и Циркул. отъ М-вото на Правосъдието отъ 8-й Джамазиюль-ахъръ, 1296).

Чуждитѣ консули се опитаха да внесатъ и въ И. Румелия спечеленото фактически право да се мѣсятъ и въ тѣзи разпри, но тѣ намѣриха силна съпротива отъ страна на независимитѣ и самостоятелни български сѣдилища. Какви не усилия правѣше Австро-унгарското консулство въ Пловдивъ за да може тѣжбата на Бѣловчани противъ Баронъ Хиршъ въ Т. Пазарджишкото сѣдилище да бѣде сѣдена при участието на драгоманитѣ, а призовкитѣ да бѣдатъ непремѣнно съобща-

вани чрезъ посредството на това консулство, за да ги праща пъкъ то до Баронъ Хиршъ, поставенъ на чело на Източнитѣ железници. Т.-Пазарджишкото департаментално (окръжно) сѣдилище, обаче, продължи презъ всички фази на процеса да третира Баронъ Хиршъ по дѣло за Бѣловската гора, като всички туземци. Ние имаме на рѣка две ноти по този въпросъ: едната е отъ Каратеодори Паша, министъръ на външнитѣ работи, до Асимъ-Паша и Абро ефенди, турски комисаръ въ Пловдивъ, (23. III. 1879) и въ нея се настоява, споредъ искането на австро-унгарското посолство въ Цариградъ, за съобщаване на книгата чрезъ консулството, бидейки въ сила и въ Румелия капитулациитѣ (чл. 20 отъ Берл. Договоръ). Другата е отъ Австро-унгарския консулъ въ Пловдивъ, Мюллеръ, отъ 4 авг. 1885 г. до тогавашния директоръ на правосъдието, въ която той настоятелно иска „призовкитѣ за Баронъ Хиршъ да се съобщаватъ отъ Т.-Пазарджишкия сѣдъ чрезъ неговото посрѣдничество“. Т. П. сѣдъ, обаче, та и управлението на правосъдието не се подладоха на тѣзи силни натискания отвънъ за прѣтивозаконни отстъпки на чужденци и чужди властници.

Румелийскитѣ сѣдилища се бориха съ смѣлостъ и противъ домогванията на гръцки и персийски подавници, да се ползуватъ отъ капитулациитѣ, нѣщо за което тѣ имаха едно много съмнително право споредъ едни, а никакво право споредъ нашето разбиране.

7. Заключение.

На страницитѣ, които предшествуватъ, ние се постарахме да дадемъ единъ, макаръ и откъслеченъ, исторически очеркъ за устройството, законодателството и правосъдието въ Източна Румелия.

Историята на тѣзи автономна българска областъ въ политическо-правно отношение не може да не представлява интересъ въобще за нашата културна история и, въ частностъ, за държавно-правната.

Въ първата часть сж изложени предисторията на земитѣ и на самото наименование Източна Румелия, за да се види нагледно колко неоснователно бѣше прекръщаването на една чисто българска областъ съ това име. Въ тази сжщата часть сж представени вкратце чртанията на Берлинския Конгресъ и неговитѣ съкровени желания да изродятъ Областѣта и да я направитѣ не българска, та да се запазѣли по този начинъ интереситѣ на неславянскитѣ елементи. Европейската комисия, обаче, предвидена и уреденз споредъ предписанията на Берлинския Договоръ, макаръ първоначално въ голѣмата си часть да бѣше проникната отъ сжщото желание — да се обезнароди българската областъ, като се даде широкъ просторъ за проявление и даже за надмошие на меншествата, взети съвкупно, — тази европейска комисия трѣбваше да отстѣпи предъ очебийната действителностъ за българщината на страната. Отъ тукъ онѣзи благоприятни за автономията на Източна Румелия наредби и уредби, които създаде и вписа въ О. У. казаната Европейска Комисия.

Въ часть II — Устройство — сж изложени вкратце основитѣ, върху които бѣше поставена системата на държавно-правния строй въ Източна Румелия. Засегнати сж предметитѣ както на централното, така и на областното устройство и функциитѣ на разнитѣ органи — еднолични или колегиални, назначавани или изборни, които бѣха предвидени въ О. У. и

които много скоро добиха плът и кръв въ живота на Румелийската Область, проявена постепенно въ истинска Южна България. Тукъ се говори за правата и длъжноститѣ не само на управляющи, но и на гражданитѣ, права оздравени чрезъ основния законъ — О. У. на Източна Румелия. Часть II се завършва съ единъ очеркъ на първитѣ стъпки на Източно-Румелийското Управление.

Доста подробно е изложено законодателството на Източна Румелия въ часть III. Съставътъ и ведомството на Областното събрание, отношенията му къмъ Главния Управителъ и обратно, и ролята на Постоянния Комитетъ сж разгледани въ особни отдѣли. Изтъкната е важната роля, която Областното Събрание и Постоянниятъ Комитетъ играха презъ кратковременния животъ на автономната областъ. Благодарение на тѣзи мъдра, свободолюбива и независима дейность на Областното Събрание и на Постоянния Комитетъ, автономната областъ зае не само на гледъ, а и на дѣло положението на една малка република, имаща за председателъ Главния Управителъ. Борбата на тѣзи два института, които се допълниха, за свободитѣ на страната, за правото ѝ на самоопредѣляне и законодателствуване поличаха много ясно още въ първитѣ стъпки на първитѣ Областно Събрание и Постояненъ Комитетъ.

Историко-правникътъ, който би се заловилъ да изучава подробно устройството, функциитѣ на О. С. и на неговата еманация — П. К. — ще намери редица отъ източници и паметници, въ които се виждатъ духътъ, настроенията, копнежитѣ и разумнитѣ схващания на тѣзи деятели, повикани да изграждатъ законодателството на областта. Всѣки кжтъ отъ народния, стопански, промишленъ и културенъ животъ бѣше привлѣкълъ вниманието на областния законодатель. Въ това ще се убеди всѣки, като погледне списъка по хронологически редъ на законитѣ, правилницитѣ и заповедитѣ, приети и действащи въ И. Румелия презъ петтѣ години отъ сжществуването ѝ.

Четвърта часть е посветена на правосъдието въобще. Интересни сж даннитѣ, които се изтъкватъ за проекта на Калая по устройството на сждебната часть и за единодушното му приемане. Ние сме подчертали, че въ основнитѣ начала на румелийското правосъдие, тъй както тѣ сж изложени въ

глава IX на О. У. и въ 11 притурка на същия уставъ, сж сложени въ една стройна система наредбитѣ, относящи се до съдоустройството и съдопроизводството, поне въ тѣхнитѣ основни начала. На тѣзи съдоустройствени и съдопроизводствени начала е посветена V часть.

Най-после, часть VI обхваща едно бѣгло изложение на нѣкои други правосждни служби и помощни къмъ тѣхъ институти. Въ тази часть ние искахме да запознаемъ четеча съ административното правосждие, духовнитѣ сждилища, сждебно-изпълнителния процесъ и адвокатската професия. Трудътъ се завършва съ една характеристика на деятелитѣ по правосждното дѣло въ страната.

Отъ последния погледъ става явно обстоятелството, че и тукъ предпоставенитѣ на правосждието лица сж били загрижени да донесатъ всичко, зависящо отъ тѣхнитѣ разбирания и сили, за да издигнатъ на надлежната висота дѣлото по правораздаването, съ което смѣло може да бжде похвалена цѣлата магистратура на страната. Деятелността на сждиитѣ въ И. Р. при всичко, че не бѣха подготвени съ надлежнитѣ юридически познания, освенъ малцина отъ тѣхъ, доказа по единъ блѣскавъ начинъ, че несмѣняемостъта на сждитѣ и при такива условия е една здрава гаранция за едно независимо правосждие.

Съдържание

Източна Румелия

Исторически погледъ. — Устройство, законодателство
и правосъдие.

Предговоръ	1
Източници и литература	I. Източници 5
	II. Литература 7
	III. Вести. и списания 9

ЧАСТЪ I.

1. Исторически погледъ. Предистория: Румелия въ време на турското владичество	10
2. Раждането и кръщаването на Източна Румелия	19
3. Източна Румелия и нейното устройство на Берлинския Конгресъ	30
4. Европейската Комисия за устройството на Източна Румелия	39

ЧАСТЪ II.

Устройство.

1. Общъ погледъ върхъ държавното устройство	54
2. Централно и областно устройство и управление	61
3. Първитъ стъпки на Източно-Румелийското Управление	67

ЧАСТЪ III.

Законодателство.

1. Правото на законодателствуване	81
2. Областното Събрание: съставъ	87
3. Деятелность и ведомство на Областното Събрание	93
4. Областното Събрание и Главниятъ Управителъ	98

5. Постоянниятъ Комитетъ	101
6. Публично-административни правилници	107
7. Обнародване на законитѣ и правилницитѣ	111
8. Исторически погледъ върху дейността на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ	113
а) Изборъ и свикване на първото Обл. Събрание	113
б) Първи стѣпки на Областното Събрание	123
в) Първиятъ Постояненъ Комитетъ	130
г) По-сетнешна дейность на Областното Събрание	134
9. Списъкъ по хронологически редъ на законитѣ, правилницитѣ и по-важнитѣ прикази, приети и действаващи въ Източна Румелия презъ петъ години (1880—1885 г.)	145

ЧАСТЪ IV.

Правосъдието въ Източна Румелия.

1. Общи бележки	155
2. Правосъдието на Източна Румелия въ Европ. комисия	168
3. Дирекция на Правосъдието	173
4. Проектъ на Калая и единодушното му приемане	175
5. Основни начала на румелийското правосъдие	178

ЧАСТЪ V.

Съдебно право.

А. Съдоустройство.

1. Общи наредби	182
2. Граждански съдебни власти	187
а. Кметски съдилища	
б. Околийски съдии	
в. Окръжни съдилища	
3. Углавни и поправителни съдебни власти	188
4. Върховно съдилище	188
5. Прокуратурство	189

Б. Съдопроизводство.

1. Гражданско съдопроизводство	190
предъ иметскитѣ съдилища	
предъ околийскитѣ съдии	
предъ окръжнитѣ съдилища	

2. Углавно Сждопроизводство 193
 предъ кметоветъ
 предъ окол. сждии
 предъ окр. сждилища
3. Въззивно производство предъ В. Сждилище 196

ЧАСТЬ VI.

Други правосждни служби и помощни къмъ тѣхъ институти.

1. Административно правосждие 199
2. Духовни сждилища 202
3. Сждебно-изпълнителниятъ процесъ и неговитѣ органи 204
4. Адвокатската професия 206
5. Сждебна статистика 208
6. Деятелитѣ по правосждното дѣло въ Източна Румелия 210
7. Заключение. 219
8. Съдържание 222